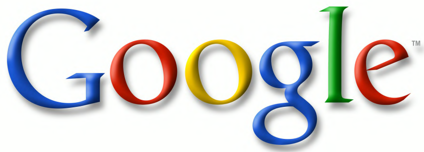
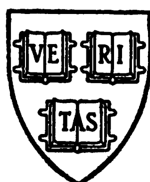

HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 355 651

VE
RI
TAS

Hungary

A

KÖZJOGI ALAP BUKÁSA.

„Elfog az alap enyészni!"

Tisza Kálmán 1875. febr. 3.

SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1884.

Ára 2 frt 40 kr.

A

KÖZJOGI ALAP BUKÁSA.

»Elfog az alap enyészni!«

Tisza Kálmán 1875. *febr.* 3.

SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1884.

Tisza Kálmán jövő missiója.

Az új országgyűlés működése korszakalkotó lesz Magyarország életében.

Itt fog eldőlni azon nagy kérdés; megtarthatja-e hazánk *állami* positióját a »Habsburgok birodalmában« : vagy a lassan, de bizton készülő foederativ alakulás közepette *tartományi* színvonalra sülyedjen alá?

Jövő országgyűlésünk tényei fognak határozni azon *keleti* kérdés felett: megerősítheti-e még nemzetünk előkelő történeti állását, melyet egy évezred jelöl ki számára, Kelet-Európa népei közt: vagy anyagilag, erkölcsileg össze kell roskadnunk azon politikai hibák következményei alatt, miket az osztrák-magyar kormányok tizenhét év alatt *alkotmányosan* elkövettek? S vajjon azon évezredet, melyet dicső őseink *honfoglalással* kezdtek, nekünk nyomorultan *honvesztéssel* kell-e bezárnunk?

A nemzetnek egy ujabb tévedése volna azt hinni, mintha a megindult választási mozgalomban csak a Tisza-kormány léte vagy bukása, csak az ellenzék diadala vagy veresége forogna szóban; mintha a küzdelem esélyei csak Tisza Kálmán homályos alakja körül hullámzanának.

Oh! nem. Itt a választások eredménye nem egy kormányférfi, nem is egy miniszterium sorsát, hanem

egy nemzet sorsát, egy ország jövőjét intézi el beláthatatlanul hosszu időre.

Az ellenzéknek az előcsatározások hevében, — mosolyogna bár reá kissé a hadi szerencse, — egy pillanatra sem szabad felejtenie, hogy a döntő ütközetet csak úgy nyerheti meg, ha a helyzetet minden pontján alaposan ismeri; ha a Tisza miniszterelnök által vezetett osztrák-magyar liga erejét s hadi terveit idejekorán felfedezi. És ha az oppositio vezérei a leálczázott ellenséggel szemben az ország *összes* ellenzéki erejét a politikai igazság lobogója alatt egy nemzeti czélért viszik csatába.

Ki ellen s miért harczoljon a nemzet ellenzéki közvéleménye? E kérdést a választók előtt a maga *valódi* nagyságában kell napi rendre tűzni, ha győzni akarunk.

A kormány fegyvere a hatalom s a titkos hadi terv. Az ellenzék fegyvere a haza ügye s a leplezetlen igazság.

Tisza Kálmán a választásokon nem csak önmagáért, hanem az általa képviselt *politikai rendszerért* és azért harczol, hogy a mai kormányrendszert, mely a *67-iki közjogi alap romjain épült,* a jövő országgyűlésen végleg betetőzze.

Nem lehet tagadnunk, hogy a magyar miniszterelnöknek a maga rendeltetéséhez képest nagy politikai czéljai vannak s Tiszára, mint miniszterelnökre, még igen fontos politikai missió vár.

Döntő bécsi körökben azon határozott nézet uralkodik, hogy az 1878-diki vámszövetségi szerződés felmondását minden áron meg kell akadályozni. E nézet nem mai keletű. Már az 1875/78-ban Ausztria és

Magyarország közt lefolyt gazdasági harcz felszínre hozta azt. Mert osztrák felfogás szerint semmi áron nem szabad megengedni, hogy a monarchia *politikai egysége*, a folytonos gazdasági viszályok következtében, meglazuljon s az összbirodalom egy zilált, *felmondásra szóló monarchiává (»Monarchie auf Kündigung«)* képződjék.

Ezen abderita bécsi véleményt azóta *Magyarország pénzügyi helyzete s a foederalismus gondosan takargatott törekvései egészen megérlelték.*

Bécsben époly biztosan kiszámították, mint a Rothschild consortium bureauiban vagy a magyar pénzügyminiszteriumban, hogy a *magyar állam rövid időn csődbe jut!*

Mi magyarok pedig tudjuk azt, hogy az államcsődöt s annak végzetes politikai következményét csak önálló vámterülettel, csak gazdasági és pénzügyi függetlenségünk megalapításával kerülhetjük ki!

Ha a magyar kormány — mint Bécsben aggódnak, — a 78-diki vámszövetségi szerződést felmondaná: az ezután okvetlen kitörő gazdasági háboru a közös vámterületet is szétrobbanthatná; mert osztrák felfogás szerint sem lehetetlen, hogy Magyarország az állambukástól a külön vámterület utján akarna menekülni. Igaz. — De Ausztriát nem szabad azon komoly veszélynek kitenni, hogy Magyarország a maga »ázsiai háztartását Ausztria rovására rendezhesse!«

Bécs tehát valamennyi osztrák-magyar hatalmi tényező mozgósitásával meg szándékozik gátolni a 78-diki vámszerződés felmondását, a mi csak *1886 végéig* történhetik meg. *Addig*, persze, az osztrák hatalmak a Rothschild consortium utján mindenesetre gondoskodnak rólunk, hogy bukófélben lévő gazdaságun-

kat kölcsönökkel s adóemelésekkel tovább tengethessük. De ha a vám-szerződés fel nem mondása sikerülne: azután bátran jöhet a pénzügyi bukás hazánkra; mert az összbirodalom politikai és gazdasági egysége minden szerencsétlenség ellen biztositva lesz! Ezért hangsulyozzák hitelezőink »sub rosa« folyton, hogy **„Magyarország legfeljebb 3—4 évig hitelképes!“**

A *foederalistáknak* pedig, kik az összbirodalom egységét a tartományi csoportok, köztök *Horvátország* javára tett engedményeikkel folyton gyöngitik, mulhatatlanul meg kell nyerniök a vámon mindazt, a mit a réven elveszitenek. A közösügyi intézmények szilárditása és szaporitása Magyarország rovására a foederalismus életföltétele. A Taaffe-kormány és pártja a közös vámterületet utolsó lehelletükig époly szenvedélyesen készek védelmezni, mint a foederativ monarchia erősen vajudó eszméjét. Annyival is inkább, mert a foederalismus *titkos tervével* Magyarországon csak akkor léphet elő nyiltan, ha nemzetünk a pénzügyi bukás következtében minden komoly ellenállásra képtelenné válik.

A foederalismus a **délszláv királyság eszméjét, mely Horvát-Szlavon-Dalmátországnak Bosznia-Herczegovinával tervezett egyesitéséből** áll, csak akkor viheti keresztül, ha bebizonyult, hogy a magyar *állam* életképtelen s nem rendelkezik többé azon anyagi és erkölcsi erővel, mely az egységes Szent István birodalom fentartására szükséges.

A foederalisták csak a döntő perczet lesik, mikor maga Magyarország is be fogja látni, hogy ő egy részről a délszláv királyság deficitjét nem fedezheti, más részről elvesztette a politikai hatalom azon sulyát, mely

a Délszlávia feletti uralomra szükséges. Ekkor fog elérkezni a Bécsben várva várt alkalom, hogy az *annexiót* végrehajtsák s a délszláv királyságot az összbirodalom fenhatósága alatt megalakitsák.

E nehány év óta jól átgondolt s előkészitett terv végrehajtására Magyarországon a Tisza-kormány van kiszemelve.

E magas osztrák-magyar politikát — mely a magyar állam megcsonkitásával egy, — épugy csinálják, mint Törökország feldarabolását s az occupátiót. Nemzetünk majd csak akkor fogja észrevenni, ha a bevégzett tények azt fogják harsogni a bukott Magyarország fülébe, hogy: *már késő.* Tarde venientibus ossa! A magyar ellenzéknek csak államunk széthullt csontjai maradnak.

Ha tudni akarja nemzetünk: ám tudja meg, hogy a Tisza-kormány ezért nem bukott meg és nem fog bukni semmiféle horvát, zsidó, vagy házassági kérdés miatt, semmiféle botrányügy miatt; sőt kormányozni fog jövőre is, gonoszabbul, mint eddig, ha a nemzet életösztöne s életerejének végső megfeszitésével nem győz a jövő választásokon.

A választások kérdését tehát nem csak oly alakban kell fölvetni az ellenzéknek: bukjék-e a Tisza-kormány vagy ne; hanem *bukjék-e Magyarország vagy ne?*

Mert ez itt a kérdés. A lét és a nemlét kérdése, melyre a választó magyar nemzetnek rövid időn felelni kell.

TARTALOM.

Az aggodalmak országa.

Megrenditő állami életben azon hanyatlás, melyet hazánk alkotmányos tizenhét év alatt mutat. Alkotmányt cserélő országoknak, ujra szervezkedő nemzeteknek mindenütt küzdeniök kell a kezdet nehézségivel; idő kell ahhoz, hogy a népek mult és jelen közt a szakadásokat betöltsék s uj alapokon biztos utat készitsenek fejlődésöknek s nemzeti eszményeik valósitásának. Minden uj birodalomnak meg vannak a maga bajai, melyek a gyermekévekkel járnak; sok lázt kell szenvednünk, mig kijön a bölcseségfogunk. Ott van Olaszország; kezdetben mennyi ziláltság, mily pártvajudások, mily rendezetlen pénzügyek, küzdelem az államkincstár igényei s a nép nyomora közt; mily baloldali hangulat a savoyai ház koronája ellen, sok hajlam a korrupczióra, s mennyi aggodalom az ifju állam jövője iránt! És ma Olaszország a készfizető birodalmak mellett áll; elüzte egéről a pénzügyi bukás rémét; anyagi s erkölcsi ereje napról napra növekszik; a legelső hatalmak vetélkednek barátságáért; imponál Európának. Jut-e valakinek komolyan eszébe felosztani Olaszországot?

Másfél évtized békés munkája alatt kiépült Olaszország; enynyi idő kellett arra, hogy befejeztessék az államszervezés műve melyet a dicső Cavour kezdett.

Magyarország ezen idő alatt nem emelkedett ugyan túl a gyermekévek bajain sem, de ma nyakig uszik már a politikai hibák s államveszélyek hinárjában, hol a *vég* kezdődik. Mi is befejeztük állami szervezkedésünket, de nincs köszönet benne; midőn a nemzetnek a becsületes küzdelmek pályabérét, a hazafias áldozatok gyümölcsét kellene aratnia: a helyett ott áll a nemzet, hogy végre arról kell gondolkoznia, mint menekülhetne a minden oldalról fenyegető állami katasztrófától; mi a maga nemében szintén befejezett organizácziónak tekinthető!

A teljes állami boldogság utópia, mit a patriarchális kormányforma sem adhat meg soha. Perikles korában is volt valami rohadt az államgépezetben; pedig Athén aranykorát élte. A mai köztársaságok ép oly kevéssé mentek a kor epidemikus bűneitől, mint a kényuri Oroszország. Korunk legnagyobb kormányférfia, Bismarck, se képes ugy vezetni a német birodalmat, hogy kisebb-nagyobb hibák ne történjenek s valamennyi porosz csalhatatlannak tartsa a kanczellárt. A kormányzat műhelyében Európaszerte sok a politika salakja, s van oka az ellenzéknek elégedetlenségre és ostromra.

De a politikai hibákat túlszárnyalják a politikai erények; a bajokat ellensulyozzák mindenütt a kedvező mozzanatok, a pillanat aggodalmait oszlatják a jövő remények. — Anglia tengeri nagyságát s világkereskedelmét nem koczkáztatja az ir forradalom. A párisi társadalomban őrlő-szú lakik; a franczia pártok bőszült csatákban zudulnak egymásra. Nehány év óta túlköltekezést látunk az államháztartásban: de a franczia nemzet óriás ipara, példás takarékossága, világkereskedelme biztositanak arról, hogy dobra nem ütik a franczia államot; s a köztársaságot felválthatja bár az egyeduralom: de Francziaország nagy nemzeti hadserege minden kormányforma alatt védelmet nyujt a betörni kész ellenséggel szemben. S ha Németországban egy nagy ember önkénye lebeg és uralg a parlamenti pártok felett, mint az Úr szelleme a vizeken; ha a bölcs nemzet alkotmányos mozgásában egy nála bölcsebb kormányférfi által korlátozva van: ezért bő kárpótlást nyer Németország abban, hogy Bismarck kormánya, mely sorban leverte a nemzet ellenségeit s megalkotta a német egységet, ugy szervezte és fölfegyverezte az egységes Németországot, hogy bátran daczolhat külveszélyekkel; és Bismarck az ő korszakot alkotó tettei mellett oly közigazgatást alkotott, mely a becsületes kormányzat mintaképe s a corruptiónak halálos ellensége. Bismarck irgalmatlan kezekkel büntette s irtotta, a hol találta, a corruptiót. Bismarck kormánya erős, de dicsteljes, melyet csak jó kedvében korholhat a német; midőn szidja: akkor is mélyen leborul előtte.

Az orosz népet elnyomatásában vigasztalhatja azon tudat, hogy nemzeti kormánya a szláv missio szolgálatában áll s az

óriás birodalmat világhóditási czélokra összetartja és vezeti. Mily hatalmas ipart teremtett a czári kormány gazdasági politikája: azt magyar szakférfiak moszkvai jelentéseiből a Tisza-kormány is tudhatja. Oroszország nemcsak a török birodalom felosztása által nyert túlsúlyával nehezedik ránk, nemcsak özön hadával, hanem nyers termelésével s iparával is fenyeget bennünket.

A keleti kis országok, a mi támogatásunkkal nyert állami függetlenségök fenhéjázó tudatában, nagy nemzeti hivatást követelnek magoknak — a mi rovásunkra. A románok Daco-Romániában, a szerbek a nagy szerb eszmében, a bolgárok Pan-Bulgáriában hisznek és rajongva fegyverkeznek ellenünk, igen, ellenünk s mint annak idején látni fogjuk, senki más ellen. Szerbia nemzeti bankot alapit. A bukaresti kormány gazdasági politikájával szupremácziát gyakorol felettünk, szerződést szeg megtorlatlanul, mi ellen hiába jajdul fel az összes osztrák és magyar kereskedő-világ.

Még *Ausztriának* is sok indoka van lelkesedni állami existentíájáért, mert gazdag állam, hol fejedelmi ipar virágzik s magas fokon áll a földmivelés. A ki Ausztriában utazott vagy az osztrák gazdasági viszonyokat olvasva, de alaposan tanulmányozta: az tudhatja, hogy az osztrák államháztartás deficzitje nagy részben csak *szinleges!* A birodalmi tanács egy kis áldozatkészséggel s nehány tollvonással megszüntethetné a költségvetési hiányt. De nem teszi; *a quóta tárgyalásnál* szükség van a »vakulj magyar«-ra; az osztrák nem emel adót, nehogy emelkedjék a quótája. Ausztria közigazgatása nem hasonlitható ugyan a poroszhoz, de azért nagyobb erkölcsi érzékkel s pártatlanabb szigorral administrál, mint — — — Mexico, hol mindenben a legnagyobb rendetlenség uralkodik, csak a lopásban van páratlan rend! Ausztria azért is büszke lehet államiságára; mert ura az egész monarchia gazdasági politikájának; mert egy számára dúsan jövedelmező gyarmat birtokosa, melyet Magyarországnak neveznek. Büszke lehet Ausztria e monarchia nagy hadseregére, mely egészen az övé; mert minden izében, vezérletében, vezényletében, belszervezetében, közigazgatásában s katonai szellemében osztrák; tetőtől talpig osztrák hadsereg. Mit akarsz még többet, tu felix Austria!

Bárhová tekintünk Európában: a boru mellett mindenütt

ott látjuk a derü mosolyát; az árnyakat rögtön követik a jólét vagy a dicsőség fénysugárai, a korhadt fa mellett ott diszlik a virág, az enyésző mult után ott ragyog az örök tavasz. Nincs állam, nincs nemzet, kinek ne jutna osztályrészül, ha nem is a boldogság telje, legalább a boldogságnak egyik alkatrésze.

Csak Magyarország ege van beborulva egészen; csak a mi dicsőségünk késik az éji homályban. Csak a magyart fosztották meg minden nemzeti eszményétől. Csak a magyarnak nincs ma hite egy jobb, boldogabb jövőben. Közmeggyőződés hazánkban, hogy a mai nemzedék nem érhet többé jó időket. Sokan azon is kétkednek, hogy a jelen sülyedés után az unokák boldogabb korszakra virradhassanak. Csak Magyarország géniusának kell hanyatló nemzetünk felett busulnia: nincs árva gyermek, csak az ő gyermeke.

Európában csak egy államot látunk, hol minden összehat a közromlásra, hol a kormányzat valamennyi tényezője oly irányban halad, a politikai és társadalmi élet összes viszonyai oly alakulást vesznek, melynek kikerülhetetlen vége az állambukás: ez az ország mi vagyunk.

Akár monarchiánk nemzetközi helyzetét, akár hazánk közjogi s gazdasági viszonyait Ausztriához, akár belviszonyainkat sine ira et studio tekintjük: a politikai számitás szigoru törvényei szerint mindenütt azon következtetésre jutunk, hogy *a mai politikai rendszernek* nemzetünkre nézve katasztrófával kell végződnie.

Ez nem ellenzéki következtetés, nem is a kétségbeesett pesszimiszmus jóslata, hanem alkotmányos történetünk kérlelhetetlen logikája.

A kormány, miután megmérgezte a nemzetet, az önbűne által előidézett vész ravasz sejtelmében lázcsillapitó szerekkel próbál kuruzsolni. A jerikói hős, miután a 67-ki alapot szétrombolta, oda vág egy vakolat czementet a romokra s azt mondja, hogy az alap erősebb, mint valaha; az ország rendezrve van. Vagy a vasutak egy bőtermésü évben többen járnak s jövedelmeznek, mint az inségben; a deficzit egy pár millióval esetleg csökken; e kálvinista iskolák a kormánybiztos kétes áldásában részesülnek vagy az alföldet véletlenül nem éri minden évben egy

szegedi katasztrófa; mig a minden oldalról veszélyezett társadalmi rendet hadseregen és statariumon kivül zsandárok őrzik; vagy azon merész koholmány, hogy a mi szabadelvüségünket a legreactionariusabb magyar kormány van hivatva megmenteni s a roskadozó magyar faj erősitése egy kis zsidó-házassággal stb., szóval azon érvek, melyekkel a Tisza-kormány lételét ujabban védeni szokás, szép és lélekemelő dolgok lehetnek a kormánypárti klubra nézve. De mindannyian csak Bernát kapkodása a ménkőhöz, csak mulékony tünetei a rosz kormányzatnak s nem csökkentik válságos helyzetünk *állandó* veszélyeit.

A Tiszakormány ujabb müködése nem czáfolhatja meg a szomoru igazságot, hogy közállapotaink a *mai rendszerben* rég tulhaladtak azon a stadiumon, hol a politikai jó a politikai roszszal még egyensulyt bírt tartani s ennélfogva a kibontakozás lehetősége megvolt.

A ma fennálló kormányrendszerben:

»A jó felett a rosz tulsulyban áll:
S ott van az örlő-féreg, a halál.«

Alkotmányos Bábel.

Mikép történhetett meg, hogy Európa fényes nemzete, mely maroknyi létére ezredév viszontagságival győzelmesen daczolt, kiállott tatárjárást, izmaelitákat, török uralmat, egy orosz invaziót és sok osztrák nyomást s mindezek után politikai és erkölcsi épségének teljes virágában látott hozzá az uj magyar állam szervezéséhez, — mikép eshetett meg, hogy a magyar nemzet 17 évi alkotmányos szabadsága alatt roskadozik s hazánkat, élén nemzeti kormánynyal, oly válságok fenyegetik, a milyeneknek az osztrák abszolutiszmus alatt se voltunk kitéve? Miért küzdöttünk diadalmas harczokban nemzeti dicsőségünkért, hogy

»annyi vér, a szabadság kovásza
Posvány maradjon, hol elönteték?«

Ki tette ezt? Mi okozta e szédítő hanyatlást? Hol rejlik eredete sulyos helyzetünknek?

Sokan a 67-ki alapot okolják minden bajunkért, feledve azt, hogy a 67-ki kiegyezés nem csak a közösügyeket, hanem a visszaállitott magyar alkotmányt is jelenté, tehát az alkotmányosság rendszere is volt s feledve azt, hogy *nincs jó rendszer a világon, ha rosz emberek kezére kerül.* Tisza Kálmán a volt Deák-pártot, a volt Deák-párt Tiszát teszi felelőssé. A nemzet a kormányt s az országgyülést vádolja. A kormány és többsége nyiltan a »dologtalan, munkakerülő nemzetet« korholják; titokban a 67-ki alapra s Ausztriára háritanak minden vádat. Az ellenzék egyik része hibáztatja ugyan a kormányt, de bajaink kutfejét a 67-ki kiegyezésben és Bécsben hiszi rejleni. A másik ellenzék a 78-ki kiegyezést s Boszniát jelöli meg: hac fonte derivata clades. A pecsovicsok ős maradványai, a néhai Ausztria felett kesergő udvari párttal együtt, igy szólnak: »So geht es im constitutionellen Staate« ; tehát az alkotmányos rendszert vádolják. Mig az alkotmányos rendszer hívei abban keresik a rosz politika főrugóját, hogy az abszolutizmus 67 *után is* tovább kormányzott alkotmá nyos álarcz alatt. A horvátok és az osztrákok a magyart, a magyarok a horvátot és osztrákot okolják. Végre az antiszemiták a zsidókban jelölik meg bajaink főokát.

És igy tovább. A hány párt, a hány politikai tényező van: ugyanannyi a vélemény mai válságos helyzetünk eredetére nézve. Quod capita: tot sensus. Itt — ugy látszik — senki nem hibás: tehát senki nem felelős — a jövőért. Pedig puszta véletlenségből vagy Isten kegyelméből egyetlen ország sem juthat oda, a hová tizenhét alkotmányos év alatt a magyar állam hanyatlott. Ha Magyarországot, — mitől az ég óvjon, — nagy szerencsétlenség sujtaná: Budapesten ugyanazt a tragicomicus esetet tapasztalnók, a mit Bécsben 1848 óta láttunk, mikor Metternich futni kényszerült. Ott sem akadt egy bátor férfiu sem, ki a történtekért s a történendőkért felelősséget vállalt volna. Metternich szökik ugyan: de a felelősséget a monarchia megrendüléseért s az orosz invazióért miniszterkollegái s a főherczegek nyakában hagyta. Az udvar és miniszterek pedig Metternich után küldtek Londonba minden felelősséget. A bécsi kormányzók oly óriás hibákat követtek el, melyeknek a habsburg uralom csaknem áldozatul esett. De azért mindenki annyira büntelen volt, mint az angyalok és

szeplőtelen, mint a napsugár. Sőt a futásból később visszatérő Metternich tanácsait Bécsben még azután is szivesen meghallgatták, mert hiszen a nagy exminiszter csalhatatlan vala. E hibátlan mennyei kormányzatnak természetesen nem volt elég 49, hanem Solferinót és Sadovát is megérte, a nélkül, hogy Bécsben bárkit is vád alá helyeznének.

De mit érdekel az minket, hogy a régi Ausztriában ily kényelmesen buktak és kormányoztak. Minket az érdekel főleg, hogy e minden felelősségnélküli ázsiai uralom az alkotmányos Magyarországon, a felelős parlamenti miniszterium alatt is szépen meghonosult. A minden hibától s minden vád alól ment kényuri kormányzat Budapesten ugy virágzik, mint Bécsben egykor és Budán a pasák idejében. A mi alkotmányos kormányzóink menynyi politikai tévedést és gonoszságot, mily colossalis hibákat követtek el nyiltan s titokban tizenhét év alatt! A bünök itt vannak: de ura nincs a bünnek; a bünösök nincsenek sehol. Nálunk mindent és mindenkit vádolnak. Ép azért mindent és mindenkit fölmentenek a vád alól. Hogy felelős senki ne lehessen, mindent felelőssé tesznek. Hogy senki ne bünhödjék: inkább azt vallják, hogy itt mindenki hibás. Ez azt teszi, hogy itt mindenki hibátlan. A magyar állam bukhatik, a föderalizmus megdöntheti a magyar uralmat Szent István birodalmában; közbe jöhet esetleg a második orosz invázió s az alkotmányos Metternichek szökhetnek.

Ki lesz a felelős? A felhők s a természeti csapások, a magyarok Istene, a viszonyok kényszere, a vis major. Vagy épen a nemzet! mert hiszen Sedant is el lehet ütni azzal az örök frázissal, hogy minden nemzetnek oly kormánya van, a milyet megérdemel! Ugyan, a kik ezzel vigasztalják a magyar nemzetet, magyarázzák meg neki legalább azt: mivel érdemelték meg a hollandok Alba herczeget, Svajcz Gesslert, a magyarok a három százados osztrák nyomást és ráadásul a Tisza-kormányt? Tudatlan vagy gaz kormányok megronthatják s katasztrófába taszithatják a legjobb, legbecsületesebb népet; alattomos cselszövények vagy durva erőszak letiporhatják az őszinte s jogtisztelő nemzeteket; a hatalom diadalt ülhet a gyöngén, — a nélkül, hogy a kormányzottak megérdemelték volna fájó sorsukat.

Különösen a magyar nép oly rég s oly keservesen megbün-

hödte már a multban a jövendőt, — ha vétkezett, a nemzeti bánatnak oly kinos századaival lakolt érte, hogy nem tudom felfogni, miért érdemelne ma ez a sokat szenvedő nemzet buta és ephialtesi kormányzatot? Európa tanuja annak, mily dicső nemzedékeket szült a 19-ik század Árpád földjén. Európa látta, hogy a magyar nemcsak a diadalban tud nagy lenni és magasztos, de a méltatlan szenvedések közt is érintetlenül megőrzi erkölcsi méltóságát, politikai fenségét. Törik, de nem hajlik. Hiába irtják, hiába akasztják: büszkén daczol igaztalan sorsával, mely ép azért, mivel igaztalan volt, a legerősebb nemzetek szivét is összetörhette volna. Ez a nép, a ki Nagy-Sarló után oly rendületlenül, annyi spártai férfiassággal viselte az osztrák igát; ez a nép, a ki 1867-ben homlokán a szüzi becsület koszorujával ünneplé alkotmányossága diadalát, — ugyan mivel érdemelt meg e nemes faj oly rövid idő alatt egy becstelen, hazafiatlan kormányt?

Ne fogjuk rá. A magyar nemzet ép oly kevéssé érdemli meg rosz kormányát, a mily kevéssé érdemes e rosz kormány a magyar nemzetre.

Oh! nem is a nemzet oka itt az özön bajoknak, hanem azok, a kik e bizékony s kormányához gyermeki hittel ragaszkodó nemzetet vezették.

De épen az a mi legnagyobb bajunk, hogy nálunk igen nehezen lehet megcsipni a bünösöket. Hol *a politikai ellenörzés oly csekély s annyira meg van nehezitve, mint Magyarországon: ott a politikai bünösök rövid idön félelmesen megszaporodnak s megronthatják az egész államot.*

Először is a magyar ember hű és tulbizékony; másodszor Ausztriával közös államrendszerünk kényes és complikált alkotás, melynek sok redője, sok búhelye van, hol a vétkesek elrejtőzhetnek; harmadszor az osztrák-magyar miniszterek kormányzati módszere nem nyilvánosan alkotmányos, hanem a cabinet noir titkos közigazgatása. Nem csodálhatnók tehát, ha itt általános fogalomzavar uralkodnék országos bajaink s válságos helyzetüuk *eredete* körül a közvéleményben. Mert nálunk az emlitett okoknál fogva nagy tere van az ámitásnak, berántásnak, »balekfogásoknak« s a közhiszékenységnek. A hibákat a miniszter urak sokáig leplezhetik, szépithetik; ha kisülnek a »turpe factum«-ok: egyik

bünös a másikra, az országos miniszter a közösre, a közös miniszter az országosra kenheti; az emberek saját gazságaikat az *alapra* foghatják; a magyar vétkes az osztrákot, Budapest Bécset és vice versa vádolhatja. Itt a hamis politikai kártyások is hosszu szerepre lehetnek hivatva, mert kezöket a hivatalos titkok sürü fátyola fedi; tetten soha nem kaphatjuk őket s mikorra felismerjük a »jó hazafiakat«: könnyen tovább állhatnak s helyettök mások keverik a kártyát. A nemzet arra virradhat, hogy a hamisjátszók mindenéből kifosztották s ha tiltakozni mer, elégtételül majd kidobják a hatalom ajtaján.

E gonosz játékban a nemzetnek folyton veszitenie kell. A magyar állam megbuktatására szövetkezett banquier-k kis tételeket olykor megnyeretnek velünk, hogy annál biztosabban behuzhassák a nagyokat. S minél többet veszit az ország, minél inkább közeledik a válság órája: a nemzet annál nagyobb zavarlázba esik; a közvélemény annál könnyebben irányt téveszt.

Évek során át a legromlottabb kormány bitorolja az országos hatalmat; a 67-ki kiegyezést összetiporják, a nemzet jogait egymásután elkobozzák, jólétét aláássák, erkölcsét megfertőztetik; minden józan politikus érzi e hazában, hogy csehül vagyunk, hogy évről évre törpülünk; a nemzet tompa fájdalmában érzi, hogy mindennek jó vége nem lehet: és a nemzet mégsem tudja, mit tegyen! Mert a folyton sötétebb politikai chaosban nem tudja, hogy mit tesznek vele. A nemzet csak találgatja, de nem tudja biztosan, mi rejlik az osztrák-magyar álarczok alatt; kik törnek élete ellen, kik ellenségei, hogy haragjában összezúzza őket; kik hű fiai, hogy oltalmat nálok keresne. Ki itt a haza barátja és ki az árulója, kivel szövetkezzék, kit taszitson el magától a nemzet: a felett nagy a bizonytalanság ebben az alkotmányos *orgiában.* S e kinos, nemzetemésztő bizonytalanság nem hogy oszlanék, sőt a kormányrendszerré vált titkolódzások, hazugságok és csalások közepette folyton terjed, lassan de biztosan, »mint a vakság, midőn a tudomány a hatalomnak ellenére van.«

A kormánypárti zöm, melyet a hatalom hosszu ellenőrzetlen élvezete teljesen megrothasztott, Tisza Kálmán uralmi sikereitől annyira elbizta magát, hogy már előre látja, mint jelentik

a kortesek a győzelmes miniszterelnöknek azt, a mit *Világos után* Paskievics a czárnak jelentett: »Egész Magyarország lábaid előtt fekszik.« Sokan hiszik, hogy a Tisza-kormány most lesz a legerősebb, épen most, midőn a legnagyobb államcsinyt készül elkövetni.

A rászedett és kizsákmányolt magyar nép még mindig első politikai hatalom az egész monarchiában: mégis búsan, tétlenül merengve ül a veszélyek küszöbén, mint Goethe mondaná: »imádja a bánatot« ; s nem áll talpra, hogy megelőzze a fenyegető veszélyeket. Mert a nemzet sem önerejét, sem hatalmas fegyvereit nem ismeri, melyekkel balsorsán utolsó órában is diadalmaskodhatik. Annyi megalázást, annyi vereséget szenvedett már, törpe kormányzói annyira megfélemlítették, hogy kétkedni kezd őserejében, melylyel a hazát egy ezredéven át fentartotta. Politikai fegyvereit pedig elhányta, rozsda marja, nem ragyognak; mert azt hivé a nemzet, hogy az alkotmány visszaállitásával örökre megszünt a viszály, vége a százados harcznak; kezdődik az örök béke, hol fegyverekre több szüksége nincs.

A 67-ki kiegyezés kétségkivül nem fegyvernyugvás, hanem *békekötés volt. De oly békekötés, melyből állandó béke Magyarország és Ausztria közt csak úgy fejlődhetett, ha annak minden pontja szigoruan végrehajtatik.*

17 év története czáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a 67-diki kiegyezés minden lényeges pontjában megtöretett. A közjogi alapot úgy szétrombolták: hogy az ürès kereten kivül nem létezik többé.

A kormány folytonos törvényszegései, alkotmánysértései s a legközelebbi jövőre kitüzött hatalmi tervek állami létünket végveszélylyel fenyegetik.

Itt az ideje, hogy az ország jobbjai nemzeti jogainkért, állami existentiánkért egyesült erővel ismét harczra keljenek.

Deák Ferencz egyezkedése.

Ha ma azt mondaná Magyarország, hogy a 67-ki kiegyezés immár tarthatatlan s azt meg kell változtatnunk: történeti hűséggel még akkor sem állíthatnók, hogy a 67-ki alap rosz és átkos intézmény volt. Hitehagyottak lennének a volt Deák-párt önzetlen, becsületes hívei; hűtlenné válnék magához s meggyőződéseihez a nemzet, mely 1875-ben igen nagy többségével a kiegyezés mellett nyilatkozott, ha mai súlyos helyzetünk forrásául a 67-ki alapot jelölné meg.

E tekintetben sokat tisztultak a nézetek. A volt balközép, élén Tisza Kálmánnal, 1875-ben már annyira türhetőnek, sőt életképesnek hitte ezen alapot, hogy hazafiasan rá is lépett; természetesen oly határozott kikötés mellett, hogy azon kormányozhasson s oly czélból, hogy megmentse azt! Később minél jobban rongálta s becstelenítette a Tisza-kormány a 67-diki alapot: a nemzet azt a maga sértetlen voltában s nemes intentióival annál inkább kezdte becsülni. Maga a függetlenségi párt is fölemelkedett a történeti igazság magaslatára s onnan belátja, hogy a 67-ki alapon jobb, becsületesebb és sikeresebb politikát is *lehetett volna* folytatni.

Eljön az idő, mikor a történetiró Deákot bátor kezekkel Széchenyi és Kossuth mellé fogja helyezni s a költő azt zengi majd a 67-ki alkotóról:

»Nőttön nő tiszta fénye
A mint időben s térben távozik.«

Lehet, hogy az 1867-ben kezdődő korszak katasztrófával fog végződni, mely a 67-ki művet elsöpri; sőt a kiegyezés legerősebb hivei már ma kénytelenek konstatálni, hogy a közjogi alapot

gonosz kezek nemcsak meghamisitották, hanem annyira összetörték, hogy állami létünk szilárd biztositékául az többé nem szolgálhat: de ki fogja ezért igazságosan Deákot s az 1867. XII. törvényt okolhatni?

A magyar társadalom hanyatlásaért s középosztályunk pusztulásáért ki bátorkodnék Széchenyi reformjait kárhoztatni? Vagy ki merészelné a 48-diki törvényhozás műveit átkozni azért, mivel 48 után 49-et, orosz invaziót s tizenhatévi osztrák abszolutizmust értünk?

Tisza Kálmán a politikában annyira képesnek mutatta magát a legnagyobb ellentétek meglovagolására s oly *szabadelvü* államférfiu, hogy róla, én nem, de országszerte sokan felteszik a következő lehetőséget: miután Tisza a 67-ki alapot alaposan tönkretette, egy hűvös februári reggelen előáll s igy fog szólni az országhoz: »Mindig mondtam, hogy ez az alap átkozott rosz; ezen az alapon lehetetlen jól kormányozni. Miután felülről különben is elcsaptak: jó szolgálatimat ezennel felajánlom a függetlenségi pártnak, hogy egy elvénült pecsovics phőnix módjára osztrák-magyar hamvaimból mint bihari hős ujra feltámadhassak.«

Sohe se fog megtörténni. De képzeljük ezt az esetet.

Azt hiszem, a függetlenségi párt s vele a nemzet, szemébe mondaná ennek a Tiszának, hogy ismét hazudik; s nem kell többé soha semmi áron vezérnek; mert nem a 67-ki alap buktatja meg a Tisza politikáját, hanem a Tisza politikája buktatja meg a 67-ki alapot s a magyar államot. Szemébe mondanánk azt az igazságot, hogy a magyar nemzet 1867-ben nem nyert ugyan mindent meg, de megnyerte az alapot arra, hogy mindent megnyerhessen. A kiegyezés, mint valamennyi emberi mű, nem tökéletes; voltak hibái s hiányai tagadhatatlanul.

Hiszen Deák 1867-ben a képviselőház deczember 14-diki ülésén nyiltan igy szólott: »Azt mondják némelyek, hogy az ország nem örül ezen kiegyezésnek és azt nem szereti. Igenis, ha úgy állitjuk a kérdést, hogy ki vannak-e vágyaink és ohajaink elégitve, nincs-e még sok bajunk, sok panasz, a mi orvoslást igényel: kétségen kivül azt fogják felelni, hogy van, hogy ohajtásainkból sok teljesületlen maradt, kivánataink kielégitve nin-

csenek. *Ellenkezőt én sem állitok. Azonban mivel mindent elérni nem lehetett; mivel sok van még, a mit elérni ohajtunk:* nem lehet állitani, hogy a mi meg van, az teljesen értéktelen.«

Igy Deák. S utána felállt **Tisza Kálmán** s igy szónokolt: »Ha sok kivánni való van is, nem lehet tagadni, hogy sok becses jognak is vagyunk birtokában. Ép oly hibának tartom azt mondani, hogy mindent megnyertünk, mint azt, hogy mindent elvesztettünk.«

A kiegyezés e nyilatkozatokkal már születésekor megkapta objectiv birálatát. A történetiró egy század mulva is aligha mondhat többet vagy kevesebbet. Deák a helyzet teljes illustrálására azt is megjegyzé, hogy:

»Czélszerűbbet, mely helyzetünkben gyakorlatilag is kivihető lett volna, késziteni nem tudtunk .... *Jelen viszonyaink között* a fennforgó nehéz kérdéseknek más békés megoldását képzelni nem lehet.«

A kiegyezés alkotmányunk visszaállitását lehetővé tette s annyi állami jogot biztositott a nemzetnek, a mennyit addig századok óta nem *gyakoroltunk.* S a mi legfőbb: visszaállitotta az ország »önálló törvényhozási függetlenségét«; kezünkbe adta azon közjogi hatalmat, hogy 1867-ben teljesületlen kivánatainkat, el nem ért ohajainkat akkor létesitsük, mikor azt czélszerünek fogjuk itélni. *1867 után nemcsak az függött tölünk, hogy a kivívott alapot sértetlenül fentartsuk, hanem az is, hogy nemzeti jogainkat a jövendö viszonyok követelményihez képest teljesen visszavívjuk.* Ez egyenesen a nemzettől függött és senki mástól. Mert először törvényben gyökerező alkotmányos jogunk volt hozzá, hogy mindazt követeljük és létesitsük, a mit 1867-ben el nem érhettünk; *másodszor Magyarország 1849-ben fényesen bebizonyitá, hogy egyenrangu hatalom Ausztriával; Ausztria pedig 1866-ban megszünt német és olasz hatalom is lenni.*

Tekintsük tehát a köztünk és Ausztria közt felmerülő alkotmánykérdéseket akár *közjogi,* akár végelemzésökben *hatalmi* kérdéseknek: 1867 után örökre lehetetlenné volt téve, hogy a magyar nemzet jogos és határozott követelései még egyszer ad acta tétethessenek!

Deáknak azt vetik szemére, hogy nem volt elég bátor; mivel Sadova után nem zsákmányolta ki Bécs megszorult helyzetét. De hiszen Bécs a háboru előtt jobban meg volt szorulva, mint a háboru után, köztudomásu, hogy a mely pillanatban III. Napoleon Ausztria javára s a porosz ellen közbelépett: Bécs rögtön fellélekzett s königrätzi veresége után helyzete Magyarországgal szemben azonnal kedvezőbbé alakult; mert szövetségesre tett szert, akivel előbb nem dicsekedheték. Deák és a nemzet tehát a háboru után hiába követelnek többet, mint a háboru előtt; czélt nem érhettek volna. Miután Ausztria franczia támogatással integritását megmenté: a bécsi udvar Magyarország *fölemelt* keresetét büszkén s daczosan utasitotta volna vissza. De *egyelőre* szükségtelen is volt többet követelnünk. Oka igen egyszerü.

Ha Ausztria leveri a poroszt s Németországnak ura marad: akkor elég oka van Deáknak arra, hogy hazánkat minden közösségtől lehetőleg megóvja Ausztriával szemben; mert előre láthattuk, hogy a meghatalmasodott Bécscsel a paritási versenyt soha ki nem álljuk a közös ügyek terén, s hogy a közös viszonyokban mindig Magyarország fogná huzni a rövidebbet. De az a Bécs, a melyik összes német és olasz uralmától megfosztatott és csupán örökös tartományaira szoritkozhatik, Deák Ferencz nézete szerint nem lehetett többé félelmes Magyarországra még akkor sem, ha közösségben élünk vele; mert ha a magyar nemzet el nem sülyed és tettre kész: mindig bir annyi politikai erővel, hogy állami s nemzeti érdekeit minden téren biztosithassa. Ez történeti s politikai igazság.

Oly igazság, melyet még **Albrecht főherczeg** is elismert a kiegyezés után, midőn a katonai törvényekre vonatkozólag következő fontos nyilatkozatot tette: **A hadsereg egységeért 1848/49-ben is polgár-háboru (!) keletkezett és vér folyt. Ha a hadsereg egységét ma meg akarnák bontani: a következmények ma is ugyanazok lehetnének, azzal a különbséggel, hogy ily válságot a monarchia többé nem lenne képes elviselni.**

Ezek a főherczeg szavai, melyekre nagy jelentőségöknél fogva lesz még alkalmunk visszatérni. Most csak annyit rólok, hogy Sadova után Bécsben is teljes tudatára jöttek a megválto-

zott politikai helyzetnek s e helyzet azon parancsának, hogy a monarchiát nem szabad többé kitenni oly rettentő esélynek, melyben Ausztria ismét szemben találná magával Magyarországot; mert az európai hatalmak — még a muszkák se jönnének többé megmenteni a monarchia egységét. Ez annyira csalhatatlan nézet, hogy politikai axiomának is beillik.

Deák Ferencz bizott a megváltozott helyzetben, mely Magyarországot *egyenrangu hatalmi tényezövé* tette Ausztriával a Habsburgok birodalmában; bízott nemzetünk törhetetlen erejében; bizott a nemzeti vezérférfiak hazafiságában, szeplőtelen politikai becsületességben s tudományában annyira, hogy providentialisoknak nevezte őket! A nemzeti vezérférfiakba vetett bizalomra iszonyu csalódás várt; mi vár a nemzet törhetetlen erejére: ez a kérdés ma még eldöntetlen áll; *mert nemzeti erönk az alkotmány tizenhét éve alatt egyszer se volt komoly próbára téve.*

Bizonyosnak tartom, hogy a mennyire csalódott a nemzet az ő hires vezérférfiaiban: a vezérférfiak is csalódni fognak a nemzetben; mert a magyar nemzet, daczára példátlan hanyatlásának, még ma sem oly nyomorult, mint a Tisza-kormány hiszi; bármennyire földre görbesztik is, a helyett, hogy égre irányoznák tekintetét: ez a nép még fel fog egyenesedni; oroszlánként rázza le magáról a kullancsokat s méltónak fogja magát mutatni a bizalomra, melyet Deák beléhelyezett, midőn a 67. kiegyezést megalkotá.

A kiegyezés sorsunkat saját kezünkbe adta. Ha volt gyönge oldala — de ettől melyik emberi alkotmány mentes? — ez főleg abban rejlett, hogy sokat követelt az emberektől, noha semmi emberfölöttit.

Ausztria és Magyarország egyenjogusága, az állami paritás elve törvénybe foglaltatott. De annak a közös viszonyok minden ágában életet adni, azt a kül- és hadügyekben, valamint gazdasági téren szilárdul fentartani, ehhez államférfiui ész, hajthatatlan bátorság és soha nem lankadó kitartás kivántatott; nemcsak azért, mivel a két állam paritását minden alkalommal mérlegbe tenni, mathematikai pontossággal meglatolni s a szerint intézkedni lehetetlen; s a hol az államügyek kölcsönös alku és egyezkedések tárgyát képezik: ott mindig a belátóbb, bátrabb és

erősebb fél arat diadalt; nem is azért; mert közös ügyeink vannak; hanem főleg azért, mert *Ausztria és Magyarország közös fejedelem alatt élnek. Itt rejlik és sehol másutt a paritási kérdés súlypontja.*

Akárhogy egyezkedik ki Deák Ferencz 1867-ben; vívta volna ki számunkra a legkorlátlanabb állami függetlenséget; hogy a közös uralkodó tanácsában mindenkor érdekeinknek megfelelő politika határoztassék el és követtessék: ehhez kitünő magyar kormányférfiak és jeles országgyülés kivántattak. Merem mondani, hogy állitsák helyre 1867-ben szóról-szóra az 1848-diki törvényeket, a közös miniszterium és delegatiók helyett bizzák az ő Felsége személye körüli miniszterre a befolyást mindazon viszonyokra, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik; merem állítani határozottan, hogy a Magyarországot ma sujtó politikai bajok legnagyobb része szóról-szóra úgy bekövetkezett volna a 48-as alkotmány mellett, mint bekövetkezett a 67-ki kiegyezés keretében, ha t. i. a független felelős magyar miniszteriumot és országgyülést ugyanazok a politikusok ugyanoly szellemben vezetik, mint a kik 67 óta kormányoztak bennünket. A közös fejedelem tanácsában az orosz szövetség s a bosnyák occupatio mély titokban épugy elhatároztatik s a népek meglepetésére épugy végrehajtatik; az önálló magyar hadsereg kifejlődése elé csaknem annyi akadályt görditenek a 48-as rendszer mellett, mint a 67-es rendszerben tették. Sőt tovább megyek: Ausztria az önálló magyar vámterület mellett épugy ur leendett a magyar gazdaság fölött, époly fölénnyel rendelkezett volna kereskedelmi politikánkkal, mint tette 1848 előtt, mikor a két állam közt vámsorompó állott fenn. Mindezen bajok époly kikerülhetetlenül jelenkeztek volna az 1848-diki törvények mellett, mint jelenkeztek a 67-ki kiegyezés után; ha Magyarország sorsa ugyanazon kormányférfiak kezében nyugszik vala.

És ma a 48-diki törvények megváltoztatása épugy napirendre kerülne, mint napirendre kerül a 67-ki kiegyezés reviziója.

Közös monarchiánkban annyira nem a rendszertől, annyira a magyar államférfiaktól függ hazánk üdve, annyira az emberek alkotják a rendszert és nem megforditva: hogy Magyarország az osztrák abszolutizmus idejében, Metternich európai hatalma alatt,

a fejlődés aranykorát élte 1825-től 1848-ig; mig 1867-től, daczára annak, hogy Ausztria minden régi uralmától elesett s Magyarország hatalmasabb lett, mint valaha, a nemzeti hanyatlás lejtőjére jutánk. Ha Corvin Mátyás nincs s helyette Dobzse László s II. Lajos királyok uralkodnak hazánkon: Magyarország egy félszázaddal előbb megéri a mohácsi vészt s függetlenségét elvesztvén, német és török uralom alá kerül, mielőtt a Hunyadyak dicsőséges korszaka befejeztetett volna.

Azért ne vádoljuk Deákot a kiegyezésért; ne tegyük felelőssé a nemzetet, ki azt elfogadta, politikai bajainkért; mert megsértenők a történeti igazságot.

Deák nem tartozott a naiv államférfiak közé, kik azt hitték, hogy a bécsi politikusok Sadova után egyszerve bárányokká születtek s a kiegyezés után soha nem lesz többé foguk Magyarországra. Deák a közös viszonyok terén csaknem félszázados tapasztalatai után igen otthonos volt s nagyon jól tudta, hogy osztrák testvéreink mindent el fognak követni a kiegyezési törvényeket saját izlésökre magyarázni s önző érdekeiket a magyar érdekek fölé emelni. Deák a kiegyezési alkudozások alatt döntő körökben nem egyszer tanulta ismerni azokat, a kik soha nem tanulnak s nem akarnak felejteni. Látta Bécsben a megtört, de ki nem mult zsarnoki hagyományoknak még folyton működő emlékét, s a hajlamot Magyarország lehető kisebbitésére. Tudta, hogy ha Ausztria Custozza után a poroszt is leveri, a 67-ki kiegyezéstől okvetlenül elbucsuzhattunk. S az olaszokon aratott győzelem után rögtön nem hiába oszlatták el a magyar országgyülést. Arról is meg volt győződve Deák, hogy Bécs, a mint egy kissé jobban megy a dolga, ismét a jégre menne tánczolni, mint századokon át annyiszor, ha csak a magyar kar vissza nem tartja. A kibékülés meg lesz papiron: de az elfojtott keserüségek és boszuságok egy ideig még lángolnak ott a szivekben és kitörnének, ha rést engednénk azoknak. A nagy világuralom oda lett ugyan örökre; de a nagy uralmi vágyak még lihegnek és revancheok után fognak sóvárogni.

Deák tisztában volt Bécscsel. De a kiegyezés alatt tanusitott rendithetetlen, ép oly eszélyes mint bátor magatartásával méltóságos példát mutatott a jövendő magyar minisztereknek

arra, mint kell a magyar nemzet akaratát s érdekeit az osztrákkal szemben diadalra juttatni. *Deák előre megállapitott programmjától az alkudozások alatt egy hajszálnyira sem tért el. S azt az utolsó betüig mind keresztülvitte Bécsben ezer akadályon át;* mert tudta, hogy mit akar s abból, a mit akart és egyszer kimondott, nem engedett soha. Hányszor állott az egyezkedés oly ponton, hogy megtörik. Deák »Quos ego«-ja mégis mindannyiszor győzött ugy a modus procedendire, mint a lényegre nézve.

Legfelsőbb körökben Deákot »*Mitregent*«-nek nevezték s ha az alkudozási pontokra nézve bármely oldalról javaslatokat tettek: azt kérdezték: »*Mit mond ahhoz Deák; mert az ő akarata nélkül nem lehet semmi.*« Mindez nem bon mot, hanem komoly történet.

Imperium his artibus retinetur, quibus initio partum est. A mily fegyverrel Deák kivivta a kiegyezést, szünetlenül oly fegyverrel kellett azt a nem veszélytelen bécsi törekvésekkel szemben megőrizni s nemzeti érdekeinknek megfelelőleg fejleszteni. A mily kézzel Deák az alapot épité: oly kézzel kellett erre az alapra Magyarországot fölépiteni. S Deák hatalma nem állott csodaszerekből, nem Metternich-féle diplomatiai fogásokból; Deák háta mögött nem állottak nemzeti hadsereg százezrei; politikai küzdelmében nem támaszkodhatott magyar szuronyokra. És mégis győzött.

Mivel? A mivel birodalmakat hódithatsz s a mi nélkül birodalmak vesznek; a mi szuronyok nélkül is győzhet s a mi nélkül a szuronyok soha nem győzhetnek. Az a politikai hatalom, a mely mindent pótol, de a melyet nem pótolhat soha semmi: *az erkölcsi erő*, mely politikai bölcseséggel párosult Deákban.

Ez volt Deák Ferencznek egyedüli fegyvere a hazáért és jogért vívott nehéz harczában. És a győző bizton hitte, hogy ezen erő nem az ő kizárólagos tulajdona, hanem be van oltva minden magyar ember szivébe, ki hazája sorsát vezetni képesnek, hivatottnak tartja magát. Mélyen meg volt győződve Deák Ferencz arról, hogy nem akad magyar miniszter, ki hatalomvágyát elébe helyezné a haza szent érdekeinek, kinek gőgje s hiu önbálványozása nagyobb lenne a nemzeti ügy szereteténél; Deák nem hihette, hogy akadnak törpe lelkü, hitvány miniszterek, kik a hatalomért versenyezve nemcsak meggyőződésüket, hanem saját jeles honfi-

társaikat is készek elárulni a korona előtt, csak azért, hogy ők maradjanak s ne mások jussanak a király kegyébe. Deák nem egy corrumpált tömeg, hanem egy becsületes nemzet számára készíté a kiegyezési alkotmányt. S jól tudta azt, hogy oly politikusok számára, kik magokat sokkal jobban imádják, mint a hazát, semmi alkotmány se jó; azoknak vasmarku abszolutizmus kell, hol becsületre tanitják őket. A 67-ki alap alkotója hogy gondolhatta volna, hogy magyar földön valaha oly tanácsosai akadjanak a koronának, a kiknek politikai tehetsége minden moralis erőtől meg legyen fosztva s a kik, mivel magok nem birnak a politikában erkölcsi érzékkel: a nemzet kebeléből is rendszeresen irtani törekednek mindazt, a mi jó erkölcs és nemes?

A 67-ki alkotmány nem követelte, hogy minden magyar miniszter egy Vashington, Cato vagy Deák Ferencz lenne, csupán annyit követelt — de ez sine qua non volt — hogy a mi a kiegyezési törvények szerint Magyarországot illette, az mind testté váljék s kormányférfiaink és országgyülésünk soha egy hajszálnyit ne engedjenek a nemzet törvényben gyökerező jogaiból s érdekeiből, a miniszterek ne féljenek tárczájuktól megválni s a nemzeti ellenzék élére állani, ha az osztrák érdekek a korona tanácsában túlsulyra vergődnének. Ennyi az egész. S ha ez megvan, akkor nincs hatalom, mely visszanyom bennünket s nemzetünk felvirágzása a 67-ki alapon biztositva lett volna szilárdan mindenki ellenében. Akkor teljesen igaza lett volna Deáknak, midőn az 1867. XII. tczikk védelmére igy szólt: »Nincs megsemmisitve alkotmányos függetlensége azon országnak, mely saját országgyülésén alkotja minden köz- és magánjogi és közigazgatási törvényeit; saját országgyülésén állapitja meg védrendszerét s annak minden változtatását. Ő rendelkezik a szükséges ujonczokról, azoknak számáról, kiállitási feltételeiről, a katonaság elhelyezéséről és élelmezéséről. Nincs megsemmisitve alkotmányos függetlensége azon országnak, mely maga határoz államjövedelmei, adórendszere, az adó kivetése és behajtása fölött, melynek felelős parlamentáris kormánya van s melynek e kormány felelni tartozik minden fillérnek hováforditásáról.«

Ha Deák e szavai papiroson, a nemzetnek a kiegyezéshez kötött biztos reményei, teljesületlenül maradtak, ezért Deák

Ferencz mást nem tehet, mint kérjen bocsánatot az ország kormányférfiaitól, hogy olyat mert rólok feltenni, hogy ők hazafias kötelességöket mindenkor hűn teljesitendik!

Deák ellenzéke.

(Deák nem fuziónál.)

Deák megkötötte a kiegyezést anélkül, hogy legkevésbbé tartott volna az osztrák túlsulytól; mert meg volt győződve két dologról, egyik az, hogy a Deákpárt nem fog engedni soha csorbát ütni Magyarország állami egyenjoguságán s egyenjogu érdekein: másik az, hogy az a párt, mely az ő pártja után uralomra kerülhet, a nemzet jogainak époly erélyes s talán még erélyesebb zászlótartója lesz, mint Deák Ferencz volt. Ezért nem helyeselte azon törekvéseket, melyek még a hetvenes évek elején egy szélső jobb alakitására irányultak. Ezért mondta Deák azon nevezetes szavakat: »**Nem szabad engednünk, hogy a Deák-párt háta mögött oly párt alakulhasson, mely az udvarnak s Ausztriának több concessiót hajlandó nyujtani. Inkább olyan legyen az ellenzék, mely egy lépéssel előbbre viszi a nemzet ügyét.**« Aranyszavak, ne feledje az ellenzék soha. Deák csak abban tévedett, hogy egy szélső jobbot engedékenyebbnek képzelt a Tisza-féle ellenzéknél!

Az 1875-diki nagy fuzió mámorában kevés magyar ember tartotta meg hidegvérét; még kevesebben látták a komor jövőt, mely a fuzió hátterében lappangott. Deák Ferencz ezen kevesek közül való volt. Bécsben igen nagy öröm támadt azon a nem épen váratlan szerencsén, hogy »*a közjogi ellenzék megszünt az országban.*« A kormánypárti zöm, mely Tisza befuzionálásával saját bűneit örökre fedezve, s az adóemelést biztositva látta, ujjongott a pompás eseményen. Kárpátoktól Adriáig hangzott a nagy éljen. Deák Ferenczet Tisza február 3-diki programmbeszéde hidegen hagyta. Azt mondta rá: »üres szavak; semmit sem várok tőlök!« Soha nem érinté kellemesen, sőt elborult mint valamely baljóslatu eseményen, ha előtte a fuzionális alkudozásokról beszéltek. Mikor Tisza végre a miniszteri tárczát megkapta s »az országos szabadelvü pártot« megcsinálta: a szivében megtört Deák

bizalmas barátai körében gúnyos élczeinek egész özönét árasztotta a bihari győzőre s azon deákpárti hivekre, kik Tiszába belészerettek.

»Ha szeretitek: hát süssétek meg« mondá. Majd arra figyelmeztette a nagy várakozásu embereket, hogy »az a fuzió nem fenékig tejfel.« »Vigyázzatok, hogy ugy ne járjatok s ugy ne járjon az ország Tiszával, mint az egyszeri csalódott gazda a czigánynyal, kit munkára felfogadott. A czigány kikérte a früstököt, ebédet és vacsorát egyszerre, hogy mind megegye s azután egész nap szakadatlanul dolgozhassék. Mikor a vacsorát is megette, akkor azt mondta gazdájának: Bolond az, uram, a ki vacsora után is dolgozik.«

Az anekdota teljesült. Tisza Kálmán jóllakott; a nemzet éhezik, noha egészen jóllakott Tiszával. Tisza megkapta a belügyi tárczát, a miniszterelnökségét s a Szent-István-rend nagykeresztjét. Az ország megkapta a muszkaszövetséget, a bécsi egyességet és Boszniát. Tehát az ország is vacsorált, de nem ott, a hol *ő* eszik, hanem ott, a hol *őt* eszik.

A 75-diki fuzió által a kormánypárt Magyarországon óriásilag megnövekedett: de az ország alkotmányos önállásának és függetlenségének garancziái csökkentek azáltal, hogy a balközép elveit épen abban a pillanatban akasztotta szögre, mikor Ausztriával a gazdasági alkudozások küszöbön állottunk s egy hatalmas nemzeti ellenzékre, mely az Ausztriával alkudozó kormányt támogathatta, esetleg megbuktathatta, nagyobb szükség volt, *mint a kiegyezés óta bármikor.*

Igen, Deák Ferencznek, mint már emlitém, az *ország önállásának és függetlenségének* érdekében az volt a nézete, hogy Magyarországon életszükség egy erős nemzeti ellenzék, mely egyrészt a kormányt kérlelhetlen szigorral ellenőrizze s a nemzet ügyét minden alkalommal egy lépéssel előbbre vigye.

Egy országos tévedés leleplezése.

Min alapszik hazánk függetlensége?

Magyarország önállásáról és függetlenségéről a 67-iki kiegyezés után is bátran beszélhetünk; mert Deák Ferencz s az ő pártja törvényes függetlenségünkről nem mondtak le 1867-ben; nem is mondhattak le. A nemzetek függetlensége örök és halhatatlan, mint az angol király, kiről azt tartják, hogy soha nem hal meg, vagy az angol parlament, mely soha nem mulik el. Lehet azt egy időre korlátozni, lehet annak határokat szabni, de arról lemondani, azt megsemmisiteni lehetetlen mindaddig, mig a nemzet él. A magyar nemzet nem hatalmazta fel képviselőit s nem fogja felhatalmazni soha arra, hogy ezek az ő állami függetlenségéről lemondjanak.

Ott van az 1867 : II. t.-czikkünk, a királyi hitlevél, melyben felséges uralkodónk azt mondja, hogy »az ország törvényes *önállására* és *függetlenségére* káros következtetések ne vonathassanak;« »szentül és sértetlenül megtartandjuk Magyarország törvényes *függetlenségét*.« Ugyanezt ismétli a királyi eskü, midőn igy szól: »Magyarország törvényes *függetlenségét* sértetlenül fentartandjuk.«

S nincsenek-e benn magában az 1867: XII. t.-czikkben a következő nemzeti parancsok: »Magyarország és társországainak a pragmatica sanctio által is biztositott *közjogi és belkormányzati önállósága* sértetlenül megóvassék.« Vagy »Magyarország főrendei és képviselői nem mulaszthaták el gondoskodni oly módokról, melyek lehetővé tegyék, hogy azon alapszerződés, a mely az 1723. évi I., II. és III. t.-czikkek által a felséges uralkodóház és Magyarország közt létrejött, s *Magyarországnak önálló törvény-*

hozási és kormányzati függetlenségét biztositotta, *lényegében* jövőre is sértetlenül fentartassék.«

Volt-e valaha nemzetnek önállósága s függetlensége ünnepélyesebb, egyszersmind szilárdabb alakban biztositva, mint az emlitett törvényekkel?

S vajjon miben áll az ország önálló törvényhozási s kormányzati függetlenségének *lényege?*

Abban, hogy Magyarország csak saját alkotmányos törvényhozása utján hozott törvények szerint kormányoztathatik. S a ma is teljes érvényben lévő 1790. évi XII. t.-czik világosan meghatározza, »*hogy Magyarországban a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának joga a törvényesen koronázott királyt és az országgyülésre törvényesen összesereglett országos Rendeket közösen illeti.*«

Ez a nemzet önállásának és függetlenségének alaptörvénye, melyet a 67-ki kiegyezés sem adott ki kezünkből!

Magyarország törvényeket hozhat, törvényeket módosithat és törölhet, törvényeket magyarázhat önállón, függetlenül, szabadon s e jogába az alkotmányos országgyülésen és alkotmányos királyon kivül senkinek beleszólása nem lehet.

Ez szent István birodalma függetlenségének legerősebb palládiuma.

Mindezt nem azért soroltam elő, hogy törvényes frázisokkal mulattassam az országot, hanem azért, hogy kivonjam belőle az ország jövőjére nem kis jelentőségü következtetést.

Miután a kiegyezési törvények előbbi alaptörvényeinkkel együtt biztositják Magyarország önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét: ebből megdönthetetlenül következik, hogy az **1867: XII. t.-czikket a magyar országgyülés a magyar királylyal együtt szabadon módosithatja, magyarázhatja és eltörölheti s az osztrák birodalmi tanácsnak mindehhez semmi törvényes szava nincs.** Ha tetszik, Ausztria is kivonhatja belőle a maga javára azt a törvényt, hogy az oszták birodalmi tanács a császárral együtt szabadon módosithatja, magyarázhatja és eltörölheti 1867. deczember 21-ki közösügyi törvényét s a magyar országgyülésnek mind ebbe semmi törvényes beleszólása nincs.

A két törvényhozás ezen független intézkedési jogában köz-

jogilag csak annyiban van korlátozva, a mennyiben az 1867: t.-czikk alapján bizonyos meghatározott időre, általában 10 évi tartamra hozott és kölcsönös szerződési erővel felruházott törvények az emlitett XII. czikk rögtöni megváltoztatását gátolhatják.

Ha Deák Ferencz oly könnyelmü hazafi s alkotmányos önállásunk és szabadságunk oly megátalkodott »sirásója« lett volna, a milyennek őt egykor Tisza Kálmán hirdeté: akkor az 1867: XII. t.-czikkbe ily pontot is beléerőszakolhatott volna: »Ezen törvénynek minden változtatására, eltörlésére vagy magyarázatára az osztrák törvényhozás beleegyezése és hozzájárulása is szükséges.« Vagy legalább oly rendelkezést foglalna magában a törvény, mint a quótára, a véderőre, a vámszövetségre s közvetett adókra nézve időlegesen mondatik, hogy t. i. »a törvény mindennemü változtatása csak kölcsönös egyezkedés utján történhetik. A két fél felelős miniszteriumai vagy regnikoláris küldöttségei egyetértéssel készitsék meg a javaslatot, terjeszsze azt mindenik az illető országgyülés elé s a két országgyülés megállapodásai lesznek ő Felsége szentesitése alá terjesztendők.«

De se az 1867: XII. t.-czikk, se az osztrák közösügyi törvény (1867. deczember 21-én) nem foglalnak magokban egy betüt, mely megfoszthatná Magyarországot veleszületett ezredéves jogától, önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségétől, s azon lehetőségtől, hogy legéletbevágóbb ügyeit szabályozó törvényét a viszonyok és körülmények követelményei szerint módosithassa vagy eltörölhesse.

Ha őseink a Habsburg dinasztiával kötöttek is örökösödési szerződést, mely Magyarország és Ausztria kölcsönös védelmi kötelezettségét involválja: ennek van értelme és jogosultsága, mert nemzetünk Európa óriás népei közt talán soha nem nőhet oly nagyra, hogy valamelyik szomszédjának segélye fölöslegessé válnék számára. De Deák Ferencz nem érezhetett magában elég bátorságot arra, hogy közösügyi törvényt hozzon beláthatatlan hosszu időkre s megkösse talán husz nemzedék és tizszerannyi országgyülés kezét a tekintetben, hogy Magyarország a maga védelmi kötelezettségének *mi módon* tegyen eleget s mily kormányzati viszonyban éljen Ausztriával. Az 1865—67-ki országgyülésenk

nem lett volna oly vakmerősége, hogy törvénybe merjen iktatni oly paragrafust, mely arra kötelezi valamennyi utódját, hogy delegáczióba járjon, három közös minisztert uraljon s meghagyja a nemzetnek, hogy legfontosabb állami ügyeit, kül-, had-, gazdasági- s pénzügyét a második ezredévben is Ausztriával közösségben intézze, oly rendszer szerint, a milyet Deák Ferencz és elvtársai az Úr 1867-ik esztendejében megalkotni czélszerűnek láttak!

Mert azt mondani ki az 1867: XII. t.-czikkben, hogy ez a törvény csak Ausztria beleegyezésével változtatható meg, ez anynyit tesz, mint ha azt iktatnók törvénybe: Magyarország a 67-ki kiegyezést nem módosithatja mindaddig, *mig Ausztriától el nem szakad.*

Ha Magyarország 1867: XII. t.-czikkét csak akkor és csak ugy módosithatná, a mikor és amint ez az osztrák törvényhozásnak tetszik: akkor az ország lemondott volna a 67-ki törvények által világosan biztositott *önálló törvényhozási* és *kormányzati jogáról,* s mindaz, a mi e jog biztositására nézve a királyi hitlevélben, a királyi esküben s magában az 1867. XII. t.-czikkben mondatik, üres fikczióvá lenne. Mert jogi lehetetlenség egy és ugyanazon törvénynyel először azt elhatározni, hogy »az ország önálló törvényhozási és kormányzati függetlensége biztosittatik;« aztán rögtön elhatározni, hogy az ország az 1867: XII. t.-czikket csak az osztrák törvényhozás beleegyezésével módosithatja és törölheti el.

Ez a legnagyobb közjogi képtelenség. S ha 1867-ben Deák Ferencztől és nemzetünktől ezt követelte volna Ausztria: Deák a nemzettel mást nem válaszolhatnak Ausztriának, mint azt, a mit 1861-ki utolsó feliratában mondott országgyülésünk: »Mi le nem mondhatunk az ország alkotmányos jogáról: miszerint a törvényhozó hatalmat a fejedelem és nemzet, *csak együtt* és közösen gyakorolhatják ..... Az ország alkotmányos szabadsága nem oly sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bizta a nemzet annak hű megőrzését s mi felelősök vagyunk a haza s önlelkiismeretünk előtt.«

S az 1867-ki kiegyezést közösügyi intézvényes hálózatával csak azért fogadhatta el nemzetünk: mert a XII. t.-czikk egyet-

len pontja sem kötötte le örök időre az ország azon szabad akaratát, hogy a törvényt, saját érdekeinek s változó viszonyok ellenállhatatlan követelményinek megfelelőleg módosithassa vagy eltörölhesse. Ha a XII. t.-czikk azt mondta volna vagy czélzást is tesz olyasmire, hogy a közösügyi törvényt, bármennyire megromolnék is idők folytával, bármily ellentétbe jönne is, az a megváltozott körülmények miatt nemzetünk életérdekeivel, nem változtathatja Magyarország soha az osztrák birodalmi tanács jóváhagyása nélkül; ha Deák Ferencz, ily föltétellel prezentálja a kiegyezést nekünk: nincs oly országgyülési többség, nincs nemzet, a ki ily végzetes kapitulacziót elfogadott volna.

Drasztikus, de meggyőző gyakorlati példával szolgálok: tegyük fel, a mitől Isten óvjon, hogy a legközelebbi háboruban megverik a közös hadsereget s a leggyógyithatatlanabb pecsovics is meggyőződik arról, hogy a hadügyek jelenlegi kormányzata mellett lehetetlen a magyar katonai erőt a kor és viszonyok kivánalmai szerint egész nagyságában kifejteni s nemzeti létünket biztositani: az esetben minden leczke hasztalan lenne s Magyarország nem juthatna önálló hadsereghez, csak azért, mert az osztrák törvényhozásnak tetszik beleegyezését nem adni az 1867: XII. t.-czikk megváltoztatásához. — Vagy tegyük fel, a mi nem lehetetlen, hogy mai gazdasági s pénzügyi politikánk országos válsággal végződik s a közös vámterület legrajongóbb hivei is meggyőződnek arról, hogy Magyarországnak föltétlenül szüksége van az önálló vámterületre: az esetben Magyarország az 1867: XII. t.-czikk 59—68 szakaszai értelmében még mindig köteles lenne Ausztriával a közös vámterület fentartása iránt alkudozni s csak akkor lenne szabad az önálló vámterületre gondolnunk, ha ezen alkudozásokat ad absurdum vinnünk sikerült; csupán azért, mivel Ausztriának tetszik az 1867: XII. t.-czikk minden megváltoztatását ellenezni. Sőt ha valaha azon nem remélt eset bekövetkeznék, hogy Magyarország és Ausztria külön uralkodó-házak alá kerülnének: akadhatna osztrák jogász, ki tőlünk az önálló vámterület *rögtöni* felállításának jogát elvitatná; mert hiszen az osztrák törvényhozás ebbe nem egyezhetik belé!

Ide vezet az emlitett közös törvényhozási tan.

* * *

Deák nevetségessé tette volna politikáját s önmagát, ha mindjárt a 67-ki alap alkotásakor egy kengyelt nyom Tisza Kálmánnal s azt hirdeti, hogy álljatok neki és forgassátok fel az egész alapot, mert az nem politikai tökély. A kiegyezés czéljával s természetével ellenkezett, hogy Deák hadat üzenjen Ausztriának oly nyilatkozatokkal, melyek az 1867: XII. t.-czikk megváltoztatására közel kilátást nyitottak volna. De azért Deák 67-ki müvét ép oly kevéssé tekinthette halhatatlannak, mint például Bismarck a 66-ki észak-német szövetséget. Bármily bölcs államférfi lett légyen: sokkal szerényebb és kevésbbé öntelt, mintsem igy gondolkozzék: »Magyarország és Ausztria ma és örökké az én vagyok Deák Ferencz!«

Egyébiránt a további szószaporitás fölösleges: az *1867: XII. t.-czikket csak az törölheti el, csak az változtathatja, a ki azt hozta. Miután a törvény ennek ellenkezőjét sehol nem állapitja meg, s miután e törvényczikket kizárólag a magyar törvényhozás alkotta: annak változtatása és eltörlése is kizárólag a magyar törvényhozás jogkörébe tartozik.*

S nincs oly Lustkandl, ki ennek ellenkezőjét bebizonyithatná.

Tisza Kálmán—Lustkandl.

Tisza Kálmán 1875. február 3-dikán miniszteri programmbeszédében elég könnyelmü volt ugyan igy szólni a képviselőházban: »az 1867: XII. t.-czikk tartama időhöz kötve nincs, melyet minden alkotmányos fogalmak szerint meg lehet változtatni, mihelyt eziránt minden factorok egyetértenek, *e factorok közzé számitván természetesen (!) az osztrák törvényhozást is; de mely épen azért, mert időhöz kötve nincs, mindaddig, mig ujabb egyezmény létre nem jön, fennáll.*«

Mielőtt ezt mondá Tisza, nyolcz évig ostromolta már »cum ira et sine studio« az 1867: XII. t.-czikket; de azért még akkor se tudta, mi van benne, mikor a közösügyi alapon miniszter lett a nagy törvénymagyarázóból. Hogy miért áll fenn *természetesen* az 1867: XII. törvény mindaddig, mig annak változtatásába az

osztrák törvényhozás bele nem egyezett: ezt Tisza elfelejtette indokolni az országnak. Elfelejtette; mert bármily természetesnek találta is, a mit tüzes miniszteri-aspirans korában állitott s azóta mindig vall: mégis oly abszurdum az, mit csak állitani, de bebizonyitani nem — lehet. Tisza valószinüleg csak azért vonta be az osztrák törvényhozási factort, hogy magának az elvek szegre akasztását s a miniszteri polczra emelkedését megkönnyitse; s miután maga után betevé az ajtót: minden jövőbeli ellenzéket elrettentsen attól a gondolattól, hogy valaha az 1867: XII. t.-czikk változtatására s ezzel a Tisza-kormány megbuktatására kisérletet tegyen. Tisza maga után minden közjogi ellenzéket egy merész mondással meg akart semmisiteni az országban. S nem számitott roszul; mert ha csakugyan törvényes azon nézet, hogy az 1867: XII. t.-czikk mindaddig változatlanul fennáll, mig Ausztria jónak látja: akkor Magyarországon 1867-től kezdve egész az osztrák-magyar monarchia tartamáig alig van jogosultsága, alig van értelme oly politikai pártnak, mely a'67-ki törvény megváltoztatására törekszik. S akkor Tisza Kálmán nyolcz évi közjogi harcza oly alkotmányos hóborttá törpül, melyhez képest Donkizsot csatái a szélmalom ellen caesari tettekül fognak ragyogni a komédiák történetében.

Különben szabad a tér Tisza miniszterelnöknek s mindazon osztrák-magyar törvénytudóknak, kik Tiszával egy nézetet vallanak: ám bizonyitsák be a magyar nemzetnek, hogy az 1867: XII. t.-czikk közjogilag mindaddig sérthetetlen, mig Ausztriának ugy tetszik. E kérdés megoldására ép oly bátran tüzhetünk ki pályadijjat: mint az angol azon férfiu feltalálására, ki gyermeket tud szülni.

Az 1867. XII. magyar törvény és nem szerződés.

Hogy jött létre a közösügyi törvény!

Nem tudom, mily érveik lehetnek azon jogászoknak, kik az 1867. XII. törvényt összbirodalmi törvényhozás tárgyává óhajtanák tenni; de gondolom, hogy igy okoskodhatnak: a közösügyi törvény egyezkedés utján jött létre, tehát az nem egyszerü törvény, hanem kétoldalu szerződés, annyival inkább, mert a két fél egyessége s teljes egyetértése nélkül annak végrehajtása nem is képzelhető.

Igen, de ezen alapjában hibás felfogást sem azon mód, melyen a törvény keletkezett, sem maga a szentesitett törvény nem igazolja.

A magyar és az osztrák *alkotmányos* kormányok, a magyar és az osztrák *alkotmányos* országgyülések soha semmikor és semmiféle formában nem érintkeztek és egy pillanatra szóba nem álltak egymással az 1867. XII. tczikk megállapitására nézve. Az alkotmány a monarchia mindkét államában a levegőben lógott; Ausztriában »sistirozva« volt, Magyarországon még nem állittatott helyre; Ausztriában az alkotmányt felfüggesztő Belcredi-kabinet, nálunk a 47-es dikaszteriumok kormányoztak, midőn a közösügyekre nézve az alkudozások *végleg* befejeztettek. És kik alkudoztak, kik egyezkedtek? Az emlitett két, alkotmányon kivül álló kormány tagjai, a magyar bizalmi férfiakkal, de a kiket országgyülésünk semmiféle alkudozással. semmiféle egyezkedéssel hivatalosan meg nem bizott, első sorban Deák Ferenczczel és Andrássy Gyulával együtt ő Felsége *a még meg nem koronázott király* elnöklete alatt.

A magyar országgyülés a saját akaratából és kezdeményéből kiindulva, a nélkül, hogy az osztrák törvényhozás lételéről tudomást venne, kiküldött egy *67-es bizottságot,* nem azért, hogy az Ausztriával egyezkedjék, hanem kizárólag »a közös viszonyok iránti javaslat kidolgozására«. E bizottság 15-ös albizottsága elkészité munkálatát. S mielőtt az albizottsági munkálat a nagy bizottságban tárgyalás alá kerülne, a magyar »bizalmi férfiak«, *minden hivatalos országgyülési kiküldetés nélkül, tehát magán uton,* fölmentek Bécsbe s ott ő Felsége jelenlétében megbeszélték a munkálatot, vagy alkudoztak, tárgyaltak, egyezkedtek, — a mint tetszik. S ezen tárgyalások után a 67-es bizottság 1867. február 6-án végleg kidolgozta a közösügyi javaslatot, melyet később az országgyülés szórul szóra elfogadott.

Tehát már a 67-es bizottság összeülése előtt megtörtént mindaz, a mit mi egyszerüen alkudozásnak, Tisza Kálmán pedig kétoldalu szerződésre való lépésnek nevez; elég hibásan, mert se a magyar nemzet, se a magyar törvényhozás soha meg nem bizta a Majláth-Sennyey kormányt, sem Deákot és Andrássyt azzal, hogy a Belcredi kormánynyal a közösügyekre nézve egyességre lépjenek. A mi Bécsben a bizalmi férfiak közt elejétől végig történt: az Magyarországra jogilag nem létezik, arról Magyarországnak hivatalosan semmi tudomása nincs. S bármily nagyra becsüljük Deákot és Andrássyt; bármily érdemet tulajdonitunk is a Majláth-Sennyey kormánynak a kiegyezés körül: ők a magyar nemzet nevében ép oly kevéssé léphettek egyességre vagy szerződhettek Ausztriával, a mily képtelenség lenne azt állitanunk, hogy a Belcredi-kormáuy az alkotmányos osztrák törvényhozás nevében egyezkedett a magyar bizalmi férfiakkal.

A Beust-kormány Ausztriában 1867. február 7-én, Magyarországon Andrássy február 17-kén és az Andrássy miniszterium február 19-kén neveztettek ki. Tehát az alkotmány Ausztriában és Magyarországon akkor vette kezdetét, mikor a kiegyezési tárgyalások Budapest és Bécs közt már befejeztettek. De ez se baj; mert hiszen Magyarországnak sok antecoronationalis törvénye van s igy antecoronationalis *szerződése* is lehetne, ha különben a kétoldalu szerződés kellékei mind nem hiányoznának a kiegyezési törvényben.

Miután az alkotmányos magyar és az osztrák miniszterium kineveztettek: ha csakugyan kétoldalu szerződést akartak volna létrehozni, gondoskodniok kellett volna arról, hogy a szerződésnek ugy formája, mint lényege kétségtelenül kitünjék a közösügyi törvényből. A két szerződő állam törvényhozó testületének minden esetre érintkezésbe kellett volna egymással lépniök, hogy ha már nem kezdhették is meg a szerződési tárgyalásokat, legalább befejezzék azt s a kiegyezési törvényre reá nyomják a kétoldalu szerződés pecsétjét, mint az Magyar- és Horvátország közt történt. De mindkét törvényhozás annyira önállólag járt el, annyira kerülte szinét is annak, mintha egymás kezét szerződésileg meg akarná kötni, hogy az osztrák birodalmi tanács s a magyar országgyülés szóba sem álltak egymással, mindaddig, mig egymástól függetlenül meg nem alkották a közösügyi törvényt.

Hogy szerződés jőjjön létre, e czélra a két törvényhozás küldöttségi érintkezése annyival inkább *föltétlenül* szükséges volt, mert a szerződés-kötés másik módja, mely szerint a két alkotmányos kormány egymással megegyezve, azonos törvényjavaslatokat terjeszt a két parlament elé, a történtek után kivihetetlenné vált. Először is az országgyülésen kivüli megegyezés már létrejött, mielőtt a két alkotmányos miniszteriumot kinevezték volna; másodszor, a magyar felelős miniszterium nem is terjeszthette többé az osztrák kormánynyal közösen megállapitott szerződéses törvényjavaslatát az országgyülés elé; mert hiszen a 67-es bizottság a maga közösügyi javaslatát már előterjesztette a képviselőháznak s a magyar felelős miniszterium azt csak elfogadhatta, de többé nem készíthette s nem terjeszthette elő.

De a két törvényhozás ennek daczára sem látta szükségét annak, hogy érintkezésbe lépjen egymással, tehát nem látta szükségét annak, hogy szerződésre lépjen. Annyi bizonyos, hogy az az ut, melyen a magyar és az osztrák közösügyi törvény létrejött, nem a kétoldalu szerződések utja.

De egyezkedtek volna bár a két állam alkotmányosan törvényes kormányai egymással s terjesztették volna bár mindketten közösen megállapitott javaslatukat a parlamentek elé: még ez se az osztrák, se a magyar közösügyi törvénynek nem adhatna szerződéses jelleget. Magyarország a Habsburg uralom alatt törvé-

nyeinek nagy részét, még a nem közösen érdeklő viszonyokra vonatkozó törvények közül is sokat, oly módon hozta, hogy a magyar kormányférfiak az osztrák kabinet tagjaival együtt tárgyalták a királyi propozicziókat, melyeket országgyülésünk nem egyszer elfogadott. S a közös uralkodó a dietális feliratokat, mielőtt azokra válaszolna, tanácsadás végett osztrák minisztereivel közölni szokta volt. A ki az 1681, 1687, 1715, 1741, 1790, 1791-ki s az 1825 óta hozott fontosabb törvényeink keletkezését ismeri: tudni fogja, hogy hányszor kellett a magyar kormánynak és országgyülésnek a bécsi miniszterium aggályai ellen küzdeniök, hányszor kellett az akkori abszolutisztikus osztrák törvényhozás beleegyezését kicsikarniok, mig némi üdvös nemzeti törvényeket hozhattak. A kül- és pénzügyekre, katonai dolgokra, kereskedelemre vonatkozó törvényeink csaknem mind közös megállapodások tárgyát képezték a magyar és az osztrák kormány közt; s e törvények közt találunk nem egyet, mely Ausztriában is azonos volt ugy a papiroson, mint az életben. De azért soha nem jutott eszébe Magyarországnak saját törvényeit az osztrák törvényhozással kötött kétoldalu szerződésekoek tekinteni, s azoknak eltörlését vagy megváltoztatását az osztrák törvényhozók beleegyezésétől tenni függővé. Országgyüléseink folyton hangosan tiltakoztak az osztrák törvényhozóknak mindennemü törvénytelen beavatkozása ellen az önálló magyar legislatio jogkörébe.

Valahányszor a magyar kormány és a magyar országgyülés tagjai, minden törvényes vagy hivatalos országgyülési megbizatás nélkül, alkudozásba léptek az osztrák törvényhozókkal: ezt a nemzet másnak mint magán-érintkezésnek s tárgyalásukat másnak, mint a pourparler- vagy értekezésnek nem tekinthette.

A magyar országgyülés soha senkinek megbizást nem adott arra, hogy Ausztriával a közös ügyek tekintetében szerződésre lépjen. A magyar országgyülés maga meghozta ugyan az 1867. XII. törvényt, de az iránt se nem alkudozott, sem szerződést nem kötött az osztrák törvényhozással. Az osztrák törvényhozás egészen igy járt el velünk szemben, midőn saját közösügyi törvényét hozta.

Mondja meg Tisza miniszterelnök, kik kötöttek tehát egymással kétoldalu szerződést?

Talán az osztrák császár és a magyar király. De e szerződés, alkotmányos formahibák miatt, érvénytelen.

A közösügyi törvényt, ha azt csakugyan szerződési erővel akarták volna felruházni, a legünnepélyesebb szerződési formák között kellett volna megalkotni és szerkeszteni, a mily ünnepélyes alakban önálló nemzet egy másik önálló nemzettel csak szerződhetik. Oly első rendü állami jogoknak, minő a kül-, hadügyi-vám-, kereskedelmi- és pénzügyi kormányzat, teljesen független kezeléséről egy nemzet se mondhat le, egy nemzet sem teheti azokat más nemzettel közösekké beláthatatlanul hosszu s bizonytalan időre — csak ugy per sundam bundam, minden szerződési formalitások nélkül. Az osztrák népek jogérzetének is föl kell lázadnia a kétoldalu szerződés hamis tana ellen; mert ez az ő legvitalisabb politikai jogaikat épugy elkobozná, mint a magyar nemzetét.

*

*   *

A nemzetközi szerződésekben ott kell lenni világosan e szónak »szerződés« vagy »egyezmény«; ha bizonytalan időre köttetnek, meg kell jelölve lenni bennök határozottan a felmondási, változtatási vagy megszünési módnak; be kell irva lenni kitörölhetetlen betükkel az egyezménybe, hogy az csak a szerződő felek kölcsönös egyértésével változtatható és megszüntethető, különben még a nemzetközi szerződést is akkor szeghetnék meg a felek, a mikor nekik tetszik. És ha kölcsönösen nem ratifikálnák és cserélnék is ki a szerződési példányokat, de arra mindenesetre ügyelni fognak a szerződő államok, hogy *kétoldalu szerződésök ne álljon két egymásnak ellenmondó szerződésből.*

Az 1867. XII. törvényben úgy mint az ennek megfelelő osztrák közösügyi törvényben (1867. deczember 21.) egy szóval sincs említés téve arról, hogy az szerződés, egyezmény, Vertrag vagy Convention lenne. Sőt a magyar országgyülésnek vagy az osztrák birodalmi tanácsnak e törvényekre vonatkozó hivatalos okmányaiban sincs semmi nyoma a szerződésnek. Soha ő Felsége a maga leirataiban nem hivta fel arra országgyülésünket, hogy szerződjék az osztrák törvényhozással; a magyar országgyűlés felirataiban nem említi, hogy ő a közös viszonyokat szabályozó törvény iránt szerződésre akarna lépni Ausztriával. Már többször

említém, hogy a két törvényben egy betüvel sem foglaltatik azon a kétoldalu szerződésből kimaradhatatlan pont, hogy a törvény csak közös egyetértéssel változtatható és törölhető.

A magyar közösügyi törvény azt mondja, hogy a »magyar országgyülés következőkben állapodott meg«; ezután következik a törvény 1—69 szakasza. Befejezi a törvényt ő Felsége a magyar király szentesítése s Andrássy miniszterelnök aláirása. Az osztrák törvény azt mondja, hogy »A birodalmi tanács mindkét házának megegyezésével következő törvényt bocsátok ki« ezután következik a törvény 1—37 szakasza. Végül jön az osztrák császár és az osztrák miniszterek aláirása.

Ha valaki meg akar győződni arról, mi különbség van Ausztriával kötött kétoldalu szerződéseink s a kizárólag magyar törvény közt: ne menjen messzebb, csak az 1867. XII. törvényczikket hasonlítsa össze a szerződésszerü 1867. XIV., XV. és XVI. törvényczikkekkel. Rögtön látni látni fogja, hogy az 1867, XII. nem kétoldalu szerződés. Ha Tisza miniszterelnök míndjárt esküt tenne is a Lustkandlek hamis tanára.

Az osztrák közösügyi törvény ellenkezik a magyar törvénynyel.

Mindezeknek daczára akadhatnak osztrák-magyarok, kik erősen hiszik, hogy a közösügyi törvény kétoldalu szerződés. A kiket ennyi érv meg nem győzött politikai függetlenségünk alapigazságáról, azokat balhitökből ki fogja ábrándítani egy döntő körülmény, mely e törvényt szerződési erejétől akkor is megfosztaná, ha az csakugyan ily hatálylyal ruháztatott volna fel.

S ez az, *hogy az osztrák közösügyi törvény a magyar törvénytől részint határozottan eltérö, részint azzal világos ellentétben álló határozatokat tartalmaz.*

1, *Az 1867 : XII. törvény* 8-ik szakasza azt rendeli, hogy a birodalom *diplomatikai* és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában mindkét fél miniszteriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett intéztetik a közös külügyminiszter által. — *Az 1867. deczember 21. osztrák törvény* e nagyfontosságu jogát a

magyar és az osztrák minisztériumnak nem állapítja meg, hanem annak gyakorlatát *kizárólag a közös külügyminiszterre* bízza!

2. *Az 1867: XII törvény* 11., 12. és 14 szakaszai határozottan rendelik, hogy Magyarországnak *magyar hadserege* legyen. — *Az osztrák törvény* csak az egységes osztrák »sereget« ismeri s a magyar hadseregről nem akar tudni semmit.

3. A *magyar törvény* 11. §-a szerint »*Ő felségének* a hadügy körében tartozó *alkotmányos fejedelmi jogai* folytán az egész hadseregnek s igy a magyar hadseregnek is, egységes vezérlésére, vezényletére és belszervezetére vonatkozó ügyek ő Felsége által intézendőknek ismertetnek el.« — *Az osztrák törvény* igy szól: »Az összes hadsereg vezetése, vezérlése és belszervezése iránti rendelkezések **kizárólag a császárt illetik.**« Pedig akkor I. Ferencz József már megkoronázott apostoli királyunk is volt.

4. *A magyar törvény* a delegácziókat *törvényhozási joggal* nem ruházza fel. Deák ugy ajánlotta nemzetének s a parlamentnek a delegácziókat, hogy azok semmiféle törvényhozási joggal nem fognak bírni! — *Az osztrák törvény* 6. §-a igy szól: »A birodalmi tanácsot és magyar országgyűlést illető *törvényhozási jog,* a menynyiben a közös ügyekről van szó, *a delegácziók utján gyakoroltatik.*«

5. A *magyar törvény* 40-ik §-a azt rendeli, hogy a »közös költségvetést a közös miniszterium *mind a két külön felelős minisztériumnak befolyásával* fogja késziteni.« Az *osztrák törvény* a közös budget készítési jogát *kizárólag a közös miniszteriumra ruházza* s egészen mellőzi a két külön felelős miniszterium befolyását.

S itt még nem szünnek meg a magyar és az osztrák törvény közt fenforgó fontos eltérések, melyek tizenhét évi alkotmányos praxisunkban sokkal nagyobb jelentőségre vergődtek, mint azt akár Deák Ferencz, akár a nemzet 1867-ben álmodhatta volna.

6. Az *osztrák törvény* 2-ik §-a igy szól: »következő ügyek nem fognak ugyan közösen kezeltetni, azonban mégis *időről időre egyezségileg megállapitandó, egyenlő elvek szerint tárgyaltatni:*

1. A kereskedelmi ügyek, különösen a vámügyi törvényhozás.

2. Az ipari termeléssel számos összeköttetésben álló közvetett adók iránti törvényhozás.

3. A pénzverési ügy s a pénzlább megállapítása.

4. Azon vasutvonalakra vonatkozó intézkedések, melyek a birodalom mindkét felének érdekeit érintik.

Az osztrák törvény Magyarország önálló gazdasági kormányzatát, önálló vámterületét föltétlenül kizárja. Imperative kimondja, hogy a vámügyi s közvetett adókra vonatkozó törvényhozás stb. egyességileg megállapítandó egyenlő elvek szerint fog tárgyaltatni. S kizárja lehetőségét is annak, hogy az emlitett ügyekben az egyesség meg ne történjék s az egyenlő elvek meg ne állapíttassanak. *Az osztrák törvény szerint Magyarországnak, mig Ausztriával közös viszonyban él, időről időre föltétlenül le kell mondania önálló vám- és kereskedelmi, önálló pénz- és vasútügyi törvényhozásáról.*

Ez az 1867. december 21-ki osztrák törvényben világosan benn foglaltatik. Ausztria 1867 óta maig folyton ily értelemben magyarázza a közösügyi törvényt, elannyira, hogy azt minden pontjában eltöröltnek tekintené, ha Magyarország önálló vámterületét felállítja. Az osztrák törvényhozás, az idézett szakaszra támaszkodva, azon szilárd nézetben van, hogy a monarchia jelenlegi közösügyi államrendjének alapföltétele a közös vámterület. A ki ezt megsérti, az felforgatja az egész közjogot.

A magyar törvény pedig ezzel homlokegyenest ellenkezőleg azt mondja, hogy az országgyülés kész ugyan arra, hogy egyrészről a magyar korona-országai, más részről Ő Felségének többi országai között időnkint vám- és kereskedelmi-szövetség köttessék« .... De »ha és a mennyiben az egyezkedés nem sikerülne: az ország önálló törvényes intézkedési jogát magának fentartja s minden jogai a részben is sértetlenek maradnak.« (1867. XII. tczikk 59. és 68. §§.)

Magyarország 1867. óta mindig oly értelemben magyarázta saját közösügyi törvényét, hogy az ország törvényes joggal bir gazdasági életének önálló berendezésére, a külön magyar vámterületre s azt az 1867. XII. tczikk mindazon pontjának sérelme nélkül felállíthatja, mely a közös vámterülettel összefüggésben nem áll.

Kérdjük Tisza Kálmántól, hol van itt kétoldalu szerződés? Azon két egészen önállólag alkotott törvényben, melynek legsarkalatosabb pontjai határozottan ellenkeznek egymással? Vagy

azon volt balközépi politikusok agyában, kik miután ellenzéki politikájokkal semmikép nem juthattak kormányra, III. Richárdként elvégezték, hogy megváltozzanak, s az osztráknál is osztrákabbak legyenek?

* * *

Nincs oly kétoldalu szerződés, melyet ily lényeges eltérés annak szövegében, eo ipso, szét ne robbantana. S mennyivel inkább bizonyitja e nagy ellentét azon állításomat, hogy a két közösügyi törvény semmiféle szerződési erővel nem birt, mikor köttetett s nem fog birni, mikor azt megváltoztatjuk.

Végül, hogy e fontos törvény-magyarázatot befejezzem, hivatkozom még az 1867. XII. t.-cz. utolsó szakaszára, mely így szól: »Ezen a föntebbiekben elősorolt (országgyülési) *megállapodás* Ő Felségének királyi jóváhagyásával szentesittetvén, törvénybe iktattatik«.

»E törvényczikknek azon rendeletei azonban, melyek a közös ügyek kezelésének módjára vonatkoznak, **tettleg** csak akkor fognak hatályba lépni, midőn azok tartalmához Ő Felségének a magyar koronához nem tartozó országai részökről is alkotmányos uton hozzájárultak.«

Ha a magyar országgyülés az 1867. XII. tczikket oly kétoldalu szerződésül akarta volna megállapítani, mely mindaddig változatlanul fennáll, mig annak változtatásába az osztrák törvényhozás bele nem egyezett: akkor nem szabad lett volna azt mondanunk a törvényben, hogy az osztrák törvényhozás hozzájárulása a törvényczikk *némely* rendeleteinek *csak tettleges hatályba lépése végett* szükséges: hanem azt kellett volna mondanunk, hogy az országgyülés megállapodása *hatályba jogilag és tettleg* csak akkor léphet, ha ahhoz az osztrák alkotmányos törvényhozás is hozzájárult. Mert oly kétoldalu szerződés vagy egyezség, mely egyoldalulag, a másik szerződő fél hozzájárulása nélkül is jogerőre emelkedhessék, *mint ez a mi 1867. XII. tczikkünkkel történt,* csak az egyszeri házaspár közt képzelhető, hol a férj azt mondta a feleségének: »Szépen meg fogunk egyezni; mert a mi az enyim, az az enyim; a mi a tiéd — édesem! — az is az enyim!«

A magyar törvényhozás, midőn az 1867. XII. tczikk utolsó szakaszában kimondja, hogy a közösügyi törvény jogi hatályához nem tartja szükségesnek az osztrák törvényhozás hozzájárulását: kimondja azt is, hogy az 1867. XII. tczikk nem szerződés, hanem törvény; kimondja határozottan, hogy az 1867. XII. tczikk rendeleteinek hatályon kivül helyezésére, megváltoztatására vagy eltörlésére nem szükséges az osztrák törvényhozás egyetértése.

A közösügyi törvényt szabadon változtathatjuk.

Ha a magyar nemzet királyával egyetért: a monarchiában nincs hatalom, mely meggátolhassa törvényhozásunkat azon jogában, hogy saját alkotásait saját belátása s akarata szerint módosithassa, megsemmisithesse és ujat teremtsen. A magyar törvényhozás szabadsága sérthetetlen a közösügyi törvényre nézve épúgy, mint egyéb nem szerződéses törvényeink körül.

Hanc veniam damus petimusque vicissim. E jogot nem tagadjuk meg Ausztriától. Az osztrák birodalmi tanács, a császárral egyetértve, saját legjobb belátása szerint változtassa, vagy törölje el közösügyi törvényét. Semmi köze hozzá a magyarnak, csupán annyi, hogy tudomásul veszszük s intézkedünk mi is a magunk legjobb belátása szerint. Ha Ausztria ugy változtatja törvényét, hogy Magyarország alkotmányos önállását nem sérti s érdekeinket kielégiti: lehet, hogy mi sem fogunk idegenkedni megfelelő törvény hozatalától, s az osztrák törvényhozással egyetértő intézkedéstől; miután egészen tőlünk függ, senki mástól. De ha az új osztrák törvény jogainkba és érdekeinkbe ütközik: elteszszük a muzeumi könyvtárba; s mulatságosabb olvasmányt keresnek magoknak képviselőink; a delegatus urak honn maradnak s nem huznak dupla napidíjt; és alkotunk törvényt, mely az osztrák állásponttal ellentétes ugyan, de a magyar helyzetnek legjobban megfelel. Nem fogunk összeveszni egymással soha többé; mert az 1848/49-ki tanuságok után, Döblingbe kell e monarchiában küldeni minden oly osztrák politikust vagy katonát, ki itt a közös viszonyokat még egyszer fegyverekkel akarná rendezni s a monarchia egységét ismét muszka szuronyokon vélné

felépíthetőnek. Maga Albrecht főherczeg is belátta már, hogy ily válságot a monarchia nem birna meg többé. A józan osztrákok pedig igen szépen meg fognak férni, ha nem is *Magyarország tetejében,* hát *Magyarország mellett.*

Ha pedig Magyarország Ausztriát ismét megelőzné a törvényalkotásban, mint 1867-ben: akkor Ausztria tegye mindazt, a mire előbb magunkat utaltam. Akkor sem lesz harcz a megváltozott helyzetből; mert nincs oly eszeveszett magyar ember, ki karddal rontson az osztrákra, ha ez békén hagyja őt saját házában, a magyar hazában.

E monarchia két államát, Magyarországot és Ausztriát öszszefüző kapcsok közt nincs változhatatlan semmi más, mint a pragmatica sanctió értelmében közös uralkodó, közös dynastia s azon föltétlen kötelezettség, hogy Magyarország és Ausztria, a magyar király és az osztrák császár egymást minden ellenség ellen együttes és teljes erővel védeni tartoznak. E két erős jogkötelék az, mely a monarchiát századokon át annyi vész és vihar közepette összetartotta. S ezt megbontani nem áll törvényes jogában se a magyar, se az osztrák törvényhozásnak.

De hogy a kölcsönös védelmi kötelezettség teljesitésére mily közjogi alakot és alapot, mily alkotmányt tartunk az idők és viszonyok szerint legczélszerübbnek: ennek meghatározására ugy az osztrák, mint a magyar törvényhozásnak senki és semmi által nem korlátolt önálló jogkörébe tartozik.

Hiába mondta Tisza Kálmán 1875-ben, hiába mondaná ma az ellenkezőt. Hiába vitatná bármely kormány, bármely többség, hogy az 1867: XII. tczikk kétoldalu szerződés, melyet egyik állam a másik nélkül nem változtathat. Jön egy más kormány, jön egy más többség, mely a magyar államnak törvényben és ezredéves jogaiban gyökerező törvényhozási függetlenségét gyakorolni fogja.

Deák Ferencz 1867-ben azt mondta, hogy »A 48-diki törvények addig jogalap, mig az országgyülés meg nem változtatja; ha megváltoztatta, az uj törvények lesznek a jogalap, valamint a régi törvények nagyrészt jogalap voltak 1848-ig. 1848 óta az akkor alkotott törvények a jogalap«.

A nemzet ma Deák nyomán azt mondja: »az 1867. törvény addig jogalap, mig a magyar törvényhozás meg nem változtatja; ha megváltoztatta, az uj törvények lesznek a jogalap«.

S igy önmagától összedől az az idült, de felületes nézet, mintha az 1867: XII. törvényt csak forradalom utján változtathatnók meg; mert Ausztria annak módositásába bele nem egyezik. Ily térvfogalmak csak azon igen divatos szokásból eredhetnek, hogy nálunk a törvényt még a miniszterek sem olvassák s épen azért nem ismerik.

Magyarországon nincs párt kormányra képtelen; mert egyik párt sem tagadja meg az uralkodó közösségét s a kölcsönös védelmi kötelezettséget. S a kik ma ugy gondolkoznak, hogy a magyar nemzet magát, királyát és a monarchiát sokkal sikeresebben, sokkal czélszerübb módon védheti, ha az ország önálló gazdasági léttel s magyar nemzeti hadsereggel bir: azon magyar politikusok kormányképességét annyival kevésbbé vonhatjuk kétségbe, mert ma már a nemzet többsége igy gondolkozik. E többség holnap a parlamentbe léphet, hogy jogait érvényesitse. S ha ő képtelen a kormányra: akkor kormányképtelen maga a nemzet.

Pedig nem messze az idő, mikor bebizonyul, hogy szent István birodalmában nemcsak Tisza Kálmán képes a kormányra, hanem a magyar nemzet is.

Nem az a párt a forradalom pártja, nem az a nemzet forradalmi nemzet, mely a hamisitatlan törvény alapján a magyar állam önálló törvényhozási jogait fentartja, hanem azon reakczionárius »szabadelvü« iskola, mely kész törvényt hamisitani, letagadni a magyar nemzet egéről a napot,— oltára, Tisza miniszterszéke előtt kész megesküdni a kormányelnök szakállára, hogy az 1867-ki kiegyezést csak Tisza Kálmán rombolhatja; szabadalmazott miniszteri önkényével, a közjogi alapot csak Tisza forgathatja fel a bécsi hatalmakkal egyetértőleg osztrák izlés szerint; csak Tisza van arra jogositva, hogy a paritásból magyar szolgaságot, a dualizmusból, szláv föderalizmust, az alkotmányból abszolutizmust csináljon: de a magyar nemzetnek nincs semmi joga a düledező alapon változtatni; a magyar nemzetnek csak annyi joga van még, hogy majdan a bukott rendszer romjai alá temetkezzék!

De a *jogainak tudatára ébredt nemzetnek* lesz még mindig annyi életereje, hogy ezt a reakczionárius pártot kormányostul megbuktassa; csak tudni kell a nemzet elforgácsolt erejét egyesiteni s az egyesitett erőt akkor, a mikor kell, ott a hol s ugy, a miként kell alkalmazni. Nem szükség ahhoz forradalom, csak bizodalom; nem fegyveres revoluczió, hanem politikai evoluczió szükséges: akkor megbukott a Tisza-kormány és fennmaradt a magyar állam.

A külpolitika megosztása a király és a nemzet közt.

A Habsburgok, V. Károly császár idejében a világ első hatalma, valódi világhatalom voltak. Még a 17-ik század elején is a császár és a magyar király kezében nyugodott az európai vezérszerep. Azóta elveszett a világhatalom, kiesett Bécs kezéből a vezérszerep. S az osztrák abszolutiszmus 1849 után a Habsburgok olasz és német uralmának maradványait is eljátszotta. »Sic transit gloria mundi«, »nincs semmi örök a nap alatt«, — ily közmondásokkal szokták elütni az egykori nagyhatalmak bukását. Én azt mondom, hogy e példátlan hanyatlásban az osztrák kormányzati hibáknak s ezek közt a külpolitikai tévedéseknek döntő részök van. Az osztrák abszolutiszmus soha sem tudott jól kormányozni s a külügyek vezetésében nagyon ritkán, századok alatt egyszer-kétszer, találta el a helyes irányt.

S midőn Bécsben a dinasztikus tanácsban a 67-ki kiegyezés előtt közvetlenül legfelsőbb helyről ily bölcs szavak hangoztak el: »Az abszolut uralom a dinasztia s a birodalom folytonos kárával jár. Ezt tovább nem folytathatjuk s az alkotmányosság alapján ki kell egyeznünk Magyarországgal«: azt kell hinnünk, hogy az udvarnak legalább irányadó része belátta azon igazságot, hogy a kormányzat *külügyi része* is határozottan hibás volt az abszolut uralom alatt s a *külügyminiszteriumot is alkotmányos alapokra kell fektetni,* különben a dinasztia és a birodalom »folytonos kára« soha meg nem szünik.

A hány ház: annyi szokás. A hány birodalom: annyi kormányzati rendszer. Ne utánozzuk mi Poroszországot, hol a lángelmü fejedelmek s még lángelműbb miniszterek egymást váltották fel. A mely birodalomnak Bismarckja nincs: az tegyen úgy, mint

Anglia, hol *a korona a külügyek vezetésére vonatkozó előjogát csak a miniszterek tanácsára és felelősségére gyakorolja s a miniszterek e tanácsukért felelősséggel tartozzanak a parlamentnek,* hogy a korona előjogával bármiféle visszaélés megakadályoztassék.

A külügyeket Königgrätz után esztelenség lett volna másként kezelni monarchiánkban, mint a parlament ellenőrködése és szentesitése mellett s a korona politikájának mindig a felvilágosult közvélemény támogatására kellett számitania. Kiszámithatatlan előnyt és súlyt kölcsönöz ez az uj monarchia külpolitikájának. Egyedüli mentség a további bécsi baklövések ellen.

Miután a politika lényege a compromissum: a 67-ki közjognak a korona külügyi előjogait a nemzet jogaival és érdekeivel bölcsen ki kellett egyeztetni. Ez az 1867: XII. t.-czikkben megtörtént. Törvényeink 1608-tól 1848-ig egész sorát mutatják fel azon intézkedéseknek, melyek a királyi előjogok tiszteletben tartása mellett a nemzet befolyását biztositották a külügyek vezetésére. De az 1867: XII. t.-czikk mindezeknél sokkal hatályosabban, sokkal világosabban biztositja ezen *életbevágó* jogunkat.

Ott van a törvény 8. §-a, mely igy szól: »A birodalom diplomatikai képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések, **mindkét fél miniszteriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett** a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak.«

A törvény 27. §-a pedig azt mondja, hogy »felelős a közös miniszterium minden tagja mindazokra nézve, a mik köréhez tartoznak; felelős az egész közös miniszterium is együtt oly hivatalos intézkedéseire nézve, melyeket együtt állapitott meg.«

Miután a »diplomatikai képviseltetés« a külügyi hivatal valamennyi cselekvényét jelenti egész addig, mikor a monarchia diplomatikai képviselője az ellenséges hatalomnak a hadüzenetet átnyujtja; s miután »a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések«, a kongreszusi és békekötési szerződésekre is vonatkoznak: nincs a külügynek egyetlen mozzanata, melyet nemzetünk a magyar delegáczió utján törvényesen ne ellenőrizhetett vagy melyért a közös miniszterek vád alá helyezése és érdemlett büntetése iránt lépéseket ne tehetett volna, a nélkül hogy a korona előjogaiba nyulna. Semmi más nem kellett e jog

gyakorlatához nemzetünk részéről, mint az, hogy oly *parlamenti többséget* válaszszunk, mely a 67-diki törvényeknek hű őre s ha kell, szigoru végrehajtója. Mert a milyen a parlamenti többség: épolyan a delegáczió, semmivel se jobb, semmivel se rosszabb. Ez mathematikai igazság. Igaz, hogy a delegáczió még egy közös minisztert se vont felelősségre, sem a *külügyek czélszerütlen vezetése,* sem törvénysértés miatt. De volt-e eset arra, hogy a magyar országgyülés 67 óta egyetlen minisztert vád alá helyezett volna, pedig mondhatom, hogy a mi országos kormányférfiaink igen nagy része egy vak lóval sem ért többet, mint a közös miniszter urak.

De mondhatja valaki, hogy a delegáczió közös intézmény s hiába állapitja az meg a külügyi budgetet, hiába hozhat határozatokat a külpolitika irányára nézve, hiába szavazhatja le s helyezheti vád alá a külügyért: mivel közös dolog, nem lehet eléggé hatályos. Ám legyen. De a törvény világosan parancsolja, hogy a külügyek csak a magyar miniszterium egyetértésével és beleegyezésével intézhetők; a közös külügyminiszter csak oly külpolitikát folytathat, melybe a magyar miniszterium beleegyezik.

S miután az 1848: III. t.-czikk 4. §-a szerint a magyar miniszteriumnak mindegyik tagja *mindennemü hivatalos eljárásaért* felelős az országgyülésnek: nagyon természetes, hogy a parlament a magyar miniszteriumot egészben s annak mindegyik tagját egyenkint felelősségre vonhatja s vád alá helyezheti azon esetleg nemzetünk kárára szolgáló külpolitikáért, melylyel a magyar miniszterek egyetértettek, melybe a magyar miniszterek beleegyeztek; vád alá foghatja akkor is, ha a magyar miniszterek saját mulasztásaik s hibáik miatt nem gyakorolták a törvény-parancsolta befolyást a külügyminiszter teendőire s e bűnös mulasztás következtében az országot veszedelem éri.

Mert oly vad jogász nem akadhat széles Magyarországon még jogot nem tudó minisztereink sorában sem, a ki kétségbe vonhatná, hogy a magyar minisztereknek hivatalosan kell eljárniok, midőn a közös külügyér teendőivel egyetértenek s azokba beleegyeznek.

Igen nagy, s merem állitani, e monarchiában döntő hatalom az, melyet a törvény a külpolitika intézésére nézve nemzetünk

kezébe ad, midőn azt mondja egyrészről, hogy ez csak a magyar miniszterium egyetértő beleegyezésével történheik s másrészről a magyar miniszterium a külpolitikára gyakorlott törvényes, époly jog- mint kötelességszerü befolyásáért parlamentünknek felelős.

Ha a felelős magyar kormány határozottan vétót mond a közös külügyér politikája ellen s tiltakozásának minden következményivel számot vetve, érdekeink megóvásáért a nemzet élén küzdi törvényes harczát a közös miniszterium ellen: akkor Königgrätz után nem akad többé a monarchiában soha oly minisztere a császári háznak, ki azt merje tanácsolni a koronának, hogy köss szövetséget vagy békét, indits háborut, hódits és okkupálj a magyaroknak ellenére! Bizton hiszem, hogy a közös miniszter nem találna alkotmányos uralkodót, ki meghallgassa a törvénytelen tanácsot, melynek más eredménye ugy sem lehetne, mint a trón s a monarchia ujabb veszedelme.

Elég tartományt, elég országot veszitettek már a bécsi kormányok 1867-ig s nemzetünk, nehogy végre Szent István birodalma is kótyavetyére kerüljön, törvénybe iktatta, hogy a felelős magyar kormánynak s az ez által vezetett magyar nemzeti közvéleménynek ellenére Bécs ne csinálhasson többé nagy politikát, hogy a vén Vindobona ne lőhessen több bakot az európai vadászatokon.

Igaz, hogy az osztrák kormány nem tartotta szükségesnek a maga törvényébe azt sem beiktatni, hogy a külügyek az ő befolyásával intéztessenek. De az egészen Ausztria privát dolga; mert a közösügyi törvény iránt sem mi nem szerződtünk vele, se ő velünk. Mindenikünk annyi befolyást gyakorol a közös ügyekre, a mennyit törvényesen megállapitani jónak látott. A magyar törvény jogerejét, az osztrák törvény joghiánya nem gyöngitheti.

A magyar törvény világos és határozott; csak magyar ministerium kellett hozzá, ki azt pontosan végrehajtsa s magyar parlamenti többség, ki a törvény végrehajtását s a nemzet legfontosabb jogának érvényét argusi szemekkel ellenőrizze.

Ha a magyar kormány és többsége e törvény nyujtotta erős biztositékok mellett sem védte meg nemzeti érdekeinket a külpolitikában: hozhatott volna az ily minisztereknek s ily majoritásnak törvényt maga Kossuth Lajos is: azok a paradicsomi füg-

lenség mellett is Boszniába marsiroztak volna. Mert a független magyar király commandiroz: a lógó miniszterium és miniszteri többség pedig marsiroz. Azzal vége minden alkotmánybeli s önállósági garancziának.

Hitemet teszem rá, hogy egy Andrássy Gyula és Tisza Kálmán az 1848-diki törvények alapján épugy bementek volna Boszniába, mint az 1867-ki alapon; az oda vezető külpolitikát a Tiszakabinet »a latere« minisztere épugy helyeselte s annak minden aktáját épugy ellenjegyezte volna, mint a 67-ki alapra átpártolt Tisza Kálmán miniszter tette. Az oly többség pedig, mint a Tisza-kormányé, ament mond mindenre, ha mingyárt a 48-diki törvények alapján került volna is a parlamentbe. Ne vegyék sértésnek tőlem a 48-diki törvények dicső alkotói; de ez bizonyos, mint a halál. Ily minisztereknek, ily majoritásoknak csinálhatunk mi isteni törvényeket: azokat is le fogják járni s ki fogják játszani.

Az ujonczmegajánlás föltételei.

De az 1867: XII. t.-czikk még a 8. §-sal sem meriti ki azon biztositékokat, melyeket a külpolitika sikeres ellenőrzésére nézve a nemzetnek nyujtott. Mert a törvény 12. §-a szerint »a magyar hadsereg időnkénti kiegészitését s az ujonczok megajánlásának jogát, *a megajánlás föltételeinek meghatározását az eddig törvények alapján mind a törvényhozás mind a kormányzot körében az ország magának tartja fenn.*«

Hogy mit jelent a törvényben ez »a magyar hadsereg« erről később szólok. Annak, hogy az ország az ujonczmegajánlás *föltételeinek* meghatározását az eddigi törvények alapján magának tartja fenn: nagy jelentősége van. Ez azt teszi, hogy *a magyar országgyülés minden évben minden ujonczajánlásnál ünnepélyesen kijelentheti, hogy az ujonczokat mily külpolitikának támogatására adja meg!* A magyar országgyülésnek joga volt azt mondani, hogy orosz szövetségre, Törökország felosztására, Bosznia okkupácziójára egy szál ujonczot sem szavazok meg; teljes s a királyi előjogok által korlátozhatatlan joggal birt a parlament elhatározni azt, hogy csak oly kormánynak szavazza meg az ujonczok

kiállitásáról szóló törvényt, mely az Oroszország elleni védelmet tekinti politikája vezércsillagának s mely a párisi szerződés sértetlen fenntartása mellett veti kardját az európai mérlegbe. Igen, ezt a nagy és kardinális jogát a magyar országgyülésnek ünnepélyesen biztositja a közösügyi törvény.

S a véderőről szóló törvény e nemzeti jogunkat nem alterálta azzal, hogy a hadsereg létszámát tiz évre 800,000 emberben állapitja meg. Mert ha a kormány azt akarja, hogy minden évben megkapja a 800,000 hadi létszám fenntartására szükséges ujonczjutalékot; ám tessék neki oly külpolitikát követni, mely a magyar országgyülésnek s a magyar nemzetnek külpolitikája. A két törvény egymás mellett nagyon szépen elfér s egymást bölcsen kiegésziti.

Az ellenzék 1867-ben megtámadta a közös ügyekről szóló javaslatot azért is, mivel e javaslat szerint Magyarország népének véréről nem a magyar országgyülés rendelkezik.

Deák Ferencz felállott s igy szólt:

»*Azon vád, hogy javaslatunk szerint Magyarország véréről nem a magyar országgyülés rendelkezik, merőben alaptalan. Hiszen a mi javaslatunkban is egyenesen és határozottan fenn van tartva az ujonczok megajánlásának országgyülési joga, fenn van tartva az állitás föltételeinek meghatározása.* A vád tehát — ugy hiszem — tévedésből származott s elég azt egyszerüen és határozottan visszautasitani.«

Ugyanakkor felelt Deák azon vádra, mintha javaslatában az ország függetlenségét feladta volna: »Nincs megsemmisitve — ugymond — azon ország alkotmányos függetlensége, *mely a szükséges ujonczokról s azok kiállitásának föltételeiről saját országgyülésén rendelkezik.*«

A nemzet tehát 67-ben az ujonczállitás föltételeinek parlamenti megállapitását azért iktatta törvénybe, hogy a magyar hadsereget soha semmi oly háboruba ne vezényelhessék (még bosnyák hóditásokra sem), melyet a magyar országgyülés nem helyesel s miután a háborukat külpolitika késziti elő: a kormány ne követhessen oly külpolitikát, mely Magyarország érdekeibe ütközik.

* * *

Az egész 67-ki alkotmánylevél nem ért volna egy fidibust, nem egy Offenbach-operettet, ha a magyar nemzetnek a külpolitikára való befolyását minden oldalról szilárd biztositékokkal nem bástyázza körül. Mert hozhat a magyar törvényhozás nekünk szekérszámra törvényeket; csinálhat évről évre nagy állami reformokat; gazdálkodhatik a legbölcsebben; felvirágoztathatja az ország jólétét; ha a külpolitikát Bécsben, a nemzet háta mögött, a magyar közvéleménynek ellenére ép oly absolut szabadsággal s ép oly roszul vezethetik, mint 67 előtt: akkor jön egy nagy háboru s pár nap alatt learatja évtizedes munka minden gyümölcsét, elsöpri a béke vivmányait s nemzedékekre tönkre teszi az országot.

Felséges uralkodónknak trónja, családja s megmaradt birodalma érdekében szintén mélyen kellett éreznie annak szükségét, hogy a külügyek a sadovai vész után, a magyar nemzet egyetértésével, alkotmányosan vezettessenek s örökre eltünjék azon régi absolutisztikus szokás, hogy a monarchia legéletbevágóbb kérdései fölött egy diplomata kanczellár tanácsára családi tanácsban határozzanak, hol a dynasztia házi törvényei szerint a nagykoru főherczegek többségi szavazata dönt.

Dynastiánk a zsoldos hadak idejében sem sok hasznát vette ezen házi külügyi kormányzatnak. »Die Politik meines Hauses« igen sok országába került már a Habsburgoknak. S ma, mikor a trónt és a hazát az egész nemzet katonai táborrá alakulva védi; mikor egész népek ragadnak fegyvert s néphadak döntik el a nemzetközi viszonyokat: kell hogy a népeknek a háboru sorsát elhatározó külpolitikára már a békében megfelelő befolyásuk legyen, különben a csatát ismét el kell veszitenünk.

Ő Felsége megértette a megváltozott viszonyok e követelményét és szentesité az 1867: XII. törvényt, mely biztositja Magyarországot arról, hogy a külügyek a mi jogos befolyásunk és egyetértésünk nélkül nem intéztethetnek.

Föltéve azt, hogy delegácziónk hazafias kötelességének árulója lenne s a közös miniszterium müködését nem ellenőrizné a törvény határozatainak megfelelőleg, — a magyar országgyülés még mindig bir azzal a joggal és hatalommal, hogy lehetetlenné tegyen minden oly miniszteriumot, melynek külpolitikája nemzetünk érdekeivel összeütközik.

* * *

De szétverik ám — ellenvethetné valaki — *az országgyülést.* Szét nem verik, hanem csak feloszlatják. Ez lehetséges; minden alkotmányos államban megtörténhetik. Akkor az új országgyülés szavazata fog dönteni s az fogja elhatározni, mi a nemzet külpolitikája. A kik netalán azt hiszik, hogy a magyar országgyülést Bécsből még egyszer úgy szétverhetik, hogy többet össze sem hijják: azoknak a politikusoknak én azt felelem, hogy siessenek a kaptafához s ne politizáljanak; mert nem értenek hozzá.

A königgrätzi katasztrófa után, mig e monarchia fenáll, nem lehet többé arra eset, hogy a törvény alapján álló országgyülést valaha szétverjék; ha csak maga a nemzet, — megunván az alkotmányos dicsőséget, — úgy nem kivánja. És volenti non fit injuria.

A jog megvolt; csak tudni kellett vele élni. A törvény meghozatott: csak végre kellett hajtani, a mit parancsol.

Hogy szedték rá Deák Ferenczet?

Külügyi gravamenek.

Midőn ő Felsége *Deák Ferenczet* kormányalakitásra hivta fel: a többség vezére leplezetlenül kijelenté az uralkodó előtt, hogy ő részint koránál, részint fizikai gyöngeségeinél fogva nem érez magában elég erőt a miniszterelnöki feladatokra. Ezzel ünnepélyesen jelzé Deák, hogy törvényt hozni és törvényt végrehajtani két különböző dolog s ő a kormányzatra nem érez magában hivatást; erre — ugymond — fiatalabb s a miniszteri teendők napi fáradalmaira edzettebb physicum kivántatik, mint az enyim. Oly tisztet nem vállalok magamra soha, melynek lelkiismeretes pontossággal megfelelni nem vagyok erős. Deák 48-diki minisztersége óta két évtized mult el s a nemzeti szenvedés e hosszu korszaka alatt *szive* is elkezdett fájni a haza bölcsének.

Deák helyett tehát jöttek a providencziális férfiak, hogy végrehajtanák a törvényt s csinálnák a magyar nemzet külpolitikáját.

Soha nem felejthetem el: 1867-ben az *Andrássy-kabinet* megalakulása után hő nyárban történt, hogy nagy társaság a városligeti körből bámulta Magyarország sokat igérő miniszterelnökét, ki délczegen előttünk lovagolt el. Lova büszkén halad, nem tudja, hogy lépjen; a lovag még büszkébb s oly merészen kihivó, hogy az egész társaság esküdözött rá: ez a miniszter bosszut fog állni Világosért s megveri a muszkát! Csak egy baloldali uram bátyám nézett komoron Andrássy Gyulára, kinek pantalonja a ló ágaskodása közben fellibbenvén, a miniszter eleven lábát mutatta.

— »Öcsém, vége az országnak,« — mondá a mellettem álló ellenzéki táblabiró.

— »Miért?« kérdeztük egyszerre mindnyájan nagy csodálkozással.

— »Hát csak azért, mert a magyar miniszterelnöknek nincs g . . . . . a!«

Hangos kaczaj támadt e drasztikus élczre. Ma már igen sok volt deákpárti politikus, még ha alkotmányos titkainkba be sem volna avatva, azt mondja rá, hogy az ellenzéki táblabirónak igaza volt. Az ország nem veszett ugyan még el, de a magyar miniszterelnök nem volt a helyzet igazi ura. Andrássy gróf nagyon keveset tett arra, hogy Magyarország jövőjét biztositsa s az 1867-ki kiegyezést a törvény szelleméhez és szavaihoz hűn, lelkiismeretesen végrehajtsa.

* * *

Az első hiba és törvényszegés mindjárt megtörtént, midőn a közös kormány kinevezése után Andrássy miniszterelnök inditványára elhatároztatott, hogy a magyar kormány törvényes befolyását a külügyekre *a miniszterelnök utján* fogja gyakorolni. Ezen kabinet-határozat flagráns ellentétben áll a törvény azon parancsával, hogy a »*külügyminiszter* teendői a **magyar miniszterium** (és nem a miniszterelnök) egyetértésével s beleegyezésével intézendők.« Ez igen nagy és lényeges különbség.

Minden törvényt ugy kell végrehajtani, a mint irva van. Ha a törvényhozás azt akarta volna, hogy külügyek a miniszterelnök befolyásával intéztessenek: akkor a törvénybe azt iktatták volna. S miután a törvény nem ezt mondja,— és pedig igen alapos okoknál fogva mond mást, — senkinek, magának a koronás királynak sem állhat jogában a törvényt a végrehajtás stadiumában félremagyarázni és megtörve végre nem hajtani.

* * *

A külügyi kormányzat nemcsak abból áll — tisztelt diplomatái és külügyérei az osztrák-magyar monarchiának! — hogy fejedelmi találkozásokon vagy kongresszusokon kifogástalanul ejtsük a franczia szót, lejtsük a franczia négyest, felületesen is-

merjük a diplomácziai okmánytárt, szellemes sürgönyöket gyártsunk vagy követeket kinevezzünk, visszahivjunk s egy rakás rendjelt kebelünkre tüzzünk. A kormány teendői a külügyek körül nemcsak annyiból állanak, hogy titkosan, de esztelenül tervezett kabinet-politikába ügyesen beugraszszanak delegácziót, parlamentet, nemzetet, s oly ravaszul, oly alattomosan vezessék a külpolitikát, hogy az ostoba kormányzottak ne is álmodjanak róla mindaddig, — — — *míg az ellenség meg nem verte a birodalmat!* Ez magában véve még nem elég nemzetközi üdvösségünkre.

A külpolitika csak egyik organikus ága az állami közigazgatásnak s annak össz-kormányzattal a legbensőbb összefüggésben kell állnia. A jó külügyi kormányzat alapföltétele gondoskodni arról, hogy az állam minden izében készen álljon nemzetközi hivatásának teljesitésére. A készültség alatt korántsem azt értem, hogy legyen egy millió hadfi —*papiron* s mellé 50 ezer adóvégrehajtó, zsandárok, s ha szükség, király-biztosok a zendülő állampolgárok megfékezésére. — Ez nem elég a harczkészségre. — A külpolitikai vezéreszmének a közigazgatás minden ágában, kezdve a diplomacziai szolgálattól s a hadügyi igazgatástól a vasuti forgalom adminisztrácziójáig, központi napként kell ragyognia; nemcsak a külügyér és követei, hanem az iskola-mesterek, nemcsak a hadsereg, hanem minden katonája a közhatalomnak az utolsó bakterig ismerjék a kormány külpolitikáját; azért lelkesüljenek, annak diadalára szivdobogva működjenek közre. Jó hadügy és jó belkormányzat a jó külügyi vezetésnek nélkülözhetetlen támaszait képezik. A jó külügyminiszternek, ki csatát akar nyerni, vezérkarát nemcsak a diplomácziai ügynökök, hanem a többi miniszterek, a honvédelmi, pénzügyi, közoktatási, közlekedési, belügyi és *horvát* miniszterek képezik! A nagy nemzetközi versenyben pálmát csak oly államhatalom arathat, melynek kül- és belpolitikája egymást bensőleg organice kiegészitve, a legzavartalanabb összhangban halad czélja felé.

Miután nálunk a közös külügyminiszterium a mi külön kormányzati ügyeinket törvény szerint nem viheti s azokra befolyást nem gyakorolhat: a kül- és belpolitika összhangját biztositani csak az az egyetlen mód létezik, melyet az 1867: XII

t.-czikk 8. §-a kijelölt, mely szerint a magyar miniszteriumnak egészben, tehát a miniszterium valamennyi tagjának folyton alapos tudomással kell birnia a közös külügyminiszter *teendőiről,* nemcsak arról, a mit a közös külügyér *tett,* hanem arról is, a mit *tenni szándékozik; először azért, hogy minden magyar miniszter beleegyezését és egyetértését adhassa a követendő külpolitikára,* másodszor azért, hogy a közigazgatási ágat, melynek élén áll, minden miniszter összhangban vezethesse az általa támogatott külpolitikával.

A külügyek kezelésére nézve tehát a *törvény értelmében* csak ugy intézkedhettek volna, hogy a közös külügyminiszter mindazon teendői, melyek a birodalom diplomácziai képviseltetése s a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülnek, *a magyar miniszteri tanács plénumában előterjesztetnek, tárgyaltatnak és nemzeti érdekeink szempontjából megállapittatnak.* Ha egyetért a magyar miniszterium — nem csak a miniszterelnök — a közös külügyér politikájával: akkor ez intézkedhetik. Ha nincs meg az egyetértés, akkor beáll a kormányválság, mely rendes alkotmányos uton szintén elintéztetik.

Ezt követeli a törvény. A mely miniszter azt merné állitani, hogy elég a magyar kormány fejének tudomássul birni a külpolitikáról, az vagy tudatlan vagy csalfa; s mindkét esetben megérdemli, hogy vád alá helyezzék, mert az államnak miniszterei tudatlanságból csaknem annyi kárt okozhatnak, mint jellemtelenségből.

De a törvényferditők azt mondják, hogy a külpolitika a titoktartás tudománya; azért czélszerübb oly rendszer, mely szerint a közös külügyminiszter csak a magyar kormány-elnökkel közölje teendőit. Igen, külpolitikában gyakran szükség van a hivatalos diszkreczióra, épugy mint a belügyek kormányzatában; de nem a *miniszterekkel,* hanem az *ellenséggel* szemben. Egy miniszteriumnak s a miniszteri tanácsnak, ha szükség, épugy, kötelessége a hivatalos titkot óvni, mint egy miniszterelnöknek. S a titkolódzásnak még a külpolitikában sem szabad oda fajulni, hogy a kormány a parlamentet és nemzetet még politikájának irányáról is hamisan tájékozza. Titkolódzásra egy magyar miniszterelnöknek saját minisztertársaival szemben csak akkor lehet szüksége, *ha befolyá-*

sát a külügyek vezetésére, nem az ország, hanem saját önzése érdekében akarja kizsákmányolni.

Nem kutatjuk, mert az országot nem érdekli, mi ok inditá Andrássy miniszterelnököt arra, hogy a külügyek tárgyalását a világos törvény kijátszásával kiragadja a magyar miniszteri tanács kezéből s azt a maga és a közös külügyminiszter közt oszsza meg. Lehet, hogy Andrássy nem tudta a törvényt, melyet maga csinált; lehet, hogy a külpolitikát csak azért tette a miniszterelnök monopoliumává, hogy e hatalom által is könnyebben juthasson a külügyminiszteri polczra.

Annyi bizonyos, az Andrássy által inaugurált törvénytelen rendszerrel a magyar miniszterium, országgyülés és nemzet befolyása a külpolitikára nagy nehézségekbe ütközött; mert egy hiu, nagyravágyó, külügyi tárcza után sovárgó magyar elnökminiszter e módszer mellett oly külpolitikát támogatott, a milyet neki tetszett, hogy mielőbb külügyminiszter lehessen. A többi miniszter pedig a nemzettel együtt bottal üthette a nyomát a titkos kabinet politikának.

Igy történt aztán, hogy 1870-ben se a magyar miniszterek, se parlament, se az ország hivatalosan nem tudták, csak találgatták, vajjon a közös kormány s Andrássy Gyula mily politikára dobták ki azt a 16 millió forint mozgósitási költséget, melynek daczára Napoleon Szedánnál elbukott, Vilmos király német császár, az orosz czár pedig a Fekete tengernek ura lett?

Andrássy miniszterelnök nagyon jól tudta, hogy a magyar nemzet érdekei szigoruan tiltják a Poroszország elleni revanche háborut; mert ha Ausztria német hatalmát visszanyeri, vége a dualisztikus és paritásos alkotmánynak s az ország e háboruból különben sem nyerhet egy talpalatnyi földet sem. Andrássy mégis Beusttal együtt hevesen készült a porosz ellen koaliczlót szőni s Északnémetországot hátba támadni; e czélra már mozgósitotta is honvédségét.

Miért tette s hogyan *tehette* ezt a magyar miniszterelnök?

Azért tette, hogy chanceait a külügyminiszterségre az udvar és a katonai párt előtt el ne veszitse. És csak azért *tehette* meg ezt Andrássy; mert a törvényt kijátszva, a magyar miniszteri tanácsot soha nem értesité a közös külügyminiszterium hatá-

rozottan harczi és bosszúálló politikájáról. Mert ha Andrássy a kérdést annak idején, mielőtt t. i. ő miniszterelnök létére e politikába beleegyezett, a miniszteri tanács elé hozza, a kormányválság valószinüleg kitört volna s az országgyülés élén Deák Ferenczczel meghiusitja az egész revanche-politikát, az országot és monarchiát oktalan kiadásoktól s hihetőleg azon veszedelemtől is megkiméli, hogy Oroszország, a porosz szövetség védszárnyai alatt, a Fekete-tengerhez juthasson.

Ha Andrássy a törvény szerint intézkedik: akkor ez történik; de valószinü, hogy akkor Andrássy kezébe nem hull vala oly könnyen, oly hamar, a külügyi tárcza.

Mert köztudomásu, hogy az irányadó bécsi körök Szadova óta folyton sóvárogtak a Poroszországon veendő bosszura. Eh! bien. De mi köze a magyar nemzetnek, mi köze a magyar alkotmánynak az irányadó bécsi körökkel?

Andrássy védelmezői csak azzal mentegetik az ő botrányosan hibás miniszterelnöki külpolitikáját, hogy az udvar és a katonai párt már rég elhatározták a revanche-politikát: a magyar miniszterelnök azon legjobb akarata mellett sem változtathatott.

Gyönyörü egy védelem; felséges s mondhatom alkotmányos argumentum!

Hát azért alkotta Deák Ferencz az egész kiegyezést; azért vivtuk vissza alkotmányunkat, hogy ott legyünk, a hol egy századdal ezelőtt? Ő Felsége az uralkodó ház tanácsában korszakot alkotó szavakat: »*az abszolut uralom a dinasztia és a birodalom folytonos kárával járt.* **Ezt tovább nem folytathatjuk,**« — csak azért jelentette ki, hogy 67 után is az ugynevezett udvari és katonai párt abszolut hatalommal kormányozzák a monarchiát?

Egész alkotmányunk nem lenne egyéb, mint »vakulj magyar,« csak arra való, hogy a kit balsorsa, az osztrák abszolutizmus, oly régen üldöz, ezentul önkezével, saját nagy embereivel verje meg magát a magyar nemzet? Vagy parlamentárizmusunk csak arra való, hogy nehány jó hazafi konczhoz, konczessziókhoz, állami javadalmakhoz, bank- és vasuti direktorsághoz, kormánybiztossághoz, miniszterséghez, udvari méltóságokhoz, más alsóbb rendü tisztségekhez és rendjelekhez juthasson?

Osztozni a hazám és nemzetem: csak azért alkotta volna Deák Ferencz 67-ki müvét?

Ha igaz lenne a politikai parazitäk azon mentsége, hogy »a magyar miniszterelnök az udvari és katonai párt politikáját ugy sem forditotta meg«: akkor senki sem szedte volna rá oly rutul Magyarországot, mint azok, a kik alkotmányát visszaállitották. De e mentség a legnagyobb politikai hazugság. S alkotmányos országban nem tudok nemtelenebb és felségsértőbb eljárást, mintha valaki a trón háta mögé buvik s a királyi palásttal akarja fedezni magát. Andrássy Gyula gr. — közben legyen mondva — daczára minden tévedésének, sokkal tisztességessebb államférfiu, hogysem valaha ő Felségével takarózott volna. Barátai igen rosz szolgálatot tesznek neki, ha ily kétségbeesett módon védelmezik.

Magyarországnak a külpolitikára nézve Bécsben az uralkodóhoz s a közös külügyminiszterhez van szava. Udvari párt, katonai párt, irányadó és illetékes bécsi körök et cetera graeca 67. óta nem existálnak számunkra törvény és alkotmány értelmében; udvaronczok, politikai tányérnyalók s becstelen miniszterek számára ily alkotmányon kivüli hatalmak is existálhatnak még, kikkel, midőn saját büneiket mentegetik, suttyomban a haza ellen is konspirálnak. De alkotmányunk s a törvény alapján álló nemzet hivatalosan nem vesz e kulissza-hatalmakról tudomást annyival kevésbbé, mert hiszen felelősségre ugyse vonhatjuk azokat a »döntő köröket.«

Tudom, hogy a korona s Beust közös külügyminiszter a Poroszország elleni harcz politikáját követték. De azt szintoly biztosan tudom, hogy Andrássy, a magyar miniszterelnök, a politikának (egész a wörti csatáig) buzgó támasza és nem tanácsolta se királyának, se a közös miniszteriumnak az ellenkező politikát. A magyar miniszterium és országgyülés nem lévén értesülve a külügyek titkos vezetéséről: nemzetünk érdekeit, nemzetünk azon határozott külpolitikáját, mely nem a német uralom visszaszerzésében, hanem a panszlavizmus elleni védelemben állott, senki nem képviselte a koronatanácsban.

Ide vezetett azon törvénysértés, hogy a közös külügyminiszter teendői csak a magyar miniszterelnök s nem az összes magyar miniszterium egyetértésével állapittattak meg.

Deák a ravatalon — s a reichstadti szerződés.

(A mit rég elfelejtettek.)

S az alkotmány kijátszásában, a törvényszegésben csak az első kis lépés nehéz; ha ez büntetlenül sikerült, akkor a többi nagy támadások önkényt következnek a törvény ellen s a hatalom jogtalan terjeszkedését tovább folytatja, mig minden korlátot le nem rombolt maga előtt.

Andrássy, mint közös külügyminiszter, már azt sem tartja szükségesnek, hogy külpolitikáját a *magyar miniszterelnökkel* közölje s annak beleegyezésével intézze! Igy történt, hogy noha Bosznia meghóditása s e czélra az orosz szövetség Bécsben még 1872-ben elhatároztattak: e végzetes külpolitikáról se Lónyai gr., se Szlávy, se Bittó, se Wenckheim egymás után következő miniszterelnökeink nem értesittettek. A közös külügyér e négy miniszterelnököt folyton azzal biztatta, hogy a közös kormány politikája a két hatalmas szomszéd birodalommal karöltve fentartani a békét s Németország és monarchiánk azért fogták közre az oroszt, hogy e vad elefántot megszeliditsék! Oroszországgal azért állunk bizalmas lábon, hogy ennek minden szeszélyes törekvését meghiusitsuk. Ez volt czélja a szentpétervári látogatásnak is.

Az egész magyar miniszterium folyton csak ennyit tudott a közös külügyér politikájáról. Ezzel értett egyet, ebbe egyezett belé. Andrássy gr. a maga okkupaczionális teendőit pedig a magyar miniszterium értesitése vagy megkérdezése nélkül, a világos törvény kijátszásával üzte, azon percztől kezdve, melyben a külügyi tárczát átvevé.

A »beteg öreget«, *Deák Ferenczet* sem lett volna tanácsos a keleti hóditások után rajongó politikáról értesiteni; mert Deák határozott ellensége minden keleti annexiónak. *E kérdésben már 1867-ben* állást foglalt. A kiegyezés első évében mindjárt hire szárnyalt, hogy a bécsi külpolitika egyik főczélja keleten is recompensatiók után nézni s »a nagy és régi történelmi állást visszaszerezni.« Kossuth Lajos e hirt a 67-diki alap ellen rögtön kizsákmányolá s Turinból október 13-diki levelében figyelmezteté Magyarországot, hogy a bécsi udvar az uj alapon hóditásokra akar indulni kelet felé!

Mily próféta lelke van Kossuthnak.

Deák csak az alkalmat várta, hogy a kérdésben nyilatkozatot tehessen, melyet Bécsben is meghalljanak. Országgyülésünk deczemberben az Austriával kötött pénzügyi s gazdasági szerződéseket tárgyalta. Deák az osztrák szövetség szükségét meggyőződése egész tüzével bizonyitotta ugyan, de a képviselőház deczember 14-ki ülésén, annál ünnepélyesebben tiltakozott azon törekvés ellen, hogy az uj szövetség ereje keleti forditásokra tékozoltassék Deák igy szólott:

»Soha nem adnám szavamat oly politika helyesléséhez, mely kisebb keleti szomszédaink annexiójára törekednék; és bármi csekély szavam volna, felemelném azt minden annexionalis törekvések ellen; mert ezt Magyarország részéről igazságtalannak, károsnak, söt veszélyesnek tartanám. Meg vagyok győzödve, hogy ily politikát Magyarországnak követni soha nem lehet, soha nem szabad!«

Ily politikus előtt elég oka volt Andrássynak titkozódnia. Nagyobb szerencse a muszkaszövetségeseket s a Bosznia hóditóit nem érhette, mint *Deák Ferencz halála.* Mert, ha Deák fölemelhette volna hatalmas szavát az annexionalis politika ellen, e politika, daczára Andrássynak, Tiszának, országos szabadelvü pártnak, daczára Bécsnek s az orosz czárnak, igen könnyen megbukhatott volna. De a »beteg öreg« szavát elnémitá a sír. És Deák Ferencz *halála után* nemsokára aláirták *a reichstadt egyezményt.*

A Tisza-Andrássy duett.

Az 1875-ki fuzió s Tisza Kálmán miniszterségének titkos történetével alaposan ismerős vagyok s történeti hüséggel állithatom, hogy a közös külügyér a Tisza belügyminiszter tényleges vezetése alatt alakult fuzionalis magyar miniszteriumot sem értesité a maga külpolitikájáról. *A fuzionalis alkudozások alatt Tisza a külpolitikát soha egy szóval emlitésbe nem hozta, valamint neki sem emlitették egy szóval sem.* Mintha a magyar miniszteriumra az egész külpolitika csak annyiban tartoznék, mintha az ország megmentésére vállalkozó fuzionális kormányt a muszkaszövetség, Törökország feosztása s Bosznia elfoglalása csak annyiban érde-

kelnék, mint a zulu vagy madagaskári háboru! S mintha a Wenkheim-Tisza-kormány *Csetewajo király* kabinetje lett volna: annyi értesülést sem tartott szükségesnek szerezni magának a honmentő magyar miniszterium Ausztria-Magyarország külpolitikájáról!

A fuzionális tárgyalások alatt igen sok, nagy dologról volt szó, még Várady Gábor igazságügyi miniszterségéről is (!): de hogy Tisza Kálmán legkevésbé érdeklődött volna az iránt, vajjon az ő kormányának mily külpolitikát kell majd támogatnia, mily külpolitika lesz az, melylyel neki egyet kell érteni: ennek az egész miniszteri tárcza-vadászat alatt legkisebb nyomára sem fog akadni a titkos levéltárak buvára.

Pedig miután törvény világosan parancsolja, hogy a monarchia külpolitikája csak a magyar miniszterium beleegyezésével intéztethetik: *megfoghatatlan, hogy mert Tisza Kálmán az ország rendezésére vállalkozni, mielőtt biztosan tudta volna, miféle külpolitika támogatására vállalkozik!* Ha maga nem érdeklődött is iránta, legalább a törvény iránti tiszteletből föl kellett volna neki vetni a a külpolitikai kérdést is; mert különben igen könnyen megtörténhetett volna Tisza Kálmánnal, hogy mikor ő díszmagyarban belépett a belügyminiszteriumba: ugyanazon pillanatban a közös külügyminiszter tanácsára az egész közös hadsereget Mexico vagy a Kanári szigetek okkupulására mozgósitják és Tisza miniszter itthon marad minden karhatalom nélkül; pedig enélkül ő tudvalevőleg képtelen kormányozni.

Igen bizony, az a magyar miniszterium, mely a kiegyezési törvénynek hű őre s nemzeti érdekeink oszlopa, az ha nem értesitik a külpolitikáról előlegesen, követelni, állásának koczkáztatásával is követelni fogja, hogy a közös külügyminiszter közölje és tárgyalja vele külpolitikáját.

De Andrássy mint külügyminiszter azt mondja: mi szükség nekem a magam *kreatúráival* magas politikáról beszélnem; hiszen különben is magyar ember vagyok: tehát én vagyok Magyarország; mi szükség nekem törvényt tartanom, hiszen én magam vagyok a törvény. Pedig az 1867. XII. tczikk minden külügyminiszterre egyaránt szól, legyen az magyar vagy német, cseh vagy horvát. S a magyar külügyminiszternek a törvényhez hűnek lenni épugy kötelessége, mint az osztrák diplomatának!

Tisza miniszter pedig, miután a kiegyezési törvényen a legnagyobb hamisitást már akkor elköveté: midőn azt mondta, hogy a magyar törvényhozás az 1867. XII. t.-czikken az osztrák törvényhozás beleegyezése nélkül nem változtathat: az ennél kisebb törvénysértést játszva megengedheti magának. Tisza nem követelte Andrássytól, hogy a külpolitikát a magyar miniszteriummal tárgyalja. Hanem kiadta titkos utasitásul a főispánoknak, hogy egész befolyásukat latba vessék a vidéki fuzio létrehozatalára. A külpolitikát pedig intézzék Bécsben, a hogy a közös kormánynak tetszik; a magyar miniszterium előre, közepén vagy utólag, a mint Bécsben akarják, mindennel egyetért, mindenbe beleegyezik.

Ez volt a Tisza-kormány álláspontja kezdettől fogva a külügyek vezetésében; és ez ma is rendületlenül.

Mig Andrássy állott a magyar kormány élén: a magyar *miniszteriumnak* nem volt ugyan befolyása a külügyekre, de a *miniszterelnök* folyton beavatkozott azok vezetésébe nem a magyar állami érdekek szempontjából, hanem a *maga szakállára,* mert Andrássy külügyminiszterré akart lenni. A Tisza-kormány alatt nemcsak a magyar miniszteriumnak, de magának a miniszterelnöknek is minden befolyása megszünt a külügyek intézésére; mert Tisza minden áron miniszterelnök akart maradni.

Tisza tehát a törvényszegésben tovább ment Andrássy miniszterelnöknél. Sőt a legvakmerőbb alkotmánysértéstől sem riadt vissza. Mert Tisza a *reichstadti szerződés után* annyit megtudott a közös külügyminiszteriumtól, hogy Bosznia okkupácziója czélba vétetett. Ennek daczára még 1877-ben is határozottan azt állitotta a képviselőházban, hogy a kormány *minden erejét* latba fogja vetni oly eshetőség megakadályozására, mely keleten a birtoklási viszonyokat megváltoztathatná s uj államalakulásokat vonhatna maga után.

A magyar miniszterelnök ezzel ünnepélyesen konstatálta az országgyülés és nemzet szine előtt, hogy a közös kormány minden erővel meg fogja akadályozni Törökország felosztását s a magyar miniszteriumnak is ez a külpolitikája. Holott Tisza akkor már *biztos tudomással birt arról,* hogy a közös külügyminiszter

Oroszországgal szövetségben áll, melynek kitüzött czélja Bosznia kézrekeritése s a magyar miniszterelnöknek, ha helyén akar maradni, ezt a külpolitikát kell támogatnia s minden áron keresztülvinni Magyarországon.

A törvény nem azért tette kötelességévé s jogává a magyar minisztériumnak a külpolitikára való befolyást, hogy a minisztérium elnöke, hivatalos állásával visszaélve, rászedje a parlamentet és a nemzetet s a kormány külpolitikája képében oly hazugságot mutasson be, melynek épen az ellenkezője követtetik: hanem azért, hogy az országgyülés és nemzet biztos tudomással birjanak a kormány külpolitikájáról, a delegácziók mellett is ellenőrizhessék azt; azért, hogy mit az abszolutizmus velünk fesztelenül művelhetett, azt a Bécsben székelő közös kormány ne ismételhesse; de nobis sine nobis a külpolitikában ne intézkedhessék, nemzetünk vérével és vagyonával a mi érdekeinknek s akaratunknak ellenére ne rendelkezhessék; s Magyarországnak saját miniszteriuma támogatásával mindig hatalma legyen csirájában elfojtani oly külpolitikát, mely nem a magyar nemzet politikája.

De a közös kormány a Tisza-miniszteriummal együtt a törvényt megtörték s a magyar miniszterelnök nem azért ül a hatalmi polczon, hogy a nemzet érdekeinek tolmácsa a nemzet politikájának közvetitője lenne a koronatanácsban, hanem azért, hogy az utonálló szerepét játsza s utját állja annak, hogy a magyar közvélemény a trónig juthasson s a nemzet politikája a fejedelmi tanácsban érvényesülhessen. Tisza Kálmán ezt a maga szempontjából igen okosan teszi; mert ha a korona sejtené, mint gondolkozik a magyar nemzet, a Tisza-kormány már rég a politikai muzeumban foglalt volna helyet.

* * *

E törvénytelen rendszer, ezen alkotmányon kivüli állapot az okkupáczió óta szakadatlanul s minden legkisebb háboritás nélkül tovább tart. Andrássy külügyminiszter visszalépése sem változtatott rajta semmit. Bécs szövetségeket köt, újit és meghosszabbit; közremüködik a berlini szerződés oly népjogellenes végrehajtására, mely szerint a szerződésnek a porta előnyére s *egyszersmind a*

mi előnyünkre is megállapitott határozatai még ma is végrehajtatlanul papiroson vannak. Az okkupáczió után 1879 nyarán volt egy időpont, midőn Bécs ismét Szentpétervárral együtt sző cselt, hogy a franczia-orosz-osztrák-magyar tripleallianceot létrehozzák a német ellen. Majd Bismarck fenyegető vétójára s kategorikus követelésére megköti Bécs a rádiktált szövetséget Németországgal. Európai konferencziák tartatnak a görög- és Dunakérdésben, hol a bécsi kormány magatartása először a porta, azután Románia ellenünk táplált haragját halálos gyülöletig fokozza a nélkül, hogy e sajnos nemzetközi hátrány fejében legkisebb előnyt nyujtana nekünk. Oroszország harczra készül ellenünk; fellázitja Dalmácziát, Herczegovinát; Montenegrót elénk állitja »Casus belli«-nek; Ignatieff forradalmi agensei betörnek s összeesküvést forralnak Ausztria s Magyarország nemzetiségei közt. Európa helyzete egészen átalakul s 1882-ben már csak hajszálon mulik, hogy az élet-halálharcz minden iszonyával ki nem tört az egykori szerelmes frigyesek, Oroszország és monarchiánk közt.

Mindezen nagy politika ékes rendben véghez vitetik Bécsben és Európában. De hogy közös külügyminisztereink eme fontos teendőik közben csak egyszer is hivatalosan közölték volna programmjokat a *magyar miniszteriummal* s mielőtt akczióba léptek, a magyar miniszterium saját tanácsában csak egyszer is tárgyalná a külpolitikát és hivatalosan kijelentené, hogy a közös külügyér teendőivel egyetért s azokba beleegyezik; vagy pláne, hogy a magyar kormány valaha hivatalosan ugy nyilatkozott volna, hogy a közös külügyér politikájába, mint a magyar állam és a monarchia szempontjából egyaránt helytelenbe, nem egyezik belé s az ellen törvényadta jogánál fogva ünnepélyesen tiltakozik: erre ugyan öt esztendő alatt egyetlen egy eset sem fordult elő.

A Tisza-kormány = mohácsi vész.

Hogy mit csináljunk Boszniával, ez a kérdés, minden közjogi szempontot mellőzve, csupán nemzetközi fontosságát tekintve, ma a legnagyobb külpolitikai kérdés e monarchiában. Mert, hogy kik legyenek valódi, őszinte s tettleg támogató szövetségeseink a közelgő nagy háboruban s kik legyenek nyilt és alattomos ellenségeink; mellettünk legyen-e az európai közvélemény vagy ellenünk: ez nem annyira a német szövetségtől, mint inkább attól függ, miként akar monarchiánk az okkupáczióból kibontakozni. Ha annektáljuk Boszniát: akkor a keleti kis államok — Szerbiát se véve ki — okvetlenül ellenünk foglalnak állást s Oroszország karjaiba kergetjük őket mind. Magát a portát is monarhiánkra zudithatjuk. Anglia mai ellenszenvét veszélyes mérvben fokozzuk; az olasz közvélemény ismét szenvedélyesen fog ellenünk törni. S Oroszországnak a lehető legkedvezőbb politikai alapot szolgáltatjuk a háborura. Mert Oroszországból valamennyi osztrák-magyar diplomata, Wolkenstein gróftól kezdve a konzulokig, azt jelenti Bécsbe, *hogy Bosznia és Herczegovina annexióját nemcsak az orosz nép, hanem a czári kormány is »casus belli«-nek fogja tekinteni* s az összeütközés Oroszország és monarchiánk közt ez alkalommal kikerülhetetlen. Tehát bizonyos tekintetben a béke és háboru kérdése is boszniai politikánktól függ.

Bécsben már rég az annexión törik a fejöket a sorsunkkal rendelkező hatalmak. Az annexiót minden áron akarják; de nem merik; még mindig haboznak s nem tudják, mit csináljanak. Bosznia az alkotmányos (!) Ausztria-Magyarország Velenczéje lehet. De azért ezen életbevágó külpolitikai kérdést, mint ilyet, még nem közölték, nem is fogják megoldása előtt közölni soha a

magyar miniszteriummal. A Tisza-kormány pedig egy szóval sem követelte s nem fogja követelni soha, hogy tárgyalja azt s módja legyen az iránt határozott véleményt mondani. Mert a mely magyar miniszterium a horvát czimerkérdést is Bécsbe, a közös miniszterek elé, viszi megoldás végett: attól nagy hóbort lenne várnunk, hogy a bosnyák kérdést Budapestre hozza, hogy magyar állami szempontból itéljen fölötte.

A magyar miniszteri tanács, ma épugy, mint Andrássy külügyminisztersége alatt, többnyire a *hirlapokból* értesül monarchiánk hivatalos külpolitikájáról s az európai helyzetről! Habár tagadhatatlan, hogy *hirlapjaink többet tudnak kormányunknál* s minisztereink sokat tanulhatnak az ujságokból: de az 1867 : XII. tczikk megköveteli a magyar miniszteriumtól, hogy a hivatalos forrásból is meritsen adatokat.

* * *

A *Tisza-miniszterium nemzetközi viszonyainkról ma olyformán van tájékozva, mint II. Lajos király kormánya a mohácsi vész előtt.* Akkor minden magyar kormányférfi Európára hivatkozott s azt hitte, hogy a nagyhatalmak okvetetlenül meg fogják menteni hazánkat minden nagyobb veszedelemtől. Eleinte számitottak Lengyelország, Velencze, s a pápa támogatására. A mi legfőbb, II. Lajos király Ausztriával s Németországgal szövetségben állván, tanácsosai mindig azt hajtották, hogy V. Károly császár igen okos és hatalmas ember: ő, ha szükség, megmenti a török vésztől Magyarországot. Annyira biztunk e császárban és öcscsében Ferdinánd osztrák herczegben, hogy *Horvátországot is kiadtuk az osztráknak oltalom végett,* minden állami ügyeinket német és osztrák tanácsosokkal értekezve, tanácskozva, közösen intéztük. A politikai bünöktől elvakulva, általános korrupczió és bomlás közepette annyira nem ismerték helyzetünket a király tanácsosai, hogy az országot harczra késznek s az ellenséget sokkal gyöngébbnek hitték, mintsem föltegyék róla, hogy el fogja tiporni Magyarországot.

Mohács mégis, vagy talán *épen azért* bekövetkezett s Európában nem akadt egyetlen hatalom, ki megmentett volna bennün-

ket a bukástól. Pedig *V. Károly császár* államférfiui tehetsége valószinüleg mérkőzhetett a *Bismarckéval.*

Nem riasztom azzal a magyart, hogy sorsa nemsokára egy második Mohács lesz; mert nemzetünk erkölcsileg épebb s harczra készebb, mint Mohács előtt volt. De a Tisza-kormány veszedelmesen hasonlít II. Lajos kormányához s külpolitikája nem jobb, felfogása az európai helyzetről nem realisabb.

A jelenlegi magyar miniszterek előtt Bismarck époly nagy nemtőként tünik fel, mint V. Károly császár a Báthoryak előtt. Pedig Németországnak, hogy Francziaországgal megmérkőzhessék, utolsó katonájára is nélkülözhetetlen szüksége lesz, mint szüksége volt annak idején V. Károly császárnak. A Tisza-kormány mégis ugy van tájékozva a helyzetről, hogy a jövő háboruban egy német hadsereg fog rendelkezésünkre állani! A Tiszaminiszterium a porta és Szerbia segélyére, sőt ma már Románia támogatására is számit, épugy mint II. Lajos király lengyel, velenczei és pápai segélyre.

Én a legbiztosabb informácziók alápján mondhatom, hogy *Szerbia, hacsak Boszniát a háború elött neki nem adjuk, egész erejével ellenünk fog harczolni. Másodszor a porta szövetségre még az esetben se lép velünk ma, ha monarchiánk európai területét biztositaná a török szultánnak; pedig ily kötelezettségre Ausztria-Magyarország képtelen, mert nekünk elsö sorban saját bőrünket kell biztositanunk. Románia szintén határozottan visszautasít minden szövetségi ajánlatot, katonai szerződést pedig még azon nem várt esetre se köt velünk, ha a dunai kérdésben valamennyi követelését elfogadnók.*

Én nem vagyok se magyar kormány, se magyar miniszter. De a mily biztos adatokra támaszkodva megmondtam 1874-ben, hogy az osztrák-magyar kormány Oroszországgal szövetségben áll, melynek czélja Törökország felosztása s Bosznia okkupácziója; a mily határozottan kifejtettem 1882-ben az »Orosz Invázio veszélye« czimü munkámban, hogy háborunk Oroszországgal haladhat de nem maradhat el — s e harczban Ausztria-Magyarország, ha keleti politikáját mielőbb meg nem változtatja, egymagára fog maradni az oroszszal s ennek keleti szövetségeseivel szemben; a mennyire igazam volt az »Alkotmányos Titkok«-ban*), midőn meg-

*) Bismarck titkárának, Buschnak »*Unser Reichskanzler*«-czimű legujabb müve az »*Alkotmányos Titkok*«-at igazolja s részben kiegészíti.

irtam, hogy Németország a meghosszabított szövetségi szerződésben is csak az esetre kötelezte magát fegyveres támogatásunkra, ha bennünket *két nagy hatalom* támadna meg; Olaszország pedig *csak semlegességet* igért nekünk; a mennyire nem csalódtam azon tudomásomban, hogy az orosz kormány III. Sándor czár megkoronázása után rögtön folytatni fogja titkos forradalmi munkáját monarchiánk léte ellen: ma époly határozottan állithatom, hogy daczára a keleti királyok minden vizitjének, a Tisza-kormány fogalommal se bír monarchiánk helyzetéről, mikor azt hiszi, hogy a jelenlegi osztrák-magyar keleti politika mellett akár a románok, akár a szerbek, akár a törökök segélyére számithatunk.

Annál biztosabban számíthat Tisza Kálmán arra, hogy a horvátok példájára, más nemzetiségi testvéreink is fellázadnak ellenünk.

Igy boszulja meg magát következményében azon lázító alkotmánysértés, melyet a Tisza-kormány az 1867. XII. törvény megszegésével elkövetett.

* * *

Az európai vihar előfutárai könnyen jelentkezhetnek. Az orosz támadás hagyományos előjátéka minden pillanatban szinre kerülhet. S kiben a babonára legkisebb hajlam van, ugy okoskodhatnék, hogy az 1849-ki orosz invázió is horvát pártütéssel vette kezdetét. Hisz itt van már a horvát pártütés, ha nem is a 48-diki kezektől szítva, de mindenesetre oly fuvalomtól élesztve, mely a muszka vészt még könnyebben fejünkre hozhatja, mint a 48-diki tényezők. *A horvát mozgalmak* benső *összefüggése egy részt a bécsi föderalizmussal, annak titkos terveivel, másrészt az orosz czári politikával mathematikai bizonyosság.* Tökéletes képmása Metternich híres kormányzatának, mely egy kis orosz invazióval végződött. Akkor *hivatalos* volt az orosz invázió; most *hivatlanul* fenyeget. Holmi **gasteini egyezmény** nem segít a bajon!

Annyi bizonyos, hogy a magyar minisztérium mindeddig legkisebb jelét sem adta annak, mintha ő Magyarországot valamikor még az orosz hadoszlopok ellen *védelmezendőnek* képzelné. Egy strategiai vasut épitését, mikor Oroszország tuczat számra rakja

le ellenünk a hadászati vonalakat, évekig halasztja; mert a bukó félben lévő magyar kincstárnak ilyen haszontalanságokra nincs pénze!

A háboru köztünk és Oroszország közt egyszerre, a Tisza-kormányra nézve egészen váratlanul kitörhet; a muszka bombák a kárpátokon átrepülhetnek hozzánk: és szent István birodalmát az északi koloszszus rohama készületlenül fogja találni, miként egykor Solimán szultán 300 ágyuja Lajos király táborkarát.

S miért *ne* történhetnék ez meg velünk? Hiszen a Tisza-kormány a külpolitikával soha nem foglalkozott alaposan, habár Tisza miniszterelnököt bécsi mulatásai közben néha informálták volna is arról, a mi *történt*, a mit a közös külügyminiszter a magyar minisztérium megkérdezése nélkül végbevinni *jónak látott.* A bevégzett tények fölött, melyek a kávéházakban már élénk vita tárgyát képezik, a Tisza-miniszterium is bátran cserélhet eszmét. Különben a Tisza által vezetett miniszteri tanácsot egy táblabiró kinevezése, kit véletlenül hét választókerületről rendelkező, gazdag zsidó faszállitó protegál, sokkal jobban érdekli, mint a monarchia összes külviszonyai. Ez a magyar miniszterium azt tartja, a mit a Fourtou-kabinet Francziaországban, hogy nem politikából, hanem üzletből élnek — a miniszterek. Minden ember azzal foglalkozzék, a mi után boldogulhat.

»Mer' oh! mer' oh! mert a faló
Rég el vagyon feledve.«

De nincs úgy elfeledve a szegény faló, mint a hogy el van felejtve Magyarországon a haza! melynek ma minden becse és szent fogalma elmerült a miniszteri tárczákban s a húsos-fazékban

Mi haszna lenne abból a Tisza-kormánynak, ha a korteskérdések helyett a külpolitikát tárgyalná tüzetesen s oly lelkiismerettel, a milyet Magyarországnak európai koczkán forgó életérdekei megkövetelnek? Hiszen ha a Tisza-kormány a törvény parancsához hűn, nemzetünk józan külpolitikája mellett szólalt volna fel valaha a bécsi tanácsban; Tisza és kollégái talán rég a mamelukok számát szaporítanák a parlamentben. Sokkal kellemesebb foglalkozás miniszternek maradni a megszegett alkotmánytörvények árán: mint hű végrehajtója lenni a törvénynek s őre az alkotmánynak — a miniszteri tárcza árán.

A magyar miniszterium ma már egészen az *osztrák* közjogi alapon áll, mely, mint láttuk, nem tartotta fenn a két külön miniszterium számára azon jogot, hogy a külügyek az ő beleegyezésökkel és egyetértésökkel intéztessenek.

A hol szabad a lopás.

Miután ugy a közös külügyminiszter, mint a magyar miniszterium kijátszották az alkotmányt, s törvényt szegtek a külügyek törvénytelen kezelésével: a közös külügyminisztert a delegácziónak, a magyar miniszteriumot országgyülésünknek felelősségre kellett volna vonniok. De a magyar miniszterelnök által vezetett parlamenti és delegácziónális többségnek a törvényszegés eszébe sem jutott s 17 év alatt nem volt rá eset, hogy a két ellenőrző testület egy kárhoztató szavazatot hallatott volna az 1867: XII. t.-czikk 8. §-ának kijátszása miatt.

Miután az 1878-diki képviselőházi feliratban maga a kormánypárti többség hibásnak s ugy Magyarország, mint a monarchia érdekeire nézve károsnak itélte az okkupáczionális politikát: a delegácziónak és parlamentnek alkotmányos kötelességükben állott volna annak idején minden törvényes eszközt felhasználni e politika meghiusitására, *Pitt,* a kire Tisza Kálmán mint saját mintaképére folyton hivatkozik, 1791-ben az európai súlyegyen fentartása végett háborut akart inditani Oroszország ellen, de e politikáját kénytelen volt elejteni s a háboru eszméjével felhagyni; *mert a parlament ellene nyilatkozott.* Vagy az észak-amerikai szabadság-háborunak ki vetett végett Angliában? A király minden áron folytatni akarta azt; de a parlament oly erélyesen beavatkozott a korona e politikája ellen, hogy a háborunak véget kellett szakitani.

A magyar képviselőházi többség miért nem cselekedett ugy, miként az angol? Miért nem élt törvényadta jogával? S miért nem tett lehetetlenné oly politikát, mely az ő nézete szerint alapjában rosz volt? Talán bizon azért, mert a kormány rászedte a többséget s eltagadta előtte politikáját? De hiszen a nemzet csak azért és semmi másért nem bizza legszentebb érdekeinek védelmét az országgyülésre és delegáczióra, hogy mindkét képviselő-

testület szigoruan ellenőrizze a kormány müködését s ne engedje álutakon félrevezettetni magát s a kormány cselfogásaival lefőzetni a nemzetet. Korbácsolni való az oly parlamenti többség, mely minden hivatását a miniszterium körül való tunya dőzsölésben s valamennyi kormányi tett unott helyeslésében találja. A parlamentnek részt kell vennie a kormányzatban, mely az *elörelátásban* áll. A parlamentnek nem szabad folyton csalatkoznia: mert a nép azt mondja rá, hogy ezen üdvöt az abszolutizmusnál is megtalálja s valamivel olcsóbban, mint a mai korrumpált parlamenti gazdálkodás mellett.

S ha igaz lenne az, hogy a parlament a kormánytól elámitva, nem volt eléggé tájékozott arra, hogy az orosz szövetségi s hóditási politikát megakadályozza: miután e politika egész roszaságában kisült: miért nem vonta a delegáczió a közös kormányt, az országgyülés pedig a magyar miniszteriumot komolyan felelősségre, habár utólag is. Miért nem büntették a hibát? S ha szigorubb megtorlásra nincs sem érzékök, sem erejök, miért nem buktatták meg a hibázó minisztereket legalább oly határozott bizalmatlansági szavazattal, melyet ezek kedélyesen ne tehessenek a magokévá? Vagy miért nem tagadták meg tőlük a költségvetést? Hogy bár honatyáink nem voltak is képesek bennünket megóvni egy nagy kalamitástól, legalább becsületes példát statuáltak volna arra, hogy a népet megcsalni s hinárba vinni Magyarországon sem szabad — némi parlamenti megjegyzés nélkül.

Avagy miért nem volt eset 17 év alatt, hogy a magyar országgyülés csak egyszer élt volna ama törvényes jogával, melyre Deák 1867-ben figyelmezteté; miért *nem kötötte a parlament az ujonczok megajánlását* a nemzet érdekeit óvó föltételekhez? Az okkupáczió után nem volt kizárva oly politika lehetősége, mely szerint kormányaink Saloniki felé fognak kalandozni: Il ne coute que le premier pas. Az első lépés pedig megtörtént. S a történtek után anachronizmus lett volna föltennünk a Tisza-kormányról, hogy ő gátul szolgáland egy második mexikói expediczionak. Miért nem jelentette ki a parlament, hogy megszavazza az ujonczokat, de határozottan kiköti, hogy a magyar kormány ünnepélyesen tiltakozzék s vesse latba egész *törvényes* befolyását minden oly kisérlet ellen, melynek eredménye az lehetne, hogy csapataink

Törökországban további hóditásokra vagy okkupáczióra vezényeltetnének.

Ha országgyülésünk 1878-ig nem vette igénybe a kiegyezési törvény 12-ik szakaszában foglalt nevezetes jogát: 1878 után már a szükség parancsolta, hogy az ország az ujonczok megajánlásánál politikai akaratának oly érthető kifejezést adjon, melyet Bécsben is meghalljanak. De az országgyülés már rég elfelejtette a törvényt. A közös külügyminiszternek pedig van annyi esze, hogy ne figyelmeztessen bennünket jogaink gyakorlatára; mert a hatalomnak nem természete, hogy önmagának rakjon gátokat. Az országgyülés azt mondta: Hungaria vult decipi: ergo decipiatur. Iszonyút csalódott ez a szegény nemzet 1878-ig: hadd csalódjék azontúl is.

Papiros paritás.

Az 1867-ki törvény fentartotta az ország jogait a külügyi politika sikeres ellenőrzésére. De a miniszterek megrontották a törvényt. Az országgyülés és delegáczió pedig soha nem éltek politikai jogaikkal, a legfontosabbakkal, melyekkel alkotmányos monarchiában a képviselőtestület birhat.

Igy teszi tönkre a politikusok könnyelműsége a legjobb rendszert is. A kormányférfiak lelkiismeretlensége igy ássa alá az alkotmány legszilárdabb biztositékait.

Ezek után fel se tűnik, noha emlitésre méltó azon sérelem, melyet a magyar állam egyenjoguságán a külügyi hivatal szervezésénél s a diplomatiai kar összeállitásánál ejtenek. A külpolitika közös, a külügyminiszterium és diplomatia kar közös: de ez a törvény szelleme és világos szavai szerint nem azt teszi, hogy mind ez kizárólag osztrák legyen, hanem azt teszi, hogy a magyar nemzet egyenjoguságának megfelelőleg, paritás szerint képviseltessék a külügyi kormányban. A mi közös, annak a kellő arányban magyarnak is kell lennie.

Bécsben azt szokták mondani, hogy a magyarok nem elég európaiak s nem értenek a diplomatiai müvészethez. Ha a bécsi lekszikon szerint európainak lenni annyit tesz, mint folyton lefőzetni és megveretni európai elleneink által: akkor a magyar ember csakugyan nem elég európai s büszkén vallhatja ma-

hatja magát Ázsia gyermekének. Hogy mily diplomata tud lenni a magyar nemzet: megmutatta hetedfélszázados uraságával Kelet-Európában. S a mohácsi vész után, a legrettentőbb nemzeti szétomlás korszakában sincs mit pirulnunk egy Martinuzzi, Bocskay, Bethlen diplomácziai lángelméje s külpolitikai sikerei miatt. Rákóczy György, Teleky Mihály, hogy csak főbbeket emlitsek, nádoraink s főpapjaink egy része külpolitikai belátásuk s józan tanácsaik által mindig előnyösen különböztek a csatavesztő Lobkoviczoktól, Kaunitzoktól, Thugutoktól, a Metternichek és Rechbergektől, kik óriás baklövéseikkel a Habsburgok európai uralmát apródonként eldiplomatizálták.

Hogy Andrássy Gyulával kissé felsültünk: azt a bécsi jó urak legyenek szivesek a maguk rovására följegyezni; minket nem illet. Mert hiszen Andrássy nem Magyarország külpolitikáját, hanem ellenére nemzetünknek, a bécsiek politikáját követte. Ha Andrássy Gyula a magyar közvélemény nyomdokain halad s a monarchia összes erejét az Oroszország elleni védelemre szervezi: akkor a *nem-osztrák,* hanem idegen származású savoyai Eugén óta aligha lett volna párja Andrássynak az osztrák és a magyar diplomaták sorában.

A magyar nemzet kitünőleg politikára és hadra termett nép. A magyar ember fényesen beválik diplomatának. Ezt bővebben nem fogjuk bizonyitani az osztrákok előtt. Mert elég bizonyiték az, hogy e maroknyi ázsiai faj Európa óriás nép tömegei közt ezerév óta fentartotta magát és államiságát. A ki azt mondja erről a népről, hogy nem született diplomatának s nem ért a külpolitikához: az olyan bécsi államférfi menjen dajkának vagy áruljon sört; mert ő azt hiszi, hogy a külpolitika az állambuktatás és nem az államfentartás tudománya.

A magyar ember érti a germánok mesterségét: »àrma ducere et argute loqui.« A magyart csak nevelni kell diplomatának s a mi fő: tért kell adni a magyar *tehetségeknek,* hogy működhessenek és emelkedhessenek. A valódi tehetségeket értem, a kiket minden bölcs kormány meg fog találni, ha keresi, nemzetünk soraiban. Ha valaki szindarabot tud irni, jó műforditó, kiváló sportman, vagy pomológ: ebből nem következik szükségkép, hogy külügyi szolgálatra is alkalmas egyén.

De a közös külügyi hivatal 50 fogalmazó személyzete közt — a tanácsosoktól a konczipistákig — 8 magyar; 28 tanácsos közt 5 magyar van.

A monarchia 24 követe közt pedig mindössze 2 magyar diplomata akad. A követségi nagy személyzet körében egypár gavallérunk, mint csoda lézeng. A konzulátusi hivatalnokok tömeges létszámában pedig lapokat forgathatsz, mig egy magyarra lelsz. Mellőzöm azt, hogy Magyarországnak nincs *keleti akadémiája,* mi szintén a dualizmus s a paritás elengedhetlen követelménye. De hiszen a bécsi keleti akadémián is csak épen most állitanak tanszéket a magyar nyelvre, mint köteles tantárgyra. A magyar képviselők és főrendek sorából, *Kállay* Bénin kivűl, ki már előbb diplomacziai szolgálatban állott, 16 év alatt csak két embert neveztek ki a külügyi hivatalba.

Hol itt a paritás? Hová tünik itt a magyar állam, mint egyenjogu fél? A magyarok száma még 31.6% quotánkhoz is igen messze jár a külügyi szolgálatban. Igaz, hogy muszkaszövetségi politikát támogatni s ex offo saját nemzetünk vesztére dolgozni: ezt nem veszi be minden magyar politikus gyomra. De az orosz-szövetségi politika s Andrássy gr. bukása után is azt tapasztaljuk, hogy a magyar diplomaták száma semmivel sem szaporodik, sőt fogy a közös táborban.

S miután a közös külügyi hivatalban az a nézet uralkodik, hogy *Károlyi Alajos* gr., londoni nagykövetünk nagy gentleman, de igen gyönge diplomata; *Széchenyi Imré*-ről, berlini nagykövetünkről pedig Bécsben »semmit sem hallanak«; miután Andrássy gr. egy-két famulusa ellen is igen sok kifogás van a Ballplatzon: rövid időn megérjük, hogy a közös külügyminiszteri bureaukat s diplomacziai karunkat végkép purifikálják a magyar elemektől. S a tiszta osztrák diplomaták ezentul egymagokban, a mi legkisebb hozzájárulásunk nélkül szerezhetnek majd a trónnak és a birodalomnak oly botrányos kudarczokat, mint legutóbb a dunai kérdésben szenvedett vereségünk vagy előbb a délszláv lázadás alatt Montenegro büntetlen magatartása volt.

A közös külügyminiszteriumban még ma sem értik, miként hagyhatta Francziaország oly csufosan cserben monarchiánkat a londoni konferenczián! Még nagyobb megütődést szült külügyi

hivatalunknál azon nyiltság, melylyel *a közös hadsereg vezérkara* a mult évi délszláv lázadásról készitett hadtörténelmi müvében nyiltan kijelenti, hogy *Montenegro a lázadást hivatalosan támogatta; csapataink azért nem voltak képesek gyorsan leverni a herczegovinai s dalmát felkelöket!* Ez nem kisebb bók diplomacziánknak, mint azon európai sotise, hogy III. Sándor czár a koronázási bálon a diplomacziai polonaiset nem Mária Therézia főherczegnővel, Károly Lajos főherczegünk fenséges nejével, hanem egy toursi kereskedő leányával, Jaurés franczia követ hitvesével tánczolta; mig a czárné sorban lejtett a követekkel, csak Ausztria-Magyarország nagykövetének, Wolkenstein grófnak adott kosarat.

Bravo! Csak előre a fiaskókkal még a háboru előtt. A magyar nemzet békében hallgat és türi, hogy a külügyek vezetésében törvényszerü befolyásától megfosztatott. De vigyázzanak a miniszterek, nehogy háboruban is fiasko érjen bennünket; mert annak már fele sem tréfa s azért a nemzet a felelősség büntető sorompói elé állitaná mindazon kormányokat, melyek az 1867: XII. t.-czikket foszlányokra tépték.

* * *

A mely miniszterium az alkotmányt megtörte s a törvényt lerombolta: attól a törvény visszaállitását, az alkotmány tiszteletét várnunk többé lehetetlen.

Ám tessék megpróbálni a Tisza-kormánynak, melyet Bécs üstökénél fogva tart, azt követelni a közös külügyi hivataltól, hogy teendőit előzetes tárgyalás végett közölje a magyar miniszteriummal és csak ennek beleegyezése után hajtsa végre azokat; vagy sürgesse Tisza állami egyenjoguságunk követelményeit a külügyi szolgálatban: azt fogják neki mondani Bécsben: Couchez vous! Nem tudta ön a törvényt kilencz évig; csak most jut eszébe azt tanulni és *magyarázni.* Hiszen a miniszterelnök ur törvénye mindeddig az volt, hogy a külügyeket a császári ház minisztere vezeti: s akármint vezeti, azzal a magyar miniszterium *hallgatólag (!)* egyetérteni köteles. Ma is igy szól a törvény. Punctum. Ez az egyedül korrekt válasz, melyet Tisza Bécsben nyerhetne, de nem nyer, mert a kérdést ő nem koczkáztathatja.

A Tisza-kormányt tehát meg kell buktatnunk, ha törvényes

befolyásunkat a külpolitikára vissza akarjuk vivni s *azt a megváltozott viszonyok szerint ujabb biztositékokkal* akarjuk megszilárditani.

Népek és államok sorsát első rendben a külügyek vezetése dönti el. Ha a magyar nemzet azt akarja, hogy ezentul sorsának ura legyen s a külügyek vezetésében ne folyton az ágyutöltelék gyalázatos szerepét játsza: akkor a nemzetnek meg kell buktatnia a Tisza-kormányt.

Ez az első lépés a menekülésre. A többi azután következik.

Haduri jogunk a magyar hadsereghez.

Nagy-Sarló és Sadova.

Vitézebb, daliásabb, harczra alkotottabb nép soha nem volt a magyarnál. Szükségtelen, hogy az öndicsekvés tömjénét önmagunk nyujtsuk magunknak. Elleneink, a kiket diadalmas csatákban annyiszor megvertünk, elismerik, ha nem nagyon szivesen is, hadi erényeinket, nagy katonai tetteinket, melyek körül Árpád csatái óta 1848/49-ki önvédelmi háborunkig örök dicsőség fénysugarai fonódnak. Hősiség és eszély, rettenthetetlen bátorság és csodált hadi művészet, velünk született katonai tehetségek és szerzett hadi tudomány párosulva voltak a magyar nemzetnél minden időben, az Árpádkorszakban, az Anjouk és Hunyadiak alatt épugy, mint mohács utáni nemzeti elnyomatásunk idejében — Nagy-Sarlóig. Harcztant mi tőlünk tanult Európa s mi elsajátítottuk az európai harcztudományt. Tanultunk és tanítottunk. Hadur volt a magyarok Istene s a magyar ura volt a hadnak.

Ezen katonai erények nélkül nem foglalhattunk volna hazát s nem tarthattuk volna meg azt ezredéven át rengeteg ellenségeink közepette!

Fajunk erős, fizikumunk harczi viharokra edzett, szellemünk rugékony és törhetetlen. Támadásban ellenállhatatlanok, a védelemben lankadatlanok tudtunk lenni. S azon vád, mintha a csapások rögtön lesujtanának bennünket s egy vereség után nem birtunk elég kitartással arra, hogy a diadalt ujra zászlóinkhoz csatoljuk: oly nevetséges, hogy hadi történetünk legtöbb lapja megczáfolja. Németen, törökön, olaszon és osztrákon hány fényes győzelmet aratott a magyar hadsereg, *miután vereségén okult!* Mi nem olyan nemzet vagyunk, mint a Bourbonok és elvtársaik, a kik nem tanulnak és nem felejtenek soha. Régi igaz köz-

mondás, hogy kárán tanul a magyar. De tanult is mindannyiszor harczi kárain s azokat hasznára fordította. Hányszor megverték egy századon át az *osztrák hadsereget, a nélkül, hogy a bécsi hadi kormányzók csak egyszer okultak volna saját katasztrófájukon.*

Mi magyarok vészben, viharban edzett, nagy nemzeti küzdelmek között felnőtt hadfiak, egyedül állunk a népek tengerében, mint az oczeánok szirtje; nem képezvén egy nagy népcsalád tagjait, miként a szláv vagy német nemzetiségek; nem számithattunk senkire; önmagunkra voltunk utalva. Igen természetes, hogy mi meg tudtuk becsülni a harczi tanuságokat s a szenvedések férfias, életerős népünket arra tanították, hogy kitartó legyen a harcztéren és szívós a katonai tapasztalatoknak önhasznára való kizsákmányolásában. Osztrák szomszédainknál ennek épen ellenkező példáit látjuk: ők kitartók voltak a folytonos hibákban és vereségekben, szívósak a katonai tapasztalatok — ignorálásában. Mégis minket vádolnak szalmatüzzel s ázsiai indolencziával. Holott az európai indolenczia s a vízeszű harcztannak ijesztőbb baklövéseit sehol nem élvezhetjük, mint az osztrák katonai *abszolutizmus* sötét lapjain.

Nem akarom én osztrák szövetségeseink harczi dicsőségét kisebbíteni. Elismerem, hogy az osztrák hadseregben a német mindig kitünő katonai elem volt; a többi szláv nemzetiség is jó és használható anyag. Az osztrák nép, ha kell, vitéz, tanulékony, többé-kevésbbé értelmes; sokat olvasni különösen a német szeret. Nem egyszer világra szóló diadalokat arattak, különösen, ha minél több *szövetségesre* és *idegen* vezérekre tehettek szert, mint Károly a lothringeni herczeg, badeni Lajos, Savoyai Eugén vagy Laudon.

A mit mondok, korántsem azért mondom, hogy régi sebeket föltépjek és rekrimináljak: hanem kizárólag katonai okulás szempontjából beszélek, melyre a trónnak és Ausztriának legalább is van annyi szüksége, mint Magyarországnak.

Az osztrák nép tehát bátor és jeles katona. De a savoyai herczeg halála óta az osztrák hadsereg alig ütközött meg, egyszer-kétszer, hogy a diadalhoz szükséges főtényezőket kisebb-nagyobb mérvben ne nélkülözte volna. Legtöbb esetben az volt a baj, a mit I. Napoleon gr. Bubnának mondott, hogy az osztrákok jó katonák, de a *vezetői* roszak! Rosz a szervezet, rosz a vezérlet, rosz a

vezénylet, rosz a közigazgatás, rosz a fölszerelés, rosz a taktika, rosz a stratégia, rosz a rendszer és a szellem. Sokszor egyszerre mindez alól maradt az európai szinvonalon, sőt a birálaton. Volt rá eset, hogy valamennyi hiány egyszerre nem jelentkezett; jó például a szellem, de rosz a vezérlet, lelkesedés van, de nincs stratégia és megfordítva. Vagy a vezérkari terv sikerült ugyan papiroson: de — fájdalom — a hadsereg ellátása és fegyverkezése silány. A parancsnoklás kifogástalan; de a közigazgatás rosszabb az úgynevezett ázsiainál. A katonai anyag mindig jó: a rendszer folyton téves.

A magyar nemzet karddal szerezte s karddal tartotta fenn uralmát Pannonia földén: Ausztria családi jogon örökölte s haddal vesztette el olasz és német uralmát. Szabadságharczaink alatt, mikor a magyar hadsereg az osztrákkal állott szemben, **csak egyszer** diadalmaskodtak rajtunk szomszédaink, Rákóczy Ferencz idejében. Míg a magyar hadak a 17-ik században Bocskày, Bethlen és Rákóczy György alatt épúgy megverték az osztrák sereget, mint 1849-ben.

Bár az osztrák politikának hagyományos alapelve volt a magyar katonai erő rendszeres elfojtása, nemzeti hadseregünk megsemmisítése s beolvasztása az osztrák táborba: dinasztiánk a pragmatika szankczióért vívott harczokban mégis a rögtönzött magyar hadseregnek köszönheti, hogy egész birodalma már a 18-ik században darabokra nem hullt. S Mária Terézia nem a királyné hálaérzelmét, hanem a történeti igazságot tolmácsolja, midőn így szól: »Mindazon szerencsét, mely ügyeinket eddigelé támogatta, isten után leginkább az ősi *magyar vitézségnek* tulajdoníthatjuk.« Mig osztrák népek közönynyel nézték, mint hömpölyögnek a nagy örökösödési háboru hullámai a Habsburgok trónja ellen s Bécsben a haláltól remegve sóhajtanak fel, hogy savoyai Eugén halála után a hadi szerencse végkép elpártolt a császári sasoktól: az alatt az elnyomott Magyarország, Eugén legjelesebb tanitványa, Pálfy János nádor kormányzata alatt, ki mestere fényes hadigazgatási tehetségét is öröklé, villámgyorsan kiállitja, pontosan fölszereli s harcztérre veti hadseregét. A magyar tábornokok, élükön Nádasdy Ferenczczel, diadalról diadalra vezetik csapatainkat s megmentik a Habsburgok düledező trónját.

Ám tanulmányozzák a bécsiek e korszak történetét s abból megtanulhatják, hogy mi az a *magyar hadsereg,* mely nem volt, hanem egyszerre lett, »azt se tudni, miből támadt;« ment és győzött, mint Caesar egykoron. Ah! mily dicső volt akkor a magyar haderő még az osztrákok szemében is. Nem évtizedek alatt, hónapok alatt szerveztük: mégis bátran szemébe nézhetett francziának és porosznak; megmérkőzhetett egy Nagy Frigyessel! Ilyen az a magyar hadsereg, *a mi ma ismét sehol nem található.*

Vagy ha a bécsi Hofkriegsrath azt mondaná, hogy régi dolgok azok, többé nem az a nap süt a magyar egén. Idézhetünk neki egy ujabb dalt is ujabb harczi dicsőségünkről, mely még Bécsnek is hün emlékében élhet. Metternich győzhetetlennek magasztalt hadseregével állottunk szemben védtelenül, fegyvertelenül. Épen egy százada mult, hogy a monarchiában magyar hadsereg nem existált; csak a 48-diki törvények érczbevésett betüiben élt s várt a megvalósulásra. Harmincznégy éve nem forgatott fegyvert nemzetünk. Harczi erényeinket a katonai pályán nem nagyon gyakoroltuk; pedig minden erő kifejlése rendszerint gyakorlat eredménye. Katonai pálya és folytonos gyakorlás nélkül — mondá nekem egy nagynevü tábornokunk — nincs katonai erény. Bécs tehát bizton hihette, hogy egy reggelire megesz bennünket.

1848-ban Magyarország Ausztriától, az egész külföldtől s minden külföldi segélyforrástól el volt zárva. Körülöttünk mindenütt halálos ellenség táborozik. Az ország *kapuja, Fiume a horvátok kezében.* Az osztrák csapatok megvertek bennünket s hazánk szivébe nyomulnak. Daczára Görgey fényes hadi tényének, a felsőmagyarországi visszavonulásnak, az egész magyar had hét vármegyére szorittatott vissza. És a magyar nemzet néhány hónap alatt ismét csodát mivel, mely az európai hadtörténetben örök időkig arany betükkel fog ragyogni. Egy télen át oly gyorsan s hatályosan szerveztük a magyar hadsereget, s oly hadmüveleti alapot teremtettünk magunknak, hogy tavaszszal már diadalmasan nyomulhattunk előre, nyomról nyomra vertük az osztrák sereget s visszafoglaltuk tőle az országot.

Erre az osztrák hadügyminiszterium azt szokta mondani: »Eh! Ez egész más dolog; akkor forradalom volt s ma béke van!

Ma nem tud a magyar semmit. Nem ért sem a közigazgatáshoz, sem a taktikához, sem a hadászathoz!«

Igen, *akkor* harcz volt s minden segélyforrástól, saját honunk nagy részétől megfosztva, király nélkül s osztrák csapatoktól üldözve, nemzetiségeink pártütése közepette, tudtunk alkotni dicső nemzeti hadsereget. *Most* 1867 óta alkotmányos állam vagyunk, Ausztria szövetségesünk; nemzetiségi testvéreink a legujabb időkig nem ütöttek pártot ellenünk, egész Magyarország s a külföld segélyforrásaival rendelkezésünkre állott; Fiume az ország kezében. Van koronás királyunk is, ki aláirásával szentesité az 1867: XII. t.-czikket, melyben a »*magyar hadsereg*« bennfoglaltatik.

És a magyar államnak tizenhat évi parlamenti élte után még ma sincs magyar hadserege. S vajjon miért nincs? Bizon nem azért, mintha nem tudtunk volna a hosszu béke alatt ismét oly hatalmas, sőt hatalmasabbb, nagyobb, erősebb tábort teremteni, mint harminczöt évvel ezelőtt. Magyar hadsereggel ma csak azért nem birunk, mert alkotmányunknak ezt biztositó oszlopai ledöntettek s a hadügyekre vonatkozó törvény épugy kijátszatott, mint egyéb törvényeink.

* * *

Igaz, hogy Bécsben az udvar és Hofkriegsrath szivében századokon át legyőzhetetlen ellenszenv uralkodott mindaz iránt, a mi katonai téren nagy és dicsőnek mert feltünni. Bécsi magas körökben a hadi dicsőséget még azoktól is bámulatos módon irigyelték, a kik Ausztriát s Bécset az enyészettől megvédelmezték s — a trónnak tartományokat és uralmat szereztek. Wallensteintól Tegetthofig alig volt jeles hadvezére Ausztriának, kinek bünül ne rónák fel, hogy Ausztria érdekében *győzni* elég vakmerő. Már *Wallenstein* a harmincz éves háboru alatt panaszkodik, hogy az a központositó osztrák rendszer, mely Bécsből igazgatja a csatát száz mérföldekre, gyanakszik a katonai ész minden önálló lépésére s árulást sejt minden fényes haditettben, — ez a szerencsétlen abderita-rendszer lehetetlenné teszi a sikeres müködést a csatatéren. *Savoyai Eugén* alig kerülte ki a hadi törvényszéket,

mivel a zentai csatát, a kor egyik legnagyobb ütközetét, Bécs megkérdezése nélkül volt bátor megnyerni. Hát *Tegetthof, a lissai győző*, nem esett áldozatul azon illoyalis merényletének, hogy Bécs utasitása nélkül, váratlanul, mint a szélvész, megjelent a lissai tengersikon s nehány hajójával pár óra alatt leverte a nagy olasz armadát! Vizsgálatot inditottak a bátor tengernagy ellen, nyugdijba küldték, megtörték szivét, mert Bécset fellázitó hősiséggel rohant az ellenségre s megalapitja Ausztria katonai becsületét a tengeren. Az osztrák katonai abszolutizmusz által büntetett Tegethofot csak a magyar alkotmányos korszaknak sikerült érdemlett elismerésben részesiteni s a beteg tengernagy halála előtt annyi fájdalommal mint lelkesedéssel igy szólott egyik hazánkfiához: »Die einzige Anerkennung hab Ich den Ungarn zu verdanken:« az egyedüli elismerést a magyaroknak köszönhetem! Avagy nem szolgált-e vesztére *Uchatiusnak*, hogy oly lángelmü ágyuöntőnek merészkedett születni? Csak azt csodáljuk, hogy *Jovanovics* altábornagy, ki 1878-ban Herczegovinát, a *bécsi utasitásoknak ellenére*, oly sikeresen, gyorsan és csekély áldozattal okkupálta, engedetlenség miatt rögtön hadi törvényszék elé nem állittatott! Hogy Bécsben haragudhattak rá a *tilalmas siker* miatt: az valószinü.

Hát szegény *Sobieski*, a lengyel király, kinek emlékét mostanában ünnepelték, nem Bécsben, hanem Krakóban: miért panaszkodott nejének a bécsi hálátlanság miatt? *Csata előtt* valamennyi osztrák tábornok megváltóként istenité a lengyelt királyt. *Csata után*, mikor Sobieski már összezuzta a törököt s Bécs túl volt a veszélyen: kalapot se emeltek előtte a Burgban, alig ismerték meg, lovának nem adtak abrakot. A lovagnak nem adtak elismerést.

Hogy a magyar katonai erővel és tehetségekkel sem bánt tisztességesebben az osztrák hadi tanács, az természetes; miután Bécs Magyarországot 1867-ig folyton hóditott zsákmánynak s nem államnak tekinté. Elismerni, hogy a magyar nemzet katonailag legalább is annyit ér, mint Ausztria: ezen politikai igazság megértéséhez Bécs soha nem rendelkezett elég értelmi erővel. Hiába mentettük meg a trónt; hiába vertük meg Ausztriát. A magyar ember, magas bécsi felfogás szerint, mégsem alkalmas egyébre, mint ágyutöltelékre.

Martinuzzit, a tizenhatodik század egyik legnagyobb államférfiát, a jeles hadvezért leszuratta a bécsi diplomáczia, mert Martinuzzi magyar s jobb katona, nagyobb politikus volt a Castaldóknál, Sforza Pallavicinieknél. A *Zrinyieknek*, e trónhoz és hazához egyaránt hű nemzeti héroszainknak, ki kellett irtatniok; mert ők vitézebbek voltak, mint Miksa császár tábornokai s több hadi tudománynyal birtak, mint a Montecuccoliak. A savoyai herczeg halála után nem volt e monarchia hadseregében oly nagy katonai tehetség, mint *Pálfi János*, kire Eugén nem egyszer mondá: »*ez az én legjobb tanitványom, legelső tábornokom.*« Pálfi elsőségét kénytelen-kelletlen Bécsben is elismerték: *de épen azért, mivel a legkitünőbb tábornoknak bizonyult*, nem akarták semmi áron a magyar hadvezérre bizni azon háboru vezetését, melyben aztán az udvari tábornokok hadvezéri tudatlanságukkal, a Wallisok és Neipergek hazaáruló gyávaságukkal annyi gyalázatot és veszteséget szereztek e monarchiának.

Mária Terézia alatt, a tábornoki kar csillaga, a dicskoszoruzott *Nádasdy Ferencz* csak azért lőn kegyvesztett, mert az udvari vezéreknek oly tanácsot mert adni, melylyel a háboru utolsó stádiumában Nagy Frigyest megverhették és Sziléziát a királynénak megmenthették volna! Hogy mert Nádasdy ellenkező véleményt nyilvánitani az udvari táborkarral, s miután elveszett ütközet és tartomány, hogy merte Nádasdy az udvart figyelmeztetni a nagy sztratégiai hibára, melynek következménye *egyelőre* Poroszország nagyhatalmi állása lőn? Poroszország a Szilézia sorsa felett döntő ütközet megnyerését a mult században egyedül annak köszönheti, hogy az osztrák vezérkar nem hallgatott a magyar vezérre. 1866-ban azért veszett el a königgrätzi ütközet, s Bécset azért dobták ki Olasz- és Németországból, mert az osztrák hadvezérnek volt ugyan magyar *neve*, de nem volt magyar *hadserege.*

Mily óva intő tanuságai a történelemnek! Mily kétségtelen történeti igazság, *hogy Ausztria nyugoton minden uradalmát főleg azért veszitette el, mert elnyomta Magyarországot s a magyar nemzeti katonai erőt.* S daczára mindazon alkotmánytörvényeinknek, melyek azt parancsolták, hogy legyen magyar hadsereg, Bécs folyton megtagadta a magyar hadsereg lételét. Csak a bajor örö-

kösödési háboruban akadunk ennek némi nyomaira. Ekkor magyar vezér, magyar tábornokok és tisztek vezették hadseregünket. De a mint nemzeti vitézségünkkel elháritottuk Bécs fejéről a veszélyt, 1748 után megkezdődik az osztrák katonai rendszer, mely nem ismer magyar hadsereget, csak **osztrák tábort**, osztrák vezérlettel, vezényletttel és osztrák szervezettel, osztrák közigazgatás és osztrák tisztek alatt. Az osztrák abszolutizmus teremtett egy hadsereget, melynek se alkotmánya, se házája, csak kommandója és császárja, melynek hivatása, hogy a kétfejü sasért meghaljon a nélkül, hogy szabad volna tudnia a politikai czélt, melyért létezik és elhull. — Ez az **egységes osztrák hadsereg** volt az, melynek fekete-sárga lobogója alatt elveszett a német császári korona, bejött a muszka Magyarországra, elveszett a német császárság minden hatalmi tartozéka, V. Károly császár összes hagyatéka. Ez volt az a hadsereg, melyet 1849-ben elkezdett verni a magyar, s azóta mindig vertek, megverte a franczia-olasz had, végül megverte a porosz.

»A pragmatika szankczióból folyik.«

Volt-e jogunk a magyar hadsereghez, midőn a kiegyezés pillanata elérkezett; ezt régibb törvényeink egész lajstromával bizonyitanunk fölösleges volt; mert az 1848: III. t.-czikk határozottan megállapitja a *magyar hadsereget*, azon fontos kikötéssel, hogy ő Felsége *minden katonai és honvédelmi tárgyakban* kizárólag csak a magyar miniszterium utján fogja gyakorolni a végrehajtó hatalmat. Ez a *magyar nemzeti hadsereg,* ha a törvényt ugy hajtják végre, a mint szól. A *pragmatika szankczióból folyó kölcsönös védelmi kötelezettséget a 48-diki törvényhozás is világosan elismerte; de nem ismerhette el azt, a mi nincs a pragmatika szankczióban s a mi épen azért nem is folyhatik abból, — nem ismerte el a védelmi eszközök, a hadügy és hadsereg közösségét.* Mert ha a törvény magyar hadsereget állapit meg s azt parancsolja, hogy ő Felsége *minden* katonai ügyben csak a magyar kormány utján intézkedhetik: akkor a katonai ügyekben vége minden kormányzati közösségnek.

Ő Felsége a 48-diki törvények jogérvényét elismerte s al-

kotmányunkat ezen az alapon visszaállitotta. Magyarországnak tehát 1867-ben a magyar hadsereghez minden oldalról elismert joga volt.

De ezen ezredéves jogunk nemcsak az irott törvényekben élt, hanem élt a nemzet katonai erejében, fényes hadi tehetségeinkben, melyekkel megmutattuk Bécsnek, hogy többek vagyunk a Haudégennél, a kardnál, mely vágni, a buzogánynál, mely zúzni tud; értünk hadügyi adminisztráczióhoz, mert sereget állítunk ki, kitünőleg fölszerelünk, mozgósitunk; értünk a taktikai szervezéshez s a sztrategiához, tudunk győzni, megverjük az ellenséget s megvédjük a trónt. Csak tért kell adni vagy nyerni a magyarnak: és kész a legkitünőbb hadsereg. 1849-ben nem egyszer csodálkoztak az osztrák tábornokok a magyar hadseregben rejlő kitünő *szakerőkön*. Ott volt a hadmérnöki munkálatok közt *Mihálik János* vezérkari ezredes terve Budapest és környéke erőditéséről; ez is bámulatot keltett az osztrák vezérkarnál.

Hogy hadra született nemzet vagyunk: ez nem kevesebb jogot adott nekünk 67-ben a magyar hadsereghez, mint maga a törvény.

* * *

Mivel indokolta Deák Ferencz és pártja az egész 1867-ki magyar miniszteriummal együtt a kiegyezést? Azzal, hogy »Magyarország a hatalmas orosz és német birodalom közé van ékelve.« Igaz; sőt az orosz keleti szövetségesei Olaszországgal együtt, ők is ott voltak a magyar ék körül.

Mi következett a józan ész s a politika törvényei szerint ebből? Az, hogy Magyarországnak Ausztria szövetségére okvetlenül szüksége van. De miután annyi az ellenségünk Európában; miután mi nemcsak magunkat, hanem ő Felsége többi tartományait is védeni tartozunk: a magyar nemzet katonai erejét a legszélesebb alapon ki kell fejlesztenünk. S miután az osztrák hadsereget folyton verték: ez nem elég biztositéka többé se a trónnak, se a monarchiának. *Az osztrák sereg mellé tehát mulhatatlanul magyar hadsereget is kell teremtenünk.*

Ez következik Deák Ferencz ama 67-ki szavaiból, hogy »az

államok ereje nem abszolut fogalom s Magyarország a hatalmas orosz és német birodalom közt nem birna fennállani.« *Minél hatalmasabbak szomszédaink velünk szemben: a magyar hadseregre és pedig a legerősebb magyar hadseregre annál nagyobb szüksége van ugy nemzetünknek, mint a monarchiának és dinasztiának.*

A ki ezt az egyszerü politikai igazságot már 1867-ben be nem látta: arra a politikusra előbb rábizhatnók a bécsi Burg épitését, mint az ország kormányzatát; mert ott legfeljebb egy fejedelmi palotát ronthat el, de itt lerонthatja a fejedelmi széket s az egész monarchiát.

Ha egyéb nem, a monarchia európai helyzete Sadova után elodázhatatlan kötelességünkké tette, hogy a magyar hadsereget megalkovsuk. Az udvarnak s a katonai hatalmaknak Bécsben be kellett látniok, hogy az osztrák egységes katonai rendszerhez, melynek a Habsburgok annyi vereséget s veszteséget köszönhettek, az utolsó lehelletig ragaszkodni öngyilkosság. 1867-ben a tizenkettedik óra ütött annak beismerésére, hogy a bécsi kormány a katonai politikához ép oly kevéssé értett, mint a kül- vagy a belügyi kormányzathoz. Hiába bizta a fejedelem a haderő szervezését s vezetését agjutanturára, vezérkarra, főhadparancsnokra, hadügyminiszterre, Hofkriegsrathra felváltva, hol egyikre, hol másikra, hol mindegyikre. Nem használt semmit. Minden főnök belebukott feladatába.

Bécsben maga ő Felsége az uralkodó volt az első államférfiu, a ki a mult szomoru tapasztalataiból kiindulva, elhatározá, hogy miután a — katonai — abszolutizmus sok kárt okozott a dinasztiának s a monarchiának: a hadügyek intézését is alkotmányos alapra kell fektetni. Katonai körökben nagyon nehezen barátkoztak meg e nézettel: de a fejedelem parancsa előtt minden katonának meg kellett hajolnia.

A magyar államiság elismerése s alkotmányunk helyreállitása ellenállhatatlan logikában vonta maga után a magyar hadsereg elismerését. Mert állam és alkotmányosság hadsereg nélkül nem képzelhető.

Deák kivivja a magyar hadsereget.

Deák kezdettől, a husvéti czikk irásától fogva azon nézetben volt, hogy ha Ausztriában az alkotmányos kormányforma megszilárdul, Magyarország a hadügyek intézését bizonyos mérvben megoszthatja az alkotmányos Ausztriával, de csak azon mellőzhetetlen föltétel alatt, hogy a monarchia védelmére hivatott haderő két alkatrészből álljon: az osztrák és a magyar hadseregből s Magyarországnak mindazon alkotmányos jogai, melyek hatályos befolyásunkat a hadügyekre biztositják, szigorun fentartassanak. Deák e föltételt Bécsben a kiegyezés egyik alapföltételéül jelentette ki.

A főherczegek, a katonai párt s az osztrák kormányférfiak egyhangulag ellene nyilatkoztak e hadügyi programmnak s miután a hadügy alkotmányos kezelése ellen intézett törekvéseik az uralkodó akaratán hajótörést szenvedtek, minden befolyásukat latba vetették, hogy Deák két föltételét: a magyar hadsereget s a Magyarországnak rezervált katonai jogokat megbuktassák. Azt mondták, hogy a hadügyi kormányzat kettéosztása bármely ponton, a hadsereg egységének, azaz osztrák egységének, legkisebb megbolygatása a birodalom és dynasztia léte ellen intézett merénylet, melyet katonai s politikai szempontból lehetetlen »*megengedni*«. A hadsereg egységeért egyszer már folyt polgárháboru s hullott a vér; ha a hadsereg egységét ma meg akarnák bontani, a következmények ma is hasonlók lennének.

Deák megmagyarázta Bécsben, hogy Ausztriát az egységes osztrák hadsereg buktatta meg s a ki magyar hadsereget nem akar, az Ausztria-Magyarország bukását akarja. A birodalmat és dynasztiát jövőre csak az biztositja, ha a rosznak bizonyult katonai rendszerrel gyökeresen szakitanak. S az emlitett két föltételt

nemcsak hogy nem lehetetlen »megengedni«, hanem okvetetlenül teljesiteni kell; mert különben az egész kiegyezésből nem lehet semmi. S azzal hazautazott Pestre.

Deák e kategorikus nyilatkozata nagy feltünést szült Bécsben, hol rögtön Sadova után azon a tulhaladott álláspon tépelődtek a megvert generálisok, hogy hiszen Ausztria nemsokára visszafoglalja a német császárságot s ugyan hogy nézne ki akkor a német császári tábor oldalán egy magyar hadsereg! Noch nie da gewesen.

Bármily őszinte bizalommal viseltetett is maga az uralkodó pár nemzeti hüségünk iránt: a trón bécsi környezete nem birta felejteni s még kevésbbé történeti hűséggel felfogni a 49-ki eseményeket. Bármily számtalan bizonyitékát adta is Magyarország a dynasztia iránti ragaszkodásának s bármily kétségtelen politikai tény volt, hogy Magyarország soha nem támadta meg Ausztriát s mindannyiszor csak védte magát Bécs erőszakos támadásai ellen; az önálló Magyarországgal szemben mégsem birták teljesen leküzdeni féltékenységöket a bécsi hatalmak. Hiába bizonyitja 1865-ki országgyülésünk minden tettével, szavával, hogy a magyar nemzet alkotmányos szövetségét Ausztriával életszükségnek tekinti. Mind hiába Ausztria nem bizott föltétlenül bennünk; *mert nem bizott önmagában.*

A Sadova után is éber hatalmaskodási vágyakon s osztrák önérdeken kivül az indokolatlan bizalmatlanság is szerepet játszott azon harczban, melyet Bécsből a magyar hadsereg ellen inditottak. Azért többoldalu kisérletek történtek azon czélra, hogy Deák Ferenczet nemzeti követeléseiben megingassák s a magyar hadsereg elejtésére birják. De mindannyiszor sikertelenül. Deák igy szólt: »Megadjuk a fejedelemnek, a mi a fejedelemé, de követeljük Magyarországnak is, a mi az országé.« Nagy erőfeszitések után végre kitaláltak Bécsben egy szót, melyet Deák Ferencz a maga hadügyi programmjába minden gondolkozás nélkül fölvett. A 67-es bizottság albizottságának javaslatában a 11-ik pont igy szólt: »*az egész hadseregnek s igy a magyar hadseregnek is* egységes vezérlete.« E pontot a 67-es bisottság plenumában Bécs megnyugtatására igy módositották »az egész hadseregnek s igy a magyar hadseregnek is, *mint az összes hadsereg*

kiegészitő részének egységes vezérlete.« Deák azt mondta erre, hogy »adjuk meg nekik a *szalmaszálat,* ebben ugyan hiába kapaszkodnak, mert leszakad alattok!« Ez volt az egyedüli »concessio«, mit Deák a katonai ügyekre vonatkozólag eredeti kiegyezési programmjából Bécsnek tett. De ez semmi legkisebb konczessziót nem foglalt magában s nem egyéb üres szólásmódnál, miután Deák teljesen önálló, független magyar hadsereget nem követelt az albizottsági munkálatban sem, hanem követelte, hogy »az egész hadseregben« benne legyen »a magyar hadsereg« is. S miután az egészben a rész benne foglaltatik; miután a rész mindig kiegésziti az egészet: igen természetes, hogy az egész hadseregnek a magyar hadsereg más, mint kiegészitő része nem is lehetett

Ha valaki Deák Ferenczet azért kárhoztatja, hogy a kiegyezéskor az *önálló* magyar hadsereget nem követelte: ez figyelemre méltó ok lehet a kiegyezési politika birálatában; mert az önálló magyar hadügy mellett *már 1867-ben is* hatalmas érvekkel lehetett küzdeni. De miután Deák Ferencz a hadügyek és hadsereg közösségét bizonyos mérvben elfogadta, semmi értelme nem lett volna, hogy kihagyja a törvényből ama szót, mely ha százszor elhallgatja is, mégis benne lesz a törvényben. A magyar hadsereg mindenesetre kiegészitő része marad az egész hadseregnek, akár ismerjük el, akár nem; *de Deák Ferencz hozzátevé, hogy époly kiegészitő része, mint az osztrák hadsereg!*

*
* *

Miért nem követelte Deák Ferencz 1867.-ben a független magyar hadügyet, s az önálló magyar nemzeti hadsereget. S miért elégedett meg a XII. t.-czikkel?

Az elhunyt államférfi leghevesebb ellenfelei el fogják ma ismerni, hogy Deák nem volt az a politikus, ki léhaságból, könyelműségből, tudatlanság- vagy gyávaságból hozott volna áldozatokat a nemzeti jogokból. Hivatalra époly kevéssé aspirált, mint rendjelekre, az udvari kegyek hajhászata époly kevéssé fért római jelleméhez, mint a népszerűségvadászat. Negyven év alatt elég ideje s alkalma nyilt Ausztria és Magyarország viszonyait anynyira tanulmányozni, hogy 1867-ben tudja, mit csináljon.

Ma nem titok többé, hogy a kiegyezés ügye Sadova előtt

és után többször a meghiusulás szélén állott egyrészről a jogfolytonosság, másrészről a Deák által formulázott hadügyi követelések miatt. Deák, s kik vele a tárgyalásokba be voltak avatva, biztosan tudták, hogy az országgyülést abban a pillanatban feloszlatják, mikor az a független hadügyet s az önálló magyar hadsereget követelné. A kiegyezés barátai ily tudattal lépték át az 1865-ki országgyülés küszöbét. S a *sadovai vereség nemhogy megingatta volna, de söt megerösité Bécsben azon koloszális babonát, mely szerint az önálló magyar hadsereg a monarchia nagyhatalmi állásával s feloszthatatlan birtoklásával incompatibilis!* Sadovánál a monarchia nem dőlt ugyan össze, de minden izében összerezdűlt, s mivel azt hitték, hogy Ausztria korántsem az egységes osztrák hadsereg, hanem a perfid (!) Bismarck miatt szenvedett vereséget: elhatározták, hogy nem a hadsereg egységén, hanem Bismarckon fognak bosszut állani, s e nagy czélra az egységes hadsereg szükségesebb lesz, mint valaha. A magyar államférfiaknak, magának Deáknak is, sok alkalmuk volt Bécsben tapasztalniok, hogy Sadova után a hadügyi kérdésen könnyebben megtörhet vala a kiegyezés, mint Sadova előtt. Ha Deák Ferencz, mint tőle sokan megvárták, a vén Ausztria bukása után azzal áll elő, hogy most már nem elégszünk meg a »statu quo, ante bellum«-mal; hanem mivel Bécs meggyengült, önálló hadsereget követelünk: az országgyülést ismét haza küldik; alkotmányvisszaállitás, koronázás és miniszteri kinevezések elmaradnak boldogabb időkre.

»Ez nem lett volna baj — mondá Deák — hiszen én ugy se akartam miniszter lenni. De miért tettük volna ki a nemzetet *szükségtelenül* egy ujabb csalódásnak? Nem szabad ugy bánnunk az országgal, mint a czigány a lovával; addig éheztette, míg a fű meg nem nőtt, s mire a fű megnőtt, éhen veszett a ló. Ha mi azt hallgatjuk Sadova után, hogy nő az önálló magyar hadsereg fűje Bécsben: akkor Magyarországot az elpusztulásnak tettük volna ki; mert a bécsi politika szeszélyei kiszámithatatlanok. Lehet, hogy egy-két év mulva ujra összehíttak volna bennünket; de lehet, hogy egy ujabb évtizede jön reánk az absolutismusnak. Ily esélynek mi a nemzetet, mely tőlünk a kiegyezés sikerét várta, annyival kevésbbé tehettük ki, mert arra *semmi indokolható szükség nem*

volt. **A magyar hadsereget nem az európai eseményektől, nem is Bécstől kell lesnünk, hogy majd megcsinálják nekünk. A magyar hadsereget Magyarországnak kell megteremteni, és erre az 1867: XII. törvény módot adott az országnak.«**

Igy érvelt Deák Ferencz azon kifogás ellen, hogy Sadova után miért nem követelte az önálló hadsereget.

Azon érvnek, hogy az országgyülés eredménytelenül feloszlása veszélyes következményeket idézett volna a már sokat szenvedő ország fejére, döntő jelentőséget nem tulajdonithatunk. Mert Sadova után Bécsnek legalább is oly szüksége volt a kibékülésre, mint Magyarországnak. S lehet, hogy a közös szükség később hozza létre a kiegyezést, mint a közös ügy, de lehet, hogy előbb, mintsem Magyarország a várakozást nagyon megsinlette volna. Ezen ne vitázzunk, mert ugy sem dönthetjük el, melyik felfogásnak lett volna igaza.

* * *

Főkérdés az, vajjon az 1867-ki törvény nyujtott-e csakugyan módot az országnak arra, hogy magyar hadsereget teremtsen, hogy nemzetünk véderejét kifejleszsze s biztositott-e nekünk annyi jogot és befolyást a hadügyek intézésére, a mennyi bennünket mint alkotmányos s Ausztriával egyenjogu államot megillet? Ha e kérdésre igennel felelhetünk: akkor csakugyan kár lett volna a kiegyezési országgyülést az eredménytelen szétoszlás veszélyének kitenni.

Az 1867: XII. tczikk 11. §-a igy szól: »Ő Felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek s igy a *magyar hadseregnek is,* mint az összes hadsereg kiegészitő részének egységes vezérletére, vezényletére és belszervezetére vonatkozik, Ő Felsége által intézendőnek ismertetik el«.

A 12. §. igy szól: »*De a magyar hadseregnek* időnkinti kiegészitését . . . stb. az ország magának tartja fenn«.

A 14. §. igy szól: »*A magyar hadsereg* polgári viszonyairól stb. a magyar kormányzat fog intézkedni«.

Ez a törvény világos mint a napfény és legkisebb kétséget

nem hagy fel az iránt, hogy Magyarországnak hadsereggel kell birnia, mely az egész hadseregnek kiegészitő része ugyan, de föltétlenül *magyar hadsereg* az osztrák hadsereg mellett.

S mit ért a törvény magyar hadsereg alatt? *Nem a honvédséget érti,* hanem határozottan a 800,000 létszámból álló hadsereg és hadi tengerészetnek azon részét érti, melyhez a magyar állam 329,632 katonával járult. *A törvény világosan azt parancsolja, hogy az ugynevezett közös hadseregnek magyar állampolgárokból álló kiegészitő része képezze a magyar hadsereget; s ez a kiegészitő rész minden körülmények közt magyar hadsereg legyen.* A törvény s a törvényhozásnak mindkét faktora, a király és az országgyülés ezt értették magyar hadsereg alatt.

A honvédségről akkor, a mikor ezt a törvényt hozták, szó sem volt, elannyira nem volt szó, hogy *Andrássy miniszterelnök még a koronázás után sem akart hallani semmit a honvédségről s midőn szóba hozták előtte, többször mondá:* **„Mit akartok két hadsereget; van nekünk egy hadseregünk és ez elég“.**

Andrássy miniszterelnök, a ki hozta, tudta is a törvényt.

Az osztrák közösügyi törvény egy szót sem szól a magyar hadseregről; ilyet nem ismer. Csak »sereget« ismer. Nagyon helyes. Ez egészen Ausztria dolga s Magyarországnak — hogy érthető nyelven szóljak — egészen »Wurst«, bármiként intézkedett az osztrák törvényhozás az egész hadseregről; mert mi az osztrák törvényhozással — uti figura docet — ezen ügyben soha semmiféle szerződésre nem léptünk.

A magyar törvény szerint magyar hadseregnek kell lenni az egész hadsereg keretében. Ez volt az alkotmány, ez volt a törvényes helyzet az 1867: XII. tczikk szentesitése után, akármit mondjon az osztrák törvény.

Sőt tovább megyek, a magyar hadseregnek az 1867 : XII. törvény alapján léteznie kell, bármily magyarázatot adtak e világos törvénynek, Andrássy Gyula vagy Tisza Kálmán miniszterek. A törvény hatalmasabb a minisztereknél.

Andrássy feladja a magyar hadsereget.

Egy titkos bécsi tanács.

Mielőtt Andrássy Gyula gróf 1867-ben miniszterelnöknek kineveztetett volna: Bécsben, a magyar országgyülés és nemzet háta megett, a közjogi alapnak ellenére, megtörtént azon fontos *titkos megállapodás,* melynek a magyar hadsereg áldozatul esett.

A magyar képviselőház 67-es bizottságának javaslatát az osztrák miniszterek szögiről végiről áttanulmányozták s átkritizálták, hogy arra az összbirodalmi egység szempontjából ellenvetéseiket megtegyék. Bécsben nagy osztrák miniszteri tanács tartatott, hol az osztrák miniszter urakon kivül *Mailáth György kanczellár és Andrássy Gyula,* a miniszterelnöki *jelölt,* is jelen voltak, hogy az osztrák ellenvetésekre esetleg válaszoljanak.

Midőn a közösügyi javaslat azon pontjaira került a sor, melyek a *hadügyekről* szólnak: felállott **John** b., az osztrák hadügyminiszter és a maga, valamint az osztrák miniszterium nevében ünnepélyesen kijelenté, hogy habár a magyar országgyülés bizottsági javaslatában a magyar hadsereg, mint az egész hadsereg kiegészitő része bennfoglaltatik: ő a birodalom katonai érdekeit s a cs. kir. hadsereg jövőjét csak azon esetre tekinti megóvottaknak s felelősséget a hadügyekért csak az esetre vállalhat, ha *Andrássy Gyula* gróf, mint a *jövő* magyar miniszterium elnöke, határozottan szavát adja s kötelezi magát annak biztositására, miszerint a **cs. kir. hadsereg érintetlen épsége fenn fog tartatni (Die ünberührte Integrität de k. k. Heeres aufrecht zu erhalten)** s a magyar minisztérium a *hadsereg érintetlen egységét, mint sérthetetlen kormányzati alapelvet, minden intézkedésében respektálni fogja.*

Andrássy Gyula gróf, a magyar miniszterelnöki jelölt, az

osztrák hadügyminiszter e föltételébe beleegyezett s jegyzőkönyvileg kötelezte magát annak pontos végrehajtására.

* * *

Ezen epochális miniszteri tanácscsal a kiegyezési alkudozások befejeztettek. *Mailáth György* kanczellári állásától fölmentetett. *Andrássy Gyula* pedig magyar miniszterelnöknek kineveztetett. Mindez nem lett volna baj. Csak a magyar hadsereg ügyét ne tenné oly szörnyen kétségbeejtővé.

Hová lesz e rejtélyes bécsi alku után, melynek az 1867. XII. törvényczikkben semmi nyoma, a magyar hadsereg? Nem világosodunk-e fel rögtön a 67-ki kiegyezés valódi jelentőségéről? Nem fejthető-e meg habozás nélkül azon talány, hogy az osztrák közösügyi törvény miért nem tud semmit a magyar hadseregről? A közjogi alap még törvénynyé sem vált: a nemzet tudta nélkül már is kiveszik annak egyik sarkkövét. Két kiegyezés készűl: egyik nemzet s a papirkosárban leendő enyészet számára, másik a miniszterek és Ausztria számára. De függeszszük még fel itéletünket; s várjuk be a további eseményeket, melyek mint lesujtó hógörgeteg, vagy mint az első lépés veszélyei, omlanak a kiegyező nemzet fejére.

* * *

Nem kutatjuk; mert Magyarországnak semmi köze hozzá, miért kötelezte magát a magyar miniszterelnöki kandidátus ily osztrák váltóra. Azzal sem törődünk, vajjon mit értett *John* osztrák hadügyér valamennyi kollegájával egyetemben a *cs. kir. hadsereg érintetlen épsége alatt!* Lehet, sőt nagyon valószinü, hogy osztrák testvéreink e bizalmasan titkos jegyzőkönyvi nyilatkozatot úgy értelmezték, hogy Magyarországnak, bármit mondjon is a törvénye, nem lesz, nem lehet soha *magyar hadserege,* hanem az egész hadsereg marad, mi volt, egészen osztrák hadsereg. Szeretjük hinni, hogy Andrássy gr. a jegyzőkönyvi nyilatkozatot nem osztrákul magyarázta s azt mondta magában: ezt a váltót, melyet ma aláirtam, úgyse fogják nekem prezentálni, ha egyszer miniszterelnök leszek. Gondolhatott Andrássy gr. sok más mindent.

Egy miniszterelnöki jelölt képzeletének szabad tere van s jövője kalejdoskopjában a legtarkább terveket, a legzavarosabb eszméket forgathatja. Mindez a fennálló szentesitett törvény jogérvényét nem csorbithatja.

Merem mondani, hogy ha Andrássy gr. nem mint jelölt, hanem mint kinevezett kormányelnök kötelezte volna magát Bécsnek arra, hogy a haderő érintetlen integritását fenn fogja tartani; sőt ha tovább megy, s igy szólott volna Bécsben: Felséges Ausztria! miniszteri tárczámra esküszöm, hogy bármit mondjon a törvény, a magyar hadseregből nem lesz semmi! a szentesitett törvény akkor is azt dörgi fülébe valamennyi miniszternek, hogy Magyarországot a közösügyi alkotmány alapján megilleti a magyar hadsereg.

A magyar törvény szent és sérthetetlen parancsán se osztrák törvénymagyarázatok, se titkos bécsi stipulácziók, maga a királyi akarat sem változtathattak semmit. A törvény szolgáinak végre kell hajtaniok azt, a mit a törvény parancsol.

A hadsereg törvény szerint egész, de nem egységes.

Mi az a magyar hadsereg az 1867: XXII. tczikk értelmében? Ám terjeszszük e kérdést bármelyik jogásztestület vagy nemzetközi biróság elé: azt fogja mondani, hogy a magyar hadsereg az egész hadsereg oly kiegészitő része, melynek egységes vezérletét, vezényletét és belszervezetét Ő Felsége alkotmányos fejedelmi jogainál fogva intézi. **De ezen egység határai ott végződnek, a hol a magyar hadsereg kezdődik.** Az egységes vezérlet, vezénylet és belszervezet, a törvény szavai és intencziója szerint, nem terjedhet odáig, hogy a magyar hadsereget lehetetlenné tegye. E törvény határozott értelme a fejedelmi jogok és magyar hadsereg közti kompromisszum. S a ki azt vitatná, hogy az egységes vezérlet, vezénylet és belszervezetre vonatkozó fejedelmi jogokkal nem fér meg a magyar hadsereg: az igen veszélyes utra téved s nem jó szolgálatot tesz a koronának; mert épp annyi joggal, azaz épp annyi jogtalansággal előállhatná valaki s azt

állithatná, hogy a magyar hadsereggel nem férnek meg az emlitett fejedelmi jogok. Mindkét állitás alkotmánysértés, törvényszegés. S e törvény magyarázatánál az egyedül helyes elv: add meg a királynak, a mi a királyé, de add meg a magyar nemzetnek is, a mi a magyar nemzeté.

Ne sértsük a fejedelmi jogokat, de nem szabad sértenünk a magyar hadsereget sem. A ki ugy magyarázná e törvényt, hogy ennek alapján Magyarországnak önálló hadserege van, az megsérti a fejedelmi jogokat. A ki ugy magyarázza a törvényt, hogy ezen törvény szerint nincs magyar hadsereg: az megsérti a nemzet jogait.

Azon alkotmányos föltételek és atributumok, melyek nélkül az egész hadseregnek kiegészitő részét képező magyar hadsereg nem képzelhető, régibb törvényeink, az 1867: XII. törvény s a dolog természeténél fogva következők:

Magyarország saját törvényhozása utján állapitja meg védrendszerét s annak minden változtatását; a magyar hadsereg kiállitása s kiegészitése (az ujonczmegajánlás), elhelyezése, élelmezése, egyes tagjainak polgári viszonyaira vonatkozó intézkedések az ország jogkörébe tartoznak. A magyar ujonczok egyedül magyar ezredekbe soroztathatnak és szolgálhatnak s őket nem-magyar ezredekhez áttenni épugy nem szabad, miként tiltva van osztrák ujonczokat magyar ezredekbe sorozni. A magyar ezredek magyar taktikai testekbe, dandárokba, hadosztályokba és hadtestekbe osztassanak; az igy alakult magyar hadsereget, a hadtestparancsnokoktól kezdve az utolsó káplárig, magyar állampolgárokból, magyarországi katonai intézetekben képzett tisztek vezessék. A magyar hadsereg műszaki csapatai, tüzérsége, közigazgatási intézetei magyar állami katonákból alakittassanak. A vezérkarban a magyar hadsereg számarányának megfelelőleg legyen képviselve. A magyar hadsereg szolgálati nyelve a hadtestparancsnokságoktól lefelé magyar; a magyarországi katonai képzőintézetek tannyelve magyar; csak a vezérkari és törzstiszteket képző magasabb tanintézetben legyen az előadási nyelv vegyes, magyar és német. Az alsóbb tiszti vizsgák kizárólag magyar nyelven folyjanak, csak a vezérkari és törzstiszti vizsgáknál követeljük, hogy a jelölt a magyar és német nyelvet birja s a

katonai tudományokat mindkét nyelven képes legyen előadni. A vezényszó az ezredekben magyar legyen; mert az egységes vezénylet ezt semmikép nem zárja ki. A magyar vezényszó a magyar hadsereg ezredeiben a józan ész s a valódi taktikai egység első követelménye s a kommandó egységét az egész hadseregben nem zavarja.

Ezek képezik minimumát azon föltételeknek, melyek komoly valósitása nélkül az 1867: XII. törvény magyar hadserege nem volt megteremthető; melyek nélkül lehetnek a magyar korona tartományainak ezredei, csapatai, lehet honvédsége, népfölkelése: de magyar hadserege nem lehet soha.

Ezek azon föltételek, melyek mellett Ő Felségének fejedelmi jogai s nemzetünk joga a magyar hadsereghez a törvény alapján összeegyeztethetők lettek volna. Ez a hadsereg — fájdalom — még nem lett volna önálló, hanem csak oly magyar hadsereg, mely a monarchia egész haderejével közös. Mert hiszen, a két törvényhozás az egyenlő elvekből kiinduló védrendszert szerződésileg állapitja meg.

Tehát az egész hadsereg egyenlő módozatok szerint állittatik elő. S az igy kiállitott egész hadsereg egységes vezérletéről vezényletéről és belszervezetéről Ő Felsége mint közös hadur közösen és egységesen rendelkezik. A tiszteket a közös uralkodó, a közös hadügyminiszter előterjesztésére, nevezi ki a magyar hadseregbe is; a parancsnoki állásokra a közös hadügyminiszter utján Ő Felsége vezényel békében és háboruban; a hadsereg taktikai szervezését Ő Felsége intézi közös hadügyminisztere, vezérkara s parancsnokai által. A hadügyi költségek megszavazása közösen és egységesen történik a delegácziók által; az igy megszavazott költségekkel a közös hadügyminiszterium egységesen adminisztrálja a magyar hadsereget az osztrák hadsereggel, egységesen szereli fel, egységesen intézkedik öltözékéről, municziójáról az utolsó gombig és töltényig; egységesen erődit. A katonai szabályzatok és utasitások egységesek. Az igy egységesen fölszerelt és begyakorolt hadsereg, Ő Felsége parancsára, egységesen mozgósittatik, s ha Ő Felsége ugy látja jónak, egy hadvezér alatt vonul fel a harcztérre, egységes vezérkar harczterve szerint tá-

madja és veri meg az ellenséget vagy ha a sors ugy hozza magával, egységesen támadtatik és veretik meg az ellenség által.

Azt hiszem, hogy ennyi egységgel megélhet a monarchia egész hadserege. Ennyi egységet megád a törvény az egész hadseregnek. De többet nem; mert a törvény több egységet nem adhat a nélkül, hogy a magyar hadsereget fel ne áldozza.

És maga a hadsereg, melyet Ő Felsége a törvény alapján egységesen vezet, vezényel és szervez, a hadsereg, melyet a közös miniszterium adminisztrál, ez a törvény határozott szavai szerint nem egységes. Mert ez a hadsereg két kiegészitő részből áll, a magyar hadseregből és egy másik hadseregből, melyet nevezhet Ausztria úgy, a mint neki tetszik: osztráknak vagy németnek. E két egymást kiegészitő hadsereg képezi az *egész* hadsereget, mint törvény nevezi, de nem képez egységes hadsereget s a törvény sehol nem nevezi annak. E két, egymást kiegészitő hadseregnek vezérlete, vezénylete és belszervezete egységes, de nem egységes a fogalma; mert az egységes sereg fogalma határozottan kizárná a törvény által megállapitott magyar hadsereget. S ha *közösnek* mondják az egész hadsereget: ez sem hoz bennünket zavarba; mert ha közös, akkor sem egységes, akkor sem lehet osztrák, hanem benne kell lenni a magyar hadseregnek is, különben nem közös. A mi közös: az mindig két részből áll.

A hadsereg a 67-ki törvény parancsa szerint egész, de nem egységes; mint maga a monarchia, mely szintén egész, de nem egységes monarchia, hanem két egyenjogu államból: Magyarországból és Ausztriából áll. Az alkotmány értelmében az egész hadseregnek ép úgy magyar hadseregből és osztrák hadseregből kell állania.

Igy szól a törvény s annak egyik legilletékesebb magyarázója: Deák Ferencz soha nem nem mondott mást. Mindig azt mondá, hogy a magyar hadsereg nem »önálló, független, különálló hadsereg« ugyan, de magyar hadsereg létezik, mint Ő Felsége »egyéb seregének vagy öszszes seregének kiegészitő része.« Harczképes táborról kell gondoskodnunk, — mondá Deák Ferencz a hatvanhetes bizottságban, — de nem úgy hogy »*mindegyik hadsereg a maga* külön törvényei szerint begyakorolva, vezérelve és vezényelve, a nádor vezesse az *egyik* sereget, nem

tudom kicsoda a *másikat* a maga belátása szerint.« Ez az egyik hadsereg a magyar s a másik hadsereg az osztrák.

A képviselőházban tagadta Deák, hogy az ország jogait csorbitaná a törvény azon kifejezése, mely szerint a magyar hadsereg az egész hadsereg kiegészitő része. Mert a magyar hadsereg — ugymond — mindig együtt működött Ő Felsége egyéb seregeivel a birodalom védelmében.

* * *

Az 1867. XII. t.-czikk 12. §-a igy szól: »*De a magyar hadseregnek* időnkénti kiegészitését, s az ujonczok megajánlásának jogát, *a megajánlás föltételeinek* és a szolgálati időnek meghatározását, úgy szintén a *katonaság elhelyezését,* élelmezését illető intézkedéseket *az eddigi törvények alapján* mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében az ország magának tartja fenn.«

Miért tartotta fenn az ország magának e fontos jogokat az eddigi törvények alapján? Azért, hogy befolyását a magyar hadsereg megteremtésére fentartsa. Azok »*az eddigi törvények*«, melyeknek alapján az ország rezervált hadügyi jogait 1867 után is gyakorolni akarta, mind arról szólnak ám, a mik a magyar hadsereg biztositására czéloznak. Régibb törvényeink mind azt mondják, hogy »a magyar hadsereg a tábornagyok és stabilisoktól kezdve az altisztekig magyar tisztek vezérlése alatt álljon; hogy a magyar katonákat sorrend s katonai erényeik szerint léptessék elő; hogy ujonczaink csak magyar ezredekben szolgáljanak; hogy a magyar tisztek magyar katonai iskolákban képeztessenek; hogy a magyar hadsereg Magyarország területén feküdjék s az osztrák katonaság kivitessék.« Ezek azok a fontos föltételek, melyek mellett országgyüléseink 67 előtt az ujonczokat a kormánynak megszavazták. S a *diszlokaczió joga is* határozottan azon fontos hadügyi jogát jelenti az országnak, mely szerint a magyar hadsereg léte territoriális elhelyezése által is biztosittassék.

Az 1867. XII. törvény törvényhozásunk e kardinális jogait mind fentartotta. Sőt a 13. §-ban kimondja, hogy a védelmi rendszer is mindenkor csak a magyar törvényhozás beleegyezésével állapitható meg.

A magyar kormánynak joga és kötelessége, hogy a közös hadügyi költségvetés készitésére befolyjon, mely befolyásának miként gyakorlásáért a magyar országgyülésnek felelős. A magyar delegáczió, ugyanezen törvény alapján, köteles ellenőrizni a közös hadügyminisztert, vajjon végrehajtja-e a törvényt s vád alá helyezését inditványozni, ha törvénysértést tapasztal. A delegáczió megtagadhatja a költségvetést is a törvénysértő hadügyértől.

Ezek mind oly hatalmas jogok, melyeknek együttes és erélyes gyakorlása mellett nincs oly közös hadügyminiszter, kit Magyarország már rég ne kényszeritett volna arra, hogy negyedfélszázezer katonánk a közös hadseregben, a törvény parancsa szerint, magyar hadsereg legyen annak szükséges kellékeivel együtt. S ha itt ismét azon ellenvetés merülne fel, hogy a delegáczió közös szerkezeténél fogva nem alkalmas a nemzet katonái jogainak érvényesitésére: én megengedem, még próbáját nem láttam, hogy a delegáczióban lehetetlen a közös kormányt az egységesen osztrák hadseregért komolyan felelősségre vonni és büntetni; mert az osztrák delegáczió nem engedi. De van az 1867. XII. törvénynek a delegácziónál sokkal hatalmasabb őre. Ez a magyar törvényhozás. Tegyük fel, hogy a mi országos minisztériumunk is egy lében uszik a közös kormánynyal és nem törődik a magyar hadsereggel annyit, mint a tisza-eszlári ügygyel: még akkor sincs veszve minden. Mert ott van a magyar országgyülés. Ez vegye kezébe az ügyet. Mondja ki, hogy a kormánynak csak azon föltétel alatt szavazza meg az évi ujonczjutalékot, ha ez a magyar hadsereget megállapitó törvény végrehajtásáról kezeskedik. A kormány erről nem kezeskedik: akkor pusztuljon s fog helyébe jönni oly minisztérium, mely kezeskedik. Ha a kormány elvállalja a feladatot, de nem teljesiti: akkor visszalép s oly utód követi, melynek válla megbirja a munkát. Ha nem lép vissza: a képviselőház megtagadja tőle a honvédelmi budgetet vagy az egész költségvetést. A nemzet képviselői mindaddig folytatják az alkotmányos harczot: mig Bécs a törvény pontos végrehajtásának utjában áll.

Fogadom, hogy ily férfias eljárás mellett az 1867. XII. törvény alapján már rég előttünk defiliroznék a magyar hadsereg. Mig törvényszegő miniszterek s egy szunyókáló nemzet mellett

örökre osztrák marad a függetlenség és önállóság minden bástyájával körülvett magyar nemzeti hadsereg is. Nem állitom én, hogy az igy létrehozott hadsereg önálló hadsereg; de csalhatatlan, hogy onnan az önálló hadsereghez csak egy lépés vezetett volna. Igy pedig hatalmas ugrásra legyen készen a nemzet, hogy nemzeti hadsereghez jusson.

Deák Ferencz 1867 márczius 29-én, önérzetesen védte magát azon támadás ellen, mintha az ő javaslata az ország hadügyi jogait feladta volna s büszkén kiálta fel, hogy a javaslatban fenn vannak tartva a nemzet jogai. Nagyon szép dolog; de mit érnek azok a jogok, ha senki sem élt velök. A jogot gyakorlatlanul fenntartani: annyi, mint szögre akasztani, hadd pihenjen! És rozsdásodjék meg!

Hadügyi rejtélyek.

Honvédelmi Quartiermeister.

Andrássy gr., mint magyar miniszterelnök, kineveztetése után rögtön kényes helyzetbe jutott Bécscsel és hazájával szemben; a franczia ezt »fausse position«-nak nevezi. A titkos bécsi tanácsban megigérte Andrássy, hogy a cs. kir. hadsereg érintetlen épségét respectálni fogja, holott a törvény azt követelte tőle, hogy magyar hadsereget alkosson! Andrássy kineveztetése előtt Bécsben, a hadsereg integritásával kapcsolatban, az is elhatároztatott, hogy a *honvédelmi miniszterium* élére nem neveznek minisztert; mert az *ugynevezett* honvédelmi miniszteriumnak ugy sem lesz egyéb dolga, mint szálláscsinálás, ujonczozás s épitkezés, névszerint katonai börtönök épitése az érintetlenül egységes osztrák hadsereg számára. Egy pár tanácsos elvezeti ezt a resszortot a dolgokba beavatott miniszterelnök felügyelete alatt. Arról meg lehetünk győződve, hogy Andrássy gr. ezt a szálláscsináló szerepet nem ambiczionálta, nem született Quartiermeisternek. S ha a honvédelmi miniszterium vezetését mégis elfogadta: ez részéről oly áldozat, melyet neki minden áron meg kellett hoznia. Andrássyban soha nem hiányzott a hazafiság önfeláldozónak lenni ott, a hol országos érdekeink ugy kivánták!

Andrássy átvette a honvédelmi miniszterium vezetését, s rögtön élére állitott 1, mondd *egy* osztálytanácsost, Benárd urat, hogy vezetné az ujonczozási ügyeket. A többi miniszteriumok számára erősen ujonczozták a miniszteri tanácsosok s államtitkárok légióit. A szegény honvédelem intézésére elég egy Sectionsrath. Ez ugyan nem fenyegette a hadsereg integritását!

A kiegyezés már kész volt. A magyar alkotmány s a magyar törvény világosan követelték a magyar hadsereget. A hadügyi

jogok törvényesen rendeztettek s felosztattak Ő felsége és a nemzet közt. A helyzet, a hadügy tekintetében, mégis oly megmagyarázhatatlan és zavaros, mint 1848-ban volt, mikor a törvény még világosabban s határozottabban szólt, mint 1867-ben.

A Deák-pårt hirdeté, a nemzet hivé, hogy a százados viszály örökre kiegyenlittetett. Andrássy ünnepélyesen kijelenté, hogy mindent megnyertünk. Tapsoltunk érte a fénykörben uszó miniszterelnöknek. A 67-ki felelős magyar miniszterium kineveztetése után mégis arra volt kárhoztatva, a mire az 1848-diki, hogy *tért foglaljon* Ausztriától a katonai ügyekben. Ah! de e hasonlatosság mellett mily óriás a különbség a 48 és a 67-ki helyzet közt. Akkor Metternich dölyfös Ausztriája, mely győzhetetlen világhatalomnak képzelé magát, állott szemben a mindenkitől elhagyatott magyar nemzettel. 1867-ben az érintetlen épségü alkotmányos magyar állam, élén a koronás királylyal, állott szemben egy bukott Ausztriával.

Andrássy miniszterelnök, a külügyekben a nélkül is járatos államférfiu, kétségtelenül birt érzékkel a helyzet e feltünő változása iránt s ugy gondolkozhatott, hogy szilárduljon csak egyszer meg a magyar miniszterium a nyeregben, majd megmutatja az Ausztriának, hogy mi az a magyar hadsereg. A miniszterelnöknek a *történtek után is* lesz elég tere arra, hogy a katonai ügyekben tért hóditson Bécstől. Minden kezdet nehéz. Ende gut, alles gut!

* * *

A honvédelmi miniszterium, élén egy osztálytanácsossal, elég kezdetnek, ugy sincs sok dolga. Igen, de csakhamar következett a **védrendszer kérdése**; ez *a nagy kérdés, mely próbaköve az Andrássy-kabinetnek s 67-ki alkotmányunknak.*

Bécs a sadovai emlékeket még nem heverte ki egészen s ezek hatása alatt az osztrák kormány oly rohamosan dolgozott a véderőt szervező javaslaton, hogy 1867. juniusban a kész bécsi munka már *le-,* vagyis átküldetett Andrássynak tanulmányozás végett. Hogy a magyar kormány a belső szervezkedés küszöbén nem ért rá a véderőjavaslatot osztrák kollegájával együtt elkésziteni: az természetes. De a munka ezután se indult meg a honvédelmi

minisztériumban, hol Andrássy nem érkezett e rá nézve igen kellemetlen ügygyel foglalkozni; Benárd osztálytanácsos pedig ujonczozott. *John* osztrák hadügyminiszter tehát megsürgette Andrássyt, hogy az *átküldött osztrák véderő-javaslatokat vegye megfontolás alá,* ha még nem tette volna, s véleményét azokról mielőbb közölje vele. John b. egyidejüleg *Grivicic György* vezérkari ezredest azon utasitással küldte Budapestre Andrássyhoz, hogy neki a törvényjavaslatok tekintetében, mint tanácsadó, *katonai felvilágositásokat adjon.*

Andrássynak ekkor már körmére égett a dolog, s Gelich Richárd volt őrnagyot, ki már előbb szakmunkáiban az általános védkötelezettség s a magyar katonai erő szükségét hangsulyozta, *Szentkirályi Móricz* meleg ajánlatára kinevezé osztálytanácsosnak s őt mint ilyet, nemcsak a honvédelmi miniszterium vezetésével, hanem azzal is megbizta, hogy a védrendszerre vonatkozó tárgyalásokat John osztrák hadügyminiszterrel s ennek meghatalmazottjával, Griviciccel vezesse. Maga Andrássy jeles katona volt elméletben! mert emigrans létére Metzben tanulta a hadvezényletet; érzéke is kitűnő a hadi dolgok iránt! de neki akkor sokkal fontosabb dolga akadt: *Salzburgba kellett mennie* a franczia császár fogadására s Magyarország érdekeit képviselni a Sadováért elhatározott revanche-háboru előkészitésében. Ezt a véderőkérdést különben se szerette Andrássy; bizonyos *megmagyarázhatatlan (?)* ellenszenvvel viseltetett iránta; maga sem tudta, miért. Rábízta tehát az egész dolgot egy osztálytanácsosra, a nélkül, hogy egy szó utasitást adott volna neki. Hanem ez a szegény osztálytanácsos küzdjön meg Ausztriával, a hogy tud; neki könnyebb a helyzete, mint a miniszterelnöknek; mert ő nem kötelezte magát Bécsben arra, hogy a cs. kir. hadsereg érintetlen épségét fenn fogja tartani. Andrássy még csak kiváncsi se volt rá, vajjon mi lesz ebből az alkotmányos komédiából? Servus!

A honvédség eredete fátyol alatt.

Mily diplomacziai tehetség rejlett Gelichben, Andrássy osztálytanácsosában, nem tudhatom; miután nincs szerencsém őt személyesen ismerni. Csak katonai müveiből s azon müködéséből itélhetek róla, melyet az osztrák hadügyérséggel folytatott tárgyalásaiban kifejtett. A magyar hadsereget, mit Andrássy Gyula feladott, osztálytanácsosa sem tudta megmenteni. De *avatott* bécsi s budapesti politikai körökben egyhangu s nem alaptalan nézet, hogy *Magyarország az 1868-diki honvédséget nem Andrássy gr. miniszterelnöknek, hanem a miniszterelnök osztálytanácsosának köszönheti.*

Ezen állitásom igen sok ember előtt paradoxonnak tünhetnék fel, ha nem lenne történeti igazság, melyet szükséges, hogy tudjon a nemzet; még hasznát veheti. Oly nép, mely a katasztrófa előtt meglátja, mily utakon haladt, nagy elhatározásokkal talán más utra térhet s kikerülheti bukását.

Bécsben sokan ismerik ezt az alkotmányos titkot: Magyarországon igen kevesen tudják; mert itt csaknem hihetetlen.

Az osztrák hadügyminiszter véderő-javaslata, melynek első része a sorhadról, második része a *Wehraufgebotról,* harmadika a népfölkelésről szólott, mint gondolhatjuk, nem az 1867 : XII. magyar törvény alapján készült, hanem azon titkos bécsi megállapodás és osztrák jog alapján, mely szerint a cs. kir. hadsereg egységének s érintetlen integritásának minden áron fenn kell tartatnia; akármit mondjon a magyar alkotmány s ha talán belébuknék is — a monarchia. Az osztrák véderő-javaslat egységes, lényegében s formájában egységes osztrák hadsereget proponált, mely nemcsak elhallgatja, hanem egyenesen kizárja a magyar hadsereget. A *Wehraufgebotról* szóló javaslat pedig nem volt egyéb, mint háborus *veszedelem* esetén — helyes, hogy erre ismét gondoltak Bécsben! — önkéntesekből összetoborzandó tábor, melynek ruházata, fölszerelése s taktikai beosztása »*a nemzetiségi viszonyoknak megfelelő*« s némi demokratikus alapot a tisztek szabad választása adott volna a szervezetnek.

Az osztrák javaslatokban tehát a magyar hadseregnek semmi nyoma; a honvédségről szintén semmi emlités.

Ausztriával s annak hatalmas képviselőiével szemben nálunk egy rögtönzött kis honvédelmi bureau állott, melynek nem volt másra mire támaszkodnia, mint azon szerencséjére, hogy az Andrássy titkos bécsi váltóján mint girans nem szerepelt és a — törvényre! Melyik törvényre? A józan ész törvényére! Csakis erre. Mert haj! a *magyar* törvénynek magának is roppant erős támaszra lett volna szüksége, hogy az abban megirt *magyar hadsereg* életre kelhessen. Az egész magyar miniszteriumnak, országgyülésnek és nemzetnek, a törvény háta mögött kellett volna állniok. De ez lehetetlenné vált attól a percztől, melyben maga Andrássy miniszterelnök titokban visszavonult a harcztérről, a helyett, hogy a magyar hadsereg élére vetné magát.

Andrássynak miniszterelnöki kötelessége azt parancsolta, hogy az osztrák javaslatokat rögtön áttanulmányozva, vegye kezébe, ha már elfelejté az 1867. XII. törvényt s mint annak hü végrehajtója, nézze meg: törvényes-e az alap, melyen Ausztria velünk tárgyalni akar. De Andrássynak John b. átiratait olvasnia sem kellett; valószinüleg előre tudta, mi rejlhetik azokban.

Andrássy honvédelmi tanácsosa, magára hagyatva a bécsi katonai hatalmakkal szemben, kik a tárgyalások és az uj védrendszer alapjául a hadsereg sérthetetlen egységét, mint vita alá nem is vonható sine qua non-t, tüzték ki, — a kérdés közjogi oldalát s a 67-ki törvény magyarázatát valószinüleg a miniszter urakra bizta. Tudták-e a fejetlen árva honvédelmi miniszteriumban, melyet Andrássy minden utasitás nélkül bocsátott a hadügyi tárgyalások rögös utjára, — tudták-e azon alkotmányos titkot, hogy a cs. kir. hadsereg egysége érinthetetlen: ez a közjogi alap történetére semmi fontossággal sem bir. Bécsben nyilt titok Andrássy Gyula gr. kötelezettsége. De az osztrák hadügyminiszterium a tárgyalások alatt többször csodálkozott azon, hogy a magyar honvédelmi miniszterium nem volt kellőleg tájékozva a hadsereg érinthetetlen integritásától! Mert a Gelich-féle munkálat a hadügy magyar alkotmányos közjogát mellőzve, magyar hadsereget nem követelt ugyan: de követelte a *honvédség felállitását.*

* * *

Honvédség! hogyan került ez a félelmes 48—49-ki szó az osztrák hadügyminiszterium elé 1867-ben? Annyi bizonyos, hogy a honvédséget az egész *kiegyezési* tárgyalások alatt soha nem emlitik, se magyar se osztrák részről. Deák Ferencz és társai folyton a magyar hadsereget hangoztatták s ezt iktatták törvénybe és nem a honvédséget. A honvédségnek első nyomára csak a védrendszer megállapitása iránt folytatott tárgyalásokban akadunk. Az osztrák hadügyminiszterium és megbizottja, Grivicic őrnagy, megütődtek azon, hogy a magyar honvédelmi miniszterium a honvédséget proponálja. Hogy kerülhet ki ily rég elfelejtett ének Andrássy honvédelmi telepéből? Hogy rimel ez a cs. kir. hadsereg érintetlen egységével?

Grivicic őrnagy, mint a tárgyalásokba avatott osztrák politikai körökben tudni vélik, azt kérdezte a magyar honvédelmi minisztériumtól: »*A honvédség Andrássy gr. ő excellencziájának nézete?*«

E kérdésre *Grivicic* más választ nem kaphatott, mint azt, hogy az nem Andrássy gr. miniszterelnök nézete; miután Andrássy a maga miniszteriumának semmi utasitást nem adott: bajos lett volna rá fogni, hogy mi az ő nézete. Bécsben eleinte csodálkozást keltett, hogy Andrássy egészen kivonta magát a tárgyalások alól s tanácsosait nem informálta. De később hozzászoktak s az osztrák hadügyminiszter sans gêne folytatja a tárgyalásokat Gelich osztálytanácsossal. Miután ez a tárgyalások alapjául a magyar hadsereget nem követelte: Andrássy beavatkozására nem is volt semmi szükség. Ha Andrássy, miniszterelnök létére, faképnél hagyta az egész magyar közjogot: alig csodálkozhatunk azon, hogy a katonák katonásan túltették magokat minden jogi s alkotmányos szemponton.

Az osztrák hadügyminiszterium azon kérdést intézte a magyar honvédelmi miniszteriumhoz: »Mit értenek ez alatt: honvédség? Talán ismét a 48-diki állapotot« ?

A honvédelmi miniszterium azt válaszolta, hogy ily gyanusitásnak (!) ma többé helye nincs; miután Ő Felsége megkoronáztatott, Magyarország mást nem érthet a honvédség alatt, mint *a hadsereg (t. i. az egységes hadsereg) tartalékát,* melyet nemcsak

a közvélemény sürget, hanem a monarchia védképességére is okvetlenül szükséges.

Ezzel a loyalis válaszszal Bécsben nagyon meg lehettek elégedve, Magyarországon annál kevésbbé.

A bécsi katonai körök a honvéd névvel nem szivesen barátkoztak meg s folyton a fegyveres erő megbonthatatlan egységét hangsulyozták, melynek érintése veszélyes következményeket vonhatna maga után, mint 1848-ban! John b. hadügyminiszter főleg azt nem látta be: mi szükség van épen a honvédség elnevezésre?

A magyar honvédelmi miniszterium tüzetesen kifejté a honvédség katonai jelentőségét. Hivatkozott a 66-ki sadovai katasztrófára, melynek egyik főoka az volt, hogy a monarchia nem birt nép-hadsereggel és tartalékkal. Kimutatta, hogy az általános védkötelezettség alapján a monarchia minden erejét csak ugy állithatják fegyverbe, ha az álló hadsereg mellé törzskeret rendszerrel honvédséget szerveznek ugy Ausztriában, mint Magyarországon. Az osztrák hadügyér által javasolt allgemeines Wehraufgebot nem sokat ér. Mig a honvédség, *mint a hadsereg kiegészitő része és tartaléka,* védelmi harczban egyenlő részt vesz a hadsereggel, támadó háboruban kitünő segédszolgálatokra alkalmas. A »honvéd« név azért szükséges, mert ennek nagy a varázsa Magyarországon s az intézmény sikerét biztositja.

Osztrák katonai tekintélyek, kik az osztrák-magyar hadügy történetében járatosak, határozottan állitják, hogy a honvédségi intézményt Gelich őrnagy nemcsak kezdeményezte, hanem az ő szaktudományának sikerült legyőzni a bécsi ellenszenvet s utját megtörni e magyar — tartaléknak. Az osztrák hadügyminiszteriumnak annyi az érdeme, hogy végre maga is belátta a honvédség »ártatlan voltát«! Belátta azt, hogy a mely honvédség nem hadsereg, hanem csak tartalék-csapatok összege, s be van osztva az egységes hadseregbe, ez nem koczkáztatja a hadsereg érinthetetlen integritását.

Az osztrák hadügyminiszteriumot minderről meg kellett győzni; s a ki meggyőzte: az a honvédség alkotója és nem Andrássy Gyula. Miután nekünk törvény és alkotmány szerint a

magyar *hadsereghez* volt jogunk: *a honvédséget nem Magyarország, hanem Bécs tekintheti vivmánynak a maga részére!* Minden esetre kisebb vivmánynak, mint a magyar hadsereg feladását.

„Meiner Seel"!

Grivicic.

Mily vivmánynak tekintheté Bécs a honvédséget, szemben a magyar hadsereggel, kitünik ez a következő »nagy esetből«, melyet a legremekebb történetiró is bármikor élvezettel tűzhet tolla hegyére.

Mielőtt az osztrák hadügyminiszterium a honvédség eszméjét elfogadta volna, John osztrák hadügyér küldöttje, *Grivicic* őrnagy Budapesten még mindig erősen hangsulyozá ezen intézmény *kétes* voltát.

Egy előkelő katonai egyeniség igy szólt Grivicic kételyeire: »Az osztrák hadügyminiszterium okosabbat alig tehet, mint ha a honvédséget elfogadja; örüljön, hogy a magyarok *csak ennyit* követelnek; mert *Magyarországnak törvény szerint joga van a magyar hadsereghez is«!*

Grivicic erre laconice igy válaszolt: »Warum nicht gar«! Hogy is ne!

— »Ha nem hiszi ön — válaszolt a Grivicicnél jobb *jogász* tábornok — megmutatom önnek a magyar törvényt«.

S erre Grivicicnek megmutatták az 1867: XII. tczikk 11., 12. és 14. szakaszait.

Grivicic elcsendesülve, csak annyit válaszolt: »*Meiner Seel!*« — Isten uccse! igaza van. A magyaroknak törvényök értelmében joguk van a magyar hadsereghez is.

E pillanattól kezdve az osztrák hadügyminiszterium nem harczolt tovább a honvédség ellen, hanem enged a szelid kényszernek és bölcsen belátja, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok — Magyarországnak. A veréb a honvédség, a túzok a magyar hadsereg. Adjuk meg neki amazt, hogy ezt ne követelje.

Andrássy gr. minderről persze semmit nem tudott.

„Honvédségről szó sem lehet“.

Andrássy.

Mikor az osztrák hadügyminiszterium már Andrássy tudta nélkül elvben megbarátkozott a honvédséggel: ekkor emlitették a miniszterelnöknek először, — a megboldogult *Eötvös József* b. közoktatási miniszter is tanuja volt, — hogy a honvédség felállitásáról gondoskodni, itt lesz az ideje!

— »*Mit akarnak?* Válaszolt Andrássy. **Arról szó sem lehet. Nekünk egy hadseregünk van és ez elég. A vasutakra 40 millió kell; honvédséget nem lehet állitani“.**

A tárgyalások ez alatt az osztrák hadügyminiszteriummal tovább folytak és pedig oly sikerrel, hogy az intézmény részleteit is megvitatták.

Andrássy miniszterelnök előtt másodszor is szóba hozták a honvédséget, *azon megjegyzéssel, hogy ezen intézmény felállitása kikerülhetetlen;* a sajtó, a közvélemény, a nemzet egyhangulag követelik. Andrássy másodszor is tiltakozott a honvédség felállitása ellen; *mert* neki — ugymond — a vasutakra 40 millió kell!

Ekkor már magát *Deák Ferenczet* figyelmeztették illetékes férfiak, hogy »Andrássy semmit sem törődik a honvédséggel«! Deák fölkérte az illetőket, hogy erről ne szóljanak másnak senkinek; ő majd figyelmeztetni fogja a miniszterelnököt.

Végre Andrássy miniszterelnök maga is meggyőződött arról, hogy a bécsi hadügyminiszterium csakugyan nem tréfál, hanem komolyan elfogadta a honvédségi félrendszabályt. Ennyi viszontagság után aztán Andrássy is nagylelküleg kijelenté, hogy valóban kell valamit tenni a honvédségért! És Andrássy, miután az eszmét mások adták s az alapot mások elkészitették, tett is valamit a honvédségért: a kivitelnél már erélyesen közremüködött. A parlament előtt is fényesen képviselte az uj intézményt. De csak az ég különös kegyelmének köszönhető, hogy a magyar miniszterelnök, a hadsereg érinthetetlen egysége miatt a honvédséget is el nem ejté. Sok buzditás, sok előzmény kellett ahhoz, hogy Andrássy a honvédségért tettre buzduljon.

De azért Magyarországon még most is szentül meg vannak

győződve az emberek, hogy a honvédséget csak Andrássy Gyula gondviselésszerü heroizmusának köszönhetjük s Andrássy, miként titán a felhőkkel, ugy küzdött Bécscsel ezért a nagybecsü nemzeti intézményért, mely, fájdalom, nem egyéb, mint az osztrák honvédség: csak honvédcsapatok, de nem honvédhadsereg.

Egy miniszter, a ki nem olvas és nem olvasható.

A magyar honvédelmi miniszterium javaslatait ugy a véderőről, mint speciáliter a honvédségről bécsi szaktekintélyek szabatosabbaknak, világosabbaknak itélték az osztrák javaslatoknál. A végtárgyalások alapjául tehát a magyar javaslatok fogadtattak el. Andrássy miniszterelnök is meg kapta azokat, hogy tanulmányozhassa, ha ideje van rá.

Legfelsőbb helyen a védrendszer elkészültéről értesülvén, Andrássy gr. miniszterelnök Bécsbe hivatott s a kész javaslatokat kérték tőle. Andrássy azt válaszolta, hogy *neki még nincs javaslata!* Miért nincs. Ez oly különös, miután a magyar honvédelmi miniszteriumban már fix und fertig ott feküdt az uj védrendszer. Ki tudná azt megmondani, miért nem volt Andrássynak javaslata? Talán ő excellentiája még nem olvasta tüzetesen s nem tudta: mi van benne? Talán remegett oly javaslattal előállni, melyben egy kis honvédség rejlik; mert hiszen ez, habár a bécsi hadügyérség elfogadta is, esetleg sértheti a *hadsereg érinthetetlen egységét?* Akkor Bécsben neki, Magyarország miniszterelnökének, szószegést lobbanthatnának a szemére. Isten tudja, mit gondolhatott Andrássy Gyula magában a bécsi udvarnál. Elég az hozzá, hogy neki akkor még nem volt javaslata.

Bécsi katonai körökben kellemes meglepetést szült azon váratlan esemény, hogy Andrássynak nincs javaslata; mert hiszen akkor az egész védrendszerről szóló munkálat osztrák mű, osztrák érdem; miután a bécsi miniszteriumnak már kész volt a javaslata s bátran Ő Felsége elé terjeszthették.

A magyar miniszterelnök ugy érezhette magát Bécsben, mint a kelepczében. S azon veszélynek volt kitéve, hogy a *magyar*

honvédséget az ő vezérszereplése nélkül fogják felállitani s az egész dicsőség Ausztriáé! Ennél komikusabb helyzetet Andrássy Gyulára nézve senki nem képzelhet. Most eszébe juthatott, hogy *minek is irta alá azt bécsi váltót!*

De Andrássy Gyulából a mellett, hogy kitünő miniszter, jeles szinházi director is válhatott volna, ha e szakra adja magát; oly nagy mester az államügyek szinrehozatalában. Azt tanácsolta Bécsben, hogy az egész hadügyi munkálat végtárgyalását *Budapesten intézzék el.* Ez a magyar népet meg fogja nyugtatni; mert a jó magyarok, ha az ország szivében látják az egész osztrák-magyar katonai tanácsot, megesküsznek rá, hogy Andrássy Bécsen ismét fényes diadalt aratott s az ország neki köszönheti »a magyar hadsereget«! Risum teneatis.

Andrássy Bécsben meggyőződhetett arról, hogy az egész honvédséget ártatlan intézménynek tekintik politikai szempontból. S méltán haragudhat vala azért, hogy ez nem az ő műve, sőt utólag saját honvédelmi miniszteriumának szemrehányást is tehetett, hogy miért adta át a magyar javaslatot az osztrák kormánynak. Pedig előlegesen ő maga intézkedett igy.

De mindegy. Ő Felsége nagy hadi tanácsával lejött Budavárába; s igy Andrássynak alkalma nyilt bebizonyitani, hogy ő mily nagy honvéd, ámbár a miniszteriuma által készitett javaslatot kissé felületesen ismerte; ebbeli tájékozatlansága a katonai tanácsban mosolyt is keltett. A mint a javaslatot olvassák, egyik szakasznál feláll **Andrássy** gróf miniszterelnök s ünnepélyesen kijelenti, hogy *a szakaszt Magyarország szempontjából nem fogadhatja el!*

Az **osztrák előadó** rögtön figyelmezteti Andrássyt, hogy a kérdéses szakaszt szóról-szóra a magyar javaslatból, tehát Andrássy miniszterelnök saját javaslatából vették át!

A tanács tagjai kérdve néztek össze s várták: mi fog történni.

Andrássy ismét feláll és kijelenti, hogy »Dann hab Ich es nicht gelesen«; azaz nem olvasta a kérdéses szakaszt. Miért nem mondta azt, hogy kikerülte a figyelmét. Ez kisebb derültséget idézett volna elő. De haj! néha a nagy Homér is szunyokál. Andrássy, a ki az ő magyarjai előtt soha nem jön zavarba: Ő

Felsége hadi tanácsa előtt nem egyszer érezhette, a mit a német »Verlegenheit«-nak hív.

De azért Magyarország zajosan tapsolt a honvédség teremtőjének, Andrássy Gyulának. Andrássy örült, hogy a budai manöver »*lefelé*« sikerült. Bécs örült, hogy a hadügyi kérdés megoldása »*felfelé*« sikerült s a hadsereg érintetlen integritása megmentetett: nincs és nem lesz magyar hadsereg.

Általános a megelégedés. Csak *John* b., ki időközben »birodalmi hadügyminiszterré« neveztett ki, csak ő maga panaszkodott a mostoha sors ellen, hogy őt Andrássy Beusttal szövetkezve megbuktatta, csak azért, mint *John* b. többek előtt nyilvánitá, mert »*Andrássy bécsi váltójának én voltam a tulajdonosa s azt nem fizetés esetén mindig bemutathattam Andrássynak.* Különben az ellenem szőtt cselszövénynek csak a koronázás előtt volt értelme; mert akkor még nem tudhatta Andrássy, hogy én mit akarok. De a koronázás után én elfogadtam az egész honvédségi intézményt, mielőtt arról Andrássy valamit tudott volna és Andrássy volt az, a ki a honvédségről tudni nem akart«.

Andrássy John b. megbuktatása után szabadabban lélekzett s tehetett *valamit* a honvédségért.

Az elhunyt John b. hátrahagyott iratai valószinüleg több érdekes adatot is fognak szolgáltatni a történetirónak, azon kérdés megvilágitására: miért nem szervezték 1868-ban a magyar hadsereget.

Egyelőre ennyi is elég. Hadd tudja meg a nemzet, miért nincs mind e mai napig magyar hadserege? Ha ezt tudjuk: talán rájövünk arra is, hogyan kell kivívnunk Deák Ferencz szavaiként »*azt a sokat, a mit még elérni óhajtunk*«.

A honvédség nem magyar hadsereg.

Im! Ez a kulcsa azon fontos politikai mulasztásnak, hogy a magyar hadsereg s annak szervezése a védrendszerről szóló javaslatokban egészen mellőztetett. Ez a titka annak, hogy a »magyar hadsereg« szó a véderőről, honvédségről és népfölkelésről szóló három törvényünkben sehol nem fordul elő. Pedig az 1867. XII. törvény a magyar hadsereg felállítását világosan parancsolta.

Ausztria a honvédség felállításába beleegyezett először azért, mert a magyar honvédség a hadsereg egységét époly kevéssé veszélyezteti, mint az osztrák honvédség. A magyar honvédség époly kevéssé hadsereg, mint az osztrák honvédség, hanem az egységes osztrák hadsereg elválaszthatatlan tartaléka; honvédcsapatok, melyek az osztrák hadseregbe be vannak osztva, osztrák vezérkarral, tüzérséggel, müszaki csapatokkal, s a közös hadügyminiszter előterjesztésére kinevezett tábornokokkal ellátva. Az osztrák honvédségről szóló törvény azonos a magyar honvédségi törvénynyel. Mind a két honvédség közigazgatása egyforma; Ausztriának is van honvédelmi miniszteriuma stb. mint nekünk. Bécs tehát beleegyezett a honvédségbe, de korántsem ugy, mint valami speczialis magyar nemzeti intézménybe; hanem mint közös jellegü intézménybe; melynek pénzügyi szempontból az a jó oldala is meg volt Ausztriára, hogy nem került neki 70 perczentes quótába; mert a magyar honvéd-csapatokat magyar pénzen tartják. Midőn a budai tanácsban *Becke* b. közös pénzügyminiszternek azt mondták, hogy évenkint 30,000 honvédre kell pénz: Becke megjegyezte élczesen, de *komolyan* gondolta, hogy: »das werd Ich euch nicht geben.« Ezt már nem fizetjük a közös kasszából; hanem mindegyik ország tartsa és adminisztrálja a maga honvédségét a hogy birja.

De a *honvédség mellett Bécsben az volt a legerősebb titkos érv, hogy »a magyar hadsereg« világosan benn foglaltatik a magyar*

törvényben; ezt örökre letudni, s a magyar hadsereggel egyszer-mindenkorra leszámolni igen alkalmas a honvédség! Hadd higyje a korlátolt szittya ész, hogy ez az a magyar hadsereg s a honvédséggel a törvénynek eleget tettek, Igy akarták a világos törvényt kijátszani és *rászedni, Deák Ferenczet!* De a ki olvasni tud Magyarországon, nagyon jól tudhatja, hogy az 1867. XII. tvczikk magyar hadsereg alatt nem a honvédséget érti, hanem a »közös« hadsereg magyar részét. A honvédség nem hadsereg; de lenne bármily független és önálló honvédségünk, törvény szerint még akkor sem képezhetné a magyar hadsereget, *hanem csupán a magyar hadsereg tartalékát.*

Igen, ezt diktálja a törvény. És ne higyje Bécs, hogy a honvédséggel a magyar hadsereg kérdése elintéztetett.

1868-ban az emlitett módon létrejött hadügyi javaslatok tárgyalásakor több oldalról megtámadták az Andrássy minisztériumot, azon czímen, hogy a közösügyi törvény által megállapitott magyar hadsereg nincs a javaslatokban. A miniszterek, Deák Ferencz és hivei, határozottan kijelentették, hogy a védtörvények az 1867. XII. tvczikk alapján készültek, annak egyetlen pontjával sem állanak ellentétben s az ország számára a kiegyezési törvényben fentartott katonai jogok közül egy sincs, mert nem lehet feladva. *Eötvös József* miniszter ünnepélyesen fogadta, hogy »az uj javaslat az utolsó betűig magában foglalja mindazt, a mi az 1867. XII. tvczikkben foglaltatik s a kormány a Magyarország részére itt rezervált jogokhoz szigoruan ragaszkodik.«

Se Deák, se pártja nem tudták, mik történtek a szinfalak mögött. Másrészt a javaslatokban sehol nem intézkedtek a magyar hadseregről s egyetlen oly pont nem foglaltatott, mely annak lételét megtámadta vagy kizárta volna. A véderő-javaslat 16-ik szakasza szólt kissé kényesen, midőn azt mondja, hogy a hadseregbe osztrák és magyar állampolgárok egyaránt beléphetnek. *Tisza Kálmán* ezt ugy kivánta módositani, hogy a magyar hadseregbe csak magyar állampolgárok, vagy nálunk megtelepültek, léphetnek be.

Erre felállott *Andrássy* miniszterelnök s a ház *megnyugtatására* kijelenté, hogy e §-nak nem az a szándéka, hogy a magyar *csapatok* német (azaz osztrák) tisztekkel árasztassanak el. *Ez*

távol van ö Felsége szándékától is; söt ö, a miniszterelnök, meg van győződve arról, hogy ö Felsége ez irányban minél előbb intézkedni kegyeskedend, (hogy t. i. a magyar ezredek élén magyar tisztek álljanak.) A törvény azért engedi meg idegenek részvétét a magyar *csapatokban* (sic!), mert jelenleg hiányzik a műszaki csapatok alakítására szükséges magyar elem.«

Feltünő, de a fentebbi alkotmányos titkokból könnyen megmagyarázható, hogy Andrássy gr. az egész parlamenti viták alatt ajkára nem vette volna e szót: magyar hadsereg. Csak magyar csapatok! Auch gut.

Deák Ferencz 1868 augusztus 2-diki nagy beszédében kimutatta, hogy az 1867. XII. tvczikk önálló, független hadsereget nem követel ugyan, de a *magyar hadsereget,* mint részét ő Felsége összes hadseregének, követeli s a tárgyalás alatt lévő védrendszer e törvénynyel nem ellenkezik. Jogfeladásról szó sem lehet. Balközépi szónokok akadtak, Tisza főemberei *Ivánka* Imre, *Várady* Gábor, kik azon biztos reményben, hogy a védrendszer a magyar hadsereg mielőbbi megalkotását lehetségessé teszi, érzelegve fogadták el a javaslatokat általános tárgyalás alapjául, némi *konczessziók* kiséretében.

Országgyülésünk a 67-ki alapon fogadta el a 68-ki védrendszert. A Deák-párt szilárdul meg volt győződve, hogy az uj törvények a magyar hadseregnek nem prejudikálnak, sőt a honvédség által egy lépéssel előbbre viszik azt. Hogy a nemzettel kettős játékot űznek, hogy a parlament ki van játszva, hogy a mesteri hiányokkal s ügyes hézagokkal telt törvény csak arra való, hogy e hézagokon az egységes osztrák hadsereg kényelmesen át defilirozhasson: ezt a magyar törvényhozók nem tudhatták; ezzel csak az osztrák törvény-készítők voltak tisztában. Andrássy pedig, a ki, mint láttuk, járatos volt Izraelben, önmagával megelégedve, sikereire büszkén mosolyogva mondá: »Egy fővel nagyobb vagyok mindnyájatoknál.« Az ország pedig egy magyar hadsereggel kisebb lett.

Nem kisebbitem én Andrássy érdemeit a kiegyezés körül. Ügyes modora, élénk szelleme, diplomatikus udvarképessége közremüködtek az alkotmány visszaállítására, de az alkotmány árán. Bécs aggályait oly simán el tudta oszlatni, mint Jupiter a felle-

geket, de a törvény s a nemzeti jogok árán. Andrássy az alkudozások sikamlós parkettjén megcsúszott s engedett ott is, hol a nemzet és a monarchia jól felfogott érdekében nem volt szabad engednie. Ha titkosan intézte is Andrássy a hadügyi politikát, a baj nem abban rejlett, mintha mala fidessel járt volna el nemzete iránt; mert Adrássy mindig azt hihette, hogy Magyarország javára s a trón dicsőségére munkálkodik; de jóhiszemüsége sokszor megcsalta őt s kárt okozott nemzetnek, trónnak egyaránt.

Gondolhatta Andrássy azt is, hogy a kiegyezés érdekében meg kellett hoznia azt a titkos áldozatot. De a nemzet és Deák Ferencz az 1867. XII. törvénynyel az áldozatok ne továbbját hozták meg a kiegyezésért. E törvényen felül is áldozatot hozni: annyi, mint feláldozni magát a kiegyezést s *ujabb harczra szólitani az országot a maga nemzeti jogaiért.*

Magyar hadsereg nélkül nincs közjogi alap.

Miután a honvédségről szóló törvény szentesittetett s a nemzeti tömjén magával Andrássyval is elhiteté, hogy ez a vivmány csakugyan a providencziális magyar müve; s miután veszélytelen intézmény tengődése ellen Bécsnek se volt kifogása Andrássy maga is azon nézetnek kezdett hódolni, hogy a honvédség csakugyan magyar hadsereg, annyival inkább, mert mitrailleuset is kapott. Kuhn b. hadügyminiszter maga azt mondta a szórlövegekre, hogy annak ugyan nem sok hasznát veszitek! Divatba jött országszerte csak a honvédség fejlesztéséről, tehát a hadsereg magyar tartalékának fejlesztéséről gondoskodni: de hogy mi történik magával az egész hadsereg magyar kiegészitő részével, azzal a negyedfél százezer magyar katonával, lesz-e, hogyan lesz, mikor lesz e hatalmas tömegből magyar hadsereg; azzal se Andrássy, se az ő honvédelmi miniszteriuma nem sokat törődött.

Az 1867. XII. törvény épugy pihent s készült gravamennek, mint valamennyi régi törvényünk a magyar hadseregről századok óta. Midőn a német-franczia háboru kiüt s Andrássyék mozgósítani akarnak: monarchiánk hadserege époly egységesen osztrák volt, mint Königgrätznél vagy Solferinónál; az általános

védkötelezettség alapján nagyobb magyar tömeg vesz ugyan benne részt; nehány egy éves önkéntesünk kitünik a sorból. De semmi más, a monarchia alkotmányos ujjászületésének, dualizmusának, s paritásának megfelelő változást nem vehettek észre e hadseregen. Ez nem született ujra Sadova után sem. Ez a régi volt, hagyományos rendszerével és szellemével, hogy emlékeztessen Ausztria vereségeire és bukására. Pedig a magyar ember veszett kedvében azt mondhatná, hogy törvénykezésünk, közigazgatásunk és adónk maradt volna inkább a régi à la Bachrendszer, mint hadseregünk; mert mai magyar igazságszolgáltatásunkkal, adminisztrácziónkkal s pénzügyeinkkel soha meg nem verjük a muszkát, *csak önmagunkat,* de a magyar hadsereggel a trón és a haza minden ellenségén diadalt aratunk.

E monarchiának Sadova után első sorban nem arra volt szüksége, hogy adóink háromszor oly magasra emelkedjenek, mint az abszolutizmus alatt, hanem arra, hogy a monarchia hadereje ujjászülessen a magyar hadsereg által. Századok tanusága s az 1848 óta elviharzott események ujjmutatása szerint, ez volt a *legelső,* legnagyobb és legsürgősebb *feladat.* És mégis a magyar hadsereget *adták fel legelőször.* Nincs e monarchiának az abderita csodákban párja a kerek világon!

A történet nem fogja megtagadhatni az Andrássy-minisztériumtól azon elismerést, hogy a katonai közigazgatás *alakzatát, külső keretét* lehetőleg alkotmányossá tenni s a parlamenti kormányzat mentével látszólagos összhangba hozni igyekezett. De feladta a lényeget, az alapot, mely nélkül egész hadügyi alkotmányunk üres formalizmussá osztrákosul. Andrássy miniszterelnök *olykor* bátran és erélyesen föllépett a politizáló osztrák tábornokok maradványai ellen. John hadügyminisztert segít megbuktatni; a Grivicic és Rodics eseteknél talpon volt s önérzettel képviselte az elvet, hogy »ne bántsd a magyart.« A határőrvidéki kérdésben fényes diadalt arat a generálisokon. Az alkotmányos rendszerrel és Magyarországgal rokonszenvező osztrák tábornokok Andrássy miniszterelnökben meleg barátra és támogatóra leltek. Edelsheim-Gyulai és Tegethof reaktiválásában nagy része volt. Hogy Kuhn b. közös hadügyminiszter az alkotmányos rendszerbe belétörődött, Beust és Andrássy befolyásának köszönhető.

— A nemzet mindig büszkén tekinthet vissza azon első miniszterelnökére, ki az *osztrák* hadsereg vezéreinek imponálni tudott.

De ezek mind tünékeny, efemer vivmányai egy reményteljes korszaknak. A mint jöttek, ugy elmultak. S Andrássy eme befolyásának roppant ára volt: a magyar hadsereg! A visszaállitott alkotmány legerősebb talpkövét, valamennyi hadügyi törvényünk alapját, a magyar hadsereget, nem volt képes az Andrássy kormány államéletünkbe beilleszteni.

Pedig a magyar hadsereg nélkül a 67-ki kiegyezés nem exisztál és semmiféle kiegyezés nem lehet őszinte, nem lehet tartós köztünk és Ausztria közt. *1867 óta nemcsak Magyarország, hanem Auztria, az egész monarchia léte ingatag alapon nyugodott a magyar hadsereg nélkül. S maga az 1867. XII. törvény, ha a magyar hadsereget kiszakítjuk belőle, épugy megszünik közjogi alap lenni, mintha a magyar nemzet törvényes befolyását a külügyi politika irányára lehetetlenné teszik.*

* * *

Andrássy, mint külügyminiszter, a magyar hadsereg létesitésére annál kevesebb hivatást érezhetett magában, mert hiszen az orosz szövetségi politikához s Bosznia meghóditásához egyáltalán semmi szükség nem volt magyar hadseregre. Az Andrássy-kormányra következő három magyar miniszterium mindegyike csak egy évet élt, alighogy kinevezték, már bukik. Ezek a magyar hadsereg feladott kérdését meg nem oldhatták.

Sőt ezen időközben **Ghyczy Kálmán** pénzügyminiszter rövid kormányzatát arra is felhasználta, hogy az udvarnál lehetőleg lejárja *Sennyey Pált,* ki hadügyi programmjában többek közt a territoriális hadrendszer *komoly* életbeléptetését sürgeté, mely a magyar hadseregnek egyik föltétele.

Tisza leteszi az utolsó fegyvert.

A bihari hős katonai kötelessége.

De mihamar jött a negyedik magyar miniszterium: a *Tisza-kormány*. Ettől bizton várhatta a nemzet, hogy az 1867: XII. törvény alapján meg fogja teremteni a magyar hadsereget. Minden hive a fuziónak, tehát a nemzet óriás többsége fejét tehette volna arra, hogy *Tisza Kálmán* addig miniszteri tárczát sem vállal, mig föltétlen biztositékot nem nyert legfelsőbb helyről az iránt, hogy a magyar hadsereg szerveztetni fog; nem az *önálló* magyar hadsereget értem, melyet Tisza mint ellenzék vezére éveken át követelt, hanem csak azon szerény magyar hadsereget, melyet Deák Ferencz az 1867: XII. törvényben mint az egész hadsereg kiegészitő részét — már megszerzett a nemzetnek. Mikor Tisza rálépett a 67-iki alapra, nem kellett neki többé az ország *jogát* a magyar hadsereghez kivívni; mert a Tisza által elfogadott alaptörvény e jogot nyolcz évvel ezelőtt biztositotta. Tiszának, a miniszternek, csak az volt feladata, hogy e jogunk életbeléptetését, a meghozott törvény végrehajtását, biztositsa.

A balközép vezére nyolcz évig elkeseredett tüzzel követelte a magyar nemzeti hadsereget, melyet nem közös miniszter, hanem magyar hadügyér igazgat, melynek költségeit nem a delegácziók, hanem országgyülésünk szavazza meg. E követelése mellett azonban elég loyális volt Tisza mindenkor elismerni azt, hogy az 1867: XII. törvény a magyar hadsereget, habár korlátoltan, megállapitotta. S e törvény alapján Tisza a magyar hadsereget 67 óta a kiegyezés egyik elengedhetetlen föltételének tartotta. Nagyon helyesen és alkotmányosan. Sőt Tisza és pártja 1868-ban a védrendszerről szóló törvényjavaslatokat általános tárgyalás

alapjául azon indokolással fogadták el, hogy »*a 67-diki törvény alapján a magyar hadsereg Magyarországban lesz elhelyezve, a magyar hadseregben ezentul csak magyar állampolgárok fognak kineveztetni; a magyar tüzér- és müszaki csapatok magyar ujonczokból fognak alkottatni, a magyar hadsereg magyar elnevezéssel és nem anonym fog müködni a csatatéren.*«

Igen, ezt az 1867: XII. tczikk, mint a magyar hadsereg legkisebb kellékeit, föltétlenül követelte nemcsak 68-ban, hanem 1875-ben is, mikor Tisza Kálmán miniszterré lett. S ha Tisza nyolcz évi sikertelen ellenzéki harcza után az önálló magyar hadügyet feladva, a 67-ki alapot fogadta el kormányzata piedestáljául: a legkisebb kötelesség, mit a törvény ráparancsolt s melynek teljesitését önlelkiismerete és nemzete várták tőle, az volt, hogy a magyar hadsereget, mint az egész hadsereg kiegészitő részét, határozottan követelje s létesitésére mindent meg tegyen.

Hogy a deákpárti kormányok s a közös miniszterium nem hajtották végre a törvényt: ez nem mentette föl a Tisza-kormányt a végrehajtás kötelessége alól. A Tisza-kormánynak a magyar hadsereget épen azért kellett minden áron megalkotnia, mert addig senki sem alkotta meg. Gyönyörü alkotmányos állapot lenne az, ha az alkotmány kijátszását s a törvény mellőzését egyik miniszterium azzal indokolhatná: hiszen a másik miniszterium is hasonlókép cselekedett. Mint az egyszeri családban, hol az apa meglopta a nagyapját, a fiu meglopta az apját, az unoka meglopta mind a kettőt s valamennyien elpusztultak és börtönre kerültek. Egyik hiba nem fedezi a másikat; az első törvényszegés nem igazolja az utána következőket.

S a Deák-párt azt is mondhatta volna Tisza Kálmánnak: Én helyreállitottam az alkotmányt; megcsináltam a magyar honvédséget. Te is csinálj valamit, ne csak adósságot. Alkosd meg a magyar hadsereget.

A hadsereg 1875-ben a magyar honvédségen kivül époly osztrák volt, mint Königgrätznél. A magyar ezredek nagy része Ausztriában, az osztrák ezredek nagy része nálunk. A hadsereg iskolái, közigazgatási intézetei, raktárai, fegyver- és hadszergyárai Ausztriában összpontositvák. A tisztikarnak nem több, mint

$4^1/_2$ százaléka magyar. A tüzérség s műszaki csapatok még a honvédségnél is osztrák anyagból alkottattak. Szóval a közös haderőben a magyar seregnek semmi nyoma. Csak honvédségünk állott előttünk, mint a jövő halvány reménye. De a 67-iki kiegyezés és törvény mellettünk szólt; s visszavívott alkotmányunk a nagy fuzionális miniszterium kezében legyőzhetetlen fegyver azon czélra, hogy a 67-ki béke alapföltételét, a magyar hadsereget megvalósithassa. Mit a Deák-párt egymaga nem ragadhatott ki Bécs markából; mert a párt valódi vezérének, Andrássy Gyula grófnak meg volt kötve a keze: azt az óriás »szabadelvü párt« annyival könnyebben kivívhatta volna, mert az ő vezére Tisza Kálmán, a bihari hős, egészen szabad kezü vala!

S mathematikai biztossággal állithatjuk, hogy ha Tisza, élén az országos szabadelvü párttal, az 1867: XII. tczikk szigoru végrehajtását határozottan követeli s miniszteri állását e legfontosabb alkotmánykérdésünk törvényszerü megoldásához köti: az országnak ma már az egész hadsereg keretében ott állana magyar hadserege.

A filiszterek persze ismét azzal állanak elő, hogy feloszlatják az országgyülést. Igen; de mielőtt ezt tennék: nagyon meg fogják gondolni, vajjon a jövő országgyülés nem követel-e kétannyit. Alkotmányunkat koronás királyunk nem fogja felfüggeszteni soha. S hogy Ausztria nem fogja többé konfiskálni a magyar alkotmányt: arról kezeskedik nekünk — Sadova. S a mi legfőbb, a 19. század vége felé élünk; e monarchiában a magyar nemzet jogain paczkázni többé nem lehet. Az ország jogait biztositó törvényeket végre kell hajtani az utolsó betüig, kerüljön bármibe.

Egy országot a kormányképességért!

De jó Tisza Kálmán nem igy gondolkozott. 1875. február 3-diki beszédében, melylyel átlépte a Rubicont, a hadügyi kérdést alig érinté; *mert tudta, hogy a miniszteri aspiránsoktól ezt Bécsben* rossznéven veszik; kormányképességök függ a hallgatástól. S Magyarországon fődolog *»a kormányképesség«;* ez a felséges mű-

szó, melyet először a magyar parlamenti szótár szerkesztői találtak fel. Más parlamenti államokban nem tudják, mi az a kormányképesség. Mert minden tisztességes párt hivatott a kormányra. Nálunk a hivatottság azon képességtől függ, mennyire tud a magyar politikus osztrákká átalakulni. Kell, hogy legyen bennünk »a wienerisches Blut, a wiener Hamur!«

Tisza tehát február 3-dikán mint magyar katona fülig begombolta magát és annyit emlitett a hadügyekről, hogy a hadsereg költségeinél csak annyi megtakaritást fogadhatna el, a mennyi a monarchia biztosságát nem veszélyezteti! A védrendszerről alkotott törvény pedig bizonyos évek számához van kötve. Ennyi az egész, mit a magyar nemzeti hadsereg s az önálló magyar hadügy rokkant bajnoka minisztersége küszöbén mondani jónak látott. — De sebaj! Kétségtelen, hogy Tisza a deákpárti zömmel s a koronával folytatott titkos tárgyalásain szóba hozta a magyar hadsereg kérdését.

Erre nézve biztosan állithatom, hogy *Tisza Kálmán a miniszteri tárcza iránt folytatott bizalmas alkudozásaiban soha egy szóval nem emlité a hadügyi kérdéseket.* Mélyen hallgatott ezekről, mint a külpolitikáról. A ki magyar miniszter akar lenni, az ne legyen se katona, se diplomata; ne játszék se a tüzzel, se a külügyekkel; hanem szerény tógában mondja el, hogy az államháztartásban megrendült egyensulyt az ország áldozatkészsége mellett vállalkozik helyreállitani, az 1867 : XII. törvényczikket pedig fentartja, **„ugy a mint van“** s azzal vége. Tisza is csak ennyit mondott és kinevezték miniszternek. Hallgatása többet ért az aranynál két miniszteri tárczával.

Tisza se a Deák-pártnak, se a Bittó-kormánynak, se Ő Felségének, se Andrássy külügyminiszternek nem alkalmatlankodott katonai ügyekkel, hanem elfogadta a hadügyi helyzetet »ugy a mint volt.« Február 3-diki beszédéről pedig Budapestről azt táviratozták a bécsi köröknek, hogy *Tisza a hadsereg kérdésében oly nyilatkozatot tett, melyet 1874-ben megtagadott.* Tudnunk kell, hogy Tisza 1874. márczius 10-én Ő Felsége előtt nyomatékosan hangsulyozta, hogy *a magyar hadsereg az 1867 : XII. tczikkben is bennfoglaltatik s azt ezen törvény alapján is követelheti Magyar-*

ország. E nélkül ő (Tisza Kálmán) nem lehetne oly helyzetben, hogy miniszteri tárczát elfogadhasson.

De ez még 1874-ben történt. 1875-ben — egy év különbség vagy tán annyi sem — már államfilozof vált Tisza Kálmánból s ha a szükség ugy kivánja, a miniszteri székért már azt is kész bebizonyitani, hogy a 67-iki törvény a »magyar hadsereg« alatt világosan az egységes osztrák hadsereget érti! Mert a politika az exigencziák tudománya.

Igaz, hogy a magyar hadsereg kérdését felülről senki nem hozta elő 1875-ben Tiszának. De Tisza nem is várhatta, hogy az osztrák generálisok tányéron hozzák eléje a magyar hadsereget s megkinálják vele a bihari pontok szerzőjét. E nagy kérdést Tiszának kellett volna szőnyegre hoznia, mielőtt miniszterré neveztetett. A nemzet, trón és monarchia érdekei követelték, a törvény parancsolta, hogy a ki az önálló magyar hadügyet nyolcz éven át fenyegetőleg sürgeté, azon államférfi legalább törvényesitett hadügyi jogainkat védje meg. *Ha feladta Tisza a saját programmját, legalább Deák programmját ne adja fel!* Ezt kivánta tőle az alkotmány, a hazafiság s a politikai becsület. De Tisza egy lépést nem tett a magyar hadseregért. Őt sokkal inkább érdekelte, hogy *Péchy Tamást* a közlekedési, *Várady Gábort* az igazságügyi miniszterségbe benyomhassa, mintsem a magyar hadsereget Bécstől kivívhassa. Hogy a magyar csapatok élén azontul is osztrák tisztek állnak, ezzel Tisza semmit nem törődött, de hogy a magyar kormány élén Tisza Kálmán állhasson, ez volt az ő politikai programmja.

Bécsben az 1875. február 3-án a megfordult balközépi vezér politikáját ugy fogták fel, hogy »*Tisza a hadsereg kérdésében egészen a Deák-párt álláspontjára lépett*«. Ez Bécsben nagy megnyugvást szült. De Magyarországon nem szülhetett megnyugvást; mert Tiszának a hadsereg kérdésében a törvény álláspontjára kellett volna lépnie, mit addig a Deák-párt elmulasztott.

Tisza ordre de bataille-ja.

(Szuronyokra támaszkodik.)

De Tisza Kálmán nemcsak 1875-ben hallgatott azon törvényünkről, mely a *magyar hadseregről* szól, hanem e szót több mint nyolcz évi kormányzata alatt soha ki nem ejté a száján. S ha nem akad magyar kormányférfiu, a ki Ő Felsége szine előtt a trón iránt köteles nyiltsággal elmondja, mit követel a törvény: akkor magyar hadseregünk nagyon természetesen soha nem lesz, ha csak mennyei malasztképen az égből nem hull alá.

Igen ám, de az ily bátor miniszter állásával játszik s az állását féltő miniszter azt mondja az ellenzéknek, a mit 1874-ben **Ghyczy Kálmán** pénzügyminiszter mondott: — »Majd ti mondjátok ezt meg Ő Felségének, ha miniszterek lesztek!«

Mire az ellenzék oly forma választ adhatna Tiszának, mint egy kitünő államférfi Ghyczynek 1874-ben válaszolt: »Igen; de most ti vagytok a hatalmon, ti vagytok a király tanácsosai: most tehát a ti kötelességtek, ezt nyiltan megmondanotok Ő Felségének. És minden magyar ember, kit a király megkérdez: mondja ugyanazt. Ha nem akad a koronának tanácsosa, a ki mást mondjon: akkor a korona is rá fog állni!«

Ennél nagyobb politikai igazságot magyar ember még nem mondott soha. De a mi alkotmányos minisztereink nincsenek oly szilárd anyagból alkotva, hogy ily fényes igazság szikrát foghatna az ő kebelökben. Ők azt tartják, hogy minden engedmény oly tál-étel, mely a nyerőnek étvágyat csinál. A miniszteri szakácsok tehát boszorkányüstjökben egyik ételt a másik után főzik, hogy feltálalhassák Bécsnek. Miután a magyar hadsereget feladták: miért ne adhatná fel Tisza Kálmán a nemzet hadügyi jogait egymás után!

A Tisza-kormány a magyar hadsereg helyett azt tanácsolta a koronának, hogy vegyük el az ország azon katonai jogait is, melyeket az 1867: XII. tczikk biztositott az országnak.

E törvény 12. §-a azt mondja, hogy »*a katonaság elhelyezését*, az eddigi törvények alapján, az ország magának tartja fenn.« Az eddigi törvények a katonaság elhelyezését azért vindikálták

az ország jogának, hogy a magyar hadsereg béke idején a magyar állam területén helyeztessék el s az osztrák vagy más idegen csapatok itt ne helyeztessenek el. Száz és száz törvényünk van, melyek ezt diktálják; idéznünk is fölösleges. E törvények nem csonkitják ugyan Ő Felségének az »Ordre de bataille-re vonatkozó, azon jogát, hogy a magyar csapatokat békében *Magyarország területén belöl* miként helyezze el és nem mondják, hogy az ordre de bataille-t a magyar országgyülés állapitsa meg: hanem viszont Ő Felsége sem állapithatta meg az ordre de bataille-t országgyülésünk beleegyezése nélkül olyképen, hogy a magyar csapatok béke idején hazánkból kivitessenek s helyette osztrák csapatok hozassanak be. Ez volt a *dislokáczió joga,* melyet az ország több fontos ok mellett azért is fentartott magának, hogy a magyar hadsereg létjogát ezzel is hangsulyozza és annak egyik alapföltételét biztositsa. A magyar hadsereget itthon kell nevelnünk s harczra késziténünk; s nyakunkra osztrák hadakat ne hozzanak: ezt jelentette az elhelyezés joga.

Miért tanácsolta a Tisza-kormány a koronának, hogy az 1867. XII. t.-czikkből e fontos jogát az országgyülésnek ki kell törülni? Talán csak nem akarja Tisza miniszterelnök a maga gonosz politikáját s erkölcsileg bukott uralmát osztrák csapatokkal védelmezni a nemzet ellenében. Hiszen hűbb őrei annak a mamelukok, mint az osztrák ezredek. Vagy attól tart a Tisza-miniszterium, hogy jöhetnek idők, mikor roskadozó miniszteri székét csak osztrák szuronyok tarthatnák fenn s ilyenkor nem lenne tanácsos, ha az országgyülés igy szólhatna: »a katonaság elhelyezése a régi törvények alapján az én beleegyezésem nélkül nem történhetik s én nem egyezem abba, hogy az ország területén osztrák csapatok helyeztessenek el«? De hiszen ilyen idők alkotmányos korszakunkban lehetetlenek. És Tisza miniszterelnök mégis megfosztotta az országot egyik sarkalatos jogától, melyet neki a 67-ki kibékülés biztositott; *megfosztotta azért, hogy a magyar hadseregnek minél kevesebb nyoma legyen a törvényben!* Mert egy oly tömeg katona, melyet Magyarországon csak ujonczoznak, de melyet a közös hadügyminiszter rögtön Ausztriába viheti s ott nevelhet, az nem lesz, nem lehet magyar hadsereg soha.

Századokon át fenmaradt az ország diszlokaczionális joga;

egyetlen osztrák miniszter sem volt képes keresztülvitetni a magyar országgyülésen, — pedig sokan próbálták, — hogy e jogunkról lemondjunk. Tisza miniszterelnök, a ki átkokat szórt a 67-ki törvényre, mert feladta — úgymond — az önálló magyar hadügyet: 1879-ben pártjával együtt elvette törvényhozásunktól a 67-ben rezervált katonai jogkört is. Igy csinálja a magyar hadsereget. *Midőn Tisza a katonaság elhelyezésének jogát elvette a parlamettől: a hadsereg egységes osztrák jellegének ujabb biztositékot szerzett.* A magyar országgyülésnek ma már semmi beleszólása sincs abba, hová helyezzék az egységes hadseregben felolvadt magyar katonaságot; ha Bécsnek úgy tetszik, valamennyi ezredünket Ausztriába szállásoltathatja s minden osztrák ezredet Magyarországon helyezhet el. Sőt az 1879. XXXVI. t.-czikk 22. §-ában a Tisza-kormány arról is gondoskodott, hogy a *magyar honvédség béke idején,* országgyülésünk megkérdezése nélkül, Ausztriába vitethessék s az osztrák honvédség a mi vendégünk lehessen.

Igy épiti ki Tisza Kálmán a 67-ki alapot, melynek egyik oszlopa a diszlokaczionális jog feladásával ismét eldöntetett. S hogy ezen herostratesi munkáját igazolja, arra hivatkozott jeles miniszterelnökünk, hogy Ő Felsége már 1870-ben, az országgyülés megkérdezése nélkül, állapitotta meg a hadsereg békeelhelyezését. Tudjuk; de a 67-ki kibékülésnek nem nagy szolgálatot tettek ama miniszterek sem, kik Ő Felségének ily tanácscsal szolgáltak. És csakis az országgyülés megkérdezése nélkül történhetett, hogy 1870-ben a magyar csapatok egy része Ausztriába, az osztrák csapatok egy része pedig Magyarországba vezényeltetett. De az 1870-diki miniszterek legalább nem törölték el azon törvényt, melynek alapján országgyülésünk jogát a katonaság béke-elhelyezésére gyakorolhatta. Tisza magát a jogot törülte el, valamennyi régibb törvényünkkel együtt, melyek e jogot biztositották; s a 67-ki alapon ujabb rést ütött.

A folytonos törvénysértésekkel s alkotmánycsonkitásokkal jutottunk 17 év alatt oda, hogy a 67-diki alap ma többé nem létezik.

* * *

Tisza Kálmán különben annyi fáradságot sem vett magának, hogy hadügyi törvényeinket elolvassa s fogalma sem igen volt arról, hogy mi van azokban. Mert például Tisza 1875 február 3-ki miniszterjelölti beszédében azt állitá, hogy »*a védrendszerről alkotott törvény bizonyos évek számához van kötve s annak lejárati ideje van.*« Holott a védrendszerről alkotott XL. t.-czikket senki sem kötötte bizonyos évek számához; senki sem kötötte lejárati időhöz. Tessék elolvasni. S igy a védtörvény addig tart, míg azt meg nem változtatják. Csak egyetlen egy pontja van: a 800,000 hadi létszám, mely 10 évre volt érvényes. De a védrendszert magát, az arról szóló törvény 58 paragrafusával együtt minden pillanatban, már akkor is meg lehetett alkotmányos uton változtatni, mikor Tiszából miniszter lett. Miért fogta rá tehát Tisza a védrendszerről alkotott törvényre, hogy az bizonyos évek számához van kötve? Vagy azért, hogy nem ismerte a törvényt, a mi egy honmentésre vállalkozó államférfiut politikai kötéltánczos alakjában tüntetne föl; vagy azért, hogy a törvényt félremagyarázva, szándékosan elámitsa az országgyülést saját párthiveivel együtt, nehogy valakinek eszébe jusson a miniszteri polczra törekvő Tisza Kálmántól azt várni, hogy ő a védrendszernek a magyar hadsereg javára szolgáló megváltoztatását követelje a koronától. Mert ha igaz lett volna azon ámitás, hogy a védrendszerről szóló törvény 10 évre szól: akkor Tiszának 1875-ben fölösleges a magyar hadsereget emlitésbe hoznia; miután arra még három egész éve maradt.

Mivel azonban a védrendszer már 1875-ben megváltoztatható volt s Tisza már akkor követelhette, hogy a közös hadsereg magyar részéből magyar hadsereg alakittassék: bámulnunk kell a fuzionális elemek azon könnyelműségén, hogy Tisza hamis prolongácziójába belényugodtak s azt mondták, hogy a tiz év letelte előtt ne bolygassuk a katonai kérdést.

* * *

A tiz év eltelt. Ez alatt a Tisza-kormány megköté az uj gazdasági alkut Ausztriával s bement Boszniába; a nagy fuzió is szétbomlott anélkül, hogy a magyar hadsereg ügyében egyéb történt volna, mint a diszlokáczionális jog elkobzása! S a Tisza-kormány ezután rögtön 2 paragrafussal elintézte az egész hadügyi kérdést, röviden, de határozottan. Az 1879. LI. trv.-czikk azt mondja, hogy a hadsereg 800,000 főre szabott létszáma s ebben a magyar állam 342,988 embert tevő hadjutaléka további tiz évre megállapittatik. A monarchia hadereje marad a törvénynek ellenére egységesen osztrák; a magyar hadsereg pedig marad folyton gravamennek. Pedig ekkor már Bismarck rádiktálta monarchiánkra a német szövetséget s Bécsnek akarva nem akarva állást kellett foglalnia az orosz ellen. Ha tehát eddig nem volt szükség nemzeti haderőnkre: a megváltozott európai helyzet még sürgetőbben követelte a magyar hadsereget, mint a 67-ki törvény.

Sőt ekkor már Andrássy Gyula gr. is megszünt miniszter lenni; igy nem gátolhatta többé Tisza miniszterelnököt abban, hogy a 67-ki törvényt úgy magyarázza, a mint irva és szentesitve van. De a Tisza-kormány már rég tulhaladta azon stádiumot, hogy ő a magyar hadsereg ügyében lépést tehessen; *mert Tisza miniszterelnöknek a történtek után nemcsak miniszteri tárczája, hanem politikai existentiája is Bécstől függött.*

Azon magyar kormányelnök, ki a bécsi gazdasági egyezséget, az orosz szövetséget és Bosznia okkupáczióját aláirta, *Bécs kezében* még mindig hatalmas àtout lehetett, de nemzetünknél egy kijátszott és elütött kártya volt, melylyel a magyar hadsereget többé soha meg nem nyerhetjük. Tisza 1878 után politikai szerepet csak mint Ő Felsége miniszterelnöke s nem mint a nemzet vezére játszhatott s a mely pillanatban a korona elejti: politikai szerepe örökre oda van, még akkor is, ha (talán) függetlenségi párt vezéreül ajánlaná fel magát. Ez az osztrák-magyar »tény-kedések« kérlelhetetlen logikája. Hiába van mesterséges többsége a parlamentben, a nemzet többsége nem áll többé háta mögött. Őt Bécs tartja kezében. Bécs kegyéből pedig a magyar hadsereget csak fatalis körülmények közt nyerhetné meg a magyar kormány.

1878 után Tisza egész politikáját s Magyarország politikai helyzetét ez magyarázza meg. Ez magyarázza meg tehát azt is, hogy midőn a védrendszer reformja szóba jött: a Tisza-kormány akkor sem emel egy hangot sem a magyar hadsereg érdekében, hogy az ellenzék minden indokolt követelése egy magyar katonai akadémia iránt delegáczióban és országgyülésen falra hányt borsó maradt. Innen ered az is, hogy a territoriális hadrendszer létesitésénél a Tisza-kormánynak semmi más szerepe nem jutott, mint az, hogy a berlini szövetség által Bécsre ráolvasott szükségességnek a magyar kormány is tapsoljon. Innen ered, hogy a Ludovika Akadémia elhanyagolt fejlesztése s honvédségünknek tisztekkel való ellátása iránt is egyenesen Bécsből jött az utasitás, noha a Tisza-kormányt éljenzik érte. S a magyar honvéderő fokozása érdekében a magyar miniszterium csak elfogadja azt, a mit Bécsből, kikerülhetlen kényszertől indittatva, háborus aggodalmak közepette kezdeményeznek és javasolnak. Bécs parancsol: a Tisza-kormány pedig szalutál és engedelmeskedik. Holott a törvény nemcsak a honvéd *köpeny* foltozásához, hanem a magyar hadsereghez is jogot adott a nemzetnek.

Tisza miniszterelnök föltétlen függése Bécstől okozza azt, hogy a magyar honvédelmi miniszterium, daczára nagy apparatusának, nincs abban a helyzetben, hogy kezdeményezőleg vagy legalább az osztrák kormánynyal egyidejüleg léphessen föl oly katonai ügyekben, melyeknek intézésére a törvény a magyar és az osztrák kormánynak egyenjogot ad. S ez utóbbi kész javaslataival folyton dominál bennünket. Andrássy miniszterelnöksége idején honvédelmi miniszteriumunk kezdetben két tanácsosból állott s igy nem csoda, ha az osztrákok javaslataikkal megelőzték és meglepték ezt, vagy hogy Andrássy a magyar testőrségre vonatkozó javaslatot is csak akkor dolgoztatta ki, mikor Ő Felsége kabinetirodájából a porosz testőrség szabályzatát megküldték neki, azon sürgető figyelmeztetéssel, hogy ehhez hasonlót készítsen! De ma a magyar honvédelmi miniszterium fényes palotájában nagy szervezett testületül, tele szakavatott tanácsosokkal s hadintéző méltóságokkal! Miért nem dominálják ezek kész eszméikkel s javaslataikkal az osztrák urakat? Miért szerezte be megboldogult Szende miniszterünk a védrendszer reviziójához szükséges könyvtárt akkor, a

mikor már nem olvasni és tanulmányozni, hanem a kidolgozott magyar tervezettel imponálnunk kellett volna a bécsieknek? Miért késik el a Tisza-kormány katonai dolgozataival? Miért kullog mindig utoljára ott, a hol elsőnek kellene lennie?

Csak azért, mert Tisza miniszterelnökre nézve mindaz, a mi katonai kérdés, ne nyulj hozzám; neki sokkal több szüksége van a kész töltényekre s a kivonuló katonaság alkalmazására, hogysem illetéktelen beavatkozásával a tábornokok egységes köreit zavarni tanácsosnak tartaná. *A mely magyar kormány a szuronyokra támaszkodik: az soha nem foglal állást a szuronyokkal szemben.* Hogy jönne ellentétbe egy Tisza-kormány a katonai hatalmakkal, mikor ezeknek védpaizsa nélkül a közelégületlenség mind veszélyesebb kitörései közt, szüntelen zendülésektől, néplázadásoktól környezve, egy perczig sem lehetne biztos az élete.

Ily magyar miniszterium mellett ne csodáljuk, ha az egységes osztrák hadseregben a régi soldateska szellem oly erupczióit érjük meg, mint a Seeman ügy, Bartha Miklós s mások lemészároltatása, Bizony Miklós deresre huzatása. Ne csodáljuk, ha Tisza sem az erőszakos vérontásért, sem megsebzett nemzeti méltóságunkért nem tudott és nem akart megfelelő elégtételt szerezni.

A legsulyosabb alkotmánysértés.

Ne csodáljuk, ha a *territoriális hadrendszer* törvényileg biztositott nemzeti jogaink megsértésével s a papiroson nyugvó magyar hadsereg szomoru gunyára foganatosittatik anélkül, hogy ez ellen a magyar miniszteriumnak egy tiltakozó szava lenne. Ha a magyar ember a területi rendszerről álmodik: azt hihetné, hogy valahára kezdetén állunk a magyar hadseregnek. A komolyan gondolt s azon czélzattal létesitett területi rendszer, hogy az 1867. XII. törvényt végrehajtsuk, kétségtelenül bevezető lépést képezhetne a magyar hadsereghez. S miután a közös hadügyminiszter nem tette: a magyar miniszteriumnak alkotmányos kötelessége lett volna oda hatni, hogy a hadsereg területi elhelyezése

a magyar hadsereg törvényszerü fogalmának megfelelő legyen s ezzel kapcsolatban megtétessenek mindazon intézkedések, melyek hadseregünknek legalább jövő alakúlásához szükségesek.

De a Tisza-kormány egész erélylyel védte a közös hadügyminiszter mindazon intézkedéseit, melyek oda czéloznak, hogy a területi elhelyezés mellett a magyar hadseregre gondolnunk katonai képtelenség legyen. A magyar gyalogzászlóaljaknak tekintélyes része Boszniában s Ausztriában helyeztetik el. Lovas ezredeink Ausztriába, osztrák lovas-ezredek Magyarországra vezényeltetnek. A katonai akadémiák s közigazgatási intézetek, a fegyvergyárak és tárak Ausztriában maradnak összpontosítva. A tüzérség és műszaki csapatok csaknem kivétel nélkül folyton osztrák katonaságból alakittatnak. Az itthon elhelyezett magyar *legénység* egyelőre nyugton marad ugyan, tekintettel a közeledő háborura: de annál nagyobb a *tisztek* körében a mozgósitás Ausztriából ide s innen Ausztriába. Miután a mai előléptetési rendszer nem az ezredenkénti, hanem a fegyvernemek szerint való előléptetést ismeri: az egész egységes osztrák hadsereg gyalogsága s többi csapatnemei egy-egy concretualis státust képeznek. És mi történik? Ha az osztrák tisztek nehány évig magyar földön, magyar ezredeknél szolgáltak: kissé elsajátítják nyelvünket, megszeretik ugy a hogy hazánkat, az ezred magyar legénysége és osztrák tisztikara nagyjából már kezdi érteni egymást: ha nem is nemzeti, de bizonyos *katonai solidaritás* fejlenék ki közöttük. De mindez rövid ideig tart; mert a folytonos előléptetéseknél a Magyarországon lévő osztrák tiszteket áthelyezik Ausztriába s az osztrák csapatoknál szolgáló tiszteket pedig előléptetik Magyarországra. A leitmericzi cseh főhadnagyot Kecskemétre vagy Kőrösre hozzák kapitánynak és vice versa. Az osztrák tiszt, a ki 3—5 vagy tiz év alatt nálunk valamit elsajátit a magyar nyelvből, egy laibachi ezredhez lép elő s helyébe jön egy sült szloven tiszt, hogy miként elődjének, neki is alkalma legyen a magyar abc-ét elsajátítani.

Szóval ma a tiszti karral ugyanazt teszik, a mit előbb a legénységgel tettek. Folyton mozgósitják őket ki s be, hogy valamikép nagyon meg ne szokjanak a magyar földön. A legénység territoriális: a tisztikar folyton hullámzik Ausztriából hozzánk s

innen vissza. Mert különben az ezred legénysége és tisztikara megérthetné egymást, együtt is érezhetne; a területi hadtestekben bizonyos önállósági hajlamok verhetnének gyökeret Magyarországon. S vége lenne a hadsereg sérthetetlen osztrák egységének.

Ha a *magyar hadsereg*, mint az egész haderő kiegészitő része, fennállana: a magyar katonai tiszteket csak Magyarországon léptetnék elő, miként az osztrák tiszteket Ausztriában. *És csak akkor lenne meg Ő Felsége hadseregében a valódi katonai egység, a csapatok taktikai és szellemi egysége, melynek alapja az, hogy a legénység és tisztikar egy legyen!*

* * *

De a Tisza-kormány ajakára az *alkotmányos titkok* és nyilt hibái sokkal erősebb lakatot vetnek, hogysem ily fényes igazságot megmondhatna oda fent a magyar királynak.

Hanem abba készséggel beleegyezett a Tisza-kormány, a mire Ausztria negyedfélszáz éven át nem talált magyar törvényhozót. Régibb törvényeink, melyeket az 1867. XII. trv.-czikk nem törölt el, sőt megerősített; törvényeink, melyek ma is fennállanak, azt parancsolják, hogy a magyar ujonczok egyedül magyar ezredekbe soroztathatnak, szolgálhatnak s őket nem magyar ezredekhez áttenni semmi szín alatt nem lehet. Olvassa meg Tisza miniszterelnök az 1840: II. tczikket. E törvényét Magyarország soha fel nem adta; sőt midőn az 1867: XII. törvényt megalkottuk, a magyar hadsereg szentesitésével ezt is ujabban megerősitettük.

A Tisza-kormány ezen katonai alaptörvényünket is megszegte; mert beleegyezett, hogy a magyar ujonczok egy része osztrák ezredekbe tétessék át s a magyar zászlóaljak az osztrákkal együtt képezzenek *egy ezredet*. 1883-tól kezdve a magyar ujonczok osztrák ezredekbe soroztatnak és ott szolgálnak, 17 magyar zászlóalj 7 osztrák ezredben. Ilyen territoriális hadrendszer egész Európa bámulatát megérdemli!

Ezzel a Tisza-kormány nemcsak a régibb és a 67-ki törvényt sértette meg, hanem már egész *nyiltan feladja* 67-ki alkotmányunk azon alapelvét, mely szerint az egész hadsereg kiegészitő része a

magyar hadsereg. Mert ha a magyar ujonczok osztrák ezredekben szolgálhatnak: akkor a *magyar hadsereg elvileg is meg van semmisitve* s hazánk államisága és alkotmánya *nyiltan* megtámadtatott.

Államjogi szempontból tekintve, ez a legsúlyosabb sértés, mely tizenhét év alatt alkotmányunkon s a 67-ki kiegyezésen ejtetett. Őseinktől az osztrák kényuraság erőszakosan elragadta a nemzet katonai jogait: de egy jogot összekötött kezében is megtartott az ország, egy jogunkat a bécsi abszolutizmus sem mert eltiporni, ez a *magyar ezredek integritása* s azon sérthetetlen közjogi elv, mely szerint a magyar ujonczokat az osztrák ujonczokkal egy ezredbe olvasztani nem szabad. A magyar államiság katonai téren századokon át a magyar ezredekbe menekült. 1867 óta az egész hadseregben minden osztrák: a magyar hadsereg eszméjének egyetlen búvóhelye az ezred maradt, hol a legénység s az altiszti kar magyar nemzeti jellegét kevertelenül megtartotta. A Tisza-kormány ezen végjogunkat is megsemmisité. Az 1867-ben törvénytelenül kezdett, tizenhét éven át megszakitás nélkűl folytatott egységes osztrák katonai rendszert azzal tetőzte be, hogy az egység elvét az osztrák és a magyar legénység ezredi összeolvasztásában is diadalra segiti.

A bécsi politika: »die unberührte Integrität des k. k. Heeres aufrecht zu erhalten«, akkor ülte legfényesebb győzelmét, mikor Tisza miniszterelnöknek a magyar ujonczokat osztrák ezredekbe soroztathatni sikerült s ezzel a magyar ezredek integritását szétrombolta. Most már csakugyan nincs többé a hadseregben semmi, a mire nemzetünk mint a magyar hadsereg mellett bizonyitó *principiumra* hivatkozhatnék. Most már minden egységes a vezérkartól a legénységig és minden közösen osztrák az egész hadseregtől az ezredig. Több mint nyolczszázezer emberből álló hadserege monarchiánknak ma sokkal egységesebb és osztrákabb, mint I. Ferdinánd királyunk óta bármikor. S ha régi országgyülésünk gravameneit olvassuk és összehasonlitjuk hadseregünk mai helyzetével: azt találjuk, hogy a katonai kormányzatban nagyobbak az ország sérelmei a Tisza-kormány alatt, mint bármikor az abszolutizmus sötét napjaiban.

Katonai paritás.

A közösnek hivott bécsi hadügyminiszterium nagy személyzete közt egy pár magyar ember lézeng az egységesség czégéreül. 4 osztályfőnök, mind osztrák, 15 osztályvezető közt egy magyar név. 37 vezérkari ezredes közt két szál magyar. A katonai hivataloknál s közigazgatási intézetnél hiába nézel honfiak után. 16 hadtest és katonai parancsnokságnál ugyanannyi a parancsnok, ugyanannyi a helyettes és a vezérkari főnök: összesen 48-an vannak. De ezen alkotmányos számban csak *három* magyar virul; még pedig a 16 hadtestparancsnok közül az egyedüli Edelsheim Gyulai, a ki legyen közöttünk hőn üdvözölve; mert osztrák állampolgárból nem rég tért át magyar indigenatusra. Egy helyettes parancsnok és ugyanannyi vezérkari főnök! Osszesen *három* magyar név s 45 idegen. Ezek vezetik az egységes hadsereget békében, ezek fogják vezetni a jövő háboruban. Adja Isten, hogy több szerencsével vezessék, mint a königgrätzi tábornokok. 29 alkalmazott *táborszernagy* közül *két magyar,* de az egyik Fratricsevics a magyar testőrség kapitánya. 65 alkalmazott *altábornagy* közt a közös hadseregnél csapatparancsnoki állásban csak *két magyar* diszeleg. 136 alkalmazott *vezérőrnagy* közül a közös hadseregnél csapatokat csak 8—10 magyar vezényel. A gyalogezred parancsnokok közt is böngészhetel: míg néhány magyarra lelsz. A tüzérség és hadmérnöki kar osztrák hazafiakból állanak. És nagy szerencse, hogy az ágyu és a kő nem olyan, mint a magyar baka, ki csak magyarul ért; az ágyunak és a kőnek osztrák-magyar fülök van, egyformán értik, akár németül, akár magyarul kommandirozzák őket.

Két katonai akadémia s valamennyi szakképző intézet és tanfolyam a hadi iskolával s a törzstiszti tanfolyammal együtt, összesen tizenegy katonai tanintézet mind Ausztriában. A katonai gyárak és tárak Ausztriában összpontositvák. A hadi tengerészetnél a tengernagyok és sorhajó-kapitányok közt a ki magyarra bukkan, jutalmat érdemel; hiába hangzik a jelszó: »tengerre magyar« tengeren is osztrákok és délszlávok vezetnek bennünket, noha a német hadtengerészeti akadémia Fiumében létezik.

A hadsereg létszámában minden száz katona közül 42 magyar állampolgár; a tisztikarban ezen arány ugy változik, hogy minden száz tiszt közül csak három és fél magyar. Nemcsak a hadtesteket, osztályokat, dandárokat, hanem a sült magyar ezredeket is németek, csehek, olaszok szerbek, horvátok vezetik. A tiszti karban még *az olasz is nagyobb százalékot foglal el, mint a magyar!* A kormánypárt éljenzett, mikor a közös hadseregbeli tiszteknek a honvédséghez való kivételes áttételét megszavazta; de aligha tudta, miért éljenzett; mert a közös hadseregnél ijesztőleg csekély magyar tiszti létszám ezen intézkedés által még jobban leolvadt. Az éljenek tehát csak a magyar hadsereg gyászindulójának hangjai lehettek.

Korona és kard.

És most vegyük kezünkbe a 67-ki törvényt, melyet az ország alaptörvényének szeretnek gunyolni s olvasva benne azt, hogy »*a magyar hadsereg az egész hadsereg kiegészitő része*«, hogy »*a magyar hadsereg* kormányzatának egy részét az ország magának tartotta fenn«, — azt kérdezzük a Tisza-kormánytól: hol a magyar hadsereg, a törvény értelmében alakult hadsereg?

Mit az *1861. országgyülés első feliratában* az abszolutizmusnak mondott, azt mondjuk mi az alkotmányos kormánynak: »*A törvények értelmében alakult hadsereg* az alkotmányos szabadságnak legerősebb biztositéka. Nekünk ezen biztositékot megengedték szentesitett törvényeink s mi azoknak megszüntetésében vagy bármi korlátozásában soha meg nem egyezünk és azoknak ideiglenes felfüggesztését is az alkotmány felfüggesztésének, sőt az alkotmányosság megtagadásának tekintjük.«

Az 1867: XII. törvény Magyarország dualisztikus egyenjoguságát, állami paritását Ausztriával a hadügyekben is világogosan megállapitotta akkor, midőn a magyar hadsereget s az ország számára fentartott katonai jogokat proklamálta: hol tehát az ország katonai paritása, hol a dualizmus, hol a magyar állam egyenjogusága hadügyi téren?

Ha a nemzet e kategorikus kérdéseire Tisza miniszterelnök rendes szokása szerint a Deák-párttal és Andrássy Gyulával takaródzik: azt teheti; de ez a közjogon mitsem változtat. A törvényt a Deák-párt mulasztásai sem takarhatják el. Hol a magyar hadsereg: ez itt a kérdés, a lét és a nemlét kérdése ma, midőn európai háboru előtt állunk.

A nemzet ma számon kéri a kormánytól: hová tette a magyar hadsereget, melyet a törvény 17 évvel ezelőtt parancsolt, hogy megteremtsenek?

Feleljenek érte a magyar és a közös miniszterek; feleljenek érte mindazok, kiket a törvény végrehajtása s a végrehajtás ellenőrzése 17 éven át illetett.

És miután e nagy kérdésre a kérdezettek némán állanak, legfeljebb Tisza próbál egyet csavarni a szilárd törvényen; miután a magyar állam katonai téren nem található; miután nincs sehol a magyar hadsereg: a nemzet ma hideg vérrel konstatálhatja, hogy a 67-iki kiegyezés sem található, a 67-ki alap sem existál sehol. És e tényből levonja a kérhetetlen politikai konszekvencziákat.

* * *

A mai kormányrendszer hivei, az álarczos abszolutizmus parazitái, folyton azt dörgik fülébe a nemzetnek, hogy mit akarsz te! magyar hadsereget? hiszen a magyar értelmiségnek nem kell a katonai pálya; a helyett, hogy tömegesen tódulna oda »tért foglalni,« fut és menekül tőle, azt mondván, hogy »jaj be hunczut a német!« Az okos német pedig ennek örül s igy válaszol: »der dumme Ungar!« jaj be ostoba ez a magyar, hogy minden tért nekem enged át a hadseregben! A nép, mely fut a katonai pályától, ne törekedjék hadsereg után.

E hivatalos miniszteri okoskodás époly hazug és lázitó, mintha péládáúl a kormány adópolitikája telkétől és instrukcziójától megfosztja a szegény magyart: s akkor a miniszterek azt kiáltják oda az exequált népnek, a mit Bánk bán Tiborcznak: »Munkálkodó légy s ne panaszkodó.« A magyar ember nem szeret dolgozni: csak a kormányt szidja. Vagy a kinek párnáját és tehenét elveszi az adóvégrehajtó bosnyák költségre, mulatságra a mameluknak: azt a nyomorult állampolgárt igy feddi a tékozló kormány: »Takarékoskodjál, ha meg akarsz élni. Kaparj kurta, neked is lesz!« De ugyan miben munkálkodjék, miben takarékoskodjék, mikor mindene a kincstáré?

Hová tóduljon a magyar intelligenczia, hol foglaljon katonai tért, mikor a kormányzók elzárják előle a *törvényes* utat a magyar hadsereghez. Mikor a magyar miniszterek, az osztrák hatalmakkal mélyen egyetértve, a törvény és a nemzet háta megett, alattomban szentesitik azon sérthetetlen katonai parancsot,

hogy akármit mondjon is a jog, magyar hadseregről szó sem lehet. A magyar értelmiség viszont tömegesen nem fogja soha a törvénytelen térre követni a minisztereket. Hanem tömeges visszavonulásával élő tiltakozást képez az alkotmány megtörése ellen. Ez a passziv resisztenczia politikája! A honvédséggel rá akarták szedni a törvényt nem olvasó országot: ez is sikertelen manőver. Az ország látja, minden honvéd tudja, hogy a honvédség nem egyéb, mint az egységes hadseregbe osztott tartalékhad.

* * *

Osztrák generálisok, udvari emberek, magyar miniszterek és honatyák negyedfélszázad történetéből megtanulták s nagyon tudják, hogy bármily született katona is a magyar ember, az egységes osztrák hadsereget nem tekintette *pályának* a maga részére s nemzetünk zöme, értelmiségünk, egy pár évtizedet kivéve, mindenkor tisztelettel visszavonult a különben dicskoszoruzta osztrák tábortól. S bizony a magyar embert e tekintetben a 67-ki kiegyezés sem alakitotta át. Még az egy évi önkéntesek intézménye sem volt képes a magyarból osztrák tiszteket idomitani.

De hamis vádlók, hamis tanuk mindazok, kik a katonai pályától való menekülésért *nemzetünket* teszik felelőssé. Ám hajtották volna végre minisztereink a törvényt, a helyett, hogy megszegték; ám hozták volna létre a magyar hadsereget úgy, a mint az nemzeti geniusunknak megfelel, a helyett, hogy a magyar hadtömegeket, mint nyers anyagot begyurták az egységes fekete-sárga táborba; mondták volna ki katonai kormányzatunkban vezérelvül Ausztria és Magyarország egyenjogát; szervezték volna a magyar tisztikart képző magyar katonai intézeteket itthonn; ne hagyták volna meg a Ludoviczeumot katonai közkórháznak, hanem teremtettek volna belőle azt, a mit felséges alapitója, Mária Ludovika királynénk — a franczia *vész idején* — és a törvény parancsoltak, — »*magyar hadi főtanodát*;« láttak volna hozzá az egységes parancsnoklás és taktikai szervezkedés *mellett* a hadsereg azon közigazgatási deczentralizácziójához, mely a magyar katonai erő kifejlesztéséhez elkerülhetetlen; szóval sorsunk dicső intézői Bécsben és Budapesten, a helyett hogy a császári

királyi hadsereg érintetlen épségére feleskűdtek, tűzték volna ki sérthetetlen alapul a hadseregi dualizmust s ebben a magyar hadsereg lételét; a helyett, hogy alkotmányunk szétdult romjaival eltorlaszolták nemzetünk előtt a katonai tért s akkor teletorokkal kiabálták: tóduljatok magyar hazafiak a hadi pályára, — nyitották volna meg a törvény sorompóit s biztositották volna a magyar hadsereghez vezető alkotmányos utat: ah! akkor az a proletár magyar mily szivesen özönlött volna a katonai pályára, — küzdeni és meghalni dicsőséggel, ha kell, a hazáért, a királyért És ma nem lenne okuk az egész nemzetet hazafiatlansággal vádolniok azon »jó hazafiaknak«, kik az 1867: XII. törvényt feladták s árulják felfelé folyton ma is, csak azért, hogy Bécsben kormányképeseknek találtassanak. Ha magyar hadsereggel birnánk s ha — ezer közül egy gyakorlati példát — az osztrák katonai kományzat nem számüzte volna hazánkfiait a tüzérségtől s más műszaki csapatoktól; mert 1849-ben megmutattuk, mily rosszul tudunk czélozni: akkor az a sok végzett magyar technikus, okleveles mérnök nem gondolkodnék azon, hogy lehet e hazában kitünő szakembereknek koplalniok, hanem a magyar műszaki csapatoknál vigan megmutatnák, mint kell Magyarországot az orosz ellen erőditeni s mikor az óra üt, ellenséges hadoszlopokat és váröveket az ércztorokkal összedönteni.

Századok tanuságai megmutatták, hogy a magyar nemzet nem fél jobban átlépni az alvilág küszöbét, mint az osztrák Reichsrathét; mert Széchenyiként: »meggyilkoltathatunk talán, de Ausztriával egygyéolvadni soha nem fogunk.« Tehát nem lépünk be a Reichsrathba. Ép ugy nem lépett be a *magyar nemzet* és nem fog belépni soha az egységes osztrák hadseregbe. A ki besoroztatik: az kiszolgálja idejét hűn és engedelmesen. Vannak tiszteletre méltó kivételek, a kik kénytelenségből vagy a hadi pályához való rendkivüli vonzalomból, de mindannyian hazafiasan és nagy önfeláldozással kisérletet tesznek az egységes hadseregben szolgálni hazájokat s királyukat a törvényes időn tul is. De — fájdalom — a nemzet nem követheti őket: mig hadügyi alkotmánya vissza nem állittatott, mig magyar hadserege nincs. A magyar értelmiség tömbét nem fogják beolvasztani az egységesen osztrák hadseregbe se Tisza, se Andrássy, se az egész országos szabad-

elvü tábor. És nincs hibásabb rendszer, a mellett, hogy törvénytelen, nincs rendszer, mely a bukás bélyegét annyira magán hordaná, mint a magyar nemzettől azt kivánni, hogy németté legyen, csak azért, hogy katona lehessen belőle! Pedig a mai katonai rendszer mellett ez igy van. A magyar emberből nem válhatik az egységes táborban semmi, ha csak nem jó német.

Tehát nem a magyar nemzetben van a hiba, hanem az osztrák rendszerben. Ez a rendszer főoka azon szomoru jelenségnek, hogy a nemzetünkben rejlő óriás katonai tőke nagyrészt parlagon hever. Nem a magyar ember hazafiatlan; mert ő csak a törvényt s az ország ezredéves jogait követeli: a hazafiatlanság sulyos vádja a törvényszegő miniszterekre s az őket támogató törvényhozó hadra száll vissza, kik a nemzet alkotmányos jogait egymás után áldozatul hozzák bécsi kegyeknek s osztrák egységnek.

S miután a hadsereg győzelmének alapja a jó külpolitika és jó belkormányzat: kövessenek minisztereink nemzetünk hivatásának és géniuszának megfelelő külpolitikát s kormányozzák becsületesen az országot. Ha azt akarják, hogy a magyar nemzet virága a katonai pálya iránt vonzalmat érezzen; ne szövetkezzenek a muszkával s ne üzzenek a régi abszolutizmus módjára oly Kretin-szerü kül- és belpolitikát, melyből előre sejtheti az ország, hogy mindennek jó vége nem lehet. Hogy kapjon kedvet a magyar ember a katonai pályához, mikor Oroszország utolsó keleti satellese is *büntetlenül* gunyt üzhet a nagyhatalomnak kikiáltott Ausztria-Magyarországból. Mi lelkesitse a magyart katonaságra és harczi küzdelemre: talán az adó-exequáló dob pergése? A deficzit és a korrupczió nem oly zászlók, melyekkel nemzetünket az osztrák hadseregbe toborzhatnák. A mely országot koldusbotra juttatnak s erkölcsileg megaláznak: az az ország nem tódul a katonai pályára és nem megy tüzbe, *ha csak nem — muszáj.*

Hiába követelik nemzetünktől, hogy változzék már meg; hiába predikálják magok hadi tudós főpapjaink, hogy legyen már egyszer hazafi a magyarból s menjen tért foglalni a közös hadseregbe. A nemzetek nem változnak meg soha. Az alkotmányt sértő rendszernek, a törvényszegő kormányoknak kell változniok. A magyar nemzet nem foglal tért a hadseregben mindaddig, mig

a magyar hadseregben nem foglalhatja el a neki megfelelő és törvényileg biztositott helyet.

Ha azt akarja a magyar király, hogy hadseregében a magyar nemzet is ott legyen, ott legyen és harczoljon testtel-lélekkel; ha azt akarja a magyar király, hogy ellenségein diadalt arathasson, miként az osztrák császáron diadalt arattak az ő ellenségei: akkor a magyar nemzeti hadsereget késedelem nélkül szervezni kell. Ha azt akarja Magyarország, hogy nemzeti hadserege legyen: a mai kormányrendszernek minisztereivel együtt bukni kell!

A 67-ki kiegyezés valódi okai.

Kenyérharcz Ausztriával.

Jogkörünkből a diplomácziát, kezünkből a kardot, szánkból a kenyeret kivenni s ugy uralkodni rajtunk: ez volt századokon át a bécsi kormányok politikája, melyet fel nem adtak mindaddig, mig németországi uralmok elég erőt adott nekik arra, hogy a magyar nemzeten paczkázhassanak.

Az osztrák *kenyér-irigységtől* talán még erősebben dobogott Bécs kebele, mint azon gyáva féltékenységtől, melyet a magyar katonai erő iránt érzett. A *kenyér-kérdés* köztünk és »kenyeres pajtásunk« Ausztria közt még szenvedélyesebb harczokra szolgáltatott okot, mint bármi más politikai ügy. Ausztria sovár pillantásokat vetett a magyar Kanaánra, azon percztől kezdve, melyben a végzet Magyarország nemzetközi függetlenségét osztrák pórázra fűzte. S a bécsi kormány már a 16-ik században elhatározta, hogy Magyarországból osztrák gyarmatot csinál. Kolonich politikája, mely szerint koldussá kell tenni előbb a magyart, hogy szelid rabszolga válhassék belőle, negyedfélszázados tradiczió. 1867-ig bámulatos sikerrel érvényesité Ausztria gyarmati politikáját. Koldusbotra ugyan még ily hosszu időn át se juttathatott; ugyanazért a rabszolgaság széttörhetetlen igáját se vethette nyakunkra: de szegényitett bennünket; fejlődésünkben egy századra visszalökött és zsarnokoskodott felettünk.

Egy életrevaló nemzet se türheti békén, ha folyton hazájába törnek és rabolják. — Elég szerencsétlenség volt hazánkra és a trónra egyaránt, hogy külpolitikánkat s hadügyünket higeszü osztrák diplomaták és tábornokok elkontárkodták. — Ezt talán mégis elnyelhettük volna. — De, hogy a mely anyagi kincsekkel egünket s földünket megáldotta a magyarok istene: ezek is ide-

gennek essenek zsákmányul, hogy a szent István birodalmában meglevő természeti és nemzeti munkaerőket is osztrák vámpolitika sorvaszsza el; Európában páratlan gazdasági forrásainkat osztrák fináncok Bécs javára csapolják le; hogy Magyarország anyagi fejlődési képességét megöljék, csak azért, hogy Ausztria annál dusabban virágozzék; kiéheztessék a magyart, hogy az osztrák annál mohóbban lakmározhassék; ezt nem türhettük tétlenül s fegyvert ragadtunk. Valahányszor Bocskaytól Kossuthig harczra keltünk Ausztria ellen: tettük ezt nemcsak szellemi, hanem anyagi létünk védelmére is; a nemzeti jogok legelsejét: a *nemzeti munkát,* az alkotmányos szabadság legbiztosabb alapját, *gazdasági* szabadságunkat mindannyiszor védelmeznünk kellett. A casus belli nem alkotmányos frazeológiából állott, hanem azon erős argumentumból, hogy Ausztria nem enged bennünket *élni;* s hogy ő minél fényesebben élhessen, minket saját élelmezési raktárának tekint.

Bocskaynak vérrel kellett beirnia a bécsi szerződésbe, hogy Magyarország pénzügye és gazdasági élete önálló s egyenrangu az osztrák államgazdasággal. De Bethlennek s a Rákóczyaknak kardján ujra fel volt irva a rovás, hogy Ausztria megszegte a bécsi békét, az osztrák kormány lábbal tiporta gazdasági függetlenségünket. Ezután másfél századig mind hiába hivatkozik nemzetünk az élethez való természetes és törvényes jogaira. A bécsi kincstár, a bécsi kereskedelmi testület háboritatlanul folytatták a magyar gyarmat lelketlen fosztogatását s 1849-ben nem féltek muszka segitséggel szentesiteni a százados sarczot, és továbbra is biztositani a rablógazdasági rendszert, melynek a tejjel-mézzel folyó Pannónia áldozatul esett.

Az a viszony, mely miatt az észak-amerikai polgár elüzte nyakáról az angolt, nem volt oly igazságtalan s oly türhetetlen, mint a bécsig azdasági kényuralom, melynek bukását *egyelőre* orosz hadoszlopok akadályozták meg. S ha negyedfélszázadon át nem józanult ki Ausztria belátni azt, hogy a gyarmatok előbb-utóbb elszakadnak az anyaországtól: 1849-ben fegyverünkkel demonstráltuk Bécsnek e politikai törvényt. Sadova után ütött a végóra, hogy az osztrák hatalmak alávessék magokat a gazdasági igazságnak.

A ki Bécset Budapesttel, Ausztriát Magyarországgal gazdasági téren 1867 előtt összehasonlitá, annak nem kellett az ázsiai vagy afrikai gyarmatokkal biró államokat tanulmányoznia: itt hű képét látta a legrutabb gyarmati viszonynak s megtanulta ismerni, mi a különbség az uri ország és kolónia között. Merem mondani, hogy Kelet-India az angol uralom alatt ma aránylag sokkal fényesebb pénzügyi s gazdasági jólétnek örvend, mint Magyarország az osztrák szövetségben. Budapest másodrangu vidéki városként tünt el az osztrák világváros mellett, ép oly szegényes kulturájával, a mily pompás természeti szépségeivel. Trieszt első rangu európai kikötő; Fiume egy nyomorult tengerparti dutyi. Ausztria Közép-Európa legiparosabb gyári állama, Magyarország inséggel, szárazsággal küzdő földmives provinczia; pedig csak egy lassu patak választja el a két országot, melyet könnyen átléphetsz. És mégis oly óriás különbség e két birodalom közt, mint a trónterem és a konyha közt!

* * *

Ugyan mi okozta ezt a feltünő fényt és árnyat a Habsburgok két birodalmában? Talán istentől vagy az osztrák polgárok mennyei képességétől származik Ausztria nagy gazdasági fölénye s Magyarország nyomora?

Nemzetünk osztrák-magyar ellenségei azt szokták mondani, hogy a magyar ember nem szeret dolgozni, lusta, dologtalan, henye keleti faj, nem iparos, nem szorgalmas; az osztrák pedig mindennek ellenkezője, dicső szorgalmas nép lévén, nem csoda, ha gazdagodik, a magyar pedig elpusztul. Rágalmazóink nem veszik észre, hogy ez az érv ép oly hazugság, mint mikor azt fogják ránk, hogy gyávák vagyunk, félünk a katonai pályától, azért nincs nekünk magyar hadseregünk, s az egész hadsereg azért osztrák! A magyar faj dologtalanságával érvelők ellen itt vannak élő bizonyságul a külföldről hazánkba vándorolt iparosok, többnyire *német* honfitársaink, kiknek ipartelepei s vagyonossága az osztrák nyomás alatt ép ugy szenvedtek, pusztultak, mint a magyar ember gazdasága. Hová lett a szorgalmas felföld, a buzgó erdélyiek ipara? Oda, a hová a magyar városi polgároké. — Az osztrák kereskedők, gyárurak zsebébe.

Ám mérte volna a sors Ausztriára háromszáz esztendőn át azt a sulyosan lealázó gyarmati helyzetet, melyben minket részesitett; ám diktálhatta volna Magyarország a maga önző vám- és kereskedelmi politikáját I. Ferdinándtól Ferencz József ő Felségéig oly kiméletlenül Ausztriára, a mily barbár módra Ausztria Magyarországot a maga gazdasági politikájával kizsákmányolta: akkor — fogadom — ma már egy ember se léteznék Európában, a kit ugy hivnak: osztrák polgár; mert vagy elpusztult, vagy Németországba szökött volna. Akkor kellett volna megnéznünk, és összehasonlitanunk Bécscsel Budapestet, Triesztet Fiuméval s Ausztriát Magyarországgal! Akkor aligha mutathatna Európa fényesebb, iparosabb és gazdagabb hazát, mint szent István birodalma, s koldusabb területet, mint a magyar tejen felnőtt boldog Ausztria.

Hogy a magyar nemzet a létért vivott rettentő küzdelmeiben, melyeket századokon keresztül a legkedvezőtlenebb viszonyok közt Ausztria ellen folytatott, végkép el nem pusztult; hogy 1867-ben se szorultunk még koldus-kenyérre, sőt a megbukott Ausztria, a még mindig büszke magyarhoz fordul, hogy ez emelné őt fel a porból: ezt az ezredéves csodát nem annyira termékeny talajunknak, természeti kincseinknek, mint inkább a magyar ember szivós szorgalmának, a magyar földmives becsületes munkájának, a magyar iparos és kereskedő törhetetlen erélyének, ügyességének köszönhetjük. E gazdasági erényeink nélkül épugy kiveszett volna fajunk az európai nemzetek sorából, mint politikai s katonai tehetségeink nélkül. Pazar s munkátlan elemek, a herék, nem hiányoztak nálunk se, az osztráknál se, a németnél se: de a magyar nemzet zöme, rend és rang különbség nélkül, a szellemi és anyagi termelésre époly képes, munkás nép vala, mint akármelyik európai nép s megélt *a maga emberségéből;* nem ugy mint az osztrák, a kinek mindig kevés volt a magáé s embertelenül a mi munkánkból, a mi verejtékünkből táplálkozott.

Mi nem kivántuk Ausztriától soha, hogy kitartson bennünket, csak annyit: hagyja meg nekünk, a mi a miénk, s engedje, hogy saját gazdaságunkat saját érdekeinknek megfelelőleg kormányozhassuk. Ő is gazdálkodjék ugy, a mint legjobbnak látja. De Ausztria a gazdasági kérdésből is hatalmi kérdést csinált s

azt mondta nekünk, a mit az oroszlán társainak: elveszem a tiedet is, mert én erősebb vagyok nálad. És Ausztria kitartatta magát nem az ő urával, hanem az ő szolgájával, Magyarországgal.

Nagy lelkiismeretlenség kell ahhoz, hogy ezen osztrák politika szolgálatában álló magyar hazafiak (!) nemzetünket restnek, munka-kerülőnek s tékozlónak denuncziálják azon Ausztria javára, melynek Magyarország századokig fejős tehene volt. Az a magyar ember, a ki oly hosszu időn át az osztráknak dolgozott, nem lehet dologtalan. A legdologtalanabb, legtunyább lények a paraziták, a kik másokon élősködnek.

Hihetetlen igazságok.

És mi haszna volt a dynasztiának, a trónnak, mi haszna volt a bécsi kormánynak ama gazdasági politikából, melynek Magyarország anyagi fejlődése áldozatul esett? Ugyanaz a haszna, a mi az osztrák hadseregből: folytonos vereségek és bukások, végül az osztrák nagyhatalom gyászos megsemmisülése. Magyarország végtelenül sokat szenvedett, gazdaságilag egy századdal hátra maradt, de a régi hatalmas Ausztria, daczára minden jogtalan gazdagodásának, politikailag egészen tönkrejutott.

Ausztriát megverték a csatatéren, mert nem volt magyar hadserege; az osztrák állam pénzügyileg a legcsufosabb bukásokat érte, mert a kiszivattyuzott Magyarország nem volt elég erős arra, hogy pénzügyi katasztrófáktól megmenthesse Bécset és a trónt. Ugyanazon ok a katonai és államgazdasági téren ugyanazon eredményt szülte.

Ausztria 1766-ban elkezdte kamatredukczióval az állami csődöt. Ettől kezdve háboruival s vesztett csatáival együtt végigment az állambukás valamennyi formáján. 1787-ig egyházi vagyonokat és alapokat konfiskál. 1787 körül nemcsak minden egyházi vagyont elkoboz, hanem az árva-vagyont és alapitványokat is magához ragadja s ujra csődöt mond, adósságfizetéseit megszünteti. 1793-ban a kiskoru árvák minden arany- és ezüst-készletét magáévá teszi, az egyházak és kolostorok kincseivel együtt. 1803-ban Ausztria az egyházak, kolostorok, iskolák és jótékony

intézetek *valamennyi* diszponibilis tőkéire s megtakaritásira ráteszi kezét. Több rendbeli bukdácsolások után végre 1811-ben bekövetkezett a teljes bankrót, midőn 1000 millió papirpénz füstbe ment. Majd 1848 s az orosz invázió után ujra kezdődik a pénzügyi vitusz-táncz; egyik adósságot a másik után szedték fel Bécsben; a rövid osztrák abszolutizmusz több mint 2000 millió forint uj kölcsönbe kerül. 1859-ben állambukás a szelvényadó tetszős alakjában, végre, — kérdés: az utolsó-e, — 1868-ban ismét egy bukás ujabb szelvényadóval; ezzel kezdte Ausztria a dualisztikusan alkotmányos korszakot. Bravo!

Ez volt az eredménye azon gonosz politikának, hogy Bécs Magyarországból gyarmatot csinált. Ausztria a folytonos államcsődök miatt elvesztette minden tekintélyét, erkölcsi értékét, jó hirnevét, elvesztett minden rokonszenvet Európában s a veszély pillanatában egy hatalom sem akadt, a ki megmentse elleneitől. Magyarország nyujthatott volna segélyt a dinasztiának a pénzügyi bukások ellen, ha a bécsi kormány elnyomás helyett teljes virágzásra engedi jutni közgazdaságunkat s pénzügyeinket. *Egy gazdag magyar állam mellett épugy nem érhette volna államcsőd szégyene Bécset, miként egy hatalmas magyar nemzeti hadsereg megmenthette volna mindannyiszor csatavészektől az uralkodót.*

De a bécsi kormányzók nem tudtak ezen igazság magaslatára emelkedni még akkor sem, mikor gazdaságilag elkényeztetett s a várnégyszöggel erőditett Lombard-Velencze a monarchiától elszakittatott. Magyarországban nem tett se befektetéseket, se erőditéseket a bécsi kormány; mostoha-gyermeke voltunk. Szent István palástja mégis Habsburg vállakon diszlik; mig a lombard vaskorona Szavoya fejére került. Ez a nem régi példa mutatja, hogy a Habsburgok birodalmában nem a gyarmat szakad el az anyaországtól, hanem a dédelgetett s gazdag anyatartományok hullanak el a magyar koloniától. Épen megforditva, mint tengeren túl. Csalhatatlan előjele ez a jövőnek, hogy az *osztrák-magyar monarchiát lehetetlen fentartani oly abderita politikával, mely Ausztriát a magyar nemzet gazdaságán hizlalja. — A Habsburgok birodalmát csak az anyagilag is erős Magyarország mentheti meg a széthullástól.*

Hazánkat a nemzeti munka és a »nem adózunk« tartatták fenn.

Magyarország, a gazdag Ausztria mellett, gyarmati helyzetében és csakis e miatt szegény, de becsületes ország maradt. Nem csinált adósságot; nem csalt meg soha senkit Európában. 1867-ig a nemzeti becsület védpaizsa alá helyezett földtehermentesitési hitelen kivül nem volt adósságunk. Ausztria meggazdagodott mellettünk és rajtunk, de az osztrák *állam* pazar, könnyelmü, adósságcsináló háztartásával, 1867-ig folyton bukott. Magyarország vagyonossága legfeljebb $^1/_4$ része volt az osztrák $^3/_4$ rész vagyonosságnak: de a magyar állam az osztrák pénzügyi katasztrófák között érintetlen maradt. Hányszor tett kisérletet, hányszor nyult erőszakhoz Bécs a végett, hogy a magyar rendeket az osztrák financziális vészkörbe becsalja s hazánkat is magával sodorja! Hányszor követelte tőlünk, hogy mi is emeljük adóinkat, csináljunk adósságot: a magyar országgyülés mindannyiszor állhatatosan megtagadta e veszélyes követelést s a bécsi keringőre való felhivást azon alapos indokból utasitottuk vissza, hogy »non possumus«: több adót nem fizethetünk; mert Ausztria vám- és kereskedelmi politikája megfoszt bennünket adóalapjainktól, adófizetési képességünktől; kölcsönt nem vehetünk fel, mert nem tudjuk miből visszafizetni, az erre szükséges pénz osztrák zsebekben rejlik. Engedje ő Felsége a magyar ipart és kereskedelmet az osztrák nyomás alól felszabadulni, akkor emeljük az adót, mert lesz miből; addig nem adózunk, mert az országot tönkre nem tehetjük.

Ez volt Magyarország pénzügyi politikája a 67-ki kiegyezésig. A magyar állam, a magyar középosztály gazdasági fenmaradását az osztrák járom alatt e bölcs politikának köszönheti. Magyarország állami háztartása a legtakarékosabb s a legszolidabb volt Európában. A magyar uralkodó *középosztály*, egyes kivételeket letudva, magán háztartásában ép ugy gyakorolta a takarékosság ősi erényét, mint az ország kormányzatában. — A kettő együtt jár. *Takarékos kormány: takarékos nemzet.* A mit a magyar fényüzésről beszélnek, azt nagy uraink üzték, a kiknek

uradalmaikból királyi pompa telt. Oktalan pazarlás s adósságcsinálás miatt 1848-ig aránylag kevés középbirtokos ur ment tönkre Magyarországon. Csak igy őrizhette meg a magyar állam politikai becsületét, a magyar nemesség erkölcsi integritását oly mértékben, hogy 1825-től kezdve, folyton a legnyomasztóbb osztrák gyarmati rendszer ellen küzdve, anyagi és szellemi téren csodás fejlődést mutattunk fel. S a magyar nemzet rövid időn annyira haladt, hogy az 1848/49. önvédelmi harczban minden nemzeti erőnket öszszeszedve, fényes diadalt arathattunk Ausztrián. Ha országgyülésünk az osztrák gazdasági nyomás alatt magas adókat és kölcsönöket is rak a nép vállaira; ha a magyar állam és a magyar ember századokon át nem takarékoskodik, hanem eszeveszetten költ; ha oly munkátlan és rest, mint ellenségei hirdetik; ha népünk a korrupczió hinárjába sülyed: akkor az országnak nem lett volna mivel legyőznie Ausztriát. Mert ily diadalhoz nemcsak kar és katonai tehetségek, hanem anyagi és erkölcsi erő is kívántatatik. *A gazdag Ausztriát a szegény Magyarország csak ugy győzhette le, ha szegénységünk mellett munkások és takarékosak voltunk.*

A bécsi önkény és vámpolitika arra kényszeritett bennünket, hogy az osztrák iparnak adófizetői legyünk; e zsarnokságát türte, mert nem törhette meg a nemzet: de Magyarország háztartását nem nyomta se kincstári, se kereskedelmi deficit. Jövedelmeink kiadásainkat, kivitelünk behozatalunkat fedezték. Tessék megtekinteni 48 előtti költségvetésünket s vám számláinkat. A 18 század második felében 1777—1786-ig, tehát tiz év alatt 40 millió forinttal több értékü árut vittünk külföldre, mint behoztunk. Sőt közvetlenül 1848 előtt is 50—60 millió behozatallal 55—65. millió ft. kivitelünk állott szemben. Az osztrák kereskedelmi politika minden lehetőségét elzárta annak, hogy gyáripart teremthessünk: ámde kézmüves- és házi iparunkat nem volt képes megölni, melyeknek termékei nagy nemzeti-értéket képviseltek, melyek legnagyobb részben fedezték országos szükségletünket s gazdasági mérlegünkben fentartották az egyensulyt.

Ha Magyarország az osztrák iparnak fizetett sulyos adója mellett, nem ily takarékosan gazdálkodik, ha földmivelő és nyerstermelő ország létünkre oly őrült módra költünk és csinálunk adósságokat, mint 1867 óta, ha gyarmati helyzetünkben oly állam-

háztartást viszünk, mint egy gazdag iparos állam: akkor Magyarország 1848-ban nem a világ-csodálta győző, hanem egy politikai kadaver, a magyar nemesség nem az európai értelmiség és hősiesség virága, hanem az európai társadalom salakja lett volna, azon egyszerü oknál fogva, mert koldusbotra jut. És paupertas maxima meretrix.

A bécsi erőszak elfojtá hazánk gazdasági virágzását, lehetetlenné tette iparos és kereskedelmi fejlődésünket; de egyet semmi áron nem tudott elérni, a magyar uralkodó osztályt nem volt képes adóival tönkretenni. E dicső feladat az alkotmányos magyar kormánynak jut osztályrészül. Az osztrák vámpolitika nem volt képes kézmüves és házi iparunkat megsemmisiteni. E missio is az osztrák-magyar vámpolitikusokra hárult. A bécsi kormány nem birta gazdasági mérlegünk activ jellegét megrontani: az alkotmányos korszak alatt kellett megérnünk azon kétségbeejtő gazdasági romlásunkat, hogy a pénztelen Magyarország a külföldnek csupán áruczikkek fejében évenkint 120—150 millió forinttal fizet többet, mint a mennyit a külföld nekünk terményeinkért viszonszolgáltat! (Bocsássanak meg az összbirodalom hivei, ha e számitásomnál Ausztriát is külföldnek tekintem; a mi különben gazdasági hanyatlásunkra nézve egészen mindegy.)

Az osztrák vám- és adórendszer létünket támadta meg.

Politikai körökben elterjedt s nem alaptalan nézet az, hogy Magyarország gazdasági s pénzügyi helyzete az 1849-1867-ki osztrák abszolutizmus alatt sokkal kedvezőbb volt, mint a Tisza-kormány alatt.

E vélemény, mely csalhatatlan számokkal indokolható, annyival kevésbbé megtisztelő a Tisza-miniszteriumra, mert hiszen kétségtelen, hogy a magyar középbirtokos osztály eladósodása a Bach- és Schmerling-rendszer alatt vette kezdetét. Kézmü- és házi iparunk hanyatlása is a hatvanas években, még a kiegyezés előtt mutatkozni kezd. Gazdasági mérlegünk évről évre közeledik a passziv állapothoz. Ennek okát a 47-es rendszer hivei hibásan keresik a 48-diki társadalmi reformokban. Az abszolutizmus a

48-diki reformokat czélzatosan oly politikai s államgazdasági keretbe illeszté s oly gonosz czélzattal hajtotta végre, hogy a magyar társadalmat és nemzetiséget e nagy átalakitással lehetőleg megrontsa. Nem a 48-diki reformok, hanem azoknak nemzetellenes végrehajtása okozta mindazon bajainkat, melyek Deák Ferenczet már 1865-ben aggodalomba ejtették.

Az egységes osztrák vámpolitika, mely hazánkat századokon át gyarmati helyzetbe sülyeszté, 48 után is fentartatott. De a bécsi kormány ezenfelül ugyanazon adórendszerrel, ugyanazon magas adókkal támadta meg egyszerre a gazdaságilag fejletlen s készületlen Magyarországot, mint az iparos gazdag Ausztriát. Nem a jobbágyok felszabaditása, nem a földtehermentesitési adósság kezdte megingatni a magyar földbirtokos középosztály jólétét, hanem az egyenes és közvetett adók sáskaraja, mely váratlanul meglepte a magyar gazda minden vetését. Az uj osztrák adórendszer 29 %-kos földadójával nemcsak azon magyar gazdát sujtotta földre, a ki elveszté jobbágyait s a kárpótlási pénzeket elmulatá, hanem a szabad birtokot nyert paraszt is szenved s a tehermentesitési kötvényeket gondosan befektető nemes is megrázkódott, midőn beállitott hozzá az osztrák financz, hogy eddig adómentes jövedelmén vele osztakozzék! Az osztrák vámpolitikával s a földtehermentesitési adóssággal nagy erőfeszités mellett épugy megküzdöttek volna földbirtokosaink, mint 48 előtt a közbenső vámsorompóval s a franczia háboru költségivel: de egyidejüleg az egységes osztrák adók sulyával is megrovatni, e politikai brutalitás türhetetlen volt s az adószedés elleni forradalomra kényszerité a nemzetet. Az egri érsek leszakitott keresztjével fizette ki Ausztriát. Az osztrák adó és vám voltak azon falánk hernyók, melyeknek harapásitól a magyar nemesség büszke koszoruja egyenként hullatta levelét.

A magyar nemzet ellen Bécs 49 után követte el a legnagyobb politikai bünt akkor, midőn egységes vámterülettel s a Magyarországot kifosztó vám- és kereskedelmi rendszerrel nem elégedett meg, hanem e nagy sarczon kivül ugyanazon adókat követelte rajtunk, melyet Ausztrián. E kettős suly alatt nincs oly szivós nép, mely előbb-utóbb össze ne roskadna. Ha Magyarországnak 1848 után önálló gazdasági élete, önálló vámterülete

van: könnyen megbirja a különben sulyos osztrák adókat s két évtized alatt iparban, jólétben tulszárnyalja Ausztriát. Vagy az osztrák vámabsolutizmussal is tovább küzdhettünk volna létünkért, ha csak annyi adóval terhelnek bennünket, a mennyit egy gyarmatország megbir. *De gyarmati helyzetben maradni s ugyanekkor egy kulturállam adóit viselni, ez megölné az angolt és kimerüléssel fenyegette Magyarországot.*

Erős középosztály nélkül nincs Magyarország.

Ez volt a hagyományos osztrák politikának legveszélyesebb kisérlete, melylyel a magyar nemzetet lassanként megsemmiteni s Magyarországot Ausztriába olvaszthatni bizton remélték.

S midőn látta *Deák Ferencz,* hogy e bécsi gazdálkodás nemcsak a magyar földbirtokot veszélyezteti, hanem kézmüveseinket is koldusbotra juttatja, mig összes kereskedelmünket osztrák kezekbe játsza, midőn felismerte, hogy *Bécs a gonoszul kombinált osztrák vám- és adórendszerrel gazdasági és társadalmi létünket egyenesen alapjában támadta meg:* Deák elérkezettnek látta az időt arra, hogy a kiegyezés mellett szót emeljen. *Alkalmat a kilátásban lévő háboru, de okot Deák béküllési kezdeményére s a husvéti czikkre hazánk gazdasági s ezzel karöltve járó társadalmi hanyatlása adott,* melynek habár *akkor csak kezdetén voltunk,* előbb-utóbb vagy forradalomban vagy nemzeti bukásban kellett végződnie. Igy volt meggyőződve Deák. A bécsi pénzügyi s gazdasági politika hatását ily fenyegetőnek itélte Magyarország jövőjére. S ezért választotta a mielőbbi kiegyezés utját.

Mikor Deák Ferencz a közös viszonyokról szóló javaslat védelmére 1867-ben felállott, legsulyosabb érve a kiegyezés mellett az volt, hogy

»*Tartozunk ezzel hazánknak, melyet a fokonkint mindinkább érezhető sülyedéstől megmenteni kötelességünk.*«

Alkotmányunk visszaállitása sokkal inkább megóvja nemzetünket a végsülyedéstől, mint azon sorvasztó várakozás, mely addig halasztgatja az orvoslást, míg végsülyedéssel fenyegető helyzetünkben késő lesz.«

Mit értett Deák »hazánk fokonkinti sülyedése alatt«? *Nem erkölcsi* sülyedést; mert a magyar ember s a magyar nemzet az osztrák abszolutizmus járma alatt becsületes maradt; a passziv ellenállás a politikai és társadalmi becsület nemes korszaka volt. Az ország háta mögött Bécscsel állami jogaink s érdekeink sérelmére trafikálni nem volt divatban. A közcorrupczió még nem roncsolta a nemzet testét; hivatalért, pénzért még nem bocsátotta áruba szent meggyőződését a magyar ember: a jellemet politikai és társadalmi téren tiszteltük; a közerényeket a mindennapi élet pora felett magasra helyeztük, mint egykor Róma a senatus consultumokat. Az országos közvéleményt nem vásárolták pénzen, mert az osztrák önkényuralom nem volt képes ugy átgyurni a nemzetet, hogy ez szivét-lelkét ily aljas csere végett vásárra vigye. Az adott szónak több becse volt, mint a váltónak. 1867 előtt oly romlatlan nép valánk, hogy Bécs csodálkozott, mint őrizhette meg politikai hajthatatlanságát s erkölcsi integritását ily hosszu nyomás alatt a magyar! Törik, de nem hajlik; elveszhetünk, de gazemberek nem leszünk soha! e jelszót irtuk nemzeti lobogónkra.

Deák az ország sülyedése alatt társadalmunk *anyagi bajait* értette, melyeket az osztrák gazdasági és pénzügyi rendszer árasztott reánk s melyek, ha idejekorán utjokat nem álljuk, hazánk erkölcsi s politikai végelgyöngülését idézhetnék elő. A magyar társadalom *anyagi* hanyatlása fenyegetett bennünket a Deáktól rettegett »végsülyedéssel.«

Deák államférfiui voltát mi sem igazolja fényesebben, mint azon bölcsessége, hogy közállapotaink megitélésében nem engedte magát tévutra vezettetni nemzeti életünk *egyoldalu,* habár kedvező simptomái által: nem vakult el azon statisztikai adatoktól, melyek nemzetgazdasági termelésünk és fogyasztásunk nagymérvü fejlődését mutatják az abszolutismus alatt. Magyarország nyers termelése és kereskedelmi forgalma, 1866-ban négyszer-ötször akkora, mint volt a negyvenes években; husz évvel a kiegyezés előtt összes áruforgalmunk 120—130 millió forint értékre rugott; 1866-ban már megüti az 500—550 millió forintot. Az osztrák abszolutizmus 250 mértföld vasutat épített Magyarországon. A gyáriparnak kezdetleges nyomaira is akadunk, nehány sör-, czukor-, szesz- és keményitőgyárunkban. Egy-két posztógyár is

lézeng az országban. Gazdasági egyleteink nagy erőfeszitéseket tesznek földmivelésünk emelésére. Azon productiv árúk behozatala, melyeket nem fogyasztottunk el, hanem hazai termelésünkbe ruháztunk, évről évre szaporodik. A magyar korona tartományainak népessége 1850-től 1867-ig másfél millió lélekkel szaporodott, daczára két nagy háborunak, kolerának s a 63-ki inségnek.

Mindennek daczára miért hanyatlott Magyarország Deák szerint fokról fokra? Azért, mivel nemzeti társadalmunk derekát képező földbirtokos középosztályunk és a városi magyar iparos osztály az osztrák vám- és adórendszer vészes hatása alatt pusztulni *kezdtek.* Hová lesz a nemzet, ki vezesse, ki kormányozza az országot az uj társadalmi korszakban, ha középbirtokosaink s polgári elemünk tönkre mennek? Ez a nagy kérdés állolt Deák Ferencz és a nemzet előtt. Hatalmas középosztály nélkül a mai demokraticus korszakban minden államnak bukni kell.

* * *

Államiságát minden ország, nemzetiségét minden nemzet, alkotmányát minden szabad nép csak ugy biztosithatja, ha politikai hatalomra termett középosztálya van. Még Lengyelország veszte s Törökország pusztulása is szoros összefüggésben állnak azon okokkal, melyek miatt ott egészséges, erős közepe a társadalomnak ki nem fejlődhetett. *Oroszország* pedig, daczára zsarnoki kormányalkatának, abban lelheti európai jövője biztositékát, hogy ujabb időben óriási léptekkel halad a müipar utján, mely azon kultur törekvését jelzi, hogy vagyonos müvelt középosztályt akar teremteni. Honoratior és kereskedő tudósok és boltosok, bármily becses alkatrészeit képeznék is egy országkormányzatra hivatott populusnak; de magokban véve, sőt a nagybirtokosokkal együtt is gyönge uralmi tényezők az állami hatalom kezelésére, époly elégtelenek, mint a közgazdaság és müvelődés előbbvitelére. *Csak fejlődő müipar és virágzó középbirtok magyar kezekben biztosithat nekünk oly életrevaló középosztályt, oly hazafias polgárságot, mely nélkül a 48-diki reformok alapján szervezkedő magyar államot fentartani, nemzetünk politikai hatalmát biztositani képtelenség.*

Deák Ferenczet tehát nem vakitotta el azon körülmény, hogy hazánk nyers termelési képessége az abszolutizmus alatt nagyban emelkedett; mert a magyar középosztály, a földbirtokos gentry és a városi iparos egyidejüleg pusztulni kezdett. És Deák e szomoru jelenségben nagyon alaposan az ország sülyedését látta. Deákot nem elégité ki azon gazdasági eredmény, hogy a 48-diki társadalmi s földbirtoki reformok még az önkényes osztrák végrehajtásnak daczára is tömegesebb produkcziót, nagyobb kereskedelmi forgalmat szültek az országban: hanem azt mondta, hogy a sulyos osztrák adórendszer ipar nélkül problematikus, külterjes földmüvelésünket mégis fenyegeti; a bécsi pénzügyi és kereskedelmi politika első sorban a magyar középbirtokot és ipart támadja meg; gyáriparunk kifejlődését lehetetlenné teszi, tehát azt is, a mi ezzel karöltve jár, földünk intenziv müvelését; gazdasági mérlegünkben az egyensuly veszélyesen fölbillent; mert noha többet termelünk, de az osztrák müiparnak és kincstárnak évrőlévről nagyobb sarczot kell fizetnünk, mely kereskedelmi mérlegünkben érezhető hiányt okoz s folyton szegényit bennünket. Ebben Deák az ország »fokonkénti gyengülését« látta.

Noha 48-ban a jobbágyokat felszabaditottuk s a nép milliói alkotmányunk sánczaiba léptek, noha kereskedőink a kereskedelmi forgalommal együtt fölötte megszaporodtak: mégis aggodalommal látta Deák, hogy a vagyonos köznemesség és iparos polgárság sorai ritkulnak; ezeknek hanyatlását az osztrák abszolutizmus sorvasztó igájában meg nem akadályozhatjuk; helyettök nem teremthetünk egy uj, erőteljes középosztályt, mely a 48-diki magyar államnak oly oszlopa lenne, a milyennek 48 előtti nemzetünk a köznemességet tisztelte.

S miután Deák éles itélő tehetsége előtt nem maradt titok, hogy az osztrák abszolutizmus gazdasági s pénzügyi politikája egyenesen meglévő középosztályunk szétrombolására czéloz: Deák meggyőződésének egész hevével proklamálta a nemzetnek, hogy ki kell egyeznünk Ausztriával, mert társadalmi s gazdasági helyzetünk »végsülyedéssel« fenyegeti az országot.

* * *

Deák két nagy czélt tüzött ki a 67-ki kiegyezéssel: biztositani a magy. állam nemzetközi jövőjét az orosz és a német birodalom közepette s ugyanekkor fentartani nemzetünk politikai hatalmát szent István birodalmában s a monarchiában. Ez utóbbi czélt korántsem azzal akarta elérni, hogy a honatyákat állami douceur-ökhöz juttassa, vasuti konczessziókkal, kormánybiztosi, állambérleti javadalmazásokkal s a politikai szubvencziók ezer titkos fajával felgazdagitsa: hanem azzal akarta a magyar nemzet politikai hatalmát megszilárditani, hogy hazánkat az osztrák gyarmati rendszerből s a bécsi pénzügyi nyomás alól kiragadjuk, nyers termelő gazdaságából az iparosan müvelt államok sorába emeljük, nemzeti kereskedelmet teremtsünk, országunk ezredéves alapját, a magyar földbirtokot, intenziv mezőgazdasággal a további romlástól megóvjuk s mindennek segélyével hatalmas középosztályt teremtsünk, hogy a 48-diki alapokon épült magyar állam szükségleteit fedezhessük s annak politikai vezetését biztos kezekbe tehessük.

Deák Ferencznek s a kiegyezésnek czélja nem az volt, hogy egyes emberek az ország rovására éljenek s meggazdagodjanak, hanem az, hogy az egész ország éljen, virágozzék és meggazdagodjék. Deáknak nem egy államvagyonon kitartott kormánypárti zöm, hanem haladó földbirtokos-osztály, virágzó nemzeti ipar és kereskedelem kellettek, melyek támogassák és fentartsák a magyar álladalmat.

Miért lett 67-ben közös a vámterület?

Nem muszájból, hanem elvből.

Az ut, melyen a nagy czélt leggyorsabban, legbiztosabban és legsikeresebben elérhettük, mindenesetre az volt, hogy hazánk gazdasági s pénzügyi kormányzatát Ausztriától teljesen függetlenitsük. Önálló, külön vámterület s ennek természetes következménye: önálló pénzügy s bölcs politika az államkormányzat *minden* ágában csalhatatlanul megteremtették volna másfél évtized alatt a virágzó, gazdagodó Magyarországot. A tényezők meg voltak hozzá; mert hazánkat, daczára a századokon át tartó bécsi nyomásnak, természeti kincsekben ki nem meritett, gazdasági forrásokban még mindig bővelkedő államnak mondhattuk; a nemzet romlatlan, tetőtől talpig becsületes, egészséges, munkaképes nép volt, ki tanul is, dolgozik is, ha tanitják s munkatért adnak neki, s ha vezérei szépre, jóra, dologra lelkesitik.

De az önálló vámterületnek 1867-ben nagy belső akadálya volt. Mellőzve, hogy semmiféle előkészületet nem tévén az önálló vámsorompók felállitására, ez alkotmányunk visszaállitásával egyidejüleg meg sem történhetett, a szervezkedéshez s a külfölddel kötött közös vámszerződések lebonyolitásához nehány évi idő okvetlenül szükséges, — a legnagyobb baj ott rejlett, hogy gazdasági s pénzügyi életünk legfontosabb kérdésére, a vámügyre nézve nagyon zavaros fogalmak uralkodtak országszerte. Tisztult nézetekre, a helyzet magaslatán álló eszmékre az egész kiegyezési korszak alatt alig akadunk e tekintetben. Országgyülésünk, minisztereink, bizottságaink s maga a nemzet is ezen elsőrangu kenyérkérdéssel, melynek helyes megoldásától függ: lenni vagy nem lenni, — ugy bántak el, mint valami harmadrendü mellékes dologgal.

Hogy Magyarország föltétlen törvényes joggal birt Ausztriától független gazdasági létre, s igy a külön vámterületre: ezt az egész ország jól tudta. 1861-ben számos törvényünkből, főleg 1848-diki alkotmányunkból bebizonyitottuk. De e joggal 1867-ben a kis szélsőbaloldali töredéken kivül senki sem akart élni nálunk. A szélsőbaloldal hazánk politikai függetlenségét, önálló gazdasági kormányzatát, tehát a külön vámterületet is követelte; mert hiszen e nélkül az állam gazdasági s *pénzügyi* függetlensége képzelhetetlen. *De az egész Deákpárt, a Tisza s Ghyczy által vezetett balközéppel együtt, szót se pazaroltak az önálló vámterületre s azon határozott nézetben voltak, hogy Magyarország gazdasági s pénzügyi érdekei Ausztriával egységesen közös vámterületben is biztosithatók.* Az egész kiegyezési tárgyalások alatt se a Bécscsel folytatott értekezéseken, se a 67-es bizottságban, se a képviselőházban nem követelték az önálló vámterületet. Sokan voltak, kik a külön vámterületet a 48-ig fennálló közbenső vámsorompókkal üzött osztrák zárrendszerrel összetévesztették s attól mint ilyentől iszonyodtak; a szabad kereskedés elvét az egykori vámsorompóval állitották ellentétbe, feledve, hogy Magyarország önálló vámterület keretében is lehet szabad kereskedő. Deák és többi vezérpolitikusaink nem estek ily naiv hibába: de mindnyájan erősen meg voltak győződve arról, hogy Magyarország érdekei akkori gazdasági helyzetünknél fogva, minél szabadabb kereskedelmi politikát követelnek. Ennélfogva Magyarország legokosabban teszi, ha önálló vámterülettel gazdaságilag nem zárkózik el Ausztriától, hanem »mint jogilag független ország« *egyidőre* vámszövetségre lép s közös vámterületben él vele, *mindaddig, mig a két állam gazdasági érdekei a szabad kereskedelem alapján összhangba hozhatók.* Ez volt Tisza és Ghyczy Kálmán akkori meggyőződése is.

Az 1867: XII. tcz. 52. és 59. szakaszai azt mondják, hogy »részint a helyzetnél fogva *politikai tekintetből,* részint a két *fél érdekeinek találkozásánál fogva,* mivel Magyarország s ő Felsége országai között az *érdekeknek érintkezései* fontosak és számosak« *időnkint* vám- és kereskedelmi szövetségre lépünk Ausztriával, ha megegyezhetünk. Ha pedig — mondja a 68. § — az egyezkedés nem sikerülne: Magyarország sértetlen önálló törvényes intézke-

dési jogával fog élni s felállitja a külön magyar vámterületet, melyhez, a törvény 58. §-a szerint, mindenkor joga van.

Mit ért a törvény, mit értettek a törvényhozók »a helyzet által diktált politikai tekintetek« alatt, mik azon »találkozó és érintkező érdekek«, melyek Magyarország s Ausztria vámszövetségét 1867-ben szükségessé tették, azt *Deák Ferencz* a kiegyezési törvények mellett 67-es bizottságban és képviselőházban mondott beszédei világosan illusztrálják. Deák igy szólott:

»Tekintetbe vettük mindenekelőtt, hogy általában az államgazdaság törekvései *a szabad kereskedés felé vannak mindenütt irányozva.* Az államgazdák és az államok mindenütt igyekeznek a *kereskedelem bilincseit lassankint és egymás után felszabaditani.* Az e részben uralkodó európai eszmék és irányzat minden államra több vagy kevesebb befolyást gyakorolnak.« »Tudjuk, hogy az európai kereskedelmi politika oda van irányozva, hogy minél nagyobb vámterületek alakittassanak addig is, mig a *világ teljesen beevezhet a szabad kereskedés révpartjába.*«

»Nekünk pedig épen a jelenlegi viszonyok közt nagy szükségünk van az *európai közvélemény támogatására* és veszve volnánk, ha ezen közvélemény ellenünk fordulna. Ha mi most azt javasolnók, hogy a közbenső vámok köztünk s Ő Felsége többi országai közt állittassanak föl, világos ellentétbe jönnénk a fentebb emlitett kereskedelmi politika elveivel és irányzatával.«

»Helyzetünknél fogva pedig különösen fontolóra vettük azt is, vajjon ohajtja-e Magyarország, hogy a vámvonalok feállittassanak? Én azt hiszem, hogy ennek az ország nem igen örülne.«

»Mi tehát nem láttuk czélszerünek, hogy Magyarország külön vámterületet képezzen; ezen nézetben voltak a Lajthántuliak is magokra nézve. Különben ha nem sikerülne az egyezkedés, vagy ha lefolyna az egyezségileg kitüzött határidő és nem tudnánk ujra megegyezni, *midőn szükségesnek látja az ország, hogy közbensö vámokkal védje magát: felállithatja az önálló vámterületet;* mert erre törvényes joga van.«

Deák e nézete az akkori országos közvéleményt annyira kifejezte,hogy *Tisza* és *Ghyczy* minden ellenvetés nélkül elfogadták ezen érvelést s azzal együtt a közös vámterületet. A balközép gazdasági politikája 1867-ben, *de csak 1868 elejéig* a közös vámterület volt.

E nézetekkel el volt döntve a vámkérdés! Az ország vezérei után ugy hitte, hogy a közös vámterülettel saját érdekeit biztositja és semmi anyagi áldozatot nem hoz Ausztriának. Deák Ferencz csak az államadósság 30 százalékának általunk történt elvállalását tekinté »sulyos áldozatnak«, melyet a pragmatika szankczióért s a monarchia békéje végett meg kellett hoznunk: de Magyarország és Ausztria időleges s megváltoztatható gazdasági közösségét oly viszonynak tekinté, mely a szövetkező két állam jogait s érdekeit *egyaránt* megóvja, nemcsak kereskedelmi és forgalmi, hanem termelési, földmivelési, s iparügyi, valamint pénzügyi tekintetben!

Ugyanakkor, midőn Deák a gazdasági kiegyezést védte, ünnepélyesen kijelenté a nemzet előtt, hogy

»Mi el akarjuk kezdeni a jobb gazdálkodást, tisztulni akarunk terheiktől, hanyatló állapotunkat javitani s a régi terhek alábbszállitását lehetővé tenni, ugyanakkor iparunkat és kereskedésünket fejleszteni akarjuk.«

Miután Deák és az ország mindezen czélt a közös vámterület keretén belől biztosithatni vélték: *egy időre* megkötöttük Ausztriával a vámszövetséget.

* * *

A közös vámterülettel egy időre el volt döntve nemcsak gazdasági, hanem *pénzügyi közösségünk* is Ausztriával. Miként az önálló vámterületnek természetes és kikerülhetetlen következménye az önálló pénzügy: ugy következett a közös vámterületből a közös pénzügy. A ki az egyiket akarja: akarnia kell a másikat is, hacsak abszurdumot nem akar. Az egységes vámterület egységes gazdasági organizmust teremt s ezen egy szervezetnek egybehangzó szervei kell hogy legyenek. Az indirekt adókra bizonyos közös megállapodások szükségesek. A közös forgalom és kereskedelem azt követeli, hogy azok eszközei is közös elvek szerint rendeztessenek. A pénzrendszer és hitelügyben, sőt a vasutak, posta és távirda kormányzatában is egyetértőleg kell eljárni.

A ki például azt képzeli, hogy egy vámterületben két pénzérték, azaz két önálló jegybank *kényszerforgalmu* bankjegyekkel lehetséges: az politikai dilettans; fogalma sincs a mai gazdasági

élet törvényeiről s ugy gondolkozik: miért ne lehetne egy és ugyanazon állati organizmusban két különböző gyomor vagy két különböző gerincz!

Ezért nincs Magyarországnak *önálló nemzeti bankja* és nem azért, mivel a király nem akarja. A magyar nemzet, mely önálló vámterületet nem alkot: tegyen le végkép arról a gondolatról hogy a közös vámterületben valaha önálló nemzeti bankja legyen: mert ez fából csinált vaskarika s még akkor is kivihetetlen, ha a király ugy akarná! *A közös vámterületben a valutát soha helyre nem állithatjuk. Két pénzérték pedig egy vámterületben nem existálhat.*

De a kinek önálló vámterülete van: annak nem is kell küzdenie tovább önálló bankjáért; mert ezt már vámterületével egyszerre megnyerte. *A külön magyar vámterületben osztrák-magyar bank, osztrák-magyar valuta nem existálhat.*

Ez a gazdasági igazság. A ki mást mond a nemzetnek, az ámitja őt. Pedig itt az ideje, hogy az ország annyi tévedése után végre a magok valóságában ismerje viszonyait és tudja, mit tegyen

A közös vámterület alapföltételei.

(Tisza, a szabad kereskedő.)

Deák pártjával s a Tisza-Ghyczy által vezetett ellenzékkel együtt elfogadta egy időre a közös vámterületet, *nem kényszerűségből, hanem ex principio.* Igen, de hogy az ország 1867-ki közös vámterületi politikáját megérthessük: tudnunk kell, mily alapon, mily föltételek mellett s mi czélra fogadtuk el az Ausztriával közös gazdasági és pénzügyi rendszert?

Ezt Deák indokoló beszédei, az 1867. XII. és a gazdasági, pénzügyi szerződésekre vonatkozó törvényeink magyarázzák meg.

A közös vámterület alapja az *állami paritás* volt. A törvény határozottan mondja, hogy mint jogilag független s egyenjogu ország kötünk vámszövetséget Ausztriával; jogaink és érdekeink tehát a közös mérleg egyik serpenyőjén ép annyit nyomnak, mint az osztrák jogok és érdekek a másik serpenyőben. Ausztriának nem szabad Magyarország rovására előnyöket nyernie s nekünk

nem szabad károsodnunk. A közös vámterület csak ezen az alapon állhat fenn.

A határozott föltétel abban állott, hogy mindkét állam *szabad kereskedelmi politikát kövessen* s ez irányban folyton előre haladjon a teljes forgalmi szabadság nagy czéljához. E kikötés problematikus természeténél fogva, nem foglaltuk ugyan törvénybe: de magyarázni csak kiskoruaknak kell, hogy Magyarország csakis oly föltétel alatt fogadhatta el a vámközösséget, hogy a külfölddel szemben a szabad kereskedés elvét követi az *egész monarchia;* mert hiszen az osztrák ipart protegáló védvámrendszer azonos a 67 és 48 előtti *gyarmati rendszerrel.* S a kiegyezés egyik főczélja épen az volt, hogy e nyomorult állapotából valahára kiragadjuk az országot. Deák Ferencz több izben kijelenté a parlamentben, hogy a szabad kereskedés elve a közös vámterület föltétele. Az Andrássy-kormány nevében pedig a vámszövetségi szerződés tárgyalásakor *Gorove* kereskedelmi miniszter az alsó házban azon ünnepélyes nyilatkozatot tette, hogy miután az osztrák kormány már 1859 óta a szabad kereskedelmi politika felé hajlik, *folyton ez irányban kész előre haladni, a külfölddel kötött kereskedelmi szerződéseket ugy módosítani, hogy a vámtételek Magyarország érdekében leszállittassanak s a kereskedelmi forgalom akadályai mind inkább elhárittassanak.* Jelölje ki tehát az országgyülés azon vámtételeket, melyeket Magyarországra nézve károsoknak itél: a magyar kormány ezek megváltoztatását Ausztriával együtt keresztülviszi.

Deák s az országos közvélemény követelték, hogy a szabad kereskedés politikája ne csupán az Ausztria- és Magyarország közti korlátlan forgalomban, hanem a külföld irányában is mindinkább érvényesüljön; mert közös vámterületben csak ezen sine qua non föltétel mellett biztosithattuk gazdasági lételünket.

Tisza és *Ghyczy* szintén csak ezen föltétel alatt fogadták el a közös vámterületet s a képviselőházban pártjok nevében is kijelentették, hogy »noha az osztrák kormány egy idő óta a szabadkereskedés elvéhez hajlott, *külkereskedésünk mégis távol van az igények kielégitésétől, melyeket e tekintetben Magyarország érdekei követelnek.* S az osztrák ipart még mindig védő vámtételek miatt *azon veszélynek vagyunk kitéve,* hogy a *külföldi iparczikkek tőlünk*

elzáratnak s mi egyrészről sokkal drágábban vagyunk kénytelenek iparczikkeket vásárolni, másrészről mezőgazdasági és nyers terményeinkkel üzött kereskedésünk a külfölddel nagyon megnehezíttetik, terményeink ára lenyomatik.« Tisza és Ghyczy tehát azt követelték, hogy az osztrák ipart védő vámtételek minél lejebb szállíttassanak.

S az országnak határozottan biztosittassék azon joga, hogy mikor az osztrák kormány a szabad kereskedelmi politikával szakitani akar: Magyarország felállithassa az önálló vámterületet. (És mit müvelt a Tisza-kormány 1878-ban!)

A szabad kereskedelmi politikát, mint a közös vámterület alapföltételét, törvénybe foglalnunk azért volt szükségtelen; mert hiszen ott volt a törvényben, hogy ha Ausztriával érdekeink teljes biztositásával meg nem egyezhetünk: akkor felállítjuk az önálló vámterületet..

Deák gazdasági hármassága.

(Államadóssági maximum, pénzügyi egyensúly, rendezett valuta.)

A czélt, melyet a közös vámterületben magunk elé tüztünk, ugy formulázta Deák Ferencz, hogy az abszolutizmus alatt hanyatlásnak indult közállapotunkon javítsunk, a földmivelést intenzívvé fejleszszük, a középosztályt s a földbirtokot nyomasztó terheitől tisztítsuk meg, magyar ipart és kereskedelmet fejleszszünk; miután az abszolutizmus egyik átka az volt, hogy botrányosan rosz politikájával sulyos terheket rótt a népek már-már roskadozó vállaira, adósságot adósságra, deficitet deficitre halmozott, folyton emelte az adókat s ezekkel együtt az adóhátralékokat; egymásután dobta vásárra az állam javait stb., — nem a Tisza-kormányról, hanem a 67 előtti osztrák abszolutizmusról beszélek, — s miután a bécsi kormányzat ily eljárással pénzügyi bukás szélére sodorta a monarchiát: az alkotmányos Magyarország kezdjen jobb gazdálkodást, s a régi állami terheket szállítsa alább. Czáfoljuk meg a bécsi önkényuralom azon előleges vádját, mintha az alkotmányosság rosszabb gazda lenne az abszolutizmusnál, a magyar állam az osztráknál.

Ez volt a meghatározott czél, melyet a közös gazdaságban minden áron el kellett érnünk. S hogy e czélt minél inkább bizto-

sithassuk, az 1867. XV. tvczikkben két nagy elvet, mint a gazdasági kiegyezés korollariumát, mondott ki törvényhozásunk. Egyik az, hogy Magyarország az Ausztria által csinált államadóssági terhekből egyszer-mindenkorra oly állandó részt vállal, mely soha semmiféle változás alá nem eshetik s jövőben egy fillérrel és semmiféle czímen nem emelhető. Magyarország ugyis messze túlment a méltányosság és saját érdekeinek határán, midőn beleegyezett abba, hogy azon adósságokból, melyeket az osztrák deszpotizmus politikai baklövéseire, hazánk elnyomására s Ausztria privát gazdagítására összehalmozott, 32 millió forint óriás évi járulék s a megfelelő tőkeháríttassék a mi vállainkra, sőt ezen felül a 312 millió állami papirpénzért is közösen jót álljunk. E tehervállalást csak azzal menthette Deák Ferencz, hogy különben nincs se kiegyezés, se alkotmány. »Nagyobb a nyereség — mondá Deák, a képviselőházban, — melyet a kiegyezéssel elérünk, mint az áldozat, melyet az adósságok elvállalásával hozunk.«

Tisza Kálmán és pártja hevesen kikeltek az adóssági járulék összege ellen, s kijelentették, hogy az méltánytalanul magas és elbirhatatlan, s leszállitását követelték. Ugyanakkor a törvény szavain kivül nyilatkozatot is követeltek a kormánytól, mely szerint az 1867 : XV. t.-czikkben megállapitott összegnél soha semmiféle osztrák államadósság nem terhelheti Magyarországot.

Lónyay Menyhért pénzügyminiszter, *Tisza* kivánságára, következő nyilatkozatot tette:

»A magyar miniszterium nevében nyilvánitom és kijelentem, hogy ezen egyezményt ő Felsége többi országainak miniszteriuma is ugy értelmezi, hogy Magyarországra semmi ujabb teher nem hárulhat.«

Deák Ferencz pedig, Tisza nagyobb megnyugtatására, igy szólt:

»Elvállalom az adóssági évijárulék mennyiségét azon kijelentéssel, hogy mivel én a nemzet és nemzet közti egyezkedést nem kivánom ugy tekinteni, mint *vásári alkudozást,* ezen összeget olyannak tartom, melyen túl semmi esetben se léphetünk, s *kijelentem, hogy abba soha sem tudnék beleegyezni, miszerint ezen elvállalt összegen felül utóbb bármi követeléseket elfogadjunk.«*

A törvény ugyanily értelemben szól. (És *Tisza* miniszter-

elnököt mégis emlékeztetnünk kell azon törvényszegésére, hogy 1878-ban a 80 millió osztrák bankadósságot Magyarország valóban roskadozó vállaira csempészte).

* * *

A másik nagy gazdasági elvet az 1867: XV. t.-czikk 3. §-a igy formulázta:

»*Határozottan megállapittatik, hogy 1869. január 1-től kezdve a két pénzügyi kormányzat vezérelvét a bevételek és szükségletek közti egyensuly helyreállitásának kellend képeznie.*«

Magyarország országos kiadásai az osztrák abszolutizmus alatt rendes körülmények közt 130—137 millió forintra, országos jövedelmünk 115—123 millióra rugtak. 1868-ban állami kiadásaink 147 millió, jövedelmünk 139 millió forintot tettek. Az egész deficzit, és pedig a valóságos deficzit nem több, mint 8—15 millió forint. A törvény mégis azt parancsolta, hogy az egyensulyt, melyet az abszolutizmus megzavart, alkotmányos államháztartásunkban helyre kell állitani; mert az állandó hiányban sinlődő népeknek gazdaságilag előbb-utóbb meg kell bukniok. Magyarország pedig, mint eddig, ezentul is becsületes akar maradni, nehogy eljátsza az európai közvélemény rokonszenvét, melyre oly nagy szüksége van! E törvény arra kötelezte a magyar kormányt, hogy államunk jó hirnevét, erkölcsi hitelét fentartsa s jó kormányzatával bebizonyitsa ugy a monarchia népei, mint Európa előtt, hogy kormányra képes s önálló államiságra méltó nemzet vagyunk.

Midőn a 67-ki törvény azt diktálta, hogy az egyensulyt helyre kell állitanunk, nem pénzügyi frázist mond, hanem oly politikai parancsot, melynek hű teljesitéséhez gazdasági, sőt politikai jövőnk is hozzá volt füzve. Erkölcsiség dolgában a nemzetek egyforma megitélés alá esnek a nőkkel. Gazdag, előkelő aszszonyok sokat véthetnek az ethika ellen, annál érdekesebbek; a társadalom mégis hódolni fog nekik s nem temeti el őket. A szegény nő, ha becsületét elveszti, elveszti mindenét és megbukott. Gazdag, hatalmas államok csődöt mondhatnak s kiheverik; ujra hozzá foghatnak az adósságcsináláshoz. A hatalmak nem taszit-

hatják ki sorukból. A szegény állam, ha politikai becsületét koczkára dobja, koczkáztatja mindenét s könnyen megbukhatik. Magyarország gazdálkodását nemcsak Ausztria, hanem az *oroszok* is mohó kiváncsisággal lesték; kormányzati képességünket s erkölcsi magunkviseletét valamennyi nemzetiség argusz szemekkel kisérte; a magyar állam restaurácziójának rengeteg ellensége minden hibánkon kapva kap, s ott áll betörni készen minden résen, mit erkölcsi s politikai integritásunkon botorul önmagunk ütünk. Magyarország politikai becsülete egy a hazával, egy a magyar nemzet állami hatalmával és szabadságával. Ha a becsület oda, elveszhet a haza is.

Azért tisztelettel kell emlékeznünk ama bölcs 67-ki törvényre, mely a pénzügyi egyensuly helyreállitását megparancsolá; mert kijelölte nekünk az utat, melyen államilag megerősödhetünk s a bukás ellen biztosithatjuk szent István birodalmát.

* * *

Az államháztartási sulyegyen visszaállitásával a közös vámterületben törvényhozásunk egy másik, elsőrangu közgazdasági czélt is tüzött maga elé: a *valuta helyreállitását.* — Az osztrák abszolutizmus pénzügyi politikája az állami papirpénzzel s a bankadóssággal fizetésképtelenség bélyegét süté nemcsak az osztrák nemzeti bankra, hanem magára az osztrák birodalomra is. S az alkotmányos monarchia fenköltnek látszó homlokáról e sötét bélyeget mindaddig le nem törölheté, mig pénzünk értékét helyre nem állitja. A kényszerforgalmu papirpénz s a valuta folytonos ingadozása nemcsak egy magyar nemzeti bank elé hárit akadályokat, nemcsak államgazdaságunk önállósitását hátráltatja, hanem egész gazdasági létünket napról napra üzérkedő, ingatag, számitani képtelen exisztencziává teszi, s azon veszélylyel fenyeget, hogy államunk a legelső nagy háboruban oly sorsra jut, melybe a régi Ausztria 1811-ben sülyedt. Hazánk egy nagy harczi s egyszersmind közgazdasági válságból a mai valutaviszonyok mellett mint egy összedőlt gazdasági romhalmaz kerülhetne ki.

A kiegyezési országgyülés a magyar gazdaságot biztos, szilárd alapra akarta helyezni: a közös vámterületről szóló 1867:

XII. t.-czikk 12. §-ában azért mondta ki, hogy »*aranyérték behozatalára mind a két törvényhozó testnek mielőbb egyforma előterjesztések fognak tétetni,* melyekben a párizsi pénzértekezlet elvei lehetőleg érvényre lesznek emelendők.«

Pénzügyi paritásunk megóvása végett pedig az 1867 : XII. t.-czikk 63. §-a kimondotta, hogy »az ipartermeléssel kapcsolatban lévő közvetett adókra, azok kezelésére és egyforma arányára nézve Magyarország és Ausztria közt oly szabályok állapitandók meg, *melyek kizárják annak lehetőségét,* hogy egyik félnek e részbeli intézkedései a *másik fél jövedelmének csonkitását vonhassák magok után.*«

* * *

Ime! ez volt alap, ezek voltak a föltételek, ezek voltak a törvényileg s politikailag kitüzött czélok, melyek mellett Deák Ferencz s az ország többsége a közös vámterületet elfogadták.

S miután se Deák, se a nemzet többsége nem tartotta magát csalhatatlannak; miután nem tudhattuk biztan, vajjon a paritási alap fentartható-e, a föltételek érvényesithetők-e s valóban elérhetjük-e a kitüzött nagy nemzeti czélokat a közös vámterületben; miután az egész közgazdasági egyességünk csak *kisérlet* jellegével birt, melyről föltehettük, hogy jól fog kiütni, de ki nem zárhattuk, hogy roszul is végződhetik; miután hazánk gazdasági s pénzügyi függetlenségéről, mely politikai függetlenségünk alapja, soha le nem mondhatunk: 1867-ben csak 10 évre kitöttük meg Ausztriával a vámszövetséget, oly határozott fentartással, hogy ha a szerződést érdekeinkre nézve sérelmesnek találjuk, már öt év mulva is revideálhassuk azt és ha szükségesnek látjuk, felállithassuk az önálló vámterületet, azaz a gazdaságilag, pénzügyileg Ausztriától független magyar államot.

Igy szólt a kiegyezés a törvényben, következik a végrehajtás az életben.

Az Andrássy-kormány nem Tisza-kormány.

(Kenyérharcz rögtön a kiegyezés után).

Nem Tisza Kálmán ellenzéki szemüvegén át itélem én meg a Deák-párti kormányok gazdasági politikáját s annak eredményeit, hanem a történeti igazság mérlegére teszem. Mégis azt kell mondanom, hogy az Ausztriával gazdasági létünkért folytatott százados küzdelem nem ért véget az 1867-ki kiegyezéssel. Csak akkor vette ujabb kezdetét, melyet mielőbb nemzeti létérdekeink diadalával kell befejeznünk, ha magyar nemzet és magyar állam akarunk maradni.

Bárhogyan ütött is ki a gazdasági közösség s a deákpárti kormányok gazdálkodása: azt az egyet előre konstatálnunk kell, hogy *Magyarország 67-ben a közös vámterülettel nem szenvedett politikai vereséget.* Nem először azért, mert országgyülésünk a vámközösséget szabad kereskedelmi szempontból üdvös viszonynak itélte s ha tévedett: azt csak saját téves gazdasági nézeteinek tulajdonithatja. Másodszor azért, mert hiszen törvényhozóink csak rövid időre, mintegy kisérletképen fogadták el a közös vámterületet; az elkövetett hibát tehát rövid időn helyrehozhattuk; csak akarnunk kellett. Tőlünk függött, senki mástól.

Ausztria abban a pillanatban, mikor vele kiegyeztünk, megtámadta hazánk gazdasági jogkörét; mert az osztrák közösügyi törvény ugy szerkesztetett, hogy abban Magyarország jogát az önálló vámterülethez megtagadták. Igaz, hogy e támadás a magyar 1867 : XII. tczikken megtörik; s miután mi e törvényre nézve nem szerződtünk Ausztriával; bármint gondolkoznék is az osztrák törvényhozás az önálló magyar vámterületről: nekünk ehhez elvitázhatatlan állami jogunk van. De minden esetre jell emző osztrák testvérünk azon kedves szándéka, hogy ő a közös,

vámterületből semmi áron nem bocsátana ki bennünket. Man merkt die Absicht und wird verstimmt.

Ausztria nem elégedett meg azzal, hogy a közösügyi quótát s az államadóssági járulékot 30°/₀-ban, tehát teherviselési képességünkön felül hozott áldozattal vállaltuk magunkra, — sem azzal, hogy a közös vámjövedelemből behozatalunknál kisebb arányban részesültünk, mig a vámnál visszatéritett adók fizetésében sokkal nagyobb quótát fogadtunk el, mint a mennyit saját, adóvisszatéritést élvező kivitelünk tesz. Mindez a gazdasági egyesség alapján, az érdekek paritásán rést ütött. De Ausztriának ez kevés volt; ő a mint régi államadóssága tekintélyes részét a nyakunkba sózta, rögtön csődöt mondott, nemcsak saját adósságaira, hanem azon 30°/₀-ra is, mely a közös adósságból Magyarországot illeti; ennek a kamatait is redukálta, a nélkül, hogy a magyar törvényhozást megkérdezné s a mi kamatjárulékunk megfelelő leszállitása bekövetkezett volna. Ez az államadóssági szerződésnek oly nyilt megszegése, Magyarország állami egyenjoguságának oly megvetése volt, melyet boszulatlanul csak azért hagytunk, mivel nem akartuk bebizonyitani Európa előtt, hogy a *kiegyezést rögtön háboruval* kezdjük!

Ez 1868-ban történt. De már ekkor minden okos ember láthatta, hogy Deák Ferencz a gazdasági békéről táplált reményiben csalódott s alkotmányunk visszaállitásával korántsem ért végèt »azon keserü érdekharcz, mely Magyarország erejét századokon át megzsibbasztá«. Annyi bizonyos, hogy Ausztria hamar megüzente nekünk a hadat s mi a béke kedvéért tűrtük a támadást, gondolván, hogy a vámszövetségi szerződés majd lejár: akkor leszámolunk harczias szomszédunkkal.

Az Andrássy kormány e csorbát egyelőre ugy akarta köszörülni, hogy a külfölddel kötendő vámszerződésekben a szabad kereskedelmi politikát juttatja diadalra. Minél inkább leszállitani azon vámtételeket, melyek az osztrák ipart védték s ennek fejében a magyar nyers termények bevitelét külföldre minél jobban megkönnyiteni: ezt követelte az Andrássy miniszterium Bécsben elhatározottan és kitartón. A bécsi kormány szivós ellenállását sikerült megtörnie s Németországgal, Angliával és Svájczczal,

valamennyi kedvezményezett állammal kötött szerződések *e magyar politika értelmében módosultak.*

A kiegyezés egyik főfeltétele teljesült. A monarchia vámpolitikája a szabad kereskedés irányában haladt előre, noha az Andrássy-kormány azon törekvése, hogy vámtételeink minden ponton a pénzügyi vámok szinvonalára szállittassanak le s a védvámos politika utolsó nyomai is elenyészszenek, a bécsi kormány tiltakozásán hajótörést szenvedett. Andrássy gróf azt mondta: »in magnis jam voluisse sat est«. S már az 1870. és 71-diki bécsi vámértekezleteken bebizonyult, hogy *Magyarország és Ausztria közgazdasági érdekeit az egységes vámterület keretén belöl teljes összhangba hozni képtelenség.* Az első magyar kormány erélye sokat kivívott s tagadhatatlan, hogy közös monarchiánk lassanként a szabad kereskedés révpartja felé evezett; mert magyar hajósok ragadták kezökbe az evezőt; de a révpart még távolban tévedez s nagyon kérdéses, vajjon ott feltalálhattuk-e állami boldogulásunkat, ha Ausztriával közös hajóban evezünk oda s közös gazdaságban maradunk. De az Andrássy-kabinet mindenesetre elismerést érdemel, hogy a kiegyezés egyik alapföltételéhez hű maradt s a szabad kereskedelmi irányban nem hagyott fel a csak félig sikeres küzdelemmel. E politikától a becsületes hazafias vonást s a jóhiszemüséget meg nem tagadhatjuk. A deákpárti kormány, daczára minden hibáinak, vámpolitikájával manifesztálta, hogy nem tűri Magyarország gyarmati helyzetét s állami egyenjoguságunkért a kereskedelmi téren férfiasan küzdeni kész Ausztria ellen.

*
* *

De *Tisza Kálmán* ennyi szabad kereskedelmi politikával elégedetlen volt s az 1878 előtti vámtételeket oly magasaknak találta, hogy ezek miatt a kormányt, az ország anyagi érdekeinek eltemetésével nem egyszer vádolná. Sőt mivel a Deák-párt nem volt képes minden iparvámot azonnal eltörölni: Tisza Kálmán, a ki 1867. deczemberben elfogadta a közös vámterületet, egyet aludt rá s ünnepélyesen kijelenté, hogy az osztrák ipar vámját, bármily csekély lenne az, nem fizetheti Magyarország. Ily gazda-

sági alku mellett — ugymond — a nemzet meg nem élhet. Tisza a maga párthíveivel a debreczeni bikavendéglőben tanácskozván, kiadta 1868. *áprilisi* programmját, melyben a független magyar kereskedelmet, pénzügyet s az önálló számterületet követelte. Egy kissé mohó következetlenség. De nagyon helyes. Csak aztán Tisza Kálmánnak, a *miniszternek,* nem lett volna szabad felcsapni osztrák *iparlovagnak,* s a gazdag osztrák ipart a legreakczionáriusabb védvámokkal pártfogolni a pusztuló Magyarország zsebéből! Mert *ezen* a következetlenségen már érzik egy kis »mauvaise odeur«, nem akarom mondani, hogy ephialtesi szag.

Több jólét, kevesebb adócsavar, mint Tisza alatt.

Alkotmányosságunk tavaszával gazdasági életünk is zöldelni kezdett. Minő lesz az aratás: ki mondhatta volna előre meg oly problemetikus időjárás mellett, mely a közös vámterület égöve alatt jár. Azon remény, hogy alkotmányunk visszaállításával közgazdasági erőink is gyarapodni fognak, a fejlődésünk utjában álló akadályokon át is teljesedésnek indult; hogy az államiságát, bár korlátok között, visszanyerő Magyarország *kezdetben* anyagi lendületbe ne jőjjön, ezt lehetetlen volt *meggátolni.* Azon közhit, hogy sorsunknak végre urai lettünk s a százados bécsi nyomást végre sikerült leráznunk, ellenállhatatlan erővel vitte előre a nemzeti munkát, daczára a közös vámterületnek. A visszanyert alkotmány munkakedvvel tölti el a magyar földmives, iparos és kereskedő csüggeteg kebelét, s mindnyájokban azon meggyőződést kelté, a mely Deák Ferenczben is élt, hogy most már megnyilt a tér a nemzet napszámosai előtt s törekvéseink izzadalma nem homokba futó patak, hanem gazdasági jólétünk tengerét fogja elővarázsolni.

Politikai humbugnak kell bélyegeznünk azon állitást. mintha a magyar visszavívott szabadságával nem tudott volna élni s az alkotmányos élet pezsgése, a politizálás lankasztotta volna munkakedvünket s a nemzet figyelmét elvonná a gazdaság komoly gondjairól. Kettőzött erővel látott mindenki munkához az

országban. Bármerre tekintettünk, mindenütt haladási vágy és lázas működés. Földmivelésünk kisérletet tett, hogy intenziv irányba térjen; a gazdasági gépek soha oly keletnek nem örvendtek, azok behozatala évről évre óriás mérvben gyarapodik. Ujabb és ujabb, eddig müveletlen területeket vonunk kapa és eke alá. Az osztrák iparral küzdő iparvállalataink a harczot folytatni utolsó erejökkel megpróbálják; a gőzmalmok tömeges épülése mellett helylyel-közzel más uj gyárak keletkeznek. Azon édes reményben, melynek Deák Ferencz is kifejezést adott, hogy nemzeti iparunk most már virágzásnak indul, *reáltanodák* egész sora támad. Magyar urak közül sokan ide vagy műegyetemre küldik fiaikat. A Polytechnicum hallgatói 300-ról 750-re szaporodnak; hiszen majd kitünő művezetők lesznek vasutaknál s a magyar gyárakban! A czéhrendszerrel szakitunk, azon számitással, hogy szabad iparunk jobban kiállja a csatát az osztrák fölénynyel. Nemcsak alkotmányos életünk gyupontja, Budapest, hanem városaink általában emelkedést mutatnak. A munkabérek falun és városokban kétszeres, sőt háromszoros összegét érik el eddigi magasságuknak. Állattenyésztésünk, daczára a tagositásnak, menynyiségben és minőségben ujabb lendületet nyer. Kivitelünkben állatok és állati termények alatt több mint 80 millió frt évi érték szerepelt. (Ma 54—64 millió frt!) Takarékpénztáraink száma 1872-ig 60-ról 300-ra s a betétek összege 75 millióról 180 millió frtra emelkedék.

Gazdasági termelésünk s fogyasztásunk gyors emelkedését bizonyitja, hogy kereskedelmi forgalmunk az 1869—1873-diki időszak alatt évi átlag szerint 750—800 millió forintra emelkedett, holott 1867-ben csak 500—550 millió frt értéket képviselt. Mig hazánk népessége az alkotmány visszaállitásától öt év alatt — a vándorlókat leszámitva — fél millió lélekszámmal, azaz 3·33 %-kal szaporodott. A gabonaárak, daczára három elsőrangu s két jó közép termésü évünknek, eddig nem ismert magasságra szökkentek. A buza mérője Budapesten 1871-ben 6—7 frton, 1873-ban 7—7 frt 80 kron kelt. S a legmagasabb gabnaárak a legtömegesebb kivitellel estek össze. A külföldi tőke bankalapitásokra, vasutakra özönlik az országba.

Mindezen jelenségek *együtt véve* csalhatatlan bizonyitékai

annak, hogy hazánk közgazdasági ereje alkotmányosságunk *legelső* éveiben nem fogyott, sőt némi fejlődésben volt. De nem szabad felednünk, hogy *ugyanezen fejlődés kisebb-nagyobb mérvben az osztrák abszolutizmus alatt mutatkozott,* nem az abszolutizmus következtében, hanem annak daczára, a 48-diki átalakulás következtében. Az 1867 utáni gazdasági lendület is a közös vámterületben történt ugyan, de nem *az által,* hanem *annak daczára!* Deák Ferencz ama számitása, hogy alkotmányunk visszaállitásával hazánkat a további sülyedéstől megóvhatjuk, *egy pillanatra* teljesülni *látszott,* de csakis látszott. És mindez nem a gazdasági kiegyezésnek, hanem azon általános mozgalomnak köszönhető, mely alkotmányunk visszanyerésével, mint kedvező fuvalom a *vitorlás*hajót, megragadta s előre vitte a nemzetet.

* * *

Ezen nemzetgazdasági lendületnek *kormányunk pénzügyi politikája* egyelőre nem hogy akadályul szolgált volna, sőt bizonyos tekintetben még előmozditotta azt.

A magyar törvényhozás századok mulasztásait nehány év alatt helyrehozandó, a miniszteriummal együtt, az egész közigazgatási vonalon megkezdte a közmunkákat és beruházásokat. Az államvasutak mellett a kamatbiztositékkal ellátott vonalok egész hálózatát oly rohamosan épitik, hogy 250 mértföld vasutunk 1874-re már 838 mértföldre emelkedik. A deákpárti kormányok alatt tehát 588 mértföld uj kész vasuttal lett dúsabb Magyarország; ezenfelül a temesvár-orsovai s a brassó-tömösi vonalak engedélyeztettek. E vasutak épitése s igazgatása uj és nagy keresetágat nyitott a polgároknak; mi alatt nem az illetéktelenül zsebre vágott alapitási, engedményesi s vállalkozói nyereséget értem. Más középitkezések, vizszabályozási munkálatok, miniszteriumok, egyéb közhivatalok s a honvédség fölszerelése napirenden voltak.

Az alkotmány visszaállitásával karöltve tehát ezek az állam által vagy az állam segélye mellett végrehajtott közmunkák *és nem a közös vámterület,* mozditották elő a gazdasági lendületet.

Ezek adtak dolgot az iparnak, fokozták a nyerstermelést s a kereskedelmet.

* * *

Ha visszatekintünk a deákpárti kormányok pénzügyi gazdálkodására; csodálkozni fogunk azon, hogy akadhattak emberek, kik akkor az adók sulya miatt panaszkodtak. Hiszen az Andrássy-miniszterium azzal kezdte uralmát, hogy a hirlapbélyeget eltörlé, a boradót csökkenté és a sóárakat 2 frt 48 krral leszállitja. S ezután a Tisza-kormányig, 1875-ig mily roppant beruházásokat tettek az országban állami költségen: az államadókat mégis alig merték emelni. A Tisza-kormány alatt ugynevezett *adócsavar* összes müködése a deákpárti regime alatt annyiból állott, hogy 1873-ban a személyes kereseti és jövedelmi adót, a bélyeg- és illetékadót emelték. 1868-ban összes állami jövedelmünk 139 millió forintot tett s 1875-ig 185 millióra emelkedett.

Tehát hét év alatt *csak* 46 millióval szaporodik államjövedelmünk. S ebből *adóemelés* czimén csak 8 millió egyenes adó s $1^1/_2$ millió bélyeg és jogilleték folyt be, $36^1/_2$ millió jövedelmi többlet pedig az adók természetes *emelkedésének*, a pontosabb végrehajtásnak s az állami üzemek fejlődésének köszönhető. 1868-ban egyenes adóink 59 milliót, 1874-ben 68 milliót tettek. Tehát összes természetes és mesterséges emelkedésök csak 9 millió forint 7 év alatt s oly óriás állami befektetések után, melyek földmivelésnek, iparnak, minden keresetnek és házbirtoknak egyaránt előnyükre szolgáltak. Közös vámjövedelmünk, melynek *közvetlen* terhét legalább fele-részben Magyarország viseli, de pénzügyi hasznában csak quóta szerint vesz részt, — 1874-ig csak 17—24 millió frtra rugott; mert a Deák-párt szabad kereskedelmi politikája megóvta hazánkat sulyosabb vámadótól, természetesen a Tiszák és Ghyczyk támogatásával, kik azt mondván, hogy ennyi osztrák vámsuly alatt elvész Magyarország, az önálló vámterületet követelték Ausztriától.

Ennyire kimélte a Deák-párt mérsékelt adópolitikájával az ország közgazdasági erejét, az alkotmányos polgárok vagyonát. Tekintve azon óriás előnyöket, miket a deákpárti miniszteriumok

az *állam rovására* nyujtottak a társadalomnak, mathematikai tény, hogy az emlitett csekély adóemelések *magokban véve* nem akadályozták gazdasági fejlődésünket. A Deák-párt *adópolitikája* még nem teszi tönkre a nemzetet.

És mégis mily eget verő lármát ütött Tisza Kálmán az elviselhetlen terhek, a népet kiszivattyuzó, kizsaroló adórendszer miatt! Azt mondta, hogy adóval és vámmal megsemmisitik az adózó polgárok jólétét; a Deák-párt rosszabb az abszolutizmusnál; mert jobban nyúzza a nemzetet. Le a Deák-párttal.

Már az abszolutizmustól örökölt adók is sulyosak voltak tagadhatatlanul. Maga Deák Ferencz azt mondta 1867-ben, hogy régi terheinket alább kell szállitanunk. Lónyay Menyhért s a földadó enquête 1869-ben azt konstatálták, hogy a rendkivül magas földadót a gazdasági termelés veszedelme nélkül emelni nem lehet, sőt annak leszállitására kell törekednünk. S annyi bizonyos, hogy a Deák-párt nem e bölcs politika nyomán haladt, midőn, bár csekély mértékben, az egyenes adók s ezek közt 1873-ban a földbirtok terheinek emelését is megkezdé. De a Deák-párt Tisza Kálmán fosztogatási vádja ellen némi mentséget talált azon paradoxonban, hogy miután az állam igen nagy áldozatokat hozott a nép javára, joga van mérsékelt viszontáldozatot, azaz adóemelést követelni a néptől. Ez paradoxon; mert a földbirtokos osztálynak vasutakra s más állami befektetésekre nélkülözhetetlen szüksége volt, *nem azért, hogy uj adókat fizethessen, hanem azért, hogy a régi terhek alatt össze ne roskadjon!* Az abszolutizmus is a magyar földbirtokost nyomta, hogy magva hulljon: az alkotmányos magyar miniszteriumnak e nemzet- és fajirtó politikát nem szabad követnie.

Fenn az ernyő, nincsen kas.

4 millió forintos magyar állam.

Noha az alkotmány visszaállitása következtében gazdasági életünk némi lendületnek indult; noha a Deák-párt adóemelésével még nem csapolta le a közjólétet; sőt hét év alatt az állam fekvő vagyonából is összesen csak 4 millió 200 ezer forint értékü részt adott el, mi az országkonfiskáló Tisza-kormánynak *egy évre* is kevés; de ez az éremnek csak egyik oldala, mely csillámlik.

Ott van az érem másik oldala is, mely sötétlik. Egyik oldalon gazdasági emelkedés, más oldalon gazdasági hanyatlás; egyik oldalon teljesült, más oldalon összetört remények s óriás csalódás.

Az alkotmányos *magyar állam,* hogy gyorsan európai szinvonalra emelkedjék, pazarul költött és sokat fogyasztott. Az állampolgároknak jó példát adott arra, hogy ők is többet költsenek és fogyaszszanak, mint az abszolutizmus alatt. A miniszterek, Lónyay Menyhérten kivül, azt hitték, hogy a visszaállitott alkotmány kamatok kamatjával együtt visszatériti az adósságra dolgozó kincstárnak minden kiadását. A képviselők s a képviselt nemzet igen nagy része szintugy gondolkoztak, hogy fölemelt alkotmányos kiadásaikat az alkotmánynak lesz kutyakötelessége visszatériteni! Ha megfizettük az alkotmányt: az is fizessen nekünk. Tiszta logika. E balhit aztán sokkal nagyobb arányban növelte az állam és polgárai fogyasztását, mint termelését; a rohamosan emelkedő fogyasztás nagy gazdasági forgalmat szült, de megdöbbentőleg *passziv mérleg* kiséretében.

A miniszterek, Lónyayn kivül, s a kormánypárt »zöme« azt hitték, hogy az alkotmánynyal együtt Magyarország gazdasági s pénzügyi önállását is megkapták. Tehát gazdálkodhatunk

és költhetünk egy önálló modern állam szükségleteinek megfelelőleg. A mint megcsinálták a közös vámterületet, nem gondoltak vele, mintha nem is lett volna; — s nem fontolták meg, hogy Magyarország Ausztriával gazdaságilag egy és ugyanazon terület; politikailag *félig* különálló hatalom vagyunk, *de gazdaságilag b'nső reálunió köt bennünket össze, persze, csak öt vagy tiz évre, Ausztriával.* Ezen öt vagy tiz alatt tehát csak addig kellett volna nyujtózkodnunk: a meddig a közös gazdasági pokrócz ért.

Tisza Kálmán már 1868-ban proklamálta a nemzetnek, hogy Magyarország meg nem élhet kereskedelmi s pénzügyi függetlensége nélkül: azért oda kell törekednünk, hogy a szerződések lejártával önálló vámterületet teremtsünk magunknak. Az Andrássy-kabinet azt hitte, hogy miután a törvényben kimondtuk a paritás elvét: ezzel kimondtuk azt is, hogy a magyar állam ugy költhet, a mint kedve tartja. Szabad kereskedelem: tehát gazdaságilag szabad állam! Az osztrák szövetség által századok óta kiélt, földmivelő Magyarországot összetévesztették a rajtunk meghízott *nagyiparos Ausztriával.* Bölcs államvezetőink szentül meg voltak győződve, hogy nehány év alatt oda viritunk ki, a hol Ausztria áll; mert paritás van a közös vámterületben! Tehát költsünk ugy, mint Ausztria, melynek ugyis csak négy millió emberrel nagyobb a népessége, de százszor nagyobb az ipara, mint Magyarországé!

Andrássy meg akarta mutatni, hogy ő Széchenyije lesz a magyarnak, sőt több a legnagyobb magyarnál is, mert Andrássy be akarta bizonyitani, hogy az ő uralma alatt Magyarország nem lesz, hanem *van!* Mátyás, savoyai Eugén, Széchenyi minden polikai, hadvezéri és gazdasági nagysága egyesült Andrássyban — képzeletileg. Nagy lábon kell Magyarországnak élni; mert Magyarországnak nagy hivatása van; (láttuk: verekedni a bosnyákokkal!) a hivatást Andrássynak kell betöltenie; mert ő egy fejjel nagyobb valamennyi kortársánál. Ez volt dicső Andrássynk jelszava, melynek egyik következménye az lőn, hogy államháztartásunkban a kiadások 1868-tól 1874-ig 147 millió forintról 252 millió forintra, tehát 105, mondd száz öt millió forinttal emelkedtek. S miután államjövedelmeink 1874-ben csak 185 millió forintot tettek, a *valóságos* (és nem a pénztári) deficzit tehát a

68-ki 8 millió forintról gyönyörü fokozatokban 67 millió forintra szökkent fel hét alkotmányos év alatt. Jövedelmünk emelkedése csak 24%, kiadásainké pedig 41%. A beruházásokkal szemben áll azon 379 milliót tevő *specziális magyar alkotmányos adósság,* melyet deák-párti kormányok Tisza honmentése előtt csinálták, de melyből 43 millió forintot készpénzben és értékpapirokban, mint pénztári aktivumot hagytak 1875-re a Tisza-kormánynak. Összes államadósságunk, kamatai, kezelési és törlesztési költségei 1868-ban 53 millió forintot, 1874-ben 64 milliót tettek. 1874 végén a magyar államnak a régi osztrák adósságból átvállalt részszel s a földtehermentesitési adóssággal együtt összes álló és függő adóssága 1 ezer 348 millió forintra emelkedett. Valódi alkotmányos szám, de nem a végén, hanem az elején csattan.

Deák Ferencz s a nemzet 67-ben azon, törvényben is parancsolólag megállapitott czéllal fogadták el a gazdasági szerződéseket, azon czéllal fogadtuk a közös alkotmányt, hogy államháztartásunkban az egyensulyt helyreállitjuk. S ime néhány év alatt — *teljes békében* — oly óriás deficzitben úsztunk, mely tulszárnyalta a 67 előtti összbirodalom pénzügyi hiányát, melyet *három nagy háboru* idézett elő. Deák s a nemzet 67-ben a közös vámterület s az államadóssági járulékot azon biztos reményben fogadták el, hogy az Ausztriától öröklött terheket rövid időn apasztani sikerül: s nem hogy a régi terhet apasztanók, sőt csaknem 400 millió forinttal növelték azt. Noha a Lónyay által kötött vasuti kölcsön árfolyama 1872-ben is oly magas volt, hogy két százalékkal jövedelmezett *kevesebbet* az osztrák renténél: a folytonos adósságcsinálás következtében az 1873-ki krach rögtön oly pénzügyi válságba sodorta a magyar államot, melytől a bukás ugyan messze állott, mégis igen váratlan meglepetés volt.

Igy nem érhettük el a gazdasági kiegyezés s a közös vámterület azon harmadik törvényes czélját sem, hogy a valutát helyreállitsuk. E czéltól is sokkal messzebb dobtatunk, mint a hol 1868-ban valánk.

* * *

Az 1873-diki krach zavarba ejté az adósságból élő magyar kincstárt s államhitelünket veszélyesen megrendité; igen sok fiktiv értéket elsöpört: de meg volt az a haszna, hogy nemzetünket kiábránditotta azon fikczióból, mintha Magyarország Ausztriával közös gazdaságban, közös vámterületben egy jóravaló önálló állam szerepét játszhatná. A politikusok vizsgálódni kezdtek vihar után; pénzügyi hanyatlásunk okait kutatták. Rengeteg kiadást és adósságot, mellette kevés jövedelmet látva: Deák-párt, ellenzék, miniszterek, képviselők, parlament és nemzet belátták, *hogy Magyarország a közös vámterület keretében csak provincziális gazdálkodást folytathat s állami szinvonalon nem maradhat fenn.*

Kisült legelőször az, hogy 1867-ben a kiegyezéssel s annak függelékeivel óriási évi terhet vállaltunk magunkra, mely a magyar állam tiszta jövedelmét csaknem egészen elnyelte. 1868-ban kerekszámmal 90 millió forintot tettek azon soha alább nem szálló évi összegek, melyeket politikai s adóssági szerződéseink értelmében ki kellett fizetnünk. Tiszta jövedelmünk csak 119 forint szerény összegre haladt. Tessék 29 millió forintból magyar államot teremteni háromszáz évi elnyomás után; tessék államot teremteni, művelt, vagyonos hatalmak sorába emelni és kormányozni oly tisztességesen, hogy Ausztriának necsak a törvényben, hanem az államéletben is egyenjogu társa lehessünk. E feladattal hazánk legelső pénzügyi tehetsége: Lónyay Menyhért sem birkózhatott volna meg, maga Necker sem.

1874-ben már 125 millióra emelkedett azon évi összeg, melyet politikai s adóssági szerződéseink szerint ki kellett fizetnünk. Ugyanezen évben tiszta állami jövedelmünk 129 millió forintot tett (50 millió előállitási költség (regie), levonásával). Az ország kormányzatára és beruházásokra maradt netto 4 millió forintunk. Tessék ebből államot alkotni; mert nem lehet oly öntelt deák-párti, ki azzal tönjénezhetne magának, hogy államunk már 1874-ben harczkészen állott! Tessék 4 millió forintból államot szervezni, vezetni és igazgatni. Fizesd ki magyar a czivillistát, fizesd ki a közösnek mondott osztrák diplomácziát és hadsereget, a régi Ausztria hitelezőit és saját hitelezőidet, fizesd ki az osztrák abszolutizmus nyugdijjas rokkantjait, a horvátokat és a financzokat: s akkor marad neked jövedelmedből négy millió forint 5853

négyszögmértföld s tizenhatodfél millió emberből álló birodalmad fentartására s annak nagy európai hivatására. Tessék négy millió osztrák értékü forintból Európa őrállamát dicsőségesen fentartani s annak »kulturmisszióját« teljesiteni.

Ide jutott a magyar állam pénzügye az Ausztriával közös gazdaságban, közös vámterületben. Nincs a világon se állam, se tartomány, se gyarmat, melynek pénzügyei ily felséges komikumban tetőznének; méltó tárgya egy operettnek. Mert minden más állam státus és nem tartomány, nem gyarmat s megvan a maga gazdasága arra, hogy állami létét fentarthassa. És minden tartomány provinczia, minden gyarmat kolonia s nem tekinti magát államnak, tehát nincs szüksége oly gazdasági alapra, mint egy európai szerepet játszó hatalomnak. Igy megélnek az államok s megélnek a gyarmatok; mert birtokában vannak a szerepkörüknek és szükségleteiknek megfelelő eszközöknek. Csak ez a mulatságos Magyarország nem élhet meg; mert szegény azt hiszi magáról, hogy ő állam, ugy akar élni mint egy állam — joga is lenne hozzá — de e boldog hitében egyszerre csak azt veszi észre, hogy hiszen ő gazdaságilag egy osztrák gyarmat, melynek egy fillérrel sincs több pénze, mint a mennyi tisztességes tartományok ellátására elegendő. A 1873-diki krach után ezen igazság kisült s helyzetünk, melyet előbb állami illuzióink aranyos fátyola takart, egész nyomoruságában lelepleztetett.

Nemcsak kül- és hadügyi, hanem gazdasági s pénzügyi politikánk is czigányélet, merő komédia, melyért pirulnunk kell az európai szinpadon, mert kifütyülnek érte bennünket.

„Az erős banda.“

Igaz, hogy állami gazdálkodásunknak egy másik nagy baja is volt: az, hogy a kik vezették, nem értettek hozzá. Lónyay Menyhért a miniszteri székből kiüzetett, mert elég vakmerő volt már 1869-ben belátni, hogy Magyarországot a közös vámterület a legtakarékosabb gazdálkodásra utalja s kiadásainknak jövedelmünk természetes emelkedésével lépést kell tartani. Az egész

miniszteriumban nem maradt egy államférfiu, ki az ország politikai, gazdasági s pénzügyi viszonyait alaposan kombinálta és felismerte volna, hogy az ország kormányzatának reális irányt adhasson.

Az ujoncz tudatlanság, a nepotizmus, a protekczió és a korrupczió államvagyonunkból az alkotmány beütése után azonnal bőven zsákmányolnak. A hon alsó- és felsőházi atyái közt, valamint a miniszterium körében akadtak »jó hazafiak;« melléjök csatlakoztak a törvényhozás körén kivül álló, de oda nagyon bejáratos pénztőzsérek és vállalkozók, kik együttvéve egy parazita börzehadat alkottak, hogy a szegény államon élősködjenek. Ez az »erős banda,« mint Szlávy József nevezé, melynek notorius hivei Tisza táborában is akadtak, nem tartja bünnek a haza rovására gazdagodni; sőt politikai erényt csinál a parlamenti üzérkedésből; mert ha a magyar ember gazdagodik — ugymond — gazdagodik a magyar állam is. Éljen a haza! az ő jelszavuk. Kiélni a hazát! az ő politikájok. Politikai kommunisták. A közlekedési miniszteriumban mindjárt a szervezési stádium küszöbén megalakult azon hires szakértő konzorczium, némi személycserével tizenhat éven át üzérkedik vala az ország vesztére, törvényhozó és vállalkozó czinkosaitól támogatva. Más miniszteriumokban is akadtak egyes utánzóik; mert alig van közigazgatási ág, mely tért és alkalmat ne szolgáltatna mellékjövedelmekre. Miután a törvényhozás és a központi kormány jó példával rohannak előre, — a vidéken helyhatósági és községi kormányzatban, sőt az ország igen sok közintézetében ragadós lett a fensőbb körök modern erkölcsisége s az önérdek itt is elkezd üzérkedni a közérdek rovására. A capite foetet piscis. Igy romlik meg lassanként az államtól a társadalom, a miniszteriumtól a municzipium, az országgyüléstől a választó közönség. Valódi aranykorban élünk! mert aranyért mindent megvehetsz, méltóságokat, czimeket, konczessziót és vállalatokat, ordót és becsületet. Mégis csak papirkorszak ez, nem olyan, mint a római császároké. Itt az államüzéreket csak banknótával fizetik; miután nem állitották helyre a valutát.

A szakavatatlanság és korrupczió együtt már 1874-ig nagy pusztitásokat vittek végbe az államvagyonban és csökkentették

állami jövedelmeinket. Sennyei Pálnak igaza volt, midőn azt dörgé a kormányzók fülébe, hogy irtsák ki a korrupcziót, takarékoskodjanak jobban és válogassák meg a hivatalnokokat lelkiismeretesebben. A szakavatottabb, becsületesebb és takarékosabb gazdálkodás mindenesetre jobb pénzügyi eredménynyel dicsekedhetik vala. Mert csökkenti a deficzitet, csökkenti a vasuti kamatbiztositékot, az egész régiet, ugyanakkor növeli tiszta jövedelmünket és államvagyonunkat. Sőt az is bizonyos, ily kormányzat az állampolgárokban jobban fejleszti a takarossági ösztönt, növeli a munkakedvet s a becsületérzést; emeltyüje a közerkölcsiségnek.

Két állam egy vámterületen nem exisztálhat!

De mindez magában véve soha meg nem oldhatja Magyarország gazdasági létkérdését. S azon az 1874-ki eredményen, hogy tiszta jövedelmünkből, a jövedelem előállitási költségein kivül, csak 4 millió forint marad a magyar állam kormányzatára, szervezésére, és haladására,— ezen a döntő eredményen a takarékos és jellemes belkormányzat *lényeges* változást többé nem tehetett; mert hiszen legjobb esetben 4—5 millióval apasztja a regiet s ugyannyival növeli a tiszta jövedelmet. Akkor marad nekünk nem 4, hanem 8 vagy 9 millió forintunk államfeladataink valósitására. Körülbelől ott vagyunk, a hol voltunk s a magyar államról komolyan még mindig nem beszélhetünk.

Sőt merem mondani, hogy 1874 után *egy bölcs s a helyzet magaslatán álló nemzeti kormánynak* első teendője lévén, hogy jó közigazgatást teremtsen s ugyanakkor hazánkat az Oroszország elleni védelemre erélyesen fölszerelje, — a legszigorubb takarékosság mellett sem sikerült volna 252 milliós kiadási budgetet tetemesen leszállitania; mert a mit egy oldalon megtakarit, azt más oldalon meg kell neki szavazni a jó adminisztraczióra s a nemzeti védelemre. Tehát a 67 millió deficzitből még mindig ijesztőleg nagy összeg marad, hogy pénzügyi összeroskadással fenyegessen bennünket.

A takarékosságot, a tudományt és a becsületet mint nemzeti s politikai erényeket emeljük kormányra. E mellett kell a

nemzet jobbjainak küzdeniök, mig lehellnek. — De Magyarországnak, akarva, nem akarva, soha nem volt nagyobb politikai hivatása Európában, mint 1867 óta, a mióta Oroszország összeszedte magát. Nekünk tehát, ha fenn akarunk maradni, fontos állami hivatást kell teljesitenünk, mire a hazai erények gyakorlása *mellett is* sok pénz kell. E pénzt ott veszszük, a hol jog szerint találjuk. Miután nem rabolhatunk: Ausztriával közös gazdaságban pedig a politikai missziónk teljesitésére szükséges eszközöket meg nem szerezhetjük: *kikerülhetetlen szükségesség, hogy hazánk gazdasági önállását létesitsük.*

Ez volt már az 1874-diki zárszámadás kérlelhetetlen logikája is.

Magyarország alkotmányos dicsősége hajnalán egyszerre csak arra ébredt, hogy nem tud megélni; mert jövedelmei részint a közös, részint egészen idegen zsebekbe kerülnek s a magyar kincstárnak csak az állami pénzek hült helye marad. Az ország jövedelmei állami szükségleteivel arányosan nem fejlődhettek s ezek mellett messze elmaradtak: mind e bajnak főoka az Ausztriával kötött gazdasági s pénzügyi szerződésekben s ezeknek kiindulási pontjában, a *közös vámterületben rejlett.* E rejtélynek nemzetünk már 1874-ben nyomára jött.

Magyarország *pénzügyi* helyzete az osztrák-magyar monarchiában sokkal kedvezőtlenebb volt, mint a 67 előtti összbirodalomban. Mert 67 előtt egy volt ugyan a vámterület, de egy volt az állam is, melyet osztrák birodalomnak hittak. Az egy gazdasági területből csak egy állam költségei fedeztettek. »Ausztria« kizsákmányolta ugyan a közös vámterület előnyeit a maga részére: de aztán az egységes osztrák kincstárból fedezte is az egységes állam kiadásait. Igy bármily hasznot huzott: e haszonból fizetnie kellett a terheket is. 67 után megmaradt az egy vámterület s abban két állam keletkezett: Ausztria és Magyarország. Ausztria a közös vámterülettel továbbra is megtartotta annak óriási gazdasági előnyeit, mi megtartottuk annak gazdasági hátrányait. Mi a magyar állammal megkaptuk a nagy állami terheket; de ezeket a közös vámterület *hátrányaiból* époly kevéssé fedezhettük, mint alkotmányunk *erkölcsi* hasznaiból! Mert a gazdasági hátrány épugy nem pénz, mint az erkölcsi haszon. A pa-

ritás s a gazdasági kiegyezés egyéb alapföltételei papiron maradtak. Papiros paritás.

És kisült, hogy egy vámterületen két állam meg nem élhet; a gazdaságilag gyöngébb államnak elébb-utóbb menthetetlenül el kell pusztulnia.

* * *

1874-ben konstatáltuk, hogy a magyar állam a közös vámterületben óriás gazdasági és pénzügyi veszteségeket szenved.

A szabad kereskedelmi politika felé nagy küzdelmesen haladtunk ugyan lassu léptekkel, de az osztrák ipart oltalmazó bécsi kormány féluton megállitott bennünket. Az osztrák nagy ipart, daczára a vámtételek fokozatos leszállitásának, még mindig magas vámok védték, melyek a mi gyárainknak s kézmüves iparunknak mitsem használtak, mert ezeket semmi vám nem védte az osztrák ipar elnyomó fölénye ellen. Az a verseny, melyet az alkotmányos restauráczió hevében megkezdtünk az osztrák iparral, 4—5 évig tartó meddő harcz után, a magyar iparos törekvések teljes vereségével végződik. A magyar gyárak és kézmüvesek sorra buknak. Bukniok kellett a közös vámterület s ennek ama következménye miatt, hogy fogyasztási adó alá eső iparágaink közös és egyenlő adórendszer alá estek az osztrák iparral.

Hiszen Magyarország egy gyér népességü földmivelő és tőkeszegény ország, mely **nemzeti ipart** csak most akart teremteni. Ausztria egy gazdag iparos állam. E két területen az ipar termelés életföltételei egymástól nemcsak különbözők, hanem egymással sok tekintetben ellentétesek. E két különböző államot egy vámterületbe erőszakolni annyi, mint a gyöngét oda dobni az erősebb kényének, hogy ez megfojthassa azt. E két területen egyenlő adóval terhelni az ipart, annyi, mint agyonsujtani az erőtlenebb félt.

Mikor a magyar törvényhozás kimondta, hogy hazánkban csak rendkivüli állami kedvezményekkel tengődhetik a gyáripar: ugyanakkor kimondta a halálos itéletet a közös fogyasztási adórendszer s a közös vámterület felett!

Magyaráznunk sem kell azon közgazdasági törvényt, hogy

a hol életerős, gazdag ipar nincs: ott az ipar szinvonalán emelkedő gazdag **földmivelést** is hiába keresel. Innen van aztán, hogy földbirtokosaink, kik nagy nemzeti fejlődésünk reményében, a belterjes gazdálkodásra kisérleteket tettek vagy belébuktak vagy nagy veszteségekkel menekültek vissza a régi termelési módszerhez s gúnyneveket kaptak; azt mondták rájok, hogy könyvből gazdálkodtak, a tudomány megölte őket! Pedig nem a tudomány teszi tönkre a magyar gazdát, hanem azoknak a kolosszális tudatlansága, a kik nem képesek belátni, hogy a magyar mezőgazdaság magyar ipar nélkül soha sem emelkedhetik fel európai intenzivitásra, hanem örökké ázsiai ugar marad.

---

230 millió nemzetgazdasági deficzitünk.

Hol az alvilág fenekéről vehette volna a modern magyar állam a maga fentartására szükséges jövedelmeket, mikor nem volt ipara, csak primitiv mezőgazdasága; még czukor- és szeszgyáraink is egymás után tönkrementek. Magyarország gazdasági jövedelméből 350—450 millió forintot fizetett évenkint Ausztriának s a külföldnek $^{8}/_{10}$ részben iparczikkekért. E tekintélyes összeget készpénzben fizettük ki. A külföld nekünk, a mi kivitelünkért, nem fizetett többet 300—350 millió forintnál, kereskedelmi passzivumunk az 1869—74-ki években évenkint 110—120 millió forintra rugott. Mi maradt tehát a népnek és az államnak, hogy tisztességesen megéljen? Honnan kerül ki az alkotmányos magyar birodalom jövedelme? Bizony csak adósságból, melyet annyira megszoktunk csinálni, hogy a Tisza-kormány a kölcsönből befolyó összegeket is jövedelemnek tekinti! És a magyar földbirtok eldobolásából, melyet hazafiúi erénynek tekint a mameluk; mert — ugymond — rosz kezekből jobb kezekbe kerül az anyaföld.

Hogy a magyar államnak 4 millió forintja maradt önmagára: ennek legfőbb oka évi 100—120 millióra rugó kereskedelmi passzivumunk. E passzivum fő oka az iparhiány s a primitiv mezőgazdaság. Iparhiányunk, primitiv földmivelésünk fő oka a közös vámterület.

Titánokra emlékeztető azon — fájdalom — hiu küzdelem,

melyet a magyar iparosok és mezőgazdák, egy ellenséges kormánypolitikától s Ausztriától elnyomatva vivnak koldus létökért. Nincs buzgóbb, de szánalomra méltóbb munkás, mely fáradalmainak oly kinos verejtékében enné kenyerét, mint a magyar iparos és földbirtokos. — És a kormány mégis elég lelketlen azt fogni rá a nemzetre, hogy azért nincs iparod, mert nem vagy szorgalmas, iparos nép! Eliszod, elvered a jövedelmedet, a mi nincs! A közös vámterület köteleivel összekötözik a magyar földbirtokos és iparos kezét-lábát; kidobják az utczára, hogy tánczoljanak, a mint Ausztria hegedül nekik. S ha nem tudnak lábokra állni, akkor a nemzeti jóléten vásárolt kormányhatalom polczáról azt kiáltják oda szegényeknek, hogy restek, részegesek vagytok, azért nem haladtok! A magyar ember gyáva és férfiatlan, azért nem lesz generális belőle az osztrák kadseregben!

Füstbe ment az ország és Deák Ferencz azon nemes czélja, hogy a közös vámterületben erőteljes nemzeti ipart fejleszszünk, hogy földbirtokosaink s gazdaságunk régi terheit alább szállitsuk.

A 120 millió kereskedelmi passzivum s az emelkedő egyenes adó, — mely ipar nemlétében azt sujtja, a mit talál, az ingatlant, — a magyar gazdaságnak nem hogy régi terheit csökkentenék, hanem a régiek mellé oly nagy *uj* terheket halmoztak reá, hogy a mitől Deák Ferencz félt, a minek elkerülésére Ausztriával kiegyeztünk, az ország további sülyedése mértani arányban haladt előre. S az alkotmányunk visszaállitásakor mutatkozó gazdasági lendület után öt év mulva nagy visszaesés vette kezdetét. —

A mi továbbá Európa minden gazdasági körét kaczajra indithatja, 1874-ben kisült az is, hogy az évi 750 millió ft. kereskedelmi forgalommal biró Magyarországnak összes tiszta vámjövedelme 3—4 millió forintot tesz! Holott ha önálló vámterületünk van, a magyar kincstár mérsékelt vámtételek, átlag csak 7%-os érték-vám mellett *legkevesebb 23 millió forint tiszta vámjövedelmet vehetne be,* melyből a magyar ipart dijjazó adóvisszatéritést is leszámitottam.

A magyar államnak tehát a közös vámterületben már 1875 előtt évenkint 20 millió forint vesztesége volt a vámjövedelmen, beleszámitva az adóvisszatéritésnél szenvedett veszteségünket.

Itt még nincs vége az áldozatnak. A közös vámterület Pandora szelenczéje, melyből a gazdasági vész egész özöne zúdul reánk. 1874-ben konstatáltuk, hogy a közvetett adók tárgyát képező áruczikkek után Magyarországból évenkint 10—13 millió forint szivárog az osztrák pénztárba s a magyar kincstár ugyanannyi jövedelmi veszteséget szenved. Ez is a közös vámterület eredménye.

A vámjövedelmen s a közvetett adókon évi veszteségünk 30—33 millió forint. — Igy zsákmányolja ki a gazdag Ausztria a szegény Magyarországot. — Igy tünnek el az ország jövedelmei.

Kereskedelmi deficzitünk 120 millió forint; kincstári veszteségünk a vámon és közvetett adókon 30 millió forint, minden esztendőben. Egy eladósodott nagyhatalom minden terheit hordozzuk, de a mi nélkül egyetlen kis hatalom sem exisztál Európában, a vám- és indirekt-adók jövedelmét feláldoztuk a közös vámterületnek s Ausztriának.

Azon pénzösszeg, melyet a tőkeszegény Magyarország részint kereskedelmi deficzitjére, részint szerződési természetü kötelezettséginek teljesitésére évenkint kifizetett, már az 1874-ben megállapitható eredmények szerint 245 millió frtra rugott. Ha ehhez az indirekt adókon s a vámon szenvedett veszteségünket hozzáadjuk s az egész 275 millió forintból 10 millió vámjövedelmet, mint lucrum cessans-t, és 35 milliót, mint legmagasaab számitás szerint hazánkban maradó összeget levonunk: **minimo calculo 230 millió frtot tett azon évi összeg, melylyel mi a külföldnek minden viszont követelés nélkül tartoztunk. Ennyivel fizetett Magyarország évenkint a külföldnek többet, mint a mennyit a külföld nekünk fizetett.**

Már 1874-ben ily óriás összeget tett a magyar nemzet évi közgazdasági deficzitje a külfölddel szemben. E deficzitnek legalább 60%-kát maga Ausztria nyelte el.

Nem akarok a *Tisza-korszaknak* elébe vágni; de már itt megjegyzem, hogy ha *a közös vámterület már a deákpárti kormányok szabad kereskedelmi politikája és csekély adóemelése mellett ily megdöbbentő gazdasági eredményeket mutatott fel: igen természetes, hogy a Tisza-kormány védvámos politikája, óriás adóemelé-*

sei és a halomra szaporodott államadósságok miatt menthetetlenül tönkre kell menni Magyarországnak a közös vámterületben.

Elég a két korszaknak csak ezen különbségére utalnom, hogy mindenki megérthesse hazánk mai kétségbeejtő helyzetét.

A mit Deák is elhibázott.

Im! ezek voltak már 1874-ben az Ausztriával folytatott közös gazdálkodás eredményei. Ezért volt üres a magyar kincstár. Ezért merül államunk és gazdaságunk a deficzitek és adósságok átgázolhatatlan posványába. Ezért pusztult tovább adók és kölcsönök atlaszi terhe alatt a földbirtokos osztály, mig iparosaink a mezőgazdával együtt hullnak el a közös vámterület gyászos harczmezején. Ezért vagyunk mi helótái hitelezőinknek és Ausztriának.

S megkezdődött azon állapot, midőn a 67-ki törvények szerint önálló magyar kormányzat irányát pénzügyi, közlekedési és kereskedelmi téren, az osztrák pénz- és vasuti hatalmak adják meg osztrák szellemben, osztrák érdekben. Ők diktálnak ránk minden adóemelést; ők szabják meg vasutaink irányát, forgalmi politikánkat. Mi fizetjük busásan Ausztriát: mégis ő uralkodik felettünk annyira, hogy teljesülni látszik egy osztrák államférfinak azon 67-ki jóslata, hogy »a magyar pénzügyminiszter nem lesz egyéb, mint Magyarország és a kapcsolt részek Finanz-Landesdirektora; a magyar közlekedési miniszter mozdonyvezető, a magyar kereskedelmi miniszter pedig Ausztria ágense.«

Belémentünk a közös vámterületbe. Csak midőn a rengetegbe értünk, vettük észre gyászos tévedésünk. Deák Ferencznek még életében meg kellett érnie az Ausztriával kötött gazdasági szerződések lesujtó eredményeit.

A közös vámterületnek egyetlen czélja, egyetlen föltétele sem teljesült azon kivül, hogy *a magyar kormány szabad kereskedelmi politikáját a vámszerződésekben bizonyos pontig érvényesíté.*

A 67-ki törvény azon határozott parancsai, hogy az egyensulyt államháztartásunkban, a valutát pénzrendszerünkben helyreállitsuk, hogy a közvetett adókra vonatkozó egyezmények Ma-

gyarország jövedelmeit nem csonkithatják, — az életben mind megforditva hajtattak végre. A deficzitet rémitőn megnövelték, az államjegyeket és államadósságot szaporitották s az osztrák pénzügyminiszter Magyarországból évenkint 12—13 millió jövedelmet huzott a közvetett adók czimén.

A törvényben szentesitett paritás gazdasági téren épen ugy nézett ki a valóságban, mint a hadügyi vagy külügyi paritás. Bécs a hadügyi paritás alatt azt értette, hogy osztrák uniformis, osztrák hadsereg: a külügyi paritás alatt azt, hogy udvari politika; a gazdasági páritás alatt azt, hogy osztrák hegemónia. Bécs Sadova után mihamar elfelejté, hogy a Habsburgok az osztrák hadsereg, az udvari politíka s az osztrák gazdasági hegemónia miatt tartományokat, olasz és német uralmat s világhatalmat veszitettek. — Az önző osztrák politika elnyomta Magyarországot, de azzal legtöbbet a dinasztiának ártott. Mire való ezt a szerencsétlen politikát 67 után is erőszakolni? Mire való ismét arra tanitani a magyar nemzetet, hogy a ki Ausztriával közösségben él: annak vagy osztrákká kell átidomulnia, mint ez sok szabadelvü magyaron, meg is történt vagy meg kell szöknie? A harmadik eset az, hogy lassankint *megeszi* Ausztria.

* * *

A magyar kormány — ugy látszik — e harmadik fátumba nyugodott belé; mert nem élt azon törvényadta jogunkkal, mely Magyarországot a vámszövetségi szerződés öt első évének leteltével, annak megváltoztatására lépéseket tenni egyenesen felhatalmazta. Az országnak megvolt ezen fontos joga, s kormányunkra e jog azon megszeghetetlen kötelességet diktálta, hogy miután a vámszerződés ránk nézve a lehető legrosszabbul ütött ki, azt haladéktalanul megváltoztassa, a mikor törvény szerint megjött a fordulat ideje. Mert a nemzet a közös vámterületet csak azon föltétel alatt fogadta el, hogy abban a maga gazdasági s pénzügyi érdekeit *állami létének megfelelöleg* biztosithatja. A mint kiderült. hogy e föltétel végrehajtása lehetetlenség: rögtön végre kellett volna hajtania a magyar kormánynak a törvény azon határozatát, hogy alkudozást inditványozzon a vámszövetségi szerződés megváltoztatására.

A vámszövetségi szerződés öt első éve *1872. deczember végén* járt le; miután a szerződés 1867. deczember végén szentesittetett. Tehát az alkudozásokat megkezdeni a Lónyay-kabinet után következő kormányoknak állott kötelességökben, miután Lónyay még november hóban visszalépett. Az ellenzék erélyes agitácziót inditott ez irányban s e lépése föltétlen elismerést érdemel. De az Andrássy után következő három magyar minisztérium közül egyik se melegedhetett meg a bársonyszéken, egymásután távoznia kellett. Mikor az előtte álló nagy kérdésnek szemébe nézett volna, már csendült fölötte a lélekharang.

„Tisza minden áron miniszter akar lenni!“

Deák Ferencz.

De a nemzet nem csüggedhetett el; mert **Tisza Kálmán** nagy ellenzéki alakja, a bomladozó Deák-párt háta mögött mentő napként kezd vala ragyogni. Tisza 1868. áprilisi programmjában Magyarország kereskedelmi s pénzügyi függetlenségét követelte. Nézeteit hét gazdasági évünk eredményei kelletén tul igazolták. S midőn Ő Felsége 1874 márczius 10-dikén tanácsadás végett magához hivatja a nemzeti hőst: Tisza Kálmán azon büszke tudatban lép ura, királya szine elé, hogy neki igaza volt! Már 1868-ban kinyilvánitá, hogy a magyar állam önálló vámterület nélkül meg nem élhet. Ugy történt, a miként beszéle. És Tisza 1874. márczius 10-dikén Ő Felsége előtt ezen hitvallását megerősitette; előadta, hogy a közjogi alap megváltoztatása s az önálló vámterület helyreállitása nélkül se Magyarország ki nem bontakozhatik bajaiból, se a balközép nem vehet részt a kormányzásban. Ő Felsége kegyesen elbucsuztatta Tisza Kálmánt, ki elvtársai előtt azzal dicsekedett, hogy nem lett ugyan miniszter, de megmondta az igazat a királynak.

Szép physikai bátorság Tiszától! — de mit használ? Tisza egy 70 tagból álló parlamenti kisebbség vezére. Az alkotmányos fejedelem nem hajthatott szavára; mert a deákpárti többség védte a közjogi alapot s az önálló vámterületre csak föltételesen gondolt, ha t. i. Ausztriával az uj gazdasági egyezkedés nem sikerülne.

Tisza tehát, a parlamenti törvények szerint kivül, maradt a hatalom várán. De beküldte a trójai falovat, **Ghyczyt**, huszad magával az erősségbe, mint a hitrege tartja, azért, hogy nézne körül Trójában s tenne jelentést neki, hogy lehetne a dicső Iliont

birtokába keriteni. Tisza balközépi hivei előtt ekként nyilatkozott ugyan Ghyczy miniszterségéről: »*Nem értem, hogy tehet ilyet Ghyczy. Mégis csak borzasztó dolog!*« De Tisza nagyon jól értette, mire jó a trójai faló. Ghyczynek, mint Ő Felsége tanácsosának, sok alkalma nyilt körültekinteni Bécsben s alaposan megismerkedni ugy Andrássy gr., mint a fensőbb körök magas nézeteivel. Ghyczy ügyes rekognoszkálása közben azon biztos tapasztalatra jutott, melyet Tisza a márczius 10-diki audienczia után csak komoran *sejtett,* hogy tudniillik a parlamenti *kisebbség* a bécsi várat se a közjogi alap megváltoztatásával, se az önálló vámterülettel soha be nem veheti.

Ha miniszter akarsz lenni: fogadd el az alapot »*ugy a mint van*«. S hogy van az alap? Nem ugy, a mint az 1867-diki *magyar* törvény megalapitotta, hanem a mint az 1867-iki *osztrák* közösügyi törvény szól. A magyar alkotmány és közjog azt mondja, hogy ha Ausztriával az 5 szerződési év letelte után kezdett egyezkedés sikerre nem vezetne: Magyarország az önálló vámterületet felállithatja. Ugyanezt teheti a 9-ik év letelte után is. Az osztrák jog ellenben azt mondja, hogy a vámügyi törvényhozás s az ezzel összefüggő pénzügyi s gazdasági kérdések egyenlő elvek szerint fognak kezeltetni s ezen közös elvek iránt minden áron létre kell jönni a megállapodásnak; Ausztria és Magyarország gazdasága nemcsak 5 vagy 10 évre, hanem mindaddig egységesen közös, mig Ausztria ezt jónak látja!

Az osztrák törvény az önálló magyar vámterület felállitását semmi esetre, az esetre sem engedi meg, ha az egyezkedések sikertelenek maradnának; mert ezen eset törvényesen kizáratik a lehetőségek sorából.

Bécsben igy fogják fel a vámkérdést s az ezzel összefüggő gazdasági kérdéseket. Ausztria s a bécsi hatalmak előtt nem exisztál magyar alkotmányjog, nincs magyar törvény. Hanem van egy örök időre szóló *kétoldalu szerződés,* melynek hiteles szövege az 1867. deczember 21-diki *osztrák* delegáczionális törvénybe van bevésve érczbetükkel. Mi pedig magyarázhatjuk a magunk törvényét, a mint nekünk tetszik — beköttethetjük a corpus jurisba a többi gravaminális czikkek mellé.

Ghyczy azt is megtudhatta Bécsben, hogy miután Andrássy

nagy keleti akczióra készül, nem engedheti a magyar kormánynak sem azt, hogy ez nagy gazdasági harczba keverje a monarchiát, sem azt, hogy az osztrák delegátusokat, kikre a hódító Andrássynak szüksége volt, elidegenitse a magyar külügyminisztertől. Magyarország éljen a hogy tud, emelje adóit, csinálja tovább az adósságokat. Bécs e tekintetben szivesen kezére játszik a magyar kormánynak; (mert az adósságcsinálás régi osztrák praxis; aztán minél több a mi terhünk: annál inkább közeledünk a Reichsrathba!) De Bécs sem engedheti, hogy a birodalom egységét minden öt évben vámháborukkal koczkáztassuk. Ha Ausztria meg tud élni a közös vámterületben: Magyarország is megélhet.

Ez volt a bécsi felfogás; melyet a trójai faló mihamar felismert s könnyen tudtára adhatott a haragvó Achillesnek, a ki a görög mythos szerint miniszteri aspiráns volt s táborával együtt megunta a falakon kivül tanyázni és siker nélkül viaskodni Priamus hadával.

Tisza Kálmán, mielőtt 1875. február 3-diki honmentő beszédét megcsinálta, hiteles forrásból tudta, hogy Bécs az önálló vámterületbe nem egyezik belé s nem tür (ha nem muszáj) oly magyar miniszteriumot, mely ily, osztrák jogba ütköző merényletre gondol. És Tisza e szerint cselekedett, csak azért, hogy megmentse a hazát. Hony soit qui mal y pense!

Az árulás előjátéka.

A közös gazdálkodás megdöbbentő következményei 1874-ben már nyilvánosak voltak az egész nemzet előtt. Tisza annyival inkább ismerte azokat, mert hiszen még 1874-ben ugy volt meggyőződve, hogy az ország sulyos pénzügyi s gazdasági bajaiból önálló gazdasági élet nélkül ki nem bontakozhatik. A nemzeti közvélemény, mely 67-ben boldog reményekben fogadta a gazdasági egyezséget, illuzióiból nagyon kijózanult. A számok vaslogikája megtörte azon hitét, hogy a közös vámterületben állami szükségeinek megfelelő gazdasági létet teremthessen magának. A legkonzervativabb politikusok beismerték, hogy a közös vámterü-

letben hazánk mostoha viszonyai egyoldalulag fejlődnek; nem lehet iparunk, csak extenziv mezőgazdaságunk. S ez oka szegénységünknek és hátramaradásunknak. Ha a konzervativok igy nyilatkoztak, mennyivel jobban kellett a szabadelvü Tisza Kálmánnak azt tudnia, hogy erőteljes ipar nélkül 48-diki demokratikus alapokon épült magyar állam nem exisztálhat. 1874-ben nemcsak az ellenzék vitatta, hanem a közös vámterület hivei is belátták, hogy Magyarország pénzügyeit a legpontosabb számitások, a leggondosabb gazdálkodás mellett sem lehet biztos alapra fektetni a közös vámterület mellett; mert ha Ausztria Magyarországnak a szabad kereskedelmi politikára, indirekt adókra és adórestituczióra, banküggyre vonatkozó összes követeléseit teljesitené is: 15—20 millió államháztartási deficzitünk még mindig maradna rendes körülmények között, melyet folyton adósságokkal kellene fedeznünk.

E megczáfolhatatlan számitás *Tisza* előtt annyival alaposabb volt; mert 1875-diki február 3-diki honmentő allokucziójában ő maga azt mondá, hogy »a luxus-adókat elfogadja — **de a direkt adók emelését ellenzi; mert ez nem segit az ország bajain s végelszegényedésre vezet.**“ Tökéletesen igaza volt Tiszának; annyival nagyobb igaza, mert Deák Ferencz már 1867-ben azon nagy elvet mondta ki, hogy »nekünk jó gazdálkodásra s régi terheink alábbszállitására van szükségünk.« Ezek a régi terhek 1875-ig nem lefelé, hanem fölfelé szálltak; az elszegényedés jobban fenyegetett bennünket 1875-ben, mint 1867-ben.

Tisza nyolcz évi szilárd meggyőződésével 1874. márczius 10-dikén ugy nyilatkozott Ő Felsége előtt, hogy miniszteri tárczát csak oly legfelsőbb jóváhagyás mellett vállalhat, mely őt a közjogi alap megváltoztatására felhatalmazza. Ezután rövid tiz hónappal nem volt már szüksége Tiszának a 67-diki alap változtatására, sőt 1875. február 3-án a képviselőházban igy szólt:

»Őszintén megmondom a t. ház tagjainak, mint hazámfiainak általában, hogy a kik az 1867: XII. tczikket fentartani akarják, gondolják meg, hogyha az ország *pénzügyileg és közgazdaságilag nem rendeztetik, nem fogják megtartani ezt az alapot. El fog az alap enyészni,* hogy ugy változzék meg, mint egyikünk

sem óhajtja. Tehát fogjunk kezet, »*hogy itt egy rendezett pénzügyekkel biró magyar állam legyen.*«

Senki sem tett Tisza Kálmánnak szemrehányást azért, hogy közjogi meggyőződéseit 1866 óta már *ötödször* változtatta; azért sem vádolta senki, hogy tiz hónap alatt oly gyorsan haladt — visszafelé, hogy a 67-ki alap fentartására is vállalkozott s ezzel Ő Felsége legmagasabb csodálkozását is méltán kiérdemelhette; mert röpke pillangó nem változik ily hirtelen kukaczczá. Ah! de az a drága hazafiság mindent pótol, még a következetlenséget is; a hazafiságot nem pótolja semmi, még a következetlenség sem.

Eh! bien. Ismét igaza volt Tiszának. A 67-ki alap a deákpárti regime alatt, — mint láttuk, — nem tartatott fenn a maga törvényes épségében; igen sok sérelem esett rajta. A ki tehát az 1867. XII. törvény hamisitatlan fentartására vállalkozott, az a szó nemes értelmében hazafinak volt mondható. Az ország igy értette Tiszát, s az elvek szegre akasztóját nem pisszegéssel, hanem riadó éljenekkel fogadta; mert a legalsó számitás szerint azt hitte az ország, hogy Tisza a kormánya körül sorakozó óriás nemzeti erővel a 67-ki alapot fényesen meg fogja óvni minden osztrák ármány ellenében. Hogy Tisza Kálmán politikai szereplése óta, 1861 óta, az államügyek komoly intézése körül soha nem tudta, hogy mit akar, de azt az egyet mindig erősen akarta, hogy vezéri szerepet játszhasson, — honmentő hősünk e kardinális hibája 75-ben senkinek sem jutott eszébe, *csak Deák Ferencznek.*

Deák Tisza fuzionális beszédére azt mondta: »*Lássátok, ez a beszéde is csupa confuzió. Ez az ember most se tudja mit akar; de azt az egyet látom belőle, minden áron miniszter akar lenni. S ezt el fogja érni; mert nálunk még azokból is miniszterek lesznek, a kik soha eszök ágában se forgatták, hogy valaha ily méltóságra jussanak.*»

Ily tekintélyes birálat után, mint a Deák Ferenczé, én se merném állitani, hogy Tisza 1875 február 3-dikán a miniszteri tárczán kivül tudta volna komolyan, mit akar. De tudta vagy nem, annyi bizonyos, hogy Tisza »egy *gazdaságilag és pénzügyileg konsolidált magyar államot*« proklamált és saját állitása szerint csak azért fogott kezet a Deák-párttal, hogy ilyet teremtsen. Azt is

kijelentette Tisza február 3-dikán, hogy »*meg van győződve arról, hogy a deficzitet az 1877-ik év folyamán el lehet enyésztetni az ő politikája szerint.*«

* * *

Tisza e politikája 1874. márczius 10-dikén az uralkodó szine előtt még az önálló vámterület volt. 1875. február 3-dikán. pedig a nemzet szine előtt igy szólt a kitünő államférfiu:

»**Én barátja voltam mindig és barátja vagyok ma is a szabad kereskedés elvének s bajaink forrását abban keresem,** *hogy a vámszövetség úgy lett megkötve, hogy mi nem részesülünk, legalább nem kellő mértékig, a szabad kereskedés előnyeiben, de részesülünk annak mindazon hátrányaiban, hogy a közös vámterület határain fennálló vámtételek némelyike protekcziója alá vevén az osztrák ipart, megfosztattunk azon előnytől, hogy azon iparczikkeket onnan vehessük, honnan a szabad kereskedés elve mellett legolcsóbban kaphatók lennének. És midőn az osztrák iparnak termékeit, és pedig külső vám által némileg védett termékeit minden vám nélkül engedik hozzánk behozatni, a szabad kereskedésnek minden lehető hátrányaiban részesülünk; mert iparunk fejlődése ily intézkedés által lehetetlenné tétetik; sőt ezen eljárás folytán a mi rovásunkra is protegált osztrák ipar elfoglalja természetszerü piaczainkat keleten. Tehát a szabad kereskedés elvének egyoldalu helytelen alkalmazásában van a baj. Én t. ház kijelentem, hogy én részemről, ezen hátrányok megszüntetése végett és azért, hogy indirekt adóink iránt intézkedhessünk saját kincstárunk követelményéhez képest kész vagyok egyezkedni Ausztriával. Azonban kénytelen vagyok kijelenteni, hogy azon nem várt esetben, ha az országnak jogos, méltányos érdekei máskép kielégithetők nem volnának, utolsó esetben a vámsorompok felállitásának törvényeinkben fentartott jogával kell élni.*

Röviden: óhajtom, hogy megmaradjon a vámszövetség, megmaradjon, — ha lehet, — a szabad kereskedés alapján az egységes vámterület, de úgy, hogy annak tételei oly méltányosan állapittassanak meg, hogy Magyarország továbbra is ne fizesse másnak az adóját.«

Bármily nehézkes, döczögő stylusban adta is elő Tisza miniszteri programmját: ebben világosan kimondta ő, hogy a közös vámterület csak a valódi szabad kereskedelmi politika alapján állhat fenn; Magyarország azon mérsékelt vámtételeket sem birja el, melyeket a deákpárti kormányok nagy küzdelemmel leszállitottak; azokat tehát annyira le kell szállitanunk, hogy ezentul ne fizessünk adót az osztrák iparnak és saját magyar iparunk fejlődését lehetővé tegyük. Indirekt adóinkat s azoknak önálló adminisztráczióját vissza kell szereznünk Ausztriától.

Az önálló bankot nem is emlitve, — ezek voltak Tisza egyezkedési föltételei. S ha ezeket az ország meg nem nyerheti: akkor az önálló vámterületet minden habozás nélkül fel kell állitanunk. Ez volt határozott programmja Tiszának, ki időközben az önálló vámterület föltétlen követeléséről lemondott.

Ez volt programmja a deákpárti többségnek is, elannyira, hogy Tisza beszédéről hivatalosan is sürgönyözhették Bécsbe, hogy Tisza egészen a Deákpárt álláspontjára lépett a vámterület kérdésében is; most *oly nyilatkozatot tett, melyet 1874-ben még megtagadott.*

Az 1874-ki eredmények után Tiszának, Deák-pártnak s az egész nemzetnek csak egy álláspontjuk lehetett a vámszövetségre nézve és ez az, hogy az Ausztriával kötött vámügyi szerződés utolsó czikke szerint, a felmondás után meg kellett ugyan kisérleni az uj egyezkedést, ha szerződést szegni nem akarunk: de ha Ausztria jogos követeléseink *bármelyikét* visszautasitja, minden habozás nélkül hozzá kell látnunk az önálló vámterület szervezéséhez.

A szabad vásár Deák halála után.

Az önálló vámterület 67-ki alap.

Az 1867—74-iki tanuságok után józaneszü magyar politikus előtt csak egy czél lebeghetett, az, hogy kivivjuk az ország gazdasági önállását, államiságunk ezen alapföltételét; s hogy, mint Deák tanitott, »egy lépéssel előbbre vigyük a nemzet ügyét.« Mert bebizonyult csalhatatlanul, hogy az 1867-ki gazdasági egyezség Magyarországra *mint államra* nézve nem a megélhetés üdve, hanem a pusztulás kárhozata. Bebizonyult, hogy Deák Ferencz csalódott azon 67-ki föltevésében, mintha a százados gazdasági érdekharcz, mely nekünk annyi bajt okozott, a kiegyezéssel egyszer-mindenkorra letünt volna. 1875-ben a mameluk vakság is láthatta már, hogy köztünk és Ausztria közt őszinte frigy mindaddig nem lehet, mig a magyar állam gazdasági függetlenségét meg nem alapitottuk. *A magyar nemzet nem hunyhatja be szemét, nem nyugodhatik mindaddig, mig kenyerét nem biztositotta.* A szegény magyar földmivelő és küzdő iparos kebelét jogosult keserüség tüze égeti mindaddig, mig az ő nehéz munkájok gyümölcsével a dusgazdag Ausztria uzsoráskodik. A magyar állam nem türheti, hogy a fizetésképtelenség örök átka lebegjen feje fölött azért, mivel jövedelmeinek nagy része egy elhibázott gazdasági alku folytán az osztrák réven elkallódik.

S bolond, a ki azt hiszi, hogy e monarchia egységét, nyugalmát és nemzetközi erejét Magyarország gazdasági elnyomásával biztosithatja. Mert egy koldus Magyarország nem képes megvédeni se a trónt, se a monarchia egységét.

Azért Tisza Kálmánnak s a Deák-pártnak 1875-ben más álláspontja nem lehetett, mint a vámszövetségi egyezkedést Ausztriával oly föltételek alatt próbálni meg, melyek hazánk gazda-

sági önállásához utat nyitnak s ha ezeket Ausztria visszautasitja. kimondani a gazdasági függetlenséget. E föltételek voltak: fogyasztási zárvonal azon kettős czélra, hogy közvetett adóinkat s mezőgazdasági iparunkat az osztrák tulsuly alól emancipáljuk, egyuttal megteremthessük a magyar kereskedelmi statisztikát. mely rendezett gazdálkodásunk alapföltétele. A közvetett adók önálló rendszere, oly kikötéssel, hogy az adók kiegyenlitése a zárvonalon történik. A külfölddel vámszerződések a teljesen szabad kereskedelmi politika alapján. Mindkét állam saját kincstárából annyi adót restituál, a mennyi adóvisszatéritésben részesülő árut kivisz. A magyarországi vasutak teljes kormányzati elkülönitése. Önálló bank a valuta rendezése alapján. A vámszövetséget öt év elteltével mindkét szerződő fél felmondhatja *azon kötelezettség nélkül, hogy annak megujitására uj egyezkedést kezdjen.*

Ez volt a *minimum,* melyet ki kellett vivnunk s mely nélkül a magyar állam gazdasági s pénzügyi konszolidáczióját sokan képzelhették, de a legnagyobb lángelmék sem létesithették. S épen azért, mert ezek kibontakozásunk minimális föltételeit képezték: ezek fölött a nemzetnek nem szabad alkuba bocsátkozni, hanem azt kellett mondanunk Ausztriának: ha elfogadod (az utolsó betüig), megkötjük a vámszövetséget, ha nem fogadod el: nyomban önállóvámterületet csinálunk.

Mert a 67-ki alap nemcsak abból állott, hogy közös miniszteriumot és delegácziókat alkotunk, a magyar delegátus urak Bécsben, az osztrák delegátusok Budapesten dupla napidij mellett szórakozhassanak: hanem abból is állott az alap, hogy alkotmányos magyar államot alkossunk s azt dicsőséggel fenn is tartsuk. A 67-ki kiegyezés nemcsak azt jelenté, hogy a bukott Ausztria terheiből egy rakást vállainkra vegyünk s azokat hüségesen fizessük: hanem azt is jelenté a kiegyezés, hogy a magyar államnak mindazon anyagi forrásokat biztositsuk, melyekből tisztességesen megélhet, nem mint osztrák provinczia, hanem mint magyar státus. Deák Ferencz s az ország az osztrák adósságok megosztásával busásan meghozták már az anyagi áldozatokat alkotmányunk visszaállitásáért s a szövetségi békeért. A közös vámterületet korántsem ugy fogadtuk el, mint a monarchia

egységének hozott másik áldozatot, hanem mint gazdasági életünk oly alakzatát, mely mellett a nemzet *azt hivé*, hogy állami jólétét, alkotmányos felvirágzását biztosithatja.

Az esetre pedig, ha a külön vámterület szükségesnek bizonyulna, törvényben kimondtuk, hogy felállitjuk azt.

Az önálló vámterület szintén 67-ki alap s a kiegyezésnek egyik legfontosabb alkatrésze volt. Miután már 1874-ben bizonyossá lett, 1876-ban pedig hivatalosan is konstatáltatott, hogy állami érdekeinket a hagyományos osztrák élősdiség ellen közös vámterületben semmikép nem biztosithatjuk: *a 67 : XII. törvény intenczióját követve,* kérlelhetetlenül mint a végzet, hozzá kellett volna látnunk önálló gazdaságunk szervezéséhez. És Tisza Kálmánnak, habár a miniszteri székért mindenre kész volt; habár kész volt ellenzéki elveiről s Deák által kivivott nemzeti jogainkról egyaránt lemondani: a puszta *decorum* megmentése végett talán mégis illendő leendett legalább *egy* ponton, a gazdasági téren ragaszkodni ahhoz, a mi Magyarországot jog és törvény szerint megilleti.

* * *

1878-ban, tehát Deák halála után, *Széll Kálmán* pénzügyminiszter, érvek hiányában, azon történeti koholmánynyal védte a bécsi alkut, hogy »Deák se *tudott* többet kivivni. *Deák is meg hajolt a kényszerüség előtt.«* Ez nem való; mert a történeti igazság ugy szól, hogy Deák az önálló vámterület felállitását 67-ben azért nem vivta ki, mert nem akarta, nem is próbálta, szóba se hozta az alkudozásokon. Deák semmiféle kényszer előtt meg nem hajolt, hanem az akkori gazdasági viszonyok után itélve, ugy hitte, hogy a vámközösség a szabad kereskedelmi irány mellett *előnyös* lesz az országra. S feltünő dolog, hogy e történeti tényt épen *Deák tanitványai* nem ismerik. De e tudatlanságuk nem fogja őket soha a mesterhez hasonlóvá tenni.

Deák Ferencz éppen akkor hunyt el, mikor Tisza megkezdte Bécscsel a Kolonics-szerü alkut: Deák politikájához és szelleméhez forró hüségünk s hazánk iránti szent kötelességünk azt sugallták, hogy határozottan az önálló vámterület álláspontjára lépjünk.

melyhez a jogot Deák biztositá a nemzetnek. Mert 1876-ban nem arról volt a szó, hogy a financzvámok vagy adórestituczió révén egy-két millió forintot kicsikarjunk Ausztriától közgazdasági szabadságunkért, melyet a vámon elvesztünk; nem kompenzácziók és rekompenzácziók, nem zsibvásári üzlet s miniszteri tárczák forogtak koczkán: hanem a magyar nemzet állami léte és a szó arról volt, hogy megszerezzük Szent István birodalmának gazdasági fundamentumát.

A ki nem ezt a 67-ki alap által diktált politikát követte; a ki lomhán, gyáván, avatlanságból vagy önző czélokért 1876—78-ban megköté Ausztriával a közös vámterületi oroszlánszerződést: *az a kormány s a kormánypárt kijátszotta alkotmányunkat s megdöntötte a 67-ki alapot.*

Azon rés, melyet e bécsi alku a 67-ki alapon ejtett, ép oly helyrehozhatatlan, mint hadügyi s külügyi jogaink és érdekeink lerombolása a közös alkotmány düledező bástyái közt.

Andrássynak szerencséje volt, hogy Deák a reichstadti szerződés előtt meghalt; Tiszának ugyanaz a szerencséje, a mi a nemzetnek balsorsa volt. Tisza miniszterelnök még 1876 elején, Deák Ferencz végnapjaiban megkezdte Ausztriával az alkudozásokat s a nemzet haldokló vezérétől annyira rettegett a törpe epigon, hogy *mig Deák lehelt: addig Tisza rendületlenül állott nemzeti követeléseivel, mint a Sion hegye s nem engedett az osztrák kormánynak. A mint Deák szemét behunyta, szabad volt a vásár: Andrássy megkötötte az alkut a muszkával Törökország feldarabolására s Boszniára; Tisza megkötötte az alkut Bécscsel államiságunk föltételeinek kiszolgáltatására.*

Éltedet és pénzedet!

De Tisza s hivei minderre azt mondják, hogy Ausztria nem fogadta el a magyar egyezkedési föltételeket; az udvari hatalmak pedig az önálló vámterületet semmi áron nem *engedélyezték*, hanem inkább feloszlatják az országgyülést. Lehet. Ámbár, ha a Deák-párt és a Tisza pártja egyhangulag nemzeti jogaink mellett nyilatkoznak a király előtt s elhatározásukban, mint

becsületes honfiakhoz illik, rendületlenek: nagyon nehezen találkozott volna tiz oly bátor miniszter az országban, ki az egész nemzet ellen választási küzdelembe bocsátkozzék. A szélső-bal bizonyosan nem követelt volna Tisza Kálmánnál kevesebbet Ausztriától! S ha az uj választásokon, a mi kétségtelen, az egyesült nemzet győz: mi történik? Alkotmányviszály nem; mert koronás királyunk soha többé le nem térhet az alkotmány utjáról: megesküdött rá, s tudja, hogy az osztrák abszolutizmus mivé tette a Habsburgok birodalmát.

Más nem történhetett volna, mint vagy elfogadja Ausztria föltételeinket, vagy felállitjuk az önálló vámterületet. Ennél nagyobb szerencsétlenség nem érhette az országot!

A kik Tisza miniszter módjára nagy veszélyekkel fenyegették az országot, ha gyáván meg nem adja magát, azok vagy nem ismerték a monarchia helyzetét, vagy hazudtak s falrafestett ördögökkel rászedték a hiszékeny mamelukot, csak azért, hogy jólétünk romjain és a hatalom polczán maradhassanak.

Az 1849-ki és 1866-ki tanuságok után Ausztria nem fenyegeti többé a mi országgyülésünket. Annak ma már csak a Tiszák és az ő honi érdektársaik árthatnak. S ha ezt az osztrák-magyar hadat ártalmatlanná teszszük: semmi nem áll utjában önállóságunknak.

Miként alkotmányos királyunk megesküvék az alkotmányra s Magyarország törvényes függetlenségére, ugy minden magyar ember, *a kinek hite van,* hitét teheti arra, hogy alkotmányunk sértetlen marad akkor is, ha a Deák-párt és az ellenzék, törvényeink alapján az önálló vámterületet követelték volna. Lehet, hogy Tisza nem lesz miniszter: de ma gazdasági önállásunknak birtokában vagyunk.

A Tisza-kormány, *háta mögött Andrássy külügyminiszterrel,* a külviszonyokkal is fenyegetett, hogy gyarmati helyzetbe taszithasson bennünket. De ez sem volt egyéb szemfényvesztésnél, mert tudjuk, hogy a három-császári szövetség fennállott s ebben monarchiánk minden háboru ellen biztositva volt. Mi tehát Ausztriával bátran küzdhettünk itt benn gazdasági téren. A bosnyákok ugy se verték volna meg 270 ezer mozgósitott emberünket. Ha pedig Oroszországgal kellett volna verekednünk; akkor minden magyar

ember azt mondja: maradjon a gazdasági status-quo addig, míg az oroszszal végeztünk; azután majd végezünk Ausztriával. Tehát még az orosz háboru se indokolta volna a bécsi egyesség minden áron való megkötését. Mennyivel gonoszabb humbug volt nemzetünket. az orosz szövetségi politika mellett, a külhelyzettel ijesztgetni s gazdasági járomba kergetni azért, hogy a magyar nemzetet, mint alkotmányos barmot, Boszniába is behajtsák. Az utonálló csak azzal támad reánk: la bourse ou la vie! Add ide pénzed *vagy* életed! A mi alkotmányos minisztereink nem azt mondták az országnak: add ide jóléted vagy becsületed! Hanem mind a kettőt egyszerre együtt, egyiket a másikért követelték. Mondjunk le gazdasági önállóságról az egységes birodalomban, mondjunk le ugyanakkor politikai hivatásunkról Európában. Legyünk gyarmati tartomány csak azért, hogy muszka-szövetségben feldarabolhassuk Törökországot. Koldusbottal és kancsukával egyszerre verték meg a nemzetet.

Nem volt se bölcs, se hazafias, se Deák Ferencz tisztességes politikájához méltó munka. A kik ezt csinálták: elfelejtették Deák intő szavait, miket a hetvenes években a képviselőházban mondott: »itt az ideje, hogy becsületesebb politikát kövessünk!«

Összeesküvés a nemzet ellen.

S hogy a 67-ki alap ily lerombolását annál sikeresebben végrehajthassák: megszegték az 1867 : XII. törvénynek alappontját, mely szerint »a közös miniszterium a közös ügyek mellett se egyik se másik résznek külön kormányzati ügyeire befolyást nem gyakorolhat.« E törvényt nemcsak most játszották ki, midőn a horvát alkotmánykérdést közös miniszteri tanácsban tárgyalták; meg volt ez a törvény szegve már 1876-ban, midőn Andrássy közös külügyminiszter *beavatkozott* a magyar és az osztrák kormány gazdasági tárgyalásaiba, melyek mindkét résznek külön kormányzati ügyeit képezték, s az alkudozások kezdetétől, mig az alku be nem fejeztetett, részint közös miniszteri-tanácsokon, mint elnök részint a szinfalak mögött a legélénkebb beavatkozást gyakorolta a gazdasági tárgyalások összes menetére, s uj vámszövetségi szer-

ződésünk sorsát nagyban segített az osztrák ipar javára eldönteni azon zseniális jelszavával, hogy »annak az iparát kell védeni, akinek van. Ausztriának van ipara, tehát azt kell védeni!«. — Voila tout! Andrássy nemcsak mint külügyminiszterünk nagy és dicső, hanem a nemzetgazdaságban is excellált, sőt felülmulta Széchenyit, a kinek jelszava az volt: *»A mely országnak ipara nincs, minden erejével igyekezzék teremteni; mert a 19. században ipar nélkül egy álladalom se alapithat jövőt magának.«*

Andrássy és Tisza miniszterek megelégedtek azzal, hogy Ausztria nagy iparral bir; hogy, a magyar állam jövőjét nemzeti nagyipar fejlesztésével megállapitsák, arra ők nem gondoltak. Mert mindketten azt hitték, a mire őket az osztrák közösügyi törvény szelleme és Bécs tanitotta, azt, hogy Magyarország és Ausztria nem két, hanem egy államot képeznek s épen azért vámterületök csak egy lehet, kettő soha. Ha Ausztriának van ipara: akkor az osztrák-magyar állam, ez a *»Gesammastaat«*, egy tökéletes birodalom, mert az iparos Ausztria s a földmivelő Magyarország területe egymást kölcsönösen kiegészitik. Ezt tanítja Lustkandl és az osztrák közjog. Andrássy és Tisza Kálmán e tannak lelkes apostolai. Sokáig éljenek! Lebegjen felettök a Metternichek és Bachok, Kolonicsok és Helfertek vezérlő szelleme!

Hogy végén csattanjon az ostor, Andrássy a berlini kongreszszus előtt még egy erélyes intést adott a magyar kormány-pártnak hogy szavazzák már meg a gazdasági egyességet: mintha e monarchia európai méltósága föltétlenül megkövetelné, hogy Magyarország koldus-provinczia maradjon.

»Ily veszekedő monarchiával nem mehetek a berlini kongresszusra: csináljátok meg már azt a kiegyezést coute qui coute« — mondá Andrássy Gyula.

És Tisza miniszterelnök a közös külügyér alkotmányellenes befólyását Magyarország külön ügyeire nagy örömmel vette, sőt buzditá Andrássyt: csak jöjjön segitségére; mert a többség a gazdasági szerződések mellett bizonytalan. Andrássy a 67-ki törvény megkerülésével megcsinálta Tiszának a többséget a bécsi alkura. Tisza, alkotmányunk kijátszásával s a nemzet rászedésével, megcsinálta a többséget Andrássynak az okkupáczióra. Mily érdek-

solidaritás, a nemzet rovására! Mily érdektársak a 67-ki alap szétbontására!

* * *

Tisza, amint az elvfeladások és törvényszegések Rubikonát átlépi: semmitől se riad vissza, hogy hazánk gyarmati helyzetét a majoritással szentesithesse s e roppant nemzeti áron a kormányhatalmat megtarthassa. Mikor látta, hogy a szabadelvü párt bomladozni kezd: mert nem nézheti tétlenül, mint akarják a magyar államot gazdasági életföltételeitől megfosztani; mikor Tisza tartani kezd attól, hogy a nemzet ősereje reagálni készül ezen attentátum ellen: előadta a szabadelvü párt előtt, hogy ha az osztrák föltételeket el nem fogadjuk, az ország pénzügyi bukása kikerülhetetlen; mert Rothschild kijelenté, hogy szakitás esetén nem ad kölcsön 40 millió forintot! Holott Tisza egy évvel azelőtt ünnepélyesen fogadta a ház előtt, hogy a pénzügyi egyensulyt 1877-ben helyre kell állitani, vagy ugy, hogy Ausztria elismeri gazdasági s pénzügyi követeléseinket, vagy az önálló vámterülettel. És ez a »kitünő államférfi« nehány hónap mulva azt akarja elhitetni az ő korlátolt eszü alattvalóival, hogy a magyar állam fizetésképtelenné válik, ha az önálló vámterületet követeli, mely összes gazdasági s pénzügyi kibontakozásunk, igy fizetésképességünk egyedül biztos alapját képezte. Ki hallott még ily politikai csodabogarat! Magyarország azért bukik meg, mert biztositja magát a bukás ellen! Hiszen Tisza Kálmánnak is volt annyi esze, hogy Rothschild ily nevetséges fenyegetésének hitelt ne adjon. *Mert Tisza nagyon jól tudhatta,* **hogy a Rothschild konzorczium osztrák agenturája az osztrák hatalmak egyik titkos közege hazánk leigázására**; *Tisza nagyon jól tudta, hogy a Rothschildconsortium, bécsi magas összeköttetéseinél fogva, továbbá az osztrák államvasut, osztrák dunagőzhajózási társaság és déli vasuttal való bensö viszonyánál fogva mindent el fog követni arra, hogy Magyarország magát Ausztria gazdasági gyámsága alól fel ne szabadithassa.* Igen természetes tehát, hogy a Rothschild konzorczium azzal fenyegette a Tisza-kormányt, hogy nem ad kölcsön, ha mi szakitunk Ausztriával. Ezt Tiszának tudnia kellett, valamint azt is, hogy az a Magyarország, mely önálló vámterületét felállitani s ezzel nemzetgazdasági fejlő-

désének és államháztartásának szilárd alapját megvetni elhatározta, — ez a Magyarország sokkal nagyobb hitellel fog birni Európában, és sokkal könnyebben kap 40 millió kölcsönt, mint egy osztrák kolonia, ha Rothschildtól nem is, akármelyik pénztársaságtól.

És Tisza miniszterelnökre igen gyanus fényt vet azon 76-ki nyilatkozata, hogy Rothschild megbuktatja a magyar államot, ha a nemzet önálló vámterületét követeli; mert a Tisza-kormány, mióta él, folyton a legbensőbb összeköttetésben áll a Rothschild-konzorcziummal, ettől kölcsönt kölcsön után szed föl; deficzitet deficitre halmoz, miket Rothschild fedez. E viszony arra enged következtetnünk, hogy a **Tisza-kormány ismét fel akarja használni a Rothschildconzorcziumot azon hazaellenes czélra, hogy önálló gazdasági életünk visszaszerzését megakadályozza. Tisza miniszterelnöktöl kitelik, hogy nemsokára azzal fog a nemzet elé állani: Rothschild ismét nem ad kölcsön s a magyar állam bukása ismét kikerülhetetlen, ha a vámszövetségi szerződést 1886 végén felmondjuk Ausztriának!**

Vigyázzon a nemzet; mert biztositom, hogy ezen veszély előtte áll! *Ebben a monarchiában* a *magyar nemzet becsületes részén kivül minden hatalmi faktor össze van esküdve hazánk önállása ellen.* De a becsületes magyar nemzet ma is oly döntő hatalom itt a Habsburgok birodalmában, hogy ha ugy akarja, egy pillanat alatt összetépheti a léte ellen irányzott ármányok összes hálózatát.

Nem kell ehhez se fegyver, se forradalom, csak egy nemzeti többség a képviselőházban, mely az ország jogait férfiasan követelje; s fogadom megbukott minden cselszővő, a nélkül, hogy még egyszer a 48-diki eseményeket merné provokálni.

Sakk a királynak.

De Tisza miniszterelnöknek Andrássy is, Rothschild is kevés volt arra, hogy a bécsi alkut keresztül-erőszakolhassa a magyar országgyülésen. Elövette tehát az ultima racziót, a koronás király szent és sérthetetlen személyét.

Ugyanazon a budai értekezleten, hol Rothschilddel kapacitálták a szabadelvü képviselőket, kimondá Tisza miniszterelnök,

hogy *»a király határozottan ellenzi a külön vámterületet; ily nagy változás a monarchia állapotában, most, midőn a keleti bonyodalmak a jövőt bizonytalanná teszik, legfelsőbb nézet szerint meg nem engedhető. A király óhajtja az osztrák kormány részéről tett követelések magyar részről való elfogadását; mert a Reichsrathban más egyességet keresztül vinni nem lehet.«*

Később midőn Tiszának a bankügyben szorult a helyzete, ismét Ő Felségével állott elő a miniszterelnök s kijelenté a képviselőházban, hogy a király az önálló magyar nemzeti bank felállitását is határozottan ellenzi.

Ezzel fejezte be Tisza Kálmán erkölcsi bukását Magyarországon. Azontul is sok hibát elkövetett s el fog követni többet is, mig csak miniszteri hatalom lesz a kezében, de nagyobb politikai hibát nem követett el miniszter soha, mint Tisza Kálmán, Magyarország miniszterelnöke, mikor a maga polititikai árulását, politikai tudatlanságát és tehetetlenségét a koronával akarta maszkirozni. Az államügyésznek rögtön meg kellett volna inditani a felségárulási pert a korona e hűtelen tanácsa ellen ily alapon: Tisza miniszterelnök megsértette király ő Felsége szent és sérthetetlen személyét, mert elég vakmerő volt azt tanácsolni a királynak, hogy trónja magaslatáról lépjen le s állást foglaljon a politikai pártok között, melyek azon tusakodtak: legyen-e a magyar államnak biztos kenyere, vagy ne?

Ily aláváló játékot a korona fényével és méltóságával, mely előtt hódolva borul le minden magyar, nem üzött még soha senki, csak Tisza, a király miniszterelnöke.

És felséges uralkodónk e miniszteri merénylet után ki van téve jövőre azon veszélynek, hogy Tisza miniszterelnök ismét előáll s azt fogja mondani az országgyülésnek: *»A király határozottan ellenzi a vámszövetségi szerződés felmondását; mert a gazdasági harcz a monarchia két része közt most, midőn európai háboru fenyeget, meg nem engedhető«.*

Borzasztó egy munka volt az, — nevet az alkotmányos szótárban nem találok rá, — melyet Tisza 1875—78-ban ily eszközökkel s a parlamenti lekenyerezés, lélekvásárlás és megvesztegetések legutálatosabb orgiái közt végrehajtott. Az egész nemzet látta, érezte, hogy az egykori közjogi ellenzék vezére most rom-

bolja össze a 67-ki alapot! Borzasztó munka és borzasztó miniszter a ki végbe vitte. Ott láttuk őt, nem büszke daczczal mint Corjolánt, midőn Rómát a volkusoknak eladta, hanem láttuk a bűn tudatában összesugorodott minisztert, a ki nem attól rettegett, hogy most egy mesterséges parlamenti többség leszavazza a nemzetet, hanem reszketve gondolt arra: hátha voksbeli számitásom csal és leszavazzák — a *királyt!*

Vagy Bocskay vagy Tisza csalta meg az országot.

A politikai cselszövények és tudatlanságok egész szinjátéka volt a bécsi alku, melylyel a magyar államot arra erőszakolták, hogy mondjon le kenyeréről.

Tisza Kálmán 1867. deczemberben elfogadta a közös vámterületet; 1868. áprilisi programmjában kimondta Magyarország kereskedelmi s pénzügyi függetlenségét s az önálló vámterületet. Mikor 7 évi tapasztalatok után csakugyan meggyőződött arról, hogy az ország önálló gazdaság nélkül nem élhet meg, Ő Felsége előtt 1874. márcziusban azt jelentette ki Tisza, hogy az önálló vámterületet a balközép fel nem adhatja; 1875. februáriusban azt mondta az országgyülésen, hogy ha Ausztriával a védvámtételek elejtése, indirect adóink visszaszerzése s az önálló magyar bank alapján kiegyezhet: akkor elfogadja a közös vámterületet, különben határozottan az önálló vámterületet kell követelnünk. 1875. márczius 3-án, már mint miniszter, azt mondta beköszöntő programmjában Tisza, hogy addig is, mig a vámkérdést megoldanánk, a kormánynak azonnal meg kell tenni az intézkedéseket arra, hogy a magyar kincstár érdekeit az indirekt adók körül biztositsa s az önálló bankot mielőbb létesitse.

Tisza, miután miniszterelnöknek kineveztetett, azonnal bebizonyitotta a képviselőháznak, hogy az önálló vámterület és nemzeti bank követelésével fel kell hagynunk, mert mindkettő nagyon káros lenne Magyarországra! Egy pár hónap mulva 1876. áprilisban megkötötte Ausztriával a gazdasági alkut, melyben elfogadta a közös vámterületet, de lemondott az önálló bankról, le-

mondott az ország minden követeléséről az indirekt adók tekintetében s a mi legnevezetesebb: beleegyezett nem abba, hogy a közös vámterületü monarchia leszállitsa a nemzetünket sujtó *eddigi* védvámtételeket, nem is abba, hogy szabad kereskedelmi politikát kövessünk, hanem Tisza abba egyezett belé, hogy a szabad kereskedelmi politikával s a külföldi szerződésekkel egészen szakitsunk, hogy az eddigi védvámtételeket 50, 100, 150, 300, 390%-kal emeljük s csináljunk egy, a beviteli tilalmat megközelitő autonom vámtariffát, mely a külföldi iparczikkeket lehetőleg kizárja a monarchia területéről!

Deák Ferencz és pártja folyton azt követelték az osztrák kormánytól, hogy az elfogadott szabad kereskedelmi politika közös vezérelve szerint, a vámtételek az uj külföldi szerződésekben minél lejebb szállitassanak, először azért, hogy a szegény Magyarország minél olcsóbban juthasson iparczikkekhez s a maga nyers terményeinek külföldön minél kedvezőbb beviteli föltételeket biztositson: Tisza — viszont — nem elégedett meg a 78-diki óriás védvámokkal, hanem bécsi sugalomra, 1882-ben beleegyezett abba, hogy Magyarország kizsarolása az osztrák ipar által gyorsittassék s a védvámok még a 78-diki tariffánál is 20, 50, 100, 150%-kal magasabbra csigáztassanak fel, mi több iparárunál a teljes prohibitiv rendszerrel azonos.

Noha a nyers terményekre vetett csekély behozatali vám a mi termelési viszonyainkra alig gyakorol valami javitó hatást: mégis rendkivül jellemzi a Tisza-kormány osztrák politikáját azon tény, hogy a Deák-párti kormányok, szabad kereskedelmi politikájok mellett, a buza behozatalára 70 krajczár, tengerire 54 kr, árpa, zabra 36 kr, lisztre és őrlött gabonára 1 frt 60 kr vámot vetettek. A Tisza-kormány pedig 1882-diki vámtariffájában, mely az osztrák ipart külföldi iparczikkek ellen tilalomszerü vámtételekkel védi, a behozott buzára csak 50 kr, tengerire 25 kr, árpa, zabra 25 kr, lisztre és őrlött gabonára 1 frt 50 kr vámot szab. A gyapju behozatala pedig egészen vámmentes.

Ausztria, Tisza és Andrássy támogatása mellett, elérte azt, hogy iparával és kereskedelmével monopolizálja a magyar területet. Iparczikkeit oly drágán véteti meg velünk, a mint neki tetszik; nyers terményeinket, melyek a külföldi piaczokról nagy rész-

ben leszorulnak, a lehető legalacsonyabb árakon adatja el magának.

Ez az, a mit Mária Therézia óta gyarmati helyzetnek nevezett valamennyi országgyülésünk gravaminalis panaszaiban. Ez az, a mire II. József szánakozva mondá: »Nem tagadom, hogy Magyarország gazdasági helyzete igen hasonlit a koloniákéhoz. De legjobb akaratom mellett sem változtathatok rajta; mert az összbirodalom nagy érdekei nem engedik«.

Tessék összehasonlitani Magyarország mai gazdasági viszonyát azon szolgai függéssel, mely bennünket az ötvenes években s 48 előtt Ausztriához lánczolt. E két helyzet közt nincs semmi különbség.

Azon keserü sérelmek, miket mezőgazdasági s iparos köreink folyton kitörőbb vádakban hangoztatnak Ausztria s a Tisza-kormány ellen: szóról-szóra ama vádak ismétlése, miket a 17-ik század diétáitól a 65-diki parlamentig minden országgyülés, Bocskaytól Deák Ferenczig minden nemzeti államférfi gazdasági függetlenségünk nevében emelt Ausztria ellen; *ugyanazon alapos vádak, melyekkel Tisza Kálmán 1875. február 3-án megtámadta az osztrák-magyar gazdasági közösséget.*

Vagy a magyar nemzet hazudott három századon át az 1875-diki Tisza Kálmánnal együtt, midőn nyomorult gyarmati léte miatt az osztrák gazdasági önkényt vádolta: vagy a 76-diki Tisza Kálmán csalta meg a nemzetet, midőn Bécsnek kapitulált.

Tisza hosszu kormányának titka.

A titkos miniszteri programm.

Az előadottakból világos, hogy Tisza Kálmán már 1874-ben biztosan tudta, hogy Bécs az önálló vámterületet ellenzi s a balközép kedvéért a birodalom gazdasági egységét nem áldozza fel. Tisza nem tételezett fel magában annyi államférfiui nagyságot, hogy a nemzet többségét *mint ellenzéki vezér* megnyerhesse; jól ismerte magát, — elhatározta tehát, hogy mint a kisebbség vezére jut kormányhatalomra. De ezen kisérlet csak ugy sikerülhetett, ha politikai programmjából mindent felad, a mi Bécs politikai akaratával ellenkezik. Világos tehát az is, hogy *Tisza 1875. február 3-án,* midőn a képviselőházban az önálló vámterület szükségéről már csak föltételesen nyilatkozott, *szilárdan el volt magában tökélve arra, hogy az önálló vámterületet nem fogja Ausztriától követelni.* Tisza a 67-ki alap s a Deák-politika egyik posztulátumát, melyet most kellett volna valósitania, Magyarország gazdasági önállását *titkos miniszteri programmjában elejtette,* noha fuzionális programmbeszédében még hangoztatta a képviselőház előtt. *Titokban* azért kellett neki az önálló vámterületet föltétlenül feladnia, mert különben nem nevezik ki miniszterelnöknek. De *nyiltan* még hangsulyozni kellett neki az önálló vámterületet; mert különben se a Deák-párt, se a nemzet többségét nem nyerheti meg magának az 1875-ki képviselő-választásokon.

Tisza az egész fuzionális tárgyalások alatt se a Deák-pártnak, se a koronának nem tett egy szóval sem emlitést a küszöbön álló gazdasági egyességről; e tekintetben époly kevéssé kötött ki föltételeket, mint a külügyi vagy hadügyi kérdésben. *Elfogadta a bécsi álláspontot, mely szerint a közös vámterület époly közös ügy, mint a had- és a külügy.* Erről tehát tanácsos hallgatnia nálunk

annak, a kinek a miniszteri tárcza kedves! Midőn Tisza miniszterelnök az alkudozásokat megkezdé az osztrák kormánynyal és ez a magyar követeléseket, mint a közös vámterület föltételeit makacsul visszautasitá; a Tisza-kormány nem lépett azon törvényes alapra, honnan Ausztriának államgazdasági létünk ellen intézett támadásait győzelmesen visszaverheti s nemzeti ügyünket diadalra vezetheti. Tisza miniszter az alkudozások alatt soha nem mondta, hogy miután az osztrák kormány föltételeinket visszautasitja: a magyar kormány határozottan az önálló vámterületet követeli s ehhez köti állását. Tisza ezt nem mondhatta; mert *hallgatólagos* miniszteri programmjában a közös vámterületet föltétlenül elfogadta.

Ez a fontos alkotmányos titok magyarázza világosan meg azon iszonyu vereséget, melyet hazánk az Ausztriával folytatott gazdasági egyezkedésben szenvedett. A megdöbbent nemzet bámulva kérdezte, hogyan eshetett el nemzeti ügyünk ily csufosan, mikor a Tisza-kormány az óriás fuzionális párttól támogatva ment a csatába? A képviselők találgatták a rejtély okait; egyik azt mondta, hogy a kormány készületlen volt; nem értette eléggé szakavatottan a fenforgó kérdéseket; a másik azt mondta, hogy Tisza rosz alapon kezdte meg az alkudozásokat, mert a bankügyet tolta előtérbe, holott a fő a vámkérdés s az indirekt-adók ügye; a harmadik ugy sejté, hogy Tiszát ki se nevezték miniszternek addig, mig be nem adta a derekát s alá nem irta azon bécsi váltót, mely szerint az önálló vámterületet s az önálló bankot semmi körülmények közt nem fogja követelni.

Mind a három magyarázatban volt valami alapos. De vereségünk főoka azon *történeti tény,* hogy Tisza Kálmán, mint a közös vámterület föltétlen renegát hive lépett be a miniszteriumba. Mikor belügyminiszternek s miniszterelnöknek kinevezték, a *bécsi hatalmak közül senki nem mondta hősünknek:* »Kedves Tisza! megteszszük önt miniszterünknek, de esküdjék meg ön s adja becsületszavát, hogy az önálló vámterületet s az önálló bankot soha nem fogja követelni«.

Tisza miniszter minden bécsi felszólitás vagy kikötés nélkül, saját inicziativájából fogadta el az álláspontot, a melyen II. József is állott, hogy az összbirodalom érdekei nem engedik meg Magyar-

ország gazdasági önállását. Arra nem volt szükség, hogy Bécs menjen ő elébe ily parancscsal: Tisza maga ment Bécs elé ily miniszteri nézettel; mert tudta jól, hogy Ausztriának kedves dolgot cselekszik s Bécs határozott akaratával találkozik. **Mint miniszterelnök, ő maga tanácsolta a királynak, hogy a közös vámterületet a birodalmi egység érdekében csakugyan fenn kell tartani.** A mit az ellenzéki vezér nem akart belátni: azt belátta a miniszterelnök, azon régi törvénynél fogva, hogy a kinek az ég miniszterséget ad, megfelelő észt is ad hozzá.

A mely pillanatban Tisza bevallotta, hogy ő a közös vámterület föltétlen híve: udvari körökben azonnal hire terjedt, hogy *Tisza belügyi dolgokban egészen megbizható miniszter.*

Tisza Kálmán e lépésével vivta ki magának azon epithetont Bécsben, hogy ő *a legmegbizhatóbb és legposszibilisebb miniszterelnök Magyarországon.* Mert Tisza Kálmánon kivül nem volt, nem is lesz soha található *jelentékeny* államférfi e hazában, a ki föl merje adni a 67-ki alap egyik sarkkövét, a magyar állam gazdasági függetlenségét. **Sennyey Pál** fent és lent több izben kijelentette, hogy »Ausztriával egyezkedni kész azon föltétel alatt, hogy hazánk érdekei méltányos kielégitésben részesüljenek: *de* ha ily méltányos eredmény nem érhető el, akkor az önálló vámterület oly szükségszerü eszköz, mely jogaink érvényesitésére vezet, melyeket a törvény számunkra biztosit.«

Ne csodálkozzék tehát senki azon, hogy Tisza Kálmán, *mint a birodalom gazdasági egységének apostola,* a kormányra nyolcz éven át a legalkalmasabb embernek találtatott — *Ausztriában* és ott vele senki nem mérkőzhetik.

* * *

S ezekután mindenki nagyon természetesnek fogja találni, hogy **Tisza Kálmán felülről nem bukhatik mindaddig, mig azon titkos misszióját nem teljesitette, hogy az 1878-ki vámszövetségi szerződés 1886 végén fel ne mondassék s továbbra is érvényben maradjon!** És ha Sennyey Pál 1877-ben joggal mondhatta, hogy a bécsi alku megkötésére egyedül Tisza Kálmánt tartja hivatva: Bécs a történtek után joggal hiheti, hogy a vámszövetségi szerződés tervbe vett állandósitását csak Tisza Kálmán vi-

hetné keresztül, — ha e titkos tervet jó előre nem sikerült volna lelepleznünk s a nemzet a léte ellen irányzott politikai cselszövényt csirájában el nem fojtja.

* * *

Az emlitett alkotmányos titok főkulcsa Tisza Kálmán hatalmának, de kulcsa egyszersmind Magyarország bukásának a gazdasági harczban. Nincs oly nemzeti erő, nincs szaktudomány, nincs államférfiui lángész, mely Ausztriát arra kényszerithette volna, hogy a mi követelésinket elfogadja, ha mi az önálló vámterület hatalmas fegyverét előre kiadtuk a kezünkből. És Tisza ezt a döntő kapitulácziót megtette, *mielőtt* az alkudozásokba fogott volna.

És mi történt? Az osztrák kormány határozottan kijelenté, hogy a magyar kormány föltételeit sem ő, sem a Reichsrath el nem fogadja. Tisza erre nem mondhatta azt, hogy ám legyen! Ha ti Magyarország minimális gazdasági követelésébe nem egyeztek belé: mi törvényadta jogunknál fogva megszakitjuk az egyezkedést és felállitjuk az önálló vámterületet. Tisza ezen egyedül hatályos argumentummal nem állhatott Ausztria elé; mert az ő keze már előre meg volt kötve a közös vámterülethez. Tisza legfeljebb annyit mondhatott, hogy ő, bármit mondjon az osztrák kormány, továbbra is határozottan ragaszkodik föltételeihez. Mire az osztrák kormány szintén azzal válaszol, hogy ő sem enged a magáéból. Igen, de ezen feleselés örökké nem tarthatott; mert *a törvény azt parancsolja, hogy ki kell egyezni vagy fel kell állitani az önálló vámterületet.*

Tisza tehát egyebet nem tehetett, mint vagy benyujtsa lemondási kérvényét, vagy elfogadja az osztrák kormány vámszövetségi programmját. Ez volt a rideg alternativa. *Igen, de Tisza a maga szempontjából le se mondhatott a vámkérdésben fenforgó differencziák miatt;* mert a király egész joggal azt kérdezhette Tiszától: »Mit akar ön tehát? Az önálló vámterületet, mint maga mondja, perhorreskálja a birodalom jól felfogott érdekei miatt. Egyezkedni sem akar ugy, a hogy lehet. Ön tehát semmit sem akar.«

Tisza, ha a vámkérdés miatt lemond, elveszti minden hitelét az udvarnál, de ugyanekkor elveszti a nemzetnél is. Mert az önálló vámterület nélkül ép oly kevéssé opponálhatott a korona tanácsában, mint nem opponálhatott volna a magyar országgyűlés baloldalán Ausztriának. Mert a nemzet ugyanazt kérdezte volna Tiszától, a mit az uralkodó: »Mit akarsz Tisza Kálmán? Nem akarod az önálló vámterületet és egyezkedni se akarsz Ausztriával? Mit akarsz tehát? Semmit.« És Tisza Kálmánból válik egy nagy semmi. Kikaczagják Bécsben, kinevetik Budapesten, talán Geszten is.

A megsemmisült Tisza helyébe pedig jön egy miniszterelnök, a kinek nincs megkötve a keze és vagy keresztül viszi a magyar követeléseket, vagy kivívja az önálló vámterület. Ez volt a másik veszély, mely Tiszát fenyegette, ha a *vámkérdés* miatt lemond.

Lemondani, lemondani: könnyü nektek azt mondani! Curtiusként mélységbe vetni s feláldozni magát a hazáért: Ah! ezt nem teszik oly magyar Curtiusok, kik hazájuk hadseregéről, külpolitikájáról, vámterületéről, hazájok önállóságáról lemondanak egy rongyos miniszteri tárczáért. Ily osztrák-magyar Curtiusok nem magok ugranak, hanem a nemzetet ugrasztják a mélységbe, nem magokat áldozzák fel a hazáért, hanem a hazát magokért. És Tisza miniszterelnök elhatározá, hogy *nem semmisül meg*, nem fog lemondani: hanem a kérlelhetetlen alternativa másik részét fogadja el, azaz kiegyezik az osztrák kormánynyal, *ugy a mint lehet;* és itthonn keresztül erőszakolja a bécsi egyességet olyan eszközökkel, a milyenekkel lehet.

A mily nemtelen és hazaellenes volt a czél: oly nemtelenek és semmirekellők a fegyverek, melyek — fájdalom **egy** hatalmas nemzeti ellenzék hiánya miatt — sikerre vezettek.

Simonyi Lajos Tisza Kálmánról.

Miként bánt el Tisza miniszterelnök a lelkére bizott nemzeti ügygyel: azt nem én, hanem **Simonyi Lajos** b. volt kereske-

delmi miniszter jellemezhetné leghübben. Simonyi tudja legjobban, mert ő együtt vezette Tiszával a gazdasági alkudozásokat, hogy ez a miniszterelnök nem hazafi, nem államférfi, nem is ember volt, midőn a nemzet jogos követeléseit egyenkint áruba bocsátotta. Ez a Tisza egy politikai szörnyetegnek tünt fel kollegája előtt. Eleinte ugy látszott Simonyinak, mintha Tisza opponálna Ausztriának. De rövid időn levetette álarczát. A miniszterelnök előre megállapodott a kereskedelmi miniszterrel az iránt, hogy mit fognak követelni az osztrák kormánytól.

Elmennek mindketten a közös miniszteri tanácskozásra. Tisza feláll s az osztrák kormány álláspontjához közeledve, egészen máskép nyilatkozék, mint a miben kollégájával együtt szilárdan megállapodott. A kereskedelmi miniszter arcza lángbaborult, nem tudta, mi történik körülte. Simonyi csak szemre-hányást tett Tiszának ezen érthetetlen eljárása miatt; és ismét határozottan megállapodtak, hogy a jövő konferenczián nem fognak egy hajszálat sem engedni. Elmennek a közös miniszteri tanácsba. Tisza feláll s az osztrák követeléseket, daczára a Simonyival végzetteknek, ismét legyezgeti és enged Ausztriának. Simonyi e perfidián felháborodva, keserün kitört Tisza ellen.

Tisza azt mondta Simonyinak: »*Már hiába opponálsz! El van intézve*«. A miniszterelnök nem csak saját meggyőződését, nemcsak a nemzet ügyét, hanem saját kollégáját is elárulta. A miniszterelnök a kereskedelmi minisztert rászedve, kéz alatt alattomosan elintézte a gyalázatos alkut Bécscsel.

És Simonyi látván, hogy kikkel van dolga: letette tárczáját s megtartotta becsületét. Tisza elvesztett mindent, nem a becsületen, hanem a miniszteri tárczán kivül.

* * *

Tisza 1877. februárban lemondott ugyan; de ez rá nézve már egészen veszélytelen, sőt nagyon szükséges lépés, hogy megmaradhasson. *Mert a vámszövetségi szerződés ekkor már annyira kész volt, hogy a lemondó Tisza tanácsára legfelsőbb helyen minden uj miniszterelnöki* jelöltnek azt adták tudtul, hogy a vámügyi alku bevégzett tény, azon a két kormány többé nem változtathat. Igy

fedezte Tisza a maga hátát, hogy a miniszterelnöki székbe visszaülhessen. Miután kitünt, hogy *a már megkötött* egyességet csak Tisza viheti keresztül a képviselőházban: a redivivus miniszterelnök, minden további feszély nélkül elfogadta az osztrák bank föltételeit, melyek miatt *nehány napra* lemondott; megcsinálta az osztrák *bankfiókot,* még csak nem is fiókbankot, Magyarországon. S kárpótlásul az önálló bankért elfogadta a 80 milliós osztrák bankadósság rendes quótáját is Magyarország terhére!

Bebizonyult, hogy »imperium his artibus retinetur quibus initio partum est«; minden uralmat oly eszközökkel tartanak fenn, a milyenekkel megalapitották. Az a Tisza, a ki alkotmányos függetlenségünk megtagadásával, s nemcsak saját ellenzéki elveinek, hanem 67-ki alaptörvényeinknek feladásával, és nemzetünk alattomos rászedésével jutott hatalomra: az a miniszter csak folytonos alkotmánybitorlással s törvényszegésekkel tarthatja fenn magát. A ki egyszer Bécsnek hazánk s alkotmányunk rovására konczessziót tesz azért, hogy miniszter *lehessen:* annak nincs, nem lehet soha megállapodása e pokoli lejtőn. Vagy csufosan elbukik féluton, vagy oly bevégzett valaki lesz belőle, akinek ravatalára egy hazafi sem tesz cypruságat.

Bismarck contra Tisza Kálmán.

Noha Magyarország a bécsi egyességet csak a Tisza Kálmán qualifikálhatatlan eljárásának köszönheti, Tisza e politikai vétek odiumát, ép ugy mint a muszkaszövetség s a bosnyák okkupáczió bünszerzőségét, *Bismarckra is rá akarta fogni.* A Tisza-kormány hivatalos előterjesztéseiben s a szinfalak közt kiadott jélszókban azt szerette volna elhitetni velünk, hogy a védvámrendszernek Németország az oka; e szomszédbirodalommal vámtarifa szerződést azért nem köthetünk, mivel Bismarck a védvámos politikát inaugurálta; s hogy a berlini kormány hazánk nyers terményeit vasuti és vámpolitikájával kizárja a német területről, ezt nem a Tisza-kormánynak, hanem Bismarcknak kell tulajdonitanunk.

Es akadtak politikusok Magyarországon, kik ezen nyilt koholmánynak hitelt adtak. Hołott történeti tény, hogy az osztrák kormány, Tisza miniszterrel egyetértőleg, már 1876 tavaszán megállapitotta az autonom védvámos tarifarendszert. A berlini kormány jegyzékeiben folyton az 1868-ki szabad kereskedelmi irányu szerződést ajánlotta az uj szerződés alapjául és erős szemrehányásokat tett monarchiánknak a miatt, hogy a *védvámos politikát mi kezdeményeztük Európában! Bizmarck előre figyelmeztette a Tisza-kormányt ennek Magyarországra nézve rosz következményeire.* Előre megmondta, hogy Németország, az osztrák iparvámok miatt, kénytelen Magyarország nyers terményein megboszulni magát. És Bismarck a legkeményebb visszatorlást azért alkalmazta hazánk ellen, a mi nyers terményeink bevitelét azért sujtja tilalmi rendszabályokkal, hogy a Tisza-kormány hibájáért a magyar nemzetet büntesse. Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. Bismarck visszatorlásaival hiába figyelmezteté Tisza miniszterelnököt arra, hogy forduljon meg, vegye szivére Magyarország nyomasztó helyzetét és szoritsa az osztrák kormányt szabadelvübb kereskedelmi politikára. Bismarck intései mitsem használtak. Tisza az osztrák hálóban vergődő Magyarországot tovább vitte a védvámos lejtőn s 1882-ben még magasabbra engedte emelni az osztrák ipart a mi vesztünkre védő vámtételeket.

Ezt a történeti igazságot akármelyik német fináncz szemébe mondja Tisza Kálmánnak.

Azon nagy védvám mozgalomra, mely egész Európát magával ragadja, az osztrák-magyar kormány adta az első lökést. Mi utánunk Németország, a németek után a francziák, ezek után a kisebb államok bementek a gazdasági zár s a retorziók rendszerébe, melynek legjobban a szegény magyar kolónia adja meg az árát. Francziaország a magyar terményekkel és állatokkal épen ugy bánik, mint Bismarck, kitiltja azokat a maga területéről vagy rendkivül megneheziti azok bevitelét. A bécsi alku előtt Magyarország nyers terményivel Európa legfőbb piaczán szabadon versenyezhetett; ugyanazért gabonánk és lisztünk ára addig nem ismert magasságra szökkent: de a Tisza-kormány védvámos rendszere miatt a külföld a mi nyers termelésünkön keserün megboszulja magát s még a vámháboru árát is a pusztuló Magyar-

országnak kell megfizetnie! *Gabnaáraink a legkedvezőbb konjunkturák mellett sem birnak a szabad kereskedelmi korszak kurzusára felemelkedni.*

Az európai államok Oroszország példáját utánozzák: gazdaságilag mindinkább saját területökre vonulnak. A legdaczosabb s leggyülölködőbb gazdasági zárkózottság sötétjébe ugrottunk. *Vindobona,* ez a vén Epicur, kedvesével Tisza Kálmánnal ölelkezve, a középkori barbarizmusba sóhajtozott vissza s a monarchiából védvámos lovagvárat teremtett, iparlovagok chinai fallal keritett erősségét. Ausztria-Magyarország nyujtá a legelső vonzó példát arra, hogy a többi hatalmak szintén bekeritsék magokat.

S e védvámos korszakban, minden állam megél, mely összhangzatosan fejlett gazdasági szervezettel, nagy müiparral és intenziv mezőgazdasággal bir, különösen ha gyarmata is van! Tehát az egységes osztrák államnak is jól megy a dolga; Ausztria évről évre gyarapodik; a legvirágzóbb gazdasági fejlődés korszakát éli; kereskedelmi deficzit helyett nagy jövedelmi többlettel dicsekszik; államháztartási deficzitjét csak azért tartja fenn; mert nem akarja adóit kellő mérvben emelni, — nehogy a quótája emelkedjék. Az egységes osztrák állam kebelében, eladósodva, anyagilag, erkölcsileg megrontva, ez az áruba bocsátott alkotmányos magyar provinczia is eltengődhetik nehány évig, ha valami válság nem éri.

De a ki azt hiszi, hogy ő itt, Szent István egykori birodalma helyén magyar államban él; a ki már most nem látja előre, hogy *mai politikai rendszerünk mellett* a legelső európai válság — legyen az katonai vagy közgazdasági krizis — menthetetlenül elsöpri nemzeti jólétünk eddig megmaradt rongyait s teljes pénzügyi és politikai bukásba sodorja az országot: az oly magyar ember vagy nem ingyen támogatja a Tisza-kormányt vagy eltéveszté pályáját; mert jobb baromorvos lett volna belőle, mint politikus.

B. Wenckheim Béla leleplezése.

A megboldogult *Wenckeim Béla* b., a latere miniszter a Tisza-kabinetben, az ő kedves humorával, a magyar tudatlanság

rózsaszinü leplét akarta boritani azon fekete tettre, mely a hazánkban ezredév óta elkövetettet politikai bünök közt első sorban sötétlik. Miután Tisza a maga módja szerint elintézte Bécsben az alkut s lejött az országos szabadelvü klubbot kapaczitálni: a mindig vidor Wenckheim Béla köré csoportosan gyültek a képviselők s kérdezgették őt a bécsi eseményekről. Wenckheim kedélyesen válaszolt:

»Hát tudjátok, mig általánosságban vitatkoztunk az osztrák miniszterekkel, mig elvekről volt szó: addig mi vittük a szót s vertük az osztrákot. (Pedig Tisza a legnagyobb elvet, az önálló vámterületet, már azelőtt Wenckheim tudta nélkül feladta Bécsnek; s igy az osztrákot semmikép nem verhette.) De mikor a részletekre került a dolog, mikor az osztrák miniszterek elkezdték a posztót qualifikálni, hány nyüstös, mennyi a szála egy quadrát centiméternek s tudja az isten mit, mit nem összehordtak: akkor — barátim — végünk volt. Mert hiszen a magyar ember gyomra nem veszi be az ilyen pudli dolgot.«

»Aztán — folytatá Wenckheim — nevetséges dolog itt szövetszálakról vitatkozni s e miatt összeveszni Ausztriával, mikor egy magyar államférfi és pláne Andrássy Gyula áll a monarchia élén. Épen most tárgyal Bismarck Andrássyval! Mondhatom, nagy dolgok vannak készülőben! Azért ne komédiázzatok, hanem szavazzátok meg az egyességet!«

Örök emlékezetre méltó szavak; érczbe kell vésni az utolsó betüig. De Tisza Kálmánt a politikai árulás vádja alól föl nem menthetik.

Tisza vereségét a bankügyben azon érdekes párbeszéd sem szelidítheti, mely b. Wenckheim Béla és b. *Kaas Ivor*, nagynevü publiczistánk s akkor képviselőnk közt folyt le. B. Kaas a gazdasági kérdésekben is egyike legszakavatottabb férfiainknak. Az ország gazdasági függetlenségeért, mely állami önállásunk alapja, évek során át csüggedetlenül küzd a P. Naplóban. Wenckheim Kaasszal a bankkérdésről vitatkozott. Kaas az önálló nemzeti bank szükségét bizonyitá. *Wenckheim* hamar kifogyott az érvekből s utolsó argumentuma igy szólt:

»Nem értesz te ahhoz, akármennyi könyvet összeolvastál is a bankkérdésről! Ezt csak az igazi bankárok, még azoknak is

csak a java, az *osztrák bank emberei* értik alaposan. Olyan az, mintha 25 könyvet olvasnál a lovaglásról, de ha lóra ülsz: levet!«

Kaas azt felelte rá: »Igen, de én nem csak könyvekből tanultam a bankkérdést, mert én bankhivatalnok is voltam.«

Wenckheim Bélának ez mindegy volt. Ő megmaradt a mellett, hogy Kaas nem érti a banküget s a vitát azzal fejezte be, hogy »akárhogyan áll a dolog, a kormány javaslatát meg kell szavazni. Én is sokat voltam már oly helyzetben, hogy meggyőződésemet párttekinteteknek alárendeltem!«

Ha az ő Felsége oldala melletti miniszter nézete szerint, csak az osztrák bank emberei értik a bankkérdést: természetes, hogy maga *Tisza a miniszterelnök* sem értett hozzá; mert a mint az önálló magyar bankot szőnyegre hozta Bécsben, rögtön megmagyarázták neki, hogy *közös vámterületben*, közös ügyek mellett, *a valuta rendezése nélkül* két egymástól független jegybank gazdasági képtelenség. A valuta rendezésére pedig nincs pénze Magyarországnak. Tisza ezt rögtön belátta s feladta az önálló magyar bank eszméjét. Per quod quis peccat: per idem etiam punitur.

Tisza Kálmánnak a miatt, hogy az önálló vámterületet a miniszterelnöki tárczáért elejtette, el kellett ejtenie önálló gazdasági létünk minden attributumát, az önálló bankot is, hogy miniszterelnök maradhasson.

Osztrák-magyar Herostrasus.

Mibe került Tisza miniszterelnöknek viselt dolgai után megszegni a 67-ki alap azon egyik főprinczipiumát, mely szerint Magyarországot a régi osztrák államadósságból az 1867: XV. tv.-czikkben elvállalt összegen kivül soha többé semmiféle követelés nem terhelheti? Mikor e törvényt hozták: felállt *Tisza* Kálmán és azt mondta *Deák* Ferencznek: »Megállj; oly terhet akarsz az ország vállaira rakni, melyet nem bir el és sirba taszitod vele. Ezt a terhet le kell szállitani.«

Deák azt válaszolta a bihari hősnek, hogy ha valaha miniszter lesz belőle, tartsa meg azt a szerződési törvényt szigoruan, mert súlyos ugyan az elvállalt teher, de olyan, »melyen túl semmi esetben sem léphetünk s ezen elvállalt összegen felül utóbb soha semmiféle osztrák követeléseket el nem fogadhatunk.«

Az elvállalt adósság igen nagy volt 67-ben; azóta az ország 1877-ig még egyszer annyi adósságot csinált. És Tisza miniszter, csak azért, hogy ne lenne a 67-ki alkotmánynak egy szöglete se, melyet herostratusi kezével fel ne gyujtana, megczáfolta Deákot s a bankadósságot elfogadta. Mert azt gondolta magában, hogy a vámszerződéssel Magyarország gyarmati helyzete már úgyis megpecséltetettt. A nemzet kiszámithatatlan vesztesége úgyis megvan. Va banque! 25 millió forint teherráadás ide vagy oda, akármit mondjon a 67-ki törvény, melyet Tisza Kálmán bátran lábbal tiporhat, mert nem ő hozta, ő ellenezte!

Mennyi mind ebben a politikai jellemtelenség, mennyi a tudatlanság, azt latolgatni nincs időm. Itélje meg maga Tisza. Azzal se törődjünk tovább, hogy miként a kígyó elveti bőrét, hányszor cserélte 67 óta nagy hazánkfia gazdasági meggyőződéseit.

Hanem konstatálnunk kell azt, a mi a 67-ki kiegyezésre és állami létünkre a bécsi alkuban döntő mozzanat. Konstatálnunk kell, hogy Deák Ferencz és a nemzet az egész gazdasági kiegyezést négy alapföltétel alatt fogadták el. Egyik az, hogy a monarchia kereskedelmi politikájában határozottan szakit a védvámrendszerrel s alapul a szabad kereskedési irányt tekinti addig is, mig a világ, Deák szavai szerint, »teljesen beevezhet a szabad kereskedés révpartjába.« Másik föltétel az, hogy Magyarország a régi osztrák adósságból soha több terhet nem fogad el, mint a mennyit 1867-ben egyszer-mindenkorra változhatatlanul magára vállalt. Harmadik föltétel az volt, hogy a közös vámterületben mindkét állam pénzügyi érdekének megóvására a paritás alapján oly intézkedések történjenek, melyek kizárják annak lehetőségét. hogy egyik fél a másikat megkárosithassa, egyik a másik jövedelmeit csonkithassa.

Negyedik kikötés az volt, hogy a mennyiben gazdasági s

pénzügyi érdekeinket az egyezkedéssel nem biztosithatnók: Magyarország az önálló vámterületet felállitja.

E négy feltétel a 67-ki kiegyezés sine qua non-ja volt. S ezek közül az uj egyezkedésnél egyet is elejteni, annyi mint megsérteni a 67-ki alapot.

A Tisza-kormány Bécscsel titkosan egyetértve, alkotmányunkat kijátszva, nemzetet és parlamentet rászedve, oly egyességet erőszakolt hazánkra, mely a 67-ki kiegyezés gazdasági alapföltételeit az elsőtől az utolsóig elejtette. A szabad kereskedés helyett a legmerevebb védvámrendszert honositotta meg, mely Európát a gazdasági zár révpartjára evezni kényszeritette s hazánkat régi gyarmati helyzetébe taszitotta vissza. A régi osztrák államadósságból a szerződési törvényen túl újabb terhet vállalt az országra. Állami egyenjoguságunkat a gazdasági községben is feladta: mert oly intézkedéseket fogadott el, melyekkel Ausztria hazánk indirekt adójövedelmeit csonkitja s pénzügyi károsodásunkat, az osztrák kincstár egyoldalu előnyére, oly mérvben előmozditja, hogy e miatt államháztartásunkban a súlyegyent képtelenek vagyunk helyreállitani. S végül Tisza lemondott az önálló vámterületről, s noha hivatalosan megállapittatott, hogy az egyezkedés a közös vámterület alapján, *a magyar állami érdekek szempontjából egészen sikertelen maradt:* a Tisza-kormány az 1867. XII. tv-czikk 68. §-a értelmében még sem követelte az önálló vámvonalat, hanem elismerte az osztrák jog álláspontját, mely szerint a mi gazdasági függetlenségünk a monarchia egységével összeférhetetlen.

Politikai árulás adóemeléssel.

A fuzio pénzügyi titka.

Hac fonte derivata clades! A bécsi alku eldöntötte a magyar állam gazdasági s pénzügyi jövőjét. A bécsi alku adott határozott lökést társadalmi s politikai sülyedésünknek. Bosznia, Horvátország folyton emelkedő szubvencziója s más elemi csapások, a korrumpált kormányzat, a hazának egy uralkodó párt által való kizsákmányoltatása, közigazgatási tudatlanságok, szakértelemhiány, nepotizmus, protekczió és maitressze-uralom a közügyek igazgatásában et cetera graeca, több ily divatos fattyuhajtásai a mai politikai rendszernek bizonyosan hozzájárulnak ahhoz, hogy a közromlást siettessék. De mig e bajok legnagyobb része benső kapcsolatban van azon politikával, mely a bécsi alkut létrehozta: általános hanyatlásunk főforrása a 78-diki *gyarmati helyzet,* melybe a Tisza-kormány sodorta az országot, kapcsolatban a *legzsarolóbb adórendszerrel,* melynek szintén nincs párja Európában. Kolonichok és Metternichek folyton azt vitatták, hogy Ausztria gazdasági nyomása nem elég sulyos teher Magyarországon; a magyar urak e mellett még mindig tulságos jólétben usznak s nagyon opponálnak Bécsnek; sokat esznek, isznak, gondtalanul élnek s forradalmárkodnak; mert omnis prosperitas gignit divitias, divitiae contentiones, contentiones bellum! A magyarokra tehát a gyarmati terheken kivül sulyos adót is kell vetnünk; mert csak igy fékezhetjük meg azt a vakmerő pártos nemzetet. A magyar koldusból biztosan osztrák rabszolga válik. Igazuk volt a bécsi uraknak. De politikájokat nem birták keresztül vinni. Kevés volt arra a bécsi abszolutizmus. Nemzetünk türte koloniális helyzetét, olykor fegyvert ragadott, hogy kiszabaduljon gazda-

sági börtönéből. De nemzeti jólétünket nem engedtük soha, hogy *adórendszerrel is* elnyomhassák. Oroszország intervencziója volt szükséges arra, hogy Bach megkezdhesse a rég tervezett bécsi szisztemát: Magyarországot *egyszerre védvám és adórendszerrel sujtani;* mi az a magas vám s nagy adó junctim, e boldogságot csak 49 után tanultuk ismerni.

Bach kezdte és Tisza Kálmán befejezte oly bámulatos pontossággal, mely a legügyesebb osztrák fináncznak is becsületére válnék.

De hogyan fejezte be? Ez is egyike azon alkotmányos titkainknak, melyeket a nemzetnek tudnia kell, hogy megérthesse az adóemelés magasabb filozófiáját.

* * *

1875. február 3-dikán Tisza Kálmán, mint a fuzióra kész balközép vezére, ünnepélyesen kijelenté a képviselőházban, hogy ő a luxus-adókat elfogadja, *de az egyenes adók emelését ellenzi; mert ez nem segit az ország bajain s végelszegényedésre vezet.* Azt minden becsületes magyar ember tapasztalja, hogy Tisza ekkor fényes igazságot mondott. Különben ezt a tant nem Tisza fedezte föl; ő csak Deák Ferenczet utánozta, ki már 1867-ben deklarálta, hogy a végelsülyedéstől csak ugy menekülhetünk, ha Magyarország jobb gazdálkodást folytat, mint Ausztria s régi terheinket alábbszállitjuk.

Február 3-dikán megkezdődtek a nagy fuzionális alkudozások, tárczavadászatok, programmhalászatok és meggyőződések adásvevése. A bécsi hatalmi körök bizalmasan tudtára adták a deákpárti zömnek, a zöm Tiszának, hogy az *egyenes adókat minden áron emelni kell!* ha mindjárt végelszegényedésre vezetnének is, emelni kell őket azért, mert különben Rothschild nem ad kölcsön. Ha tehát Tisza be akar lépni az alakitandó miniszteriumba: igérje meg, hogy az egyenes adók emelésébe beleegyezik, noha végelszegényedésre vezetnek!

Tiszát e mellére szegzett követelés megdöbbenté s igy válaszolt: »Hogy egyezzem én az egyenes adók rögtöni emelésébe, uj egyenes adók behozatalába; mikor én és pártom azért támadtuk

meg a Bittó-kormányt, mivel ez az egyenes adókat akarta emelni. *Hiszen mi a politikai morál ellen vétenénk, ha rögtön végrehajtanánk azt, a miért a kormányt épen most buktatjuk!* Az egyenes adók emelésébe tehát nem egyezhetem belé.«

Tisza február 3-dikán nemcsak tiltakozott az egyenes adók emelése ellen, hanem az egész pénzügyi kibontakozás tervét arra alapitotta, hogy Ausztriával a vámügyre, indirekt adókra s bankkérdésre nézve az ország jogainak megfelelő egyezséget köt, takarékosan és ügyesen kormányoz s 1877-re az egyenes adók emelése nélkül helyreállitja az egyensulyt.

Igen, de a bécsi hatalmi körök épen attól féltek, hogy Magyarország pénzügyi bajaiból »Ausztria rovására« akar kibontakozni, azaz Magyarország az osztrák gazdasági gyámságot, mely a lehető leghütlenebb volt, nyakáról le akarja rázni s az önálló vámterület alapján vagy legalább is idevezető intézkedésekkel akarja pénzügyeit rendezni. Az osztrákokban e gondolatra a régi fesztelen zsarnokság demonikus emlékei mind fölébredtek. S már kezdetben utját akarják vágni a magyarok minden önállósági törekvésének.

S Bécsből ismét azon figyelmeztetés érkezett a deákpárti zömhöz és Tiszához, kik a kézfogót már megülték s a fuzionális lakodalomra készültek, hogy az *egyenes adókat minden áron emelni kell;* mert különben Rothschild nem ad kölcsönt s megbukik Magyarország. Ne önálló vámterülettel s ne az indirekt adókkal segitsetek magatokon, mert azok osztrák tulajdont képeznek, hanem emeljétek a föld-, ház- és jövedelmi-adókat, habár végelszegényedésre juttat is benneteket!

A deákpárti zöm az adóemelést, Ghyczy pénzügyminiszter tanácsára, különben már elébb kezdeményezte s igy csak következetes maradt magához, ha Tiszát sürgeti, hogy egyezzék az adóemelésbe. *Széll Kálmán* kikötötte, hogy csak az esetre vállalja el a pénzügyminiszteri tárczát, ha az egyenes adókat fölemelheti; mert kölcsönt a Rothschild-konzorcziumtól csak ezen föltétel alatt kaphat. Tisza kissé fázott az *inmorális tettet* elkövetni. De miután látta, hogy az adóemeléssel se Bécs, se a deákpárti zöm nem tréfálnak s kormányra csak ezek segélyével juthat: végre kimondta az igent. Kijelenté, hogy az egyenes adók emelésébe,

(noha azok végelszegényedésünkre vezetnek) beleegyezik, de csak azon föltétel alatt, hogy *ne rögtön, azaz ne 1875-re, hanem 1876-ra emeljék az egyenes adókat.* 1876-ra kétszer oly magasra emelni az egyenes adókat, mint 1875-re akarták: ez már nem inmorális dolog; mert akkorra elfelejti az ország, hogy mit mondott Tisza 1875. február 3-dikán a nemzetnek s miért buktatta a Bittó-kabinetet!

A bécsi alku előjátékát azon érdekes történet képezi, hogy Tisza az egyenes adók emelésébe a fuzionális alkudozások alatt beleegyezett. A bécsiek erre azt mondták: hisz ez a rettentő bihari államférfi charmant ember! Tiszával — ugy látszik — lehet okosan beszélni.

Egy tárczáért egy ország jövedelmét!

Tisza a nemzetnek adott szavát megszegte, de Bécsnek adott szavát az utolsó betüig pontosan beváltotta. Később maga is belátta, hogy mily előrelátó, bölcs államférfiu volt ő, midőn az adóemelésbe minisztersége előtt beleegyezett. Mert hiszen a gazdasági egyesség Ausztriával oly roszul ütött ki, hogy az a pénzügyi kibontakozásra utat ugyan nem nyitott: vám- és fogyasztási adójövedelmeinket feláldozta; s miután a dohány- és szivar-csempészet a vámközösségben gátolhatatlan, a dohányjövedékből is tetemes előnyt nyujt az osztrák kincstárnak a magyar kincstár rovására. Közös kereskedelmünk s hitelviszonyaink miatt Ausztria a bélyegadóban is nyerekedik rajtunk. *A Tisza-kormány a gazdasági közösség czimén évenkint 30—35 millió forint államjövedelmi károsodást okoz Magyarországnak,* a közvetett károkat nem is számitva. Mit a következő számok megdöbbentőleg illusztrálnak: 1881-ben 35 millió frt. közös vámbevétel mellett 1 millió 700 ezer frt vámhiánya volt a monarchiának, melynek *pótlására* a magyar kincstár 546,163 frtot kénytelen a közös kasszába fizetni. A fogyasztási adók jövedelmeztek 1868-ban Ausztriának 43, Magyarországnak 12 millió frtot; 1875-ben Ausztriának 58, Magyarországnak 13 millió frtot; 1882-ben már Ausztriának 85, Magyar-

országnak csak 15 milliót. Ausztriában tehát a fogyasztási adók jövedelme 1868 óta 42 millió frttal, azaz kerékszámban 100%-kal, Magyarországon 3 millióval, azaz 20%-kal emelkedett. Még szomorubb az arány a czukor-, sör- és szesz-adónál. E három adó jövedelmezett 1868-ban Ausztriának 37, Magyarországnak 7 millió frtot; 1875-ben Ausztriának 43, nekünk 8 millió 700 ezer frtot; 1882-ben Ausztriának már 65, nekünk 9 millió 300 ezer frtot! *Ausztriában e három adó-jövedelem tehát 1875-től 22 millióval,* nálunk csak 600 ezer frttal emelkedett.

Kell-e ezen nehány számnál lesujtóbb pénzügyi és gazdasági kritikája a bécsi alkunak? Kell-e sötétebb bizonyiték Magyarország tartományi s gyarmati helyzetére? És Tisza egykor azt mondá, hogy hazájának akkor tette a legnagyobb szolgálatot, mikor a bécsi egyességet megkötötte! Nagy alak! de nem kérünk többet belőle. Ha az életösztön végszikrája még ki nem aludt a magyar nemzet kebeléből: minden tisztességes hazafinak fel kell támadnia s egyesülve éjjet-napot egygyétennie, hogy a törvény fegyverével leűzze bitorlott hatalmi polczáról azt a kormányt, mely a magyar állam természetes jövedelmeit miniszteri tárczákért eladta az osztrák kincstárnak s az osztrák gyáruraknak, hogy gazdagitsa a dús idegent; itthon pedig mesterkélt adók minden nemével megrohanja a pusztuló nemzet keresetforrásait, hogy véginségre juttassa a lét és a nemlét válutján vergődő magyar földbirtokost és iparost; megtörje a szellem munkásait és a szatócsot egyaránt.

Sic itur ad astra! Igy lehet az alkotmányos Magyarhonban évtizeden át miniszterelnök egy renegát politikus. De azért Tisza okos és számitó államférfiu; mert jó előre belátta, hogy miután államjövedelmeink tekintélyes részét Ausztria javára kell lekötnünk, az országlásra nincs más mód, mint az adókat emelni, *noha e rendszer, Tisza saját szavai szerint, inmorális és végelszegényedésre vezet.*

A Tisza-kormány tehát Kolonics dicsőségére az egyenes adókat, melyek 1864-ben 66 milliót jövedelmeztek, 1876-ra 80 millió, 1883-ra pedig 90 millió forintra emelte. De itt nem állhatott meg; Tisza miniszterelnök ma már a nélkül, hogy Bécsből intenék, régi praxisából jól tudja a mementót; tudja, hogy

»Ausztria rovására« nem rendezheti az ország pénzügyeit, azaz Ausztria a magyar vám- és más indirekt adójövedelmeket nem bocsátja ki a maga kezéből s az erős Tisza-kormány ezt nem is követelheti Ausztriától: az adót tehát minden áron emelni kell fölfelé, mint elátkozott Sisifusnak azt a rémes követ; mert különben Rothschild nem ad kölcsön s megbukik — a Tisza-kormány! Ergo, a magyar miniszterium az általános jövedelmi pót-adót, a mint mondja, 6 millióval, de a mint jól tudja, *legalább* 10 millió forinttal emeli. S a földbirtokosokat ugy akarja rászedni, hogy 3 milliót elenged nekik a telek-adóból: de ha az ámitott földbirtokos 1874-ki adókönyvecskéjébe egyénenkint beirják az uj kataszteri eredményt s a még ma ismeretlen mennyiségü jövedelmi pótadót: majd akkor nézze meg a szegény agrárius, hogy az adóleszállitás helyett mennyivel emelkedett az ő egyenes adója! Fogadom, hogy a Tisza-kormány kortesein s mamelukjain kivül mindenki szidalmazni fogja azt az adóelengedési taktikát s még azok is csóválni fogják a fejöket, kik a magyar alkotmányos katasztertől drága pénzen megvásárolták az adóleszállitást.

1884-ben Magyarország egyenes állami adója, legkisebb számitás szerint, 97 millió forintra fog emelkedni. A többi azután következik, ha meg nem buktatjuk a Tisza-kormányt.

*
* *

Gr. Széchenyi Pál toasztja.

E miniszterium vészuralma alatt egyenes adóink 31 millió forinttal emeltettek s ma már a gazdag Ausztria egyenes adóival egy szinvonalon állanak! **Magyarország annyi egyenes állami adót fizet, mint Ausztria, de fogyasztási adó-jövedelme hatszor akkora Ausztriának, mint a Magyarországé.** Ez a bécsi alku pénzügyi eredménye. A községi és megyei terheket nem is emlitem, melyek sok helyütt az állami terhekkel vetekednek.

A magyar földbirtokos osztálynak mije marad, ha összes állampolgári adóját pontosan lerótta? Könnyü kiszámitani. *Állami terhek:* föld-adó, esetleg szőlődézsma-váltság házosztály-adó, kereseti-adó, jövedelmi-adó, általános jövedelmi pót-adó, a kölcsönök utján a földbirtokra áthàritott takarékpénztári, s más

pénzintézeti-adók, fegyver-adó, hadmentességi-adó, vasuti- és gőzhajózási szállitási-adó, nyolcz rendbeli fogyasztási-adó a petroleumadóval, az óriás vám-adóknak végtelen sora, aztán dohány-adó, só-adó, bélyeg- és jogilleték, jótékony állami sorsjátékok, vöröskereszt-egylet stb. Municzipális terhek: megyei pót-adó, katonaszállásolás, közmunka, betegápolási költség *községi terhek*: községi pót-adó, községi közmunka iskola-adó: papbér, egyházi tisztviselők fizetése, pásztorok és csőszök bére, harangozó fizetése; út- és hid-vám, kutya-adó. Ezután jönnek a gazdasági terhek: vizszabályozás, kulturmérnök, gazdasági egylet. Végül a társadalmi kötelezettségek: noblesse oblige!

A magyar földbirtokosnak csak ennyi terhe van. Hogy mer panaszkodni? Tessék fizetni s ha fizetett, holnap innét arra ébredni, hogy valami uj adóval vagy adóemeléssel lepik meg.

Széchenyi Pál kereskedelmi miniszter, a jeles agrárius, pedig poharat ragad kezébe s Kapuvárott ily áldomást iszik a magyar földbirtokosok millióira: »*Az agrár politikának ezen országban csakugyan van helye. E politikának első feltétele: »Segits magadon: az Isten is megsegit.« Az egész agrár politika abból áll, hogy legyen a gazda oly oszlopa az államnak, melyre az állam minden körülmények közt bizton számithat.*« Az isten éltesse Széchenyi Pált a Tisza-kormánynyal együtt: méltó utóda a legnagyobb magyarnak; mert Kapuvári toasztjában megoldotta az ágrárius kérdést Magyarországon egy korty alatt!

Most már tudhatja minden okos földbirtokos, mit várhat a Tisza-kormánytól! A mely földmivelő ezután is oszlopa marad — nem az államnak — hanem a Tisza-kormánynak: az nem panaszkodhatik jogosan, ha elpusztul is.

A Tisza-kormány azonban nem elégszik meg az egyenes adóknak az egész világon páratlan magasságával, hanem ezen kivül a közvetett adók minden nemét a vámtól a bor-adóig, a jövedékeket, fogyasztási adókat, bélyeg- és jog-illetékeket, vámokat egymás után és szakadatlanul emeli. A fogyasztási adók ujabb és ujabb nemét találja s ki nem elégszik meg a czukor- és sör egyszeres fogyasztási adójával, sem a kávé és petroleum magas vámjával, hanem mind megannyi áruczikket kétszeres adóval drágitja, mintha a szegény magyar ember a világ legdusabb

állampolgára lenne. Ausztriában a közjólét fejlődésével párhuzamban az adók *természetes* fejlődését tapasztaljuk: nálunk, a Kolonics-féle gazdálkodás miatt, a közjólét évről évre hanyatlik; a kormány az adók természetes emelkedésére nem számithat. Tehát nincs más mód, mint az összes adónemek époly mesterséges mint erőszakos felcsigázásával folytatni a szédelgő államháztartást. Örökké tart. Nem lesz soha vége — mig a nemzet az adóemelőket le nem rázza nyakáról vagy össze nem dől alattok.

Az árulás következményei.

Leleplezés számokkal.

De itt minden adóemelés hiábavaló; csak a *nemzeti* nyomort fokozza, a nélkül, hogy az *állam* pénzügyi bukását megakadályozhatná. A magyar adófizetők jövedelmei s eldobolt vagyonával csak a Danaidák feneketlen hordóját töltögetik. Mert a Tisza-kormány 129 millió forintról 190 millióra csigázta ugyan fel az állam tiszta jövedelmét, de ugyanakkor az állam kiadásait 235 millió forintról 330—340 millióra emelte!

1875-ben két ut állott a nemzet előtt a pénzügyi kibontakozásra: vagy fölállitani a külön vámterületet s állami intézményeinket fokozatosan fejleszteni, de még akkor is szigoru takarékossággal kezelni a kincstár minden garasát vagy a közös vámterületben érvényesiteni ugyan minden jogos követelésünket, de az esetben fel kellett hagynunk kiadásaink emelésével s azokat a közigazgatás valamennyi ágában apasztanunk kellett. Külön vámterület s állami gazdálkodás: közös vámterület s provincziális takarékosság. Államháztartásunkban az egyensulyt csak e két politikával állithattuk vissza. A Tisza-kormány egyiket sem követte. Feladta a külön vámterületet; feladta a közös vámterületben állami jövedelmünk tekintélyes részét, pénzügyi szervezkedésünk alapföltételeit eljátszotta; s mindennek daczára 100 millió forinttal emelte föl azon kiadási budgetünket, melyet már 1875-ben a nemzet Tisza Kálmánnal együtt elviselhetetlennek itélt.

A Tisza-kormánynak nem volt elég, hogy a magyar állam főjövedelmi forrásait: a vámot s az elsőrangu fogyasztási adókat részint elzárta, hogy itthon ne fejlődhessenek, részint a gazdag Ausztria kezére játszotta; nem elég, hogy a szegény magyar

állampolgárt a sokkal dusabb osztrák polgárok — a tengődő magyar kincstárt az osztrák kincstár tributarusává tette: hanem a honmentő kormány az állami kiadásokban egyidejüleg a bourbon tékozlás rendszerét honositja meg, mely abból a hamis föltevésből indul ki, mintha Magyarország egy teljesen berendezett, független és fejlett gazdasági nábób-állam lenne, melynek valamennyi jövedelmi forrása korlátlan rendelkezésünkre áll. A Tisza-kormány ugy költ, ugy pazarol, oly parlamenti lakmározásokat csap, ugy korrumpál és szubvenczionál, mintha Ausztria volna a mi tributarius gyarmati tartományunk és nem megforditva.

Gazdasági és pénzügyi függetlenségünket eladni, jobblétünket aláásni s egyidejüleg egy nagy független, virágzó állam kiadásait róni a nemzet nyakára. Ez volt az államháztartási rendszer. Megfosztani a magyar államot jövedelmi forrásaitól s azután kétségbeesetten költekezni még *kalandos* hóditásokra is; a jó Istentől és a fellegektől lesni, hogy az állampénztár teljék s mégis oly budgeteket késziteni, melyeknek óriás szükségleteit csak egy biztos jövedelmü, nagy iparos állam fedezheti: Ez a Tisza-kormány pénzügyi politikája.

Az »országos szabadelvüség« tiszteletére adni kellett a nagyot; a fuziós kormánynak és pártnak 100 millió frttal szédelgőbb lábon kell élniök, mint a Deák-pártnak; mert különben azt hihetné a nemzet, hogy Tisza fénykorában koldusabb, mint Deák idejében volt. A Tisza-kormány születése után három év alatt tökéletesen lejárta magát, nem Bécsben, hanem a hazában. Ily hitelvesztett, erkölcsileg bukott miniszteriumot 9 hosszu éven át fentartani csak nagy költségekkel s folyton emelkedő kiadásokkal lehetséges. *A politikai korrupcziónál nincs drágább mulatság* a világon. Csak az a fájdalom, hogy az árát egy szegény nemzetnek kell megfizetnie és pedig keservesen. Mert nincs keservesebb dolog, mint fizetni azért, hogy más mulathasson a mi rovásunkra.

Hogy a nemzetnek fogalma legyen alkotmányos kormányunk eszeveszett gazdálkodásairól, csak a következő számokat vegye figyelembe: állami kiadásaink 1868-ban 147 millió forintot, tiszta jövedelmünk 119 milliót tettek, kiadásaink tehát csak 28 millióval haladták tul tiszta jövedelmünket. 1884ben állami kiadásaink, a póthitelekkel együtt, legalább 340 millióra rugnak;

1882-ben 337 milliót tettek. Mig tiszta állami jövedelmünk ezer millió frt alkotmányos adósság, annyi befektetés és annyi adóemelés után is csak 190—195 millió forintra tehető kiadásaink, tehát ma 150 millió forinttal haladják tul tiszta állami jövedelmeinket. S mig tiszta jövedelmünk 1868 óta csak 70—75 millióval fokozódik: az alatt kiadásaink 190—200 millió forinttal emelkednek.

Ebben az őrültségben ép annyi a rendszer: a mennyi a rendszerben az őrültség, Mig 1868-ban 20 millió frt kezelési költséggel 119 millió frt tiszta jövedelmet produkáltunk: ma, hogy 190 millió frt tiszta jövedelmet bevehessünk, legalább 90 millió forintot kell a jövedelem előállitására pazarolnunk Az állami régie tehát, mely 1868-ban csak 14%-kot tett, ma 32%-ra emelkedett.

* * *

Az **államadósságok** kamatai, kezelési és törlesztési költségei 1874-ben 64 millió frtot tettek: 1884-re e czimen már 110 millió frtot adunk ki, mely a 84-ki kölcsönnel 112 millióra emelkedik; tehát ma államadósságainkra *évenkint* 48 millió frttal, többet költünk, mint 1874-ben. Államadósságaink tőkéje 1874-ben 1 ezer 348 millió frt volt: 1882-ben 1 ezer 923 millió frt; 1884-re meg fogja ütni a két ezer millió forintot. A Tisza-kormány alatt tehát összes államadósságaink 650 millió forinttal emelkednek. Az alkotmányos kormányzat 1868-tól ezer millió forint adósságot csinált.

* * *

Daczára minden adósságnak s minden adóemelésnek, **államháztartási deficzitünk** 1877 óta lavinaként nő s az utolsó itélettel fenyeget bennünket. 1882-ben állami kiadásaink 337 millió forintot, brutto jövedelmeink 274 milliót tettek. — **A deifczit tehát 63 millió** forintra rugott ugyanazon számitás alapján, mely szerint deficzitünk 1874-ben 68 milliót tett. 1884-re kiadásaink 329 millióval irányoztatnak elő: mig brutto jövedelmeink legfölebb 285 millióra tehetők. Ugy de kiadásaink a kormány által már előre bejelentett vasuti épitkezésekkel és más be nem jelentett póthitelekkel minimo calculo 340 millió forintra emelkednek.

melyből, ha a 285 millió brutto jövedelmet levonjuk: 1884-ben is 55 millió frt biztos deficzitre lehet kilátásunk.

A mai politikai rendszerben kiirthatatlan deficzitünk tehát 50—60 millió forint közt ingadozik. Ma nehány millióval kevesebb, holnap nehány millióval több, de örökös és változhatatlan, mint a halál.

Adósságaink és más szerződésszerü kötelezettségeink fedezésére az ország ma 175—180 millió frt évi összeget fizet. Holott 1868-ban e czimen csak 90 milliót fizettünk. Vonjuk le ezt a roppant összeget tiszta jövedelmünkből: a magyar állam fentartására, szervezésére, mely bizon még ma sincs befejezve, ismét csak 10—15 millió forintunk marad. Tessék ebből fentartani, szervezni, instruálni s az Oroszország elleni élet-halál harczra fölszerelni Magyarországot. De még ez a csekély összeg is problémátikus; mert egy rosz termés tiszta jövedelmünket ugyanannyival apaszthatja. S a magyar államot Rothschildnak kell csupa kölcsönből eltartani.

Szédelgő államhitel.

Miből tartsuk föl tehát szent István birodalmát? — Mivel szüntessük meg a deficitet?

Az állami feladatok egész teljesitése veszélyeztetve van ott, hol örökös adósságcsinálás következtében az állami jövedelmek $^3/_5$ része adóssági szükségletre, $^2/_5$ része adósságszerü kötelezettségekre fordittatik. Más államok vagy adóssággal, vagy adóemeléssel fedezik *pillanatnyi* hiányukat. S ezen eszközök egyikét is csak kivételesen alkalmazzák. Mi mind két eszközt egyszerre és szakadatlanul igénybeveszszük: folyton emeljük az adót, s folyton csináljuk az adósságokat. — A magas adók gazdasági kimerülést, válságot és köznyomort szülnek. Az örökös adósságnak pénzügyi bukás a vége. Nálunk mind a két ok megvan: tehát mind a két eredményre: gazdasági és pénzügyi katasztrófára el lehetünk készülve.

Midőn Tisza Kálmán 1875 február 3-dikán arról biztositotta a nemzetet, hogy ő 1877 folyamán államháztartásunkban

az egyensulyt helyreállitja; csak 8 mond nyolcz millió pénztári készletről kell gondoskodnunk, hogy a fizetés az év elején meg ne akadjon: nemcsak saját egyéni izlésének adott kifejezést; hanem az 1867: XV. törvény azon parancsának is hódolt, mely szerint: »határozottan megállapittatott, hogy *a magyar kormány vezérelvét a bevételek és szükségletek közti egyensuly helyreállitásának kellend képeznie.*«

Más részről Tiszának szem előtt kellett tartania az 1867: XVI. t.-czikk 12-ik czikkének azon parancsát, hogy a valuta mielőbb helyreállittassék.

Hogy felelt meg Tisza a 67-ki alaptörvények ezen jeles pontjainak? Hogyan állitotta vagy akarja helyreállitani a pénzügyi egyensulyt és a valutát?

A közös activák mind el vannak költve. A vasuti kölcsön államvasuti hálózatunkra telekkönyvileg betábláztatott; igy ezen vagyonunk már zálogban van. Az állami uradalmak egymás után adatnak el a legtöbbet igérőnek; az uradalmak közepéből a legkiválóbb birtok-testeket kihasitják; mert csak azokat veszik; a selejtes része megmarad az országnak, az adóhátralékok halmazával együtt; melyre kölcsönt ugyan soha nem kap egy fillért sem a Tisza-kabinet. Államhitelünk csak annyiban és csak addig van, a mennyiben s a meddig a Rothschild-konzorczium saját zsebe és a bécsi hatalmak titkos tervei érdekében szükségesnek itéli, hogy legyen. Ha a Maros kiönt vagy a Tisza fenyeget, ha a horvátok forrongnak, ha ütik a zsidókat vagy országbirót gyilkolnak, ha adóvégrehajtót perzselnek; ha Boszniában elorditja magát unalmában egy fülvágó paraszt, vagy a montegrói fejedelem rosz oldalán kel föl: a magyar állampapirok s az osztrák értékek közt rögtön 12—15% különbség mutatkozik s a mi értékeink a tőzsdén rohamosan esnek. Ma már oda jutottunk, hogy Szapáry adóemelési expozéja is baisset idéz elő!

Igaza van Szilágyi Dezsőnek, hogy jaj annak a nemzeti ügynek, melybe a Tisza-kormány fog, mert összetörik a kezében. Azért törik össze, mert ez a kéz nem a magyar nemzet szabad keze, hanem azon politikai poroszlók reszkető keze, kiknek meg van hagyva, hogy hazájuk gazdasági szabadságát az osztrák érdekek sziklájához lánczolják. Igy törte össze a Tisza-kormány a

rente-konverziót is, melynél hazánkra nézve szerencsétlenebb pénzügyi müvelet nem is képzelhető. A Rothschild-konzorczium többet nyert rajta, mint Magyarország, mert ő neki több, mint 12 millió forint tiszta bankári dijja lehet; mi pedig nyerünk 145 millió uj adósságot egy pár millió kamat megtakaritással. S a kormány egy tál lencséért ismét odadobta örökségünket azoknak, a kik hazánk végleges állami bukását lesik. A 4%-kos rentével, melyet a tudatlanok nyereségnek tartanak, elzárta pénzügyi kibontakozásunk egyik biztos ösvényét; elmulasztotta s jövőre lehetetlenné tette adósságaink, *gyökeres kamatredukczióval* kapcsolatos konvertálását, melynél a bankárok kevesebbet nyernek, de a magyar állam annyi uzsora után annál szabadabban föllélegzhetik. De a magyar kormány, mely a bécsi alkuval, szabadalmazott államhitelezőink markába került, onnan nem rendezhette ügyesebben a rente-konverziót.

A Tisza-kormány a hitel-szédelgést már ünnepélyesen meg is kezdé, midőn az állami telepitvényeseket egy pénzintézetnek eladta. Az egyenes adókat is nem sokára bérbe adhatja, hogy előlegeket szedhessen fel a bérlőktől. Az európai pénzpiacz bizalma veszélyesen megrendült hazánk iránt: ezt érthetőleg ki is fejezte az utolsó rente-konverziónál, mint a magyar vörös kereszt-sorsjegyek aláirásánál. Mind két fiaszkó erős memento arra, hogy a magyar gyarmat pénzügyi szédelgése már soká nem tarthat!

Nemzeti pusztulásunk.

Hol van a gazdasági alap, melyen a Tisza-kormány többé nem az egyensulyt helyreállitsa, mert e törekvése örökre tulhaladott álláspont, de hol a gazdasági alap azon czélra, hogy a Tisza-kabinet a magyar államot megmenthesse a pénzügyi bukástól?

Hallott-e valaha Európa arról, hogy Magyarországból a köznyomor miatt tömegesen vándoroljanak ki az emberek? A köznyomor nem vánszorog fel petitumával a királyi palotába, hanem megy uj hont keresni túl a tengeren! A Tisza-kormány alatt azt is megértük, hogy Magyarország gyér népessége Ame-

rikát gazdagitja, s ugyanakkor településeket, különösen a csángó sors után, kötéllel se foghatsz.

Népszámunk az abszolutizmus alatt másfél millióval, alkotmányunk első öt évében 500,000 emberrel, azaz 3·33%-kal gyarapodott. — Azóta nyolcz év alatt, *1872-től 1880-ig, népszaporodásunk oly kétségbeejtőleg csökkent, hogy elértünk a végponthoz, hol a magyar nemzet többé nem szaporodik, hanem fogy.* **Nyolcz év alatt összesen 11,000 emberrel szaporodott a magyar állam!** *Ez egyenlő a fogyással. Ugyanezen idő alatt Ausztria 2 millió 300 ezer lélekkel szaporodott.* **Az osztrák népesség gyarapodása épen kétszáztizszer oly nagy, mint Magyarországé.** S ez a végnek még csak kezdete.

Az ország népe ezentul mind rohamosabb mértani progresszióban fog csökkenni. - S ha egy epidémia vagy nagy háboru közbe jön, mert eddig még csak a béke áldásai közben pusztultunk: majd egy európai háboru után kell megszámlálni drága nemzetünket.

Kell-e még ennél rettentőbb bizonyiték a magyar kormány nemzetirtó politikája ellen? Volt-e valaha egy szenvedő ország kapujára lángolóbb betükkel felirva a »Menetekel«, az intő szózat, hogy rázza le gazdasági bilincseit, mert jelenlegi helyzetében, mely a Kolonicsok legtöbb vágyát képezte, a gyarmati lét és az egyidejü magas adók kettős átka alatt nemcsak a magyar államnak és alkotmánynak, hanem az ország népeinek is, fajkülönbség nélkül, el kell pusztulniok!

S mig a pusztuló Magyarország némán tűri nyomorát, addig Horvátország, mely a mi drága kölcsönökön szerzett dotacziónkból uralkodik s a lefolyt tiz év alatt csaknem 3% népességgel szaporodott, fellázad a magyar uralom ellen.

A mamelukok pedig szavazzák rakásra az uj adókat és mulatnak a »*Csalhatatlan*«-ban azon, hogy

». . . . Van annyi idejök,
Hogy fürtös lehet mindig a fejök.
Ruhájok cziczomás, csupa fodor.
A népet pedig eszi a nyomor!«

* * *

Gazdasági hanyatlásunkat mutatja az is, hogy 1870—1880-diki tiz év alatt szarvasmarha-állományunk nem szaporodott, mig juh-állományunk 5 millió, 238,864 darabbal, azaz 35%-kal, kecske-állományunk 42%-kal fogyott. Mihez hozzátudva, hogy czukor-gyáraink elpusztultak, 220 osztrák czukor-gyárral szemben csak 15, mondd tizenöt magyar czukor-gyár áll, kisebb szeszfőzőink tönkrementek s a nagy osztrák sör-gyárakkal szemben csak három *nagy* sör-gyárat tudunk felmutatni, — elég szomoru adatunk van arra, hogy *mezőgazdaságunk intenziv fejlődéséről szó sem lehet. Gyarmati helyzetünkben a magyar földbirtok és földbirtokos osztály végleges bukása kikerülhetetlen.* Gazdakörben, gazdasági egyletekben tiszteletre méltó, de hiába való minden elszánt küzdelem a megtámadott létért. Az osztrák végzet nyomása alatt, melynek csavara a Tisza-kormány, magyar földbirtokos osztálynak, magyar nemességnek meg kell semmisülnie. Menekülésre csak egyetlen mód van: az önálló vámterület.

Ma a magyar földbirtok, annak hazafias képviselőivel együtt, veszendő félben van. »Sirt még, hogy adjon, áll az ős ugar.« Köz- és magánterhek, adók és adósságok, külföldi verseny, hazai kormány, osztrák vámok, magyar uzsora, nemzeti ipar és önálló kereskedelem hiánya miatt nemcsak a közép-, hanem a kisbirtok is folytonos létválságban agonizál. — A nagy birtokos is meg van rendülve. A magyar birtoktestek évről évre óriás tömegekben adatnak vagy koboztatnak el. Magyarország egy nagy árverési csarnokká alakult, hol a végrehajtó dob rémes pergése közt a haza szent földének alig van már becse. A kit meg nem fosztanak telkétől, az szabadul vagy szabadulni óhajt tőle; mert a magyar gazda élete, *épen a legszorgalmassabbaké,* kin és gyötrelem, a Dante pokla, hol nincsen remény.

Középosztályunk, a nemzet dereka meg van törve. A magyar köznemesség ezelőtt alig harmincz évvel még csodákat mivelt: tündöklő nemzeti erényivel, heroizmusával s hazafiságával, ép ugy, mint páratlan politikai tudományával, tetterejével, dicsőségével bámulatra ragadta az egész világot. Alkotmányunk visszaállitását is első sorban középosztályunk politikai erejének köszönhetjük.

És ma e fényes osztály, egy hazafiatlan kormányrendszer sulya alatt, összeroskadni látszik. Nemsokára a holt kéz, nehány nagybirtokos, a pénztőzsérek ligája és a proletárok milliói fognak egymással szemben állani, hogy a társadalmi s politikai válság tetőpontra hágjon az országban. A vagyonmegoszlás e legszerencsétlenebb formája már képződik s ezredévek óta biztos tünete a pusztulva sülyedő államnak.

Agrárius mozgalom.

E nagy nemzeti bajokon, melybe a magyarnak gúnyolt osztrák politika sodort bennünket, csak magyar nemzeti politikával segithetünk.

Az agrárius mozgalom nem egyéb, mint természetes reakczió gyarmati helyzetünk következményei ellen. E mozgalom mai nyomoruságos helyzetünkben annyira természetes, hogy a Tisza-kormánytól és az ő rendszerének hiveitől merész frivolitás megtámadni az agráriusokat. De szemben ily gyarmati kormánynyal, bármily jogosult lenne is ezen mentő áramlat: a minden oldalról szorongatott földbirtokos, ki agrárius politikában keres menekülést, ne feledje, hogy a bajt nem orvosolhatja mindaddig, mig annak *valódi* okát meg nem szünteti. Az agrárius politika *magában véve* nagyon kevés arra, hogy középosztályunkat s a magyar földbirtokot mai sülyedéséből kiemelje; vékony szalmaszál az, melybe hiába kapaszkodunk, azzal együtt az örvénybe tűnünk. Nekünk sokkal erősebb kötélre van szükségünk, hogy révpartra juthassunk. Nem tudok rá esetet, hogy az elnyomott gyarmat valaha agrárius rendszabályokkal, földbirtok-törvényekkel biztositotta volna gazdasági jólétét az anyaország ellen. Biztositotta az által, hogy kivívta *gazdasági függetlenségét; azután*, ha szüksége volt rá, szabályozta birtokviszonyait megfelelő törvényekkel. De agrárius politika önálló vámterület előtt filius ante patrem; s legnagyobb fogyatkozása, hogy *kivihetetlen.* Mert a közös vámterületben pénzügyi helyzetünk — közel az államcsődhöz — oly miserabilis, hogy itt a legtakarékosabb *konzervativ* kormány is minden adógarasra s minden adóvégrehajtási alapra úgy rá lenne szorulva, hogy se a végrehajtás alóli kivételeket, se a korlátolt örökösödést, se a birtokminimumot semmi áron meg nem enged-

hetné; miután neki a legkorlátlanabb s leggyorsabb birtokforgalomra van szüksége, hogy bélyeg- és illeték-adója minél nagyobb összegeket hajtson s minden látható tárgyat el kell doboltatnia, hogy az egyenes adókat beszedhesse. Aztán, ha a kisbirtokot a család egyik fia örökli: miből él meg a másik, harmadik, negyedik? Hol van itt az az ipar, az a sok keresetforrás, mint Amerikában vagy Angliában, hogy a család többi gyermekének tisztességes munkát és kenyeret nyujthasson? Vagy midőn az állam s a középbirtokos osztály a bankrót szélén áll: melyik bűvös fináncz lesz itt képes egészséges alapokra fektetni a mezőgazdasági hitelt, mielőtt gyarmati helyzetéből ki nem ragadja az országot? Ez a helyzet. S innen többé nincs felebbezés, csak az önálló vámterülethez.

Alakuljon ma a leglángelműbb agráriusokból egy kormány: kénytelen saját politikáját megtagadni mindaddig, mig hazánk gazdasági önállóságot nem létesitette. Egy kis példa rá Széchenyi Pál gr. Ezzel legyen tisztában minden agrárius Magyarországon. Ha a *»Pesti Napló«*, e hatalmas vezérközlönyünk, az agrárius politika mellett agitál: ennek van értelme; mert évek óta az önálló vámterületet követeli. Tudja, mit csinál. De azok az agrariusok, a kik a gazdakörben, egyletekben, társaságban vagy sajtóban a magok politikája mellett kardoskodnak, *de a mai politikai rendszerrel nem akarnak gyökeresen szakitani:* azokat a jámbor lelkeket titokban kikaczagja a Tisza-kormány; mert mint a gyermek, szivárvány után futkosnak. A mellett a nemzeti ügynek is kárt okoznak; mert az ország figyelmét elvonják attól, a mi fő és mindent befoglaló, az *önálló vámterület* égető kérdésétől.

A Tisza-kormány fél szemével villámokat szór az agráriusokra, fél kezével dorongolja őket, de a másik szemével kacsintgat rájok, a másik kezével simogatja azokat az agráriusokat, a kik politikájokat nem kötik össze az ország gazdasági önállásával. *Széchenyi Pál gr.* főleg annak köszönheti miniszteri tárczáját, hogy ily *szelid* agrárius s a Tisza-miniszteriumnak egy kis agrárius mázt ad. Tisza miniszterelnök félhivatalos tollaival megtámadtatja a magyar földbirtok védelmezőit: de ugyanakkor vannak ágensei ő exczellencziájának, kik suttyomban, módjával szintén hajtják az agrárius kérdést és azt hirdetik, hogy a föld-

birtokos osztály veszedelmének korántsem a bitang kormányrendszer s nem gyarmati helyzetünk az oka, hanem egyrészről a földbirtokosok dologtalan könnyelmüsége, másrészről az elhamarkodott 48-diki reformok! Tisza Kálmán pedig ezalatt ravaszul mosolyog magában: hadd mulassa magát a nemzet az agrárius kérdéssel, a zsidókérdéssel, a horvát kérdéssel; az ügyes miniszterelnök maga is segit foglalkoztatni a közvéleményt a kormánypolitika *okozataival;* mert ez alatt elfelejtünk foglalkozni az *okokkal.*

És a Tisza-kormány élete örök. Tisza Kálmán pedig azt kezdi hinni magáról, hogy ő csakugyan nagy ember; mert tükörbe, saját lelkiismeretének tükrébe soha nem néz, mindig csak *nagy árnyékát* látja maga előtt a politikai éjszakában: tehát ő nagy férfiu. A nemzet pedig észrevétlenül mind közelebb jut a nagyszerü halálhoz, hol a temetkezés fölött egy ország gyászban áll.

A magyar agrariusoknak, ha törekvéseik legkisebb sikerét ohajtják látni, mindenekelőtt a Tisza-kormányt kell megbuktatniok; mert különben ők magok buknak el; hazánk gazdasági önállását kell mielőbb kivívniok, különben a gyarmati harczban elesik a magyar középosztály s a magyar földbirtok.

Hogy Tisza miniszterelnök és satellesei miért hirdetik nekünk azon komoly szóra nem méltó, ostoba dogmát, mely szerint a magyar földbirtokos csak a közös vámterületben üdvezülhet, (holott szemmel láthatólag pusztul), — azt a bécsi alku története után magyaráznunk fölösleges. Ezt tanitja a bécsi katechizmus és miniszteri hatalom édes birtoka.

A nemzet zsidója és a zsidókérdés.

A magyar gazdasági és társadalmi válság a közös vámterületben permanens. Csak annyiban nem állandó, hogy folyton veszélyesebb arányban terjed s mindinkább közeledik a katasztrófához. Mint Mohács előtt a Dózsa-lázadás, nemzeti bukásunk e borzasztó előfutára: csaknem ugy fenyeget benünket ma a társadalmi forradalom. Még nem tört ki egész nagyságában, pusztitó viharával még nem száguldott az országon keresztül; de a sötét pontok egyre szaporodnak, melyek arra intenek bennünket, hogy e vész eljöhet, ha egy erőteljes nemzeti s politikai evoluczióval meg nem előzzük azt. Az osztályharcz, az anyagi érdekek heves tusája a termelő és kereskedő, a keresztyén és zsidó, a pénztőzsérek és adósok, munkaadók és munkások közt már az egész vonalon megindult. A magyarok tüzes politikai küzdelmeket vívtak egymással: de társadalmi s vallási tolerencziájokról rend- és hitkülönbség nélkül hiresek voltak. A 48 és 67-diki törvényhozás, hogy nemzetünket erősitse s a magyar állam egységének biztos alapot készitsen, azt tüzte ki feladatául, hogy egységes magyar nemzeti társadalmat teremtsen. E nagy törekvés egész a Tisza-kormányig sikeresen haladt megvalósulása felé. Most egyszerre félutján megakad s minden ponton a társadalmi bomlás kórtünetei mutatkoznak. A társadalmi összeforrás, az osztályok összesimulása helyett, a helyett, hogy minden magyar ember testvérnek s a haza egyenlő fiának tekintené egymást, — utczákon és a parlamentben nyilt csatákban dúl a polgárviszály. Már vért is követelt.

És a Tisza-kormány nem elégszik meg a zsidókérdéssel, hanem hogy a chaos teljes legyen, hogy Tisza miniszterelnök a zavarosban halászhasson, országvesztő uralmát fentarthassa s

16*

hazaellenes terveit keresztülvihesse, — attól sem riad vissza, *hogy harczot provokáljon a közép osztály és az aristokráczia, a protestantizmus és a katholiczizmus között.* Ily ismeretlen vendégek a 19-dik században nem látogatták meg hazánkat a Tisza-kormányig.

Az *antisemitizmus* és a zsidók közt duló viszály is a mai kormányrendszernek *s az azt támogató keresztyén és zsidó elemek közös hibáinak köszönhető.* Bárkinek lehet joga birálni az antisemitizmust: de a Tisza-kormánynak s az ő hiveinek *faj különbség nélkül* nincs semmi joguk leczkéztetni az antisemitizmust; mert ez egyenesen az ő müvök.

Ki és mikor bántotta itt valaki a zsidó polgárokat emanczipáczió előtt vagy után mindaddig, mig Tisza Kálmán az ország megmentésére nem vállalkozott? Csak mióta a Tisza-kormány gyarmati helyzetünket a bécsi alkuval szentesité s magas adóval megrohanta a népet; mióta a zsidók nagy része, élén a fővárosi notabilitásokkal, ezen kormánypolitika föltétlen támogatója, azon hamis elvnél fogva, hogy a zsidónak mindig a hatalommal kell tartani; mióta a köznyomor miatt az ország népe fogyni kezd; s mióta a korrumpált kormányrendszer a csalásnak szabadalmat ad, a bünöket és gazembereket félelmesen szaporitja az országban: az antisemitizmus azóta találta fel nálunk hadmüveleti alapját Ha nemzeti jóléttel dicsekedhetnénk; ha minden gaz ott ülne, a hol méltó helye van, a börtön falai közt; ha a zsidóság zöme a helyett, hogy a Tisza-kormánynyal karöltve, a nemzet ellen dolgozik, a nemzeti ügyhöz forrva, magyar lenne üzletében és politikájában egyaránt: akkor nem lenne Magyarországon semmi nyoma a zsidókérdésnek. A becsületes és hazafias zsidóval békés viszonyban élne a becsületes és hazafias keresztyén. A csalók pedig valláskülönbség nélkül ölelkezhetnének egymással a — hűvösön. Akkor zavartalan, nyugodt lenne hazánkban a társadalmi rend.

A zsidók ma már láthatják, hogy a Tisza-kormány alatt a zsidókérdést csak szuronyokkal lehet megoldani. A mely izraelita honpolgár azt hiszi, hogy e megoldási mód üdvös és sikeres: ám támogassa a jelenlegi kormányrendszert annak minisztereivel együtt; mert ezek sem annyira az általok széttiport alkotmány védpaizsa, mint inkább a szuronyok védelme alatt uralkodnak. De

a mely zsidó elég eszélyes belátni, hogy a polgári szabadsággal párosult rendnek egyedüli biztos támasza a nemzeti jólét s a népek megelégedése: az bizonynyal nem fogja a Tisza-kormánynyal karöltve tovább terjeszteni a köznyomort és közkorrupcziót, hanem azon hazafiak zászlója alá szegődik, kik gazdasági függetlenségünk kivivásával, s a politikai becsület trónra emelésével a nemzetet még megmenthetik a katasztrófáktól s megvethetik állami jólétünk alapját.

Az *antiszemiták* pedig programmjok élére és végére tüzzék e pontokat: Magyarország gazdasági önállása, magyar nemzeti ipar és kereskedelem, becsületes erős nemzeti kormány, becsületes, szigoru nemzeti politika. Fogadom, hogy igy előbb és sokkal sikeresebben megoldják a zsidó kérdést, mintha Tisza Kálmánnak azt a gyönyörüséget szerzik, hogy a közvélemény figyelmét gyarmati helyzetünkről a szemitizmusra terelik s oly balhitet ébresztenek a közönségnél, mintha állami bajainkon segithetnénk s a közös vámterületben is megélhetnénk, ha Palesztinába küldjük a zsidókat. E balhitnek aztán, ha gyökeret verhetne, az a következése, hogy a zsidók is itt maradnak, de a *közös vámterület is megmarad* és megbukik — az ország! Ne a zsidókat küldjük ki; mert hiszen ez a 19-dik században még Oroszországban is abszurdum: hanem a Tisza-kormányt küldjük Jeruzsálembe vagy Gesztre: mert ez kivihető s az *első* mulhatatlan lépés gazdasági helyzetünk javitására. Ne *csak* uzsora-törvényeket hozzunk: hanem mindenekelőtt szüntessük meg a háromszázados osztrák vám és kereskedelmi uzsora vészhozó uralmát; töröljük el a zsaroló adórendszert; buktassuk meg a közkorrupczió alapját, a Tisza-kormányt s ennek politikai rendszerét.

A zsidókérdést csak igy oldhatjuk meg. Ugy, a mint az antiszemitizmus akarja: soha. S az antiszemitizmus ma akaratlanul is a Tisza-kormánynak és Bécsnek hajtja malmára a vizet; mert mind e két hatalom örvend, ha látja, hogy a magyar nemzet a zsidókérdésbe merülve, felejti, hogy *szolga!* s nem irányozza minden gondolatát, minden erejét a közös vámterület megdöntésére. Hadd higyje a nemzet, hogy vesztének főoka a magyar zsidó és nem az osztrák, se nem az ország »legnagyobb zsidója,« Tisza Kálmán!

Ez a vélemény oly kedves Ausztriának, oly hizelgő Tisza Kálmánnak, hogy maga a miniszterelnök sem diktálhatná jobban a maga malmára. De azért a hatalom uszályába kapaszkodó zsidók helyzete sem irigylendő ma, még kevésbbé válságosabb időkben. Mert az antiszemiták semmivel se kedvellik jobban a zsidókat, mint a nemzet a Tisza-kormányt. E kormány politikája époly gyülöletes a nemzeti közvélemény előtt, a mily ellenszenves az antiszemitizmus előtt a zsidók politikája. A forrongó tömegek Tisza miniszterelnököt évekkel azelőtt fenyegették már, mielőtt a semiták ellen fordultak volna. A zsidó-polgároktól tehát a legszerencsétlenebb taktika, ha kislelkü félelemből a Tisza-kormány szekerét tolják. Mert ezzel csak növelik az antiszemitizmust s a helyett, hogy a zsidó-ellenes tábor antipathiáját legkevésbbé csökkentenék, a nemzet ellenszenvét is magokra zuditják.

Ha van mód, melylyel a zsidók az antiszemitizmust lefegyverezhetik: ez a mód az, hogy szakitsanak elvtelen hasznossági elvökkel, mely szerint minden áron a hatalommal kell tartani s hogy őszintén, gondolatban és tettben a nemzeti politika zászlója alá szegődjenek. Ez a valódi zsidó reform. Mert a nemzeti politika azt is magában foglalja, hogy hivei ne akarjanak minden áron, tilos utakon is gazdagodni: mikor a nemzet szegényedik; ne palástolják a bünt, hanem irtsák s minden üzletökben a nemzeti becsület legyen vezércsillaguk. Ennél jobb tanácsot a zsidóknak senki nem adhat; mert ha ezt követik: akkor nem a szuronyok, hanem a nemzet védelme alatt fognak állani. Különben is láthatják már a zsidók a Tisza-kormány rettentő hatalmát a nagy felsőházi szavazások után, melyekre előkelő zsidók szóról szóra azt a megjegyzést tették, hogy »*Lám, mikor az országot kell eladnia: akkor meg van Tiszának a többsége a felső és alsó házban. De mikor egy hitvány törvényjavaslatot kell keresztülvinni, melynek előnyében a zsidók is részesülnének: akkor Tiszának nincs ereje. Ily kormánynyal szemben minden józan zsidó tudni fogja mit tegyen!*«

Vederemo! Mert ha a zsidók az eddigi tapasztalatokon sem okulnak s nem teszik azt, a mit a józan ész parancsol: a következményeket csak magoknak s az általok kedvelt kormányrendszernek tulajdonitsák.

A lét és a nemlét kérdése.

Magyar iparos és kereskedő.

A gazdasági katasztrófa s az ezzel karöltve járó társadalmi vész ellen csak egyetlen egy óvszerünk lehet: ez Magyarország gazdasági függetlensége Ausztriától. Fel kell állitanunk a külön vámterületet. Nemzetünket a kétségbeeséstől csak azon tudat tarthatja vissza, hogy önrendelkezési jogát visszanyerte, s azon égő sebeket, melyeket a közös gazdaság ütött rajtunk, gazdasági önállásunkban lassan, de biztosan begyógyithatjuk.

A közös gazdaság *végeredménye* iránt ma többé semmi kétség nem lehet. Ez a biztos enyészet és bukás. Ám álljon elő bárki *ma* az országban, csináljon programmot a legnagyobb financziális lángelme, mely szerint ő a magyar *állam* gazdaságát és pénzügyeit a közös vámterületben rendezni fogja: bizony kikaczagják érte, s azt mondhatják reá: vagy tudatlan, vagy szédelgő. — A Tisza-kormányba még át nem párolgott konzervativ politikusoknak is be kell ma látniok, hogy erős nemzeti ipar és kereskedelem nélkül itt nincs menekvés se a gazdasági, se a társadalmi válságból. Csak e két uj tényező, melynek kifejlése az önálló vámterületben bizonyos, csak ez jöhet még segélyére földmivelésünknek s hanyatló középosztályunknak. A Tisza-kormány deficzites pénztárt többé nem segit; a kormány szubvenczióiból csak egyes hivek ranzsirozhatják magokat, csak nehány mameluk uraskodhatik. — A hivatalokban, daczára, hogy ijesztő számmal vannak, Tisza önvallomása szerint »*saját embereit se tudja elhelyezni!*« Pedig neki fél millió embere sincs ebben az országban. — Nincs caesari kincstárunk, hogy e népnek Luperkaliákon ingyen kenyere és czirkusza lenne. Egy nemzetet maitresszként vagy mamelukként nem tarthatnak ki a miniszterek.

A nemzet tehát ipart és kereskedelmet követel magának minden áron.

A közös vámterületben az osztrák gyáripar tönkre tette kézmüves és házi iparunkat, mely 1867 előtt még igen nagy értékü nemzeti munkát képviselt. Hol van virágzó szövészeti, timár- és bőriparunk, melynek olcsó termékeivel szükségleteink $^3/_4$ részét fedezhettük? Hová lett a 999 miskolczi czizmadia? Hatalmas Ötvös-iparunknak alig maradt némi nyoma. A külföld retorziv kereskedelmi politikája főiparunknak is végtelen sokat ártott. Legelső parkett-gyárunk leszorult a német piaczról.

Mit nyertünk cserébe elpusztult kézmüves iparunkért? Nagy osztrák gyárakat, melyek a védvámok szárnya alatt annyira nyakunkra erősödtek, hogy azokkal nem versenyezhetünk többé, ha fülig adós kincstárunk fele jövedelmét a magyar gyárakra pazarolná is. S a magyar gazda igen sok iparczikkhez ugy jut, hogy például eladja gyapját a magyar kereskedőnek, ez eladja az osztrák kereskedőnek vagy osztrák gyárosnak, ki posztót készit belőle, melyet ismét elad az osztrák vagy magyar nagykereskedőnek; a nagy kereskedő eladja a szabónak vagy kis kereskedőnek, s mikor ezek a magyar gyapjun mindnyáján végig nyerték a maguk részét, akkor a magyar gazda még ráfizeti a védvámot s az uj öltönyben megy szavazni a t. házba adóemelésre. És Tisza azt állitja, hogy a magyar nyerstermelő csak a közös vámterületben élhet meg!

Ausztria nemcsak a maga és Magyarország nyers terményeit dolgozza fel iparczikkeknek, hanem a külfölről nagy mennyiségü nyers árut és félgyártmányt hoz be, melyeket hatalmas műhelyeiben műczikkekké alakit. Ez az ipar; ez az iparos állam. Mi pedig nyers terményeinket potom áron vagyunk kénytelenek eladni Ausztriának, hogy drága frigyesünknek: az osztrák kereskedőnek és iparosnak évenkint 300—320 millió forintot fizessünk $^8/_{10}$ részben iparczikkekért! Ez a gyarmat, ez a gyarmati tartomány!

* * *

Miután a Tisza-kormány maga is belátta, hogy koloniát csinált Magyarországból a szó teljes értelmében, *Potemkin* festett falvait utánozza: állami adó, bélyeg- és illetékmentességen, olcsó állami telkeken és fán, külföldi tőke segélyével produkál nehány magyar gyárat, és büszkén azt mondja nemzetének: mit lármázol! Hát nincs neked gyáriparod a közös vámterületen? A magyar Potemkinnek becsületére válik, hogy államadósságból s deficzitből kisérletet tesz iparos országot teremteni. — De nem is emlitve, hogy ezen talmi-gyárakat a kedvezmények megszünte s a legelső gazdasági válság ugy elsöpri, mintha soha nem léteztek volna: Tisza miniszterelnök a kedvezményi törvénynyel bizonyította be, hogy a közös vámterületben nemzeti ipart nem teremthetünk, s az a 140 régi gyárunk, — köztök 100 gazdasági szeszgyár, — mely az állami kedvezményeket rögtön igénybe vette, mind elpusztul, ha bukó félben lévő kincstárunk védelmére nem siet. Igen, de hiszen Magyarország 1877 óta már fizeti az óriás védvámokat, s a kormány azt állitotta, hogy ezek a magyar ipart is védeni fogják. Mire való akkor ez a másik mesterséges védelem? Hiába, a gyarmatok igy dolgoznak, és még sem lesz iparunk soha.

A külföldi utazó bejön; itt-ott száz mértföldre lát gyári kéményt füstölögni nálunk, mint erdőt zöldelni Herczegovinában, s bámulva kérdi: hol itt a magyar ipar? Mert az ország legdusabb vagyis egyes műiparágakra legalkalmasabb vidékein napokat utazhat, a nélkül, hogy nyomát találná.

Nemes küzdelem; tiszteletre gerjesztő az erőfeszités, melyet iparosaink s az ő vezéreik a Tisza-kormány által alkotmányositott osztrák elnyomás ellen évek óta folytatnak. Kétségtelen, hogy az 1885-diki kiállitáson — ha háboru nem jön közbe — látni fogja a király, a nemzet, hogy Magyarországon a hazai ipar természeti és társadalmi előfeltételei nem hiányzanak. De senki nem fogja látni a nemzeti nagy ipart, mely él, hat és működik, hogy a fenyegető közgazdasági s pénzügyi katasztrófától megmentse az országot; senki nem fogja üdvözölhetni az előkelő iparos tábort, mely tiers état-ként büszkén léphetne a földbirtokosok és szellemi honoráciorok mellé, hogy részt vegyen az államigazgatásban s a magyar társadalom ujjáteremtésében.

A horvátoknak is memento.

A mily lehetetlenné vált gyarmati helyzetünkben, hogy nemzeti ipart fejleszszünk: ép oly keveset tett kormányunk arra, hogy kereskedelmünket az osztrák túlsuly s más külföldi közvetités drága nyüge alól fölmentse és önálló *nemzeti* irányba terelje. — Vasuti s tengeri forgalmunkra erőnket messze haladó áldozatokat hoztunk, melyek a jövő nemzedék vállaira is roskasztólag fognak nehezedni: mégis alig van magyar kereskedő, ki a gyarmati és iparárukat közvetlenül a termelési helyeken beszerezhesse; hanem második, harmadik, sőt negyedik kézből kapja s népünk fogyasztói milliói a nagy vám mellett fizetik a roppant magas közvetitési dijakat.

Kereskedelmi alárendeltségünket *Keleti* Károly, kit a kormány elfogultsággal nem vádolhat, *1883-ban* következő nyilatkozattal illusztrálja: »Magyarország kivitelének, még inkább behozatalának nagy részét Ausztria *közvetiti.* Kereskedelmünk tetemes része ugyanis annyira Bécs felé gravitál, hogy számos külföldi eredetü czikk, mely Magyarországban fogyasztatik, *valamely bécsi kereskedőn vagy raktárán keresztül találja meg utját az országba.*«

Kereskedelmi forgalmunk $^{1}/_{8}$ része ujabb időben **Fiumének** veszi utját s nagyreményü kikötőnk ujabb időben némi virágzásnak indul: de e fordulat sem kereskedelmi önállásunk örvendetes eredménye, hanem gyarmati helyzetünk kényszerü következménye. Tengerre nem azért megy a magyar jelenleg, mintha a közös vámterületben szabad mozgást nyert volna gazdasági életünk; nem azért, mintha az Adria hajói gazdasági szabadságunk lobogóját lengetnék: hanem főleg azért, mivel Magyarország a Tisza-kormány osztrák védvámos politikája miatt ugy bevitelével, mint átvitelével *kiszorul Németországból* s ennélfogva *rászorult Fiuméra.* Ez Fiumének nem annyira természetes fejlődése, mint inkább sulyos gazdasági viszonyaink által diktált ideiglenes emelkedése. *Fiume természetes, az az hazánk egyetemes gazdasági virágzásán alapuló virágzása csak külön magyar vámterületben képzelhető.* Fiuméből egy Triest nem válhatik még kicsiben sem a közös

vámterületen. S azon örömbe, melyet az ország gyöngyének mai haladásán érzünk, gyarmati létünk fájó érzete vegyül. Midőn a »Tisza« és »Kemény« gőzösöket vigan látjuk lejteni a Quarnero zajos hullámain, eszünkbe kell jutni, hogy ezen ephemer vivmányt a bécsi alkun s azon a gyászos czimen vásároltak meg, hogy a legroszabb dolognak is lehet valami jó oldala. S e vivmány annyira mulékony a közös vámterületben, hogy az osztrák forgalmi tarifa némi módosulása, Németország vasuti és vámpolitikájának kissé kedvezőbb fordulata elég arra, hogy Fiume ismét hanyatlásra legyen kárhoztatva.

Fiuménck tartós emporiális jelentőségét, Triesttel biztos versenyt és a köznyomorban velünk osztozó Horvátországnak gazdasági lendületet csak az önálló vámterület adhat.

Midőn a *horvátok* a király előtt »nagy aggodalommal azt panaszolják, hogy Horvátország jóléte tizenöt év alatt nem emelkedett, s alig képes elviselni a közterheket, a nemzeti vagyon csökkent,« — azt is mondják meg a királynak, hogy Magyarország még jobban pusztul mint Horvátország s mindennek az oka a magyar állam gyarmati helyzete! Ez az igazság. És ha horvát testvéreink azt akarják, hogy velünk együtt végkép el ne pusztuljanak: akkor még a *foederalizmus kedvéért* sem lenne szabad nekik a közös vámterületre s az osztrák gazdasági kényuralomra szavazniok!

* * *

Van egy *kereskedő osztályunk,* mely a társadalomnak anyagilag legrendezettebb, legpénzesebb osztályát képezi. A hol ipar nincs, csak extenziv mezőgazdaság: ott a mai pénz- és hitelgazdaságban aránylag legnagyobb ur a kereskedő. — A fogyasztók és a vevők nagy távolsága miatt a kereskedő szabályozza az árakat, s igen sokszor a kereslet és kinálat szolid törvényeinek ellenére, nagyon magas közvetitési dijakra tehet szert. Nálunk pedig a kereskedelem $^{9}/_{10}$ részben zsidók kezében van. S miután a mi zsidóink, daczára minden emanczipácziónak, még mindig kivül állanak a magyar szoczietáson: kereskedő osztályunk eddig a társadalmi reform hatályos tényezőjévé nem küzdhette föl magát s az államkormányzatban a harmadik osztályt nem képviselteti.

300 millió frt közgazdasági deficzitünk.

Magyarországnak tehát, nagy és örökös államháztartási deficzite mellett, nagy krónikus társadalmi és gazdasági deficzite van.

Évi kivitelünk a bécsi alku óta 320—380 millió frt értéket képviselt; behozatalunk 400—450 millióra rugott. *Ebbe az átvitel mindkét irányban be van tudva.* Kereskedelmi forgalmunk az 1868—1872-diki emelkedéssel szemben, mely *átvitel nélkül* 820 millió frt értékben kulminált, kétségtelenül hanyatlott. Kivitelünk emelkedéséről, mely 1871-ben *átvitel nélkül* 360 milliót tett, csak kormánypárti kortesek beszélhetnek az avatatlanoknak.

Az országos statisztikai hivatal főnöke *Keleti Károly,* kinél döntőbb tekintélyt áruforgalmunk megitélésére nézve nem ismerünk, konstatálta, hogy Magyarország kereskedelmi mérlege (a bécsi alku óta) 150 millió forinttal passziv. Ennyivel többet fizetünk a külföldnek *áruczikkekért,* mint a mennyit mi a külföldtől terményeinkért kapunk. *Ez a magyar gyarmat évi gazdasági adóssága.*

Ha ezen 130—150 millió frt évi gazdasági deficzithez hozzá adjuk azon 175 milliót, melyet adósságunk és más szerződéses kötelezettségeink fedezésére évenkint forditunk; s hozzáadjuk az indirekt adóval és adórestituczióval együtt a vámon szenvedett veszteségünket (30—35 millió frt) is: ma már legkisebb számitás szerint **300 millió forintra rug azon évi összeg, melyet mi tőkeszegény ország a külföldnek minden viszontkövetelés nélkül fizetünk. Ma már legalább 300 millió forinttal fizet Magyarország évenkint többet a külföldnek, mint a mennyit a külföld nekünk fizet.**

1874-ben 230 millió, ma már 300 millió forintra rug hazánk *közgazdasági deficzitje* a külfölddel szemben. E deficzitnek legalább 60%-ka Ausztria javára esik.

Miből fedezi nemzetünk ezen óriás deficzitet? Legnagyobb részben adósságból. Azért ne csodálkozzék senki azon, ha gyarmati hazánkban a kamatláb magas, ha az uzsora pusztitásainak

semmiféle törvény nem fog véget vetni, ha a nemzeti függetlenségünk végkép elenyészik s ha népünk és államunk a közös vámterületben elpusztulnak.

A főpapokat is illeti.

Anyagi helyzetünk sötét és bonyolult. Hol van itt a mai politikai rendszerben a kibontakozásnak egyetlen ösvénye, hol a reménynek egyetlen sugára? Igy hajtották végre kormányzóink a 67-ki kiegyezést? Igy teljesitették a törvény parancsát s Deák Ferencz hazafias czélzatait?

Az államháztartási sulyegyen s a valuta helyreállitása örökre megbukott eszme a közös vámterületben. Minden életre való gazdasági és társadalmi reform képtelenséggé vált a közös vámterületben. A földbirtok válságát megszüntetni, nemzeti ipart nemzeti kereskedelmet teremteni s a forgalmat saját termelési érdekeink föltétlen szolgálatára kényszeriteni lehetetlen a közös vámterületben. Törvényes önállásunkat, nemzeti függetlenségünket, *fajunk politikai hatalmát* fentartani lehetetlen a közös vámterületben.

Nekünk a közös vámterületben ma már csak buknunk lehet. És a bukás nem volt czélja a 67-ik alapnak!

Deák Ferencz egykor azt mondá: »Magyarország fáradt. A kormány semmit sem akar tenni a nemzet érdekében... Roszul vélekednék, ki azt hinné, hogy csak harczok zivatara sodorhat el egy nemzetet; van még egy más lassubb, de disztelen és aljas nemzeti halál is: ez a közelszegényedés vagy nemzeti sorvadás. Mennyire elszegényült e nemzet, mutatja az, hogy alig van már hazánk földén adóssággal nem terhelt jelentékeny család.«

Mintha Deák ma mondta volna e szavakat. Soha nem illettek ugy ránk, mint jelenleg. A nemzet sorvad, hanyatlik és pusztul teljes békében, harczok zivatara nélkül. A nemzet némán türi disztelen és aljas sülyedését. A Tisza-kormány Bécs támogatása mellett híveivel, a börzével s mamelukjaival együtt erősnek hiszi magát; vám- és adóemeléseket szavaztat. S ugy tesz, mint a hor-

vát kormány tett: zsarolta, szegényitette a népet, s azt mondta neki, hogy ennek nem ő az oka, hanem a magyarok! Tisza szintén azt mondja nekünk, hogy az ő honvesztő politikájának nem ő az oka, hanem a magyarok, kik a 67-ki alapot elfogadták!

A Tisza-kormány nem gondol a jövővel; mert most béke van, s a *Rothschild-konzorczium biztos számitása szerint még három évig lehet kölcsön adni a magyar államnak,* addig meghozza az üzlet a proviziót.

Igen, de ha majd elérkezik a háboru s a háboruval a pénzügyi és gazdasági katasztrófa! Ha majd a magyar értékpapirok egy nap alatt 20—30—80%-kot esnek; ha nem kapunk többé kölcsön, hanem nyomatjuk az állami banknótát, melynek forintja tiz krajczárt sem ér. Ha majd üt a nagy állami és gazdasági liquidáczió órája; ha a nemzet számon kéri sáfáraitól, hogyan gazdálkodtak. Erre nem gondolnak ma se a Tisza-kormány, se az ő rendületlen hívei. Pedig, hogy a válság nem sokáig várat magára: a mai előjelekből minden okos ember előre láthatja, még ha kormánypárti lenne is.

Oly szörnyü anyagi összeomlást, a milyet ránk a jelenlegi gazdálkodás után egy nagy háboru hozhat, ezred év óta nem látott a nemzet. Egyik politikai üzérünk nem hiába jelentette ki ezelőtt már évekkel, hogy *ő Svájczba megy, ha a muszka jön!*

Hogy merik Magyarországot ily zilált pénzügyi, gazdasági és társadalmi viszonyok közt egy nagy háboru elé vinni? Csak ugy, a mint magyar hadsereg, stratégiai vasutak és erőditések nélkül neki mennek a harcznak, gondolván, hogy majd megsegit a magyarok Istene. A Tisza-kormány hosszu uralkodásával ugyis méltóvá tette magát és nemzetét az ég kegyére!

De ne beszéljünk háboruról; eljön az, ha nem emlegetjük is. Csak egy oly tisztességes gazdasági válság törjön ki, mint az 1873-ki krach: hiszi Tisza Kálmán, hogy kapna még egyszer 153 millió domaniális kölcsönt az államjavakra? Pedig a tőzsdén nagy volt az öröm 1883. május 9-kén, hogy lendületes hausse-szal ünnepelhették a 73-diki krach évtizedes fordulóját. 1873-ban még rendületlen állott nemzetünk, nem volt eladósodva, az adók és vámok elbirhatatlan terhe még nem törte össze; még hitt és bizott a kibontakozásban; a válságot tehát némi rázkódások után

kiheverte. De ma egy európai gazdasági krizist, minden komoly közgazda nézete szerint, Magyarország pénzügyi bukása s gazdasági katasztrófája követne annak kikerülhetetlen konszekvencziáival együtt.

* * *

A Tisza-kormány hívei tehát, kik az általok eddig támogatott politikának *daczára* is biztositva látták érdekeiket, eszélyesen tesznek, ha kissé tovább néznek a silány jelennél s megfontolják: vajjon e hazaellenes kormánypolitika *következtében* nem vesztik-e el mindazt, a mit eddig nyertek vagy megtartottak?

A katholikus föklerust Tisza miniszterelnök Disraelivel s félhivatalos iróival már megfenyegette. Ez még nem lenne baj. De *katholikus egyházunk vagyonát* nem Tisza miniszterelnök, hanem az ő kormányrendszere, az ő politikája s ennek előrelátható következményei fenyegetik komoly veszélylyel. És daczára a polgári házasság elejtésével létrejött hatalmi békének, őszintén figyelmeztetnünk kell főpapságunkat, hogy itt az *utolsó óra* komolyan megfontolnia: vajjon az egyház jól felfogott érdekében nem lenne-e tanácsos, hogy a főpapság is határozott vetót mondjon azon kormánypolitikának, mely rövid időn pénzügyi bukásba sodorja az országot s a főpapság is támogassa azon nemzeti politikát, mely még kibontakozásra vezethet? Ugyan mi gyönyörüségök telik főpapjainknak abban, hogy minden silány miniszterium elmondhatja: »Mon clergé est un regiment. Je commande et il marche!« Valamennyi kormányt tüskön-bokron keresztül támogatni lehet loyalitás a hatalom iránt, de nem loyalitás a nemzet iránt. S ily politika a nemzet hálájára nehéz napokban számot alig tarthat.

Főpapságunk oppozicziója a házassági kérdésben igen lassu viz, nagyon keveset mos el a *Tisza-partból* és nem sepri el azt a kormányrendszert, mely végeredményében minden jogot, minden nemzeti érdeket el fog temetni e hazában.

A kik azzal dicsekednek, hogy ők nemzeti társadalmunkat, érdekeinket és jogainkat konzerválni akarják, *főpapok és főrendek* emelkedjenek a helyzet magaslatára s onnan körültekintve, lás-

sák be azon szigoru politikai igazságot, hogy Magyarország állami bukását a *közös vámterületben* senki meg nem akadályozhatja.

A kinek e hazában még van mit vesztenie: irja lobogójára Magyarország gazdasági önállását, követelje és egyesült erővel vivja ki a külön vámterületet; mert ezen az alapon takarékos, becsületes és szakavatott kormányzat mellett lehet biztos reménye a fenmaradásra. De gazdasági függetlenségünk nélkül koczkán áll a nemzet, az egyház s a polgárok vagyona. Sokan mindent, a legtöbben igen sokat veszitenek. Külháboru nélkül is elöbb-utóbb megkezdödik a »bellum nihil habentium contra aliquid habentes« ; s egy iszonyu omlással befejeződik gazdasági összeroskadásunk. Ha pedig külháboru is ránk tör; a mai rendszer mellett egy vesztett csatával mindenét elvesztheti a magyar.

A magyar Potemkin.

Jól tudom én azt, — fájdalom, a legbiztosabb forrásokból tudom, — hogy állami létünk ellen egy titkos *osztrák-magyar* hatalmi szövetkezet alakult és működik. De ép oly biztosan tudom, sőt a nemzetet is biztosithatom arról, hogy ez a liga meghátrál abban a pillanatban, a mikor Magyarország *határozottan* s félreérthetetlenül tudtára adja, hogy a nemzet törvényes függetlenségét s annak minden attributumát meg akarja valósitani.

A nemzetnek egy szavába, de *komoly* szavába kerül, hogy az önálló vámterületet felállithassa.

Alkotmányos királyunk be fogja látni, hogy Magyarországnak igaza van.

A Tisza-kormány mindent el fog követni arra, hogy a koronát az ellenkezőről győzze meg. Tisza miniszterelnök, *miniszteri* multjánál fogva, a közös vámterület feltétlen híve; ő az osztrák jog alapján áll. S mióta a bécsi alkut megköté: mindent elkövet, hogy »ténykedéseit« — mint ő szokta mondani — igazolja.

Az országgyülés és a törvény kötelességévé tették a Tisza-kormánynak, hogy készitse el kereskedelmi statisztikánkat. A miniszterelnök sokáig habozott; mert attól félt, és méltán, hogy

az áruforgalmi statisztika az ő gazdasági kiegyezését agyonvágja s hazánk gyarmati helyzetét számokkal fogja bebizonyitani. De mikor megmagyarázták neki, hogy ne féljen attól; mert hiszen ha Magyarország magát Ausztriától *zárvonallal* el nem köriti: akkor az áruforgalmi statisztika *biztos* adatokat ugy sem nyujthat; aztán az osztrák iparosok, saját jól felfogott érdekökben, oly bevallásokat tesznek, melyek a közös vámterületnek kedvezők: Tisza miniszterelnök megnyugodott s elhatározta, hogy áruforgalmi statisztikát készitsenek, **de olyat, mely a közös vámterület és az általa kötött gazdasági egyesség mellett szól.**

Az áruforgalmi statisztika elkészült. *A kereskedők hamis vallomásai* a bécsi alku mellett szóltak. De *Keleti Károly* miniszteri tanácsos a nemzet hálájára méltóvá tette magát, midőn a magyar tudományos akadémiában ünnepélyesen jelezte, hogy az egész áruforgalmi statisztika a legországosabb humbug; mert ez activ kereskedelmi mérleget tüntet fel; holott Magyarország 150 millió forint értékkel többet hoz be, mint a mennyit kivisz. Egyébiránt a statisztika *pénzbeli* adatai, miután azok önkényes vallomásokon alapulnak, ugy sem számitanak. A behozatal és kivitel *sulyáról* szóló hiteles adatok eldöntötték, hogy az országos szatisztikai hivatal kitünő főnöke nemzetünket az igazságról világositotta fel s Magyarország, az Ausztriával kötött gazdasági alku szerint, egy tökéletes gyarmat. Tisza miniszterelnök pedig elkalkulálta magát.

Hogy a Tisza-kormány a bécsi alkut igazolja és *jövőre azt megszilárdithassa,* mint fentebb emlitém, állami kedvezményekkel akar gyáripart teremteni. Miután látja, hogy a siker nagyon problematikus, s üvegházi növényekkel a közös vámterület jogosultságát bebizonyitani képtelenség: a kormány és a tőzsdehatalmak az iparosok statisztikáját ugy készittették el, hogy abból a magyar iparos osztály rendkivüli szaporodása tünik elő. Felséges látvány: Magyarországon az iparos népesség tiv év alatt 22°/₀-kal gyarapodott. E számitásnak csak az a hibája, hogy hazugság.

Magyarország és Erdély falusi népessége tiz év alatt köztudomás szerint fogyott. Ha az ipar és iparos osztályunk oly szépen fejlődött: akkor a magyar városoknak kellett *okvetlenül* nagy mérvben gyarapodniok. *Igen, de 142 magyar város* — a fővárost ide

nem számitva — *tiz év alatt csak 50 ezer emberrel szaporodott* Ez oly botrányosan kevés, hogy fejlődésnek egyátalán nem tekinthető. A kereskedők, hivatalnokok, s faluról városba költöző földbirtokosok tömeges szaporodása évről évre tetemesen felülmulja e csekély többletet. A mezőgazdaság folyton több munkaerőt vesz igénybe. Honnan szaporodnak tehát a magyar iparosok?

A Tisza-kormány ugy segitett a dolgon, hogy valamennyi mosónét, valamennyi szinészt, czigányt és korcsmárost az országban a magyar iparosok közé sorolt s akkor azt mondta: Ime! iparos állam lettünk. Éljen a bécsi alku! Éljen a magyar kolonia! mert a korcsmárosok és a czigányok szaporodnak.

Az 1885-ki országos kiállitásba a Tisza-kormány *kezdetben semmi áron nem akart beleegyezni.* A miniszterelnök félt, hogy e mozgalom a bécsi alku s a közös vámterület elleni nagy országos izgatássá nőheti ki magát. A kiállitáson könnyen kiderülhet, hogy hazánkban az iparnak minden természeti és társadalmi előfeltétele megvan: csak a *politikai előfeltétel, gazdasági függetlenségünk hiányzik.* Magyarország egy pár évtized alatt hatalmas iparos állammá fejlődhetnék az önálló vámterület alapján, bölcs és hazafias kormányzat alatt. Tisza ezen igazság napfényre jövetelétől tartott: ezért nem akart a kiállitásba beleegyezni. S e nemzeti ügy csak akkor nyerte meg a miniszterelnök magas jóváhagyását, mikor ő exczellencziája meggyőződött arról, hogy a kiállitáson a magyar ipar a lehető legnagyobb diszben fog föllépni a világ előtt. Az ünnepi kosztüm el fogja ragadni a nemzetet s a kormány bebizonyithatja, hogy: ime! mily erőteljes, mily megkapó a magyar ipar a közös vámterületben. Az önálló vámterület hívei csak izgága forradalmárok; mert a kiállitás mutatja, hogy a mi iparunk az osztrák ipar mellett is pompásan fejlődhetik. A Tisza-kormány tehát meg akarja forditani a dolgot: ő az 1885-ki kiállitással a közös vámterület s az 1878-diki bécsi egyesség mellett szándékozik izgatni, ha t. i. addig meg nem bukik — nem a kiállitás, hanem a Tiszi-miniszterium. De a miniszterelnök e számitásában is csalódni fog. *Az 1885-ki kiállitás a külön vámterület szükségének ellenállhatatlan* bizonyitéka lesz még akkor is, ha e fényes gazdasági ünnepélyig sikerül egy finom szerszámokat késztő *mechanikus mühelyt* Ausztriából ide áttelepitenünk; *mert*

ily gyár vagy mühely egyetlen egy sem létezik a közös vámterület azon nyomorult részén, melyet Magyarországnak hivnak!

A nemzet s iparosaink legyenek elkészülve arra, hogy a Tisza-kormány hamis statisztikai adataiból, a 85-ki országos kiállitásból, az állami kedvezményeken tengő »ad hoc« gyárakból, az »Adria« hajóiból igazolványt fog gyártani *az 1878-diki bécsi alku dicsöitésére és fentartására.* Miután a kormány azon kortes javaslatával, melylyel rongyokban járó nemzeti iparunkat jól meg se foltozhatjuk, — szintén nem czéloz egyebet, mint betömni vele az éhező iparos osztály száját, hogy némulva hallgasson, midőn itt az idő az önálló vámterület követelésére és kivívására.

Ha tehát azt akarjuk, hogy a magyar király jobban legyen informálva országa helyzetéről, mint egykor Katalin czárnő volt akkor a *nemzetnek* meg kell buktatni kormányát, melynek feje a *magyar Potemkin!*

Miért nem bukhatik Tisza felülről?

A titkos hadi terv.

Ha ma valaki azt mondja, hogy a haza veszélyben van, nem üres frázist csépel, hanem szomoru igazságot mond. E veszély nem egy bajból áll, hanem a közelgő bajok egész szövevényéből, melyet ellenfeleinknek a rosz viszonyokkal összejátszó keze mesterileg fonhat, hogy abba hazánkat megfoghassa.

Sokan attól félnek, hogy rövid időn ránk tör az orosz háboru; mások a pénzügyi bukást rebesgetik; majd a föderalizmus ijeszt bennünket; kétségtelen az is, hogy a *Tisza-kormány nagy missziója előkésziteni nemzetünket a 78-diki vámszövetségi szerződés fel nem mondására.* Mind a négy veszély kombinative s egyik a másikat támogatva fenyegeti Magyarországot. A magyar nemzet sorsa tehát az lenne, hogy a kormányzói által elkövetett bünök *végeredményei* alól ne szabadulhasson; hadd bukjék el azok súlya alatt; üritse ki fenékig a méregpoharat, melyet miniszterei kevertek számára.

A főok, melylyel a 78-ki szerződés változatlan fentartását Bécsben indokolják, a közelgő európai háboru. Magyarország pénzügyi bukása kikerülhetetlen mind a két esetben: akár nagy háboruban, akár a közös vámterületben. A 78-ki vámszerződés fel nem mondása biztos oka lenne pénzügyi bukásunknak. A pénzügyi bukás pedig megadná a legalkalmasabb okot a magyar állam foederalisztikus alakitására. Igy függnek ezen veszélyek egymással össze.

Arról most nem beszélek, hogy orosz háboru esetén mi történhetnék velünk, s mint dőlhetnének össze egy pillanat alatt a Tisza-kormány s az osztrák hatalmak fellegvárai; mert a háboru sokkal hatalmasabb számitó s nagyobb diplomata az önálló Ma-

gyarország valamennyi ellenségénél. Egy *közbejött* nagy háboruval az osztrák-magyar miniszterek minden titkos terve a puskapor füstjében tünhetne szét; a mameluk pedig Svájczba vándorolna, s nem lenne, a ki még egyszer megszavazza a közös vámterületet. »Mert nincsen oly csalás — mondja Carlyle — habár az ég boltozatjáig emelkedett is fel s elhomályositá az egész világot, hogy egy napon — a háboru el ne söpörné s minket meg ne szabaditana tőle.«

De a magyar nemzet ne számitson örökké háborukra; ne várja sorsának jobbra fordulását még mindig küleseményektől, mint három századon keresztül annyiszor. 1849. és 1866. után támaszkodjunk valahára saját nemzeti erőnkre és akaratunkra, melynél nagyobb hatalom, daczára megdöbbentő hanyatlásunknak, ma sem létezik e monarchiában.

Az osztrák és a Tisza-kormány a háborut különben is 1887. vagy 88-ra kalkulálják. Addig titkos programmjokat ékes rendben megvalósithatnák, ha nemzetünk tetszhalotti szerepét gonosz orvosinak kedvére tovább játszaná.

* * *

Első lépés a bécsi »gebundene Marschroute«-ban az lenne, hogy az *osztrák-magyar bank*, az alapszabályok 105. czikke szerint, már 1884. végén megteszi ajánlatát mindkét kormánynak a bankszabadalom meghoszabbitása iránt. Erre a két kormány rövid időn nyilatkozni fog s a 78-diki alapon szépen meg fognak egymással egyezni az iránt, hogy a szinleg közös, de tényleg osztrák bank szabadalma ujabb tiz — vagy husz évre meghoszabbittassék.

Az az *alkotmányos titkok, — hogy a banktársaság a banktörvényt a Tisza-kormány tudtával és hallgatólagos beleegyezésével már 1878. junius 26-ki határozatával* (tehát a törvény szentesitése előtt épen egy nappal) *megtörte s azóta a budapesti ugynevezett föintézetet közjogunk kijátszásával egyszerü bankfiókká degretálta;* ez nem fogja háborgatni Tisza miniszterelnököt azon elhatározásában, hogy a bankszabadalmat jövő tíz évre meghosszabbitsa; mert Tisza Kálmán a monarchia gazdasági egységének époly feltétlen hive, mint bármelyik osztrák Lustkandl.

Ha a Tisza-kormányt a legközelebbi választásokon meg nem buktatjuk: a bankszabadalom meghosszabítása már 1885-ben meg fog történni. *S ez lesz az első elhatározó lépés a vámszerződés fel nem mondására.* Ha országgyűlésünk ujabb tíz évre 1885-ben megszavazná a közös banktörvényt, akkor Tisza 1886-ban nagyon elmésen igy argumentálna a nemzetnek: »Miután egy vámterületben két önálló jegybank képtelenség; époly képtelenség egy jegybank mellett két vámterület. A parlament az egyetlen bankot tíz évre megszavazta: azzal megszavazta a közös vámterületet is. S miután ezen az alapon a 78-diki vámszerződésnél jobbat senki nem köthet Ausztriával: maradjon meg a régi vámszerződés ujabb tíz évre. A vámszövetségct különben se mondhatjuk fel; mert a felmondás esetére *Rothschild* nem ad kölcsönt és megbukik az ország! *Ő Felsége* pedig határozottan kijelentette, hogy a fenyegető európai háboru már nem engedheti, hogy a monarchia két fele egymással vámháborut kezdjen.« Punctum.

A többség azt mondaná rá, bogy nincs Magyarországon olyan okos ember, mint ez a Tisza Kálmán és megéljenezné azt a magyar miniszteriumot, mely a 78-diki vámszövetségi szerződést fel nem mondta! Tísza pedig kijelentené, hogy ő szent meggyőződése szerint most tette a legnagyobb szolgálatot a hazának! S ezt elhinnék néki míndazok, a kik ma is hiszik, hogy Tisza Kálmánnak van meggyőződése.

Az a parlamenti többség, mely a bankprivilegiumot (1885-ben) meg fogná szavazni, soha nem vonná felelősségre a Tisza-kormányt azért, mivel ez a vámszövetségi szerződést 1886 végeig felmondani elmulasztá. A mennyi erővel Tisza a közös bankot jövőre keresztül vinné: annyi erő teljesen elég lenne a 78-diki szerződések »en bloc« meghosszabítására tíz, husz vagy ha Bécsben ugy tetszik, 50 esztendőre. *Bécsi financz- s polítikai körökben már most meg vannak arról győződve a szinfalak mögött, hogy ha Tisza-kormánynak a közös bankot 1885-ben sikerül megmentenie, azzal megmentette a 78-diki vámszövetséget is!*

* * *

A Tisza kormányt e vállalatában nagy hatalmak támogatják: a bécsi udvari és financzkörök, az osztrák vasuti s dunagőz-

hajózási faktorok; egy nagy börzehad; az osztrák föderalista kormány, a horvátok és a magyar udvari párt.

Bécsben azon szerencsétlen Sadova előtti meggyőződés uralkodik, hogy Magyarország gazdasági önállása a monarchia egységével összeférhetetlen; az 1867. XII. tvczikk azon pontja tehát, mely szerint Magyarország külön vámterületet szervezhet, a valóságban nem exisztál. E hibás meggyőződés elég ugyan arra, hogy a monarchia előbb-utóbb tönkre menjen; mert egy anyagilag gyönge Magyarország nagy európai zivatarokban nem képes megmenteni a Habsburgok birodalmát katasztrófák ellen. De azért a Tisza-kormány az emlitett bécsi nézetet, miután már 1875-ben magáévá tette, ma is hőn ápolja, mert ez képezi Tisza Kálmán kormányképességének szilárd talapzatát.

Államcsőd a vámszövetség fel nem mondása után.

A Rothschild konzorczium bécsi s budapesti agensei, kik a magyar államjavakra spekulálnak, összeköttetésben az osztrák bank, vasút, ipar és dunagőzhajózási körökkel, melyek a monarchia gazdasági egységében érvényesíthetik legjövedelmezőbben önző érdekeiket, egész erejökkel közrehatnak a vámközösség fentartására. Pedig épen ők tudják legjobban, hogy a magyar állam pénzügyi bukása a mai rendszerben rövid idő mulva kikerülhetetlen. *A Rothschild konzorczium azért adóemelés mellett szivesen ad a Tisza-kormánynak kölcsönt mindaddig, mig a 78-diki vámszövetség ujabb tiz évre meg nem hosszabbittatik. A Rothschild konzorczium 1886 végeig eltartja drága hitelével a Tisza-kormányt, de csak azért és csak azon föltétel alatt, hogy a közös vámterület és közös bank fentartassék.* Az osztrák bank vasut és dunai társaság szintén konczedálnak a Tisza-kormánynak fiókigazgatóságot, üzletvezetőséget, de csak azért, hogy a 78-diki vámszövetség fenmaradását papiros engedményeikkel minél inkább biztosithassák s hogy forgalmi szabadságunkat kartel-szerződésekkel minél biztosabban elnyomhassák.

A magyar közlekedési kormányzat a közös vámterületen a legnyomasztóbb függésben áll Ausztriától. Forgalmi politikánkat az osztrák közlekedési s pénzhatalmak döntik el, melyek a Rothschild konzorcziummal egyek és egy kengyelt nyomnak, hogy rajtunk lovagolhassanak. A magyar közlekedési miniszter Ausztria üzletigazgatója, ki a bécsi körök parancsait a magyar miniszterelnök és pénzügyminiszter utján veszi. A nemzet a kiegyezés óta folyton küzdött e bitor külhatalmi befolyás ellen is, mely a kiegyezési törvények korlátain messze túlterjed. De a gazdasági szabadságunkat elnyomó osztrák ligát a magyar miniszteriumnak *közlekedési téren is* buzgón kell támogatnia; mert különben Rothschild nem ad kölcsön s megbukik a Tisza-kormány, mely a közlekedési politikában is egy konzorcziumot képez a magyar állam elleneivel.

Az osztrák vasuttal kötött csere- és kartel-szerződés története igen érdekes adalékot szolgáltat azon alkotmányos titokhoz, miként áldozza fel a Tisza-kormány forgalmi politikánk önállóságát az osztrák gazdasági érdekeknek épen akkor, mikor magyar államvasuti hálózatunk óriás nemzeti áldozatok árán már félig-meddig készen áll, hogy sikeres küzdelemre szállhasson hazai termelési érdekeink mellett! Sajnálom, hogy itt nincs terem bővebben szólni az érdekes *kartel ügyről,* mely szintén egyik botránylapját képezi a Tisza-kormány évkönyveinek.

Ebből s általában a magyar kormánynak az osztrák-(magyar!) államvasuthoz való viszonyából is látható, mily byzanczi módra gazdálkodik a Tisza-kormány s mily szolgai függésben van az osztrák hatalmaktól.

Hová jutott az ország »önálló törvényhozási és kormányzati függetlensége«, mit az 1867. II. és XII. tvczikkek ünnepélyesen biztositottak nemzetünknek!

Hitelezőink ma, mint Mohács előtt a *Fuggerek,* kezökben tartják az ország pénzügyi s gazdasági kormányát, vám, kereskedelmi, adó és vasuti ügyeink mellett a közigazgatás több ágára, *még igazságügyünkre is* érezhető nyomást gyakorolnak.

A Rothschild konzorczium s osztrák-magyar érdektársai minden hatalmukat fel fogják használni azon czélra, hogy nemzetün-

ket a Tisza-kormány által ismét kapituláczióra kényszeritsék s a 78-diki vámszerződés fentartását ránk erőszakolják. Avatott bécsi körökben ma már nyilt titok, hogy **Rothschild 1886 végéig még átveszi a magyar rentét.** De ha a Tisza-kormánynak sikerül az államcsinyt elkövetni s a vámszövetségi szerződést 1886 végeig fel nem mondani: **azután a magyar állammal kimondatják a csődöt, melyet legilletékesebb magyar kormányközegek is 3—4 év mulva kikerülhetetlennek tartanak.**

Ezután se Bécs, se Rothschild nem fogja a magyar alkotmányos bankrótot elhárítani; mert a monarchia gazdasági egysége *ekkor már* minden esély ellen biztositva lesz. *De 1886 végéig Bécsnek és a Rothschildkonzorcziumnak minden áron fenn kell tartaniok Magyarország fizetés képességét;* mert ha a mi pénzügyi bukásunk 1886. decz. 31-dike előtt következnék be: akkor nemcsak a magyar kincstár, *hanem a közös vámterület is csődöt mondott* s nincs Ausztriának hitelezőinkkel együtt annyi hatalma, mely a magyar nemzetet megakadályozhatná *abban, hogy a vámszövetséget fel ne mondja, gazdasági függetlenségét ki ne vívja* s a külön vámterületet fel ne állítsa. Mert a közös vámterületben egyszer megbuknunk tökéletesen elég. Többet nem kivánunk belőle.

A bécsiek igen pontosan számítanak. Jól tudják azt, hogy ha Magyarország a vámszövetség felmondására kitüzött határidő *előtt* buknék pénzügyileg: nemzetünk a Tisza-kormányt rendszerével együtt elüzné, a vámszerződést felmondaná s politikai függetlenségének teljes visszaállitásával mosná le Európa előtt bukása szégyenét. Azzal mentenők meg állami becsületünket, hogy külön vámterületben mutatjuk meg a világnak, hogy a bankrott főoka az Ausztriával közös gazdálkodás; míg az önálló Magyarország tisztességesebben tud gazdálkodni s nem csalja meg hitelezőit. De ép oly jól tudják Bécsben, hogy ha a vámszövetség fel nem mondatik s Magyarország pénzügyi bukása a vámszövetségi szerződés tíz évre való törvényes meghosszabbítása *után* következik be: akkor nemzetünk keze jogilag már meg van kötve, a vámszerződést fel nem mondhatjuk, gazdasági s politikai függetlenségünket csak forradalommal állíthatnók vissza. A magyar pedig saját törvénye, alkotmányos királya és szerződéses frigyese ellen fegyvert nem fog soha. Igy Bécs megnyerte a játékot: Magyarország bu-

kott, de a közös vámterület, s ezzel együtt a »monarchia egysége« sértetlenül megmaradt.

Következnék az osztrák-magyar komédia utolsó felvonása: a *föderalizmus.*

Államcsőd után a föderalizmus jön.

Magyarország kikerülhetetlen pénzügyi bukása a közös vámterületben a dualizmus végleges bukását s a föderalisták döntő győzelmét jelenti az egész monarchiában. A föderalisták Ausztriában már megverték a németeket. Ők a dualizmus düledező várát még ma sem támadják meg homlokzatán: hanem a közös vámterülettel megkerülik, ostromolják és kiéheztetik. A föderalisták még mindig kaczérkodnak velünk, hirdetik, hogy őszinte barátjai a magyarnak, ne féljünk tőlök; csak tartsunk velök. A Taaffekormány a csehekkel együtt melegen támogatja a Tisza-kormányt, de e támogatásnak is roppant nemzeti ára van: *az, hogy a Tisza-kormány fentartsa a 78-iki vámszövetséget s ezzel kikerülhetetlenné tegye a magyar állam pénzügyi bukását. Ez a föderalizmus titkos czélja;* csak erre vár, hogy nyiltan ellenünk fordulhasson.

Az osztrák föderalisták hű szövetségesei, a *horvát* képviselők nagyon jól tudják szintén: miért támogatják ők a czimerügy, a zendülések, Ramberg báró s országgyülésök elnapolása után is a Tisza-kormányt, miért szavazzák meg Budapesten az adóemeléseket, a kölcsönöket s a vámszövetséget! A horvátok is csak a magyar állam pénzügyi bukását lesik, hogy föderalista törekvésöket megvalósíthassák s mig ez bekövetkezik: addig is politikai s pénzügyi konczessziókat csikarhassanak ki tőlünk a horvát nemzeti nagyság erősítésére, Magyarország gyöngítésére.

A mely magyar politikus a föderalisták ügyes hadi cselét ma sem látja: az menjen zabot hegyezni, mert nem menti meg a hazát. Nemzetünk politikai ellenfelei nem támadnak meg többé szuronyokkal bennünket; mert az 1849-ki tanuság századokra szól. A horvátok csak zajongnak, csörtetik a horvát czimert, de kardot nem húznak. Hanem eljönnek 40 szavazattal a magyar

országgyülésre és *ott szavaznak folyton a Tisza-kormánynyal a föderalizmus jövőjére.* Ez a parlamenti fegyver erősebb a kardnál, biztosabban talál a golyónál. A mellett tisztességes alkotmányos fegyver. S ha a horvátoknak a magyar udvari párttal kezet fogva sikerülne a 78-diki vámszövetséget fentartaniok: sokkal többet nyernének, mint a *móóri csatával.*

Nemzetünk csodálkozik azon, mint arathatnak a horvátok folyton politikai győzelmeket az alkotmányos Magyarországon; mint hajol meg a zendülő horvát csőcselék előtt a Tisza-kormány; miért nem lehet a *fiumei kérdést* a horvátok tulajdonigényei miatt megoldani? Pedig az egész horvát kérdésnek egy főkulcsa van: és ez az, hogy Bécs a horvátokban ma is az összbirodalom egyik oszlopát tiszteli Magyarország önállósága ellenében. S a Tisza-kormány ezen osztrák felfogásban 1875 óta hün osztozik.

Miért hagyja a Tisza-kormány örökké függőben a fiumei kérdést? daczára annak, hogy a Fiumét Magyarországnak biztositó világos *törvény alapján* egy nap alatt el lehet intézni az egész nemzeti pert. Miért nem intézi el tehát Tisza? Annak sok titkos oka van. Ausztriának s a Tisza-kormánynak mindenekelőtt szükségök van és lesz a 40 horvát voksra, hogy Magyarországot gyarmati helyzetében kötve tarthassák. Másodszor *Fiume Magyarország kapuja.* A fiumei kérdés és a külön vámterület kérdése benső összefüggésben állanak egymással. Ezért és még valami másért nem vágja Tisza a törvény kardjával ketté a fiumei csomót s fenhagyja a jó horvátoknak azon édes reménysugarat, hogy Fiume még az övék is lehet. És biztosan az is lesz, ha meg nem buktatjuk a Tisza-kormányt.

Tisza miniszterelnök s Ausztria a 78-diki szerződéseket nem köthették volna meg soha a horvát voksok nélkül. A 78-diki szerződéseket sem hosszabbíthatnák meg tíz évre a kibékitett Horvátország nélkül, mely továbbra is bécsi intésekre s a föderalizmus jövőjére fog szavazni országgyülésünkön. *Bécs és a Tisza-kormány a horvátok segélyével gazdasági függetlenségünket akarják minden áron megakadályozni.* A horvátok pedig mint egy ember szavaznak a közös vámterület fentartására; mert ezzel a magyar állam gazdasági bukását, e bukás után pedig a monarchia föderalisztikus betetőzését akarják megérni. Kéz tehát kezet mos. Az érdek-

szolidaritás megvan a nevezett hatalmak közt a magyar állam vesztére.

Ha ehhez hozzá tudjuk, hogy Bosznia békés jövője s az annexio kérdése miatt is ki kell elégiteni a követelő horvátokat bármi áron, hogy ne lázongjanak: akkor minden okos ember előtt világos lesz, miért győzött a horvát czimer s miért képtelenség azt hinnünk, hogy Tisza miniszterelnök a horvát kérdésben *felülről* bukhatik!

A horvát kérdés gyarmati helyzetünkkel s a bosnyák annexio kérdésével oly szoros kapcsolatban van, hogy a ki e két utóbbit akarja, akarnia kell a horvát politikát is. S miután a Tisza-kormány a magyar nemzet elleneivel szövetkezve, mindezt már rég akczeptálta és szívvel-lélekkel kész tovább haladni eddigi utjain; tehát *felölrül* nem bukhatik egyik kérdésben sem. Általában igen jámbor malom alatti politikusok azok, a kik még mindig remélik, hogy Tiszát *felülről* fogják elejteni! Pium desiderium. Még a mérsékelt ellenzék kedvéért sem teszik meg soha. Mert a mérsékelt ellenzék nem képes se a 78-diki vámszövetség fel nem mondását keresztülvinni, se Magyarország pénzügyi bukását, se a foederalizmust aláirni. Erre csak a Tisza-kormány van hivatva a ki eddigi tettei után mindent tehet, a nélkül, hogy többé kompromittálhatná hazafiságát s politikai becsületét.

Talán elég volt már kilencz évi sulyos tapasztalat a nemzetnek és az ellenzéknek, hogy végre tisztán lássák a helyzetet, ismerjék annak sötét *hátterét* s ne ábrándozzanak oly képtelenségen, hogy a Tisza-kormány akár horvát, akár felsőházi *ad hoc ellenzék* miatt elveszthetné Bécs kegyét.

Tisza miniszterelnöknek sokkal nagyobb és sokkal *messzebb vágó* feladatai vannak, hogysem őt ily kis akadályokon s már most elbuktatnák felülről. A ki ismeri a helyzetet: azt nem lehet többé oly humbuggal sem elámitani, mintha a horvát országgyülés elnapolása politikai jelentőséggel birna. Tisza-kormány s horvát képviselők ezentul is benső szövetségesek maradnak; mert mindkettőjöknek egy a politikájok: bécsi politika. S hogy ezt követhessék: egymásra vannak utalva. Egy kis mulékony faché nem szakitja meg köztük azt, a mi állandó, az érdekszolidaritást Magyarország rovására.

S a józan közvélemény ne engedje magát oly hivatalos koholmányokkal elámittatni, mintha a király Tisza tanácsára feloszlatási parancsot küldött volna a zágrábi országgyülésnek; de a bán azt, saját felelősségére, csak elnapolássá szeliditette! *A Tisza-kormány minden tette, minden szava ez uj esztendőben nem egyéb, mint vakulj magyar, azon nemzetnek, mely nemsokára képviselőket fog választani!* A horvát komédia is nagy részben választási manöver. De a nemzet, ha meg nem buktatná a Tisza-kormányt, majd *választások után* nézze meg, mint csókolódzik Tisza fényes nappal a horvát képviselőkkel. Addig is megteszi »in camera obscuritatis.«

»El fog enyészni az alap!«

Tisza Kálmán 1875 február 3.

A mely pillanatban a vámszövetség megujjittatnék: Magyarország nem lehetne többé ura sorsának. Annyira hitelezőink s politikai ellenfeleink markába kerülnénk, hogy sorsunkat korlátlanul ezek döntenék el. Mert hiába hivná Ő Felsége kormányra az ellenzéket; hiába keresnék ki a nemzet legkitünőbb tehetségeit miniszteri állásokra: a pénzügyi bukást ezek sem birnák semmikép elháritani. Az országnak csak annyi jussa maradna, hogy bejelentse az állami csődöt. Hitelezőink s a föderalisták mint tömeggondnokok rendeznék a csődbe jutott magyar nemzet ügyét.

Egy független állam, ha adósságát nem képes fizetni, ugy egyezkedik hitelezőivel, a mint saját érdekei követelik. Egy közös-ügyes gyarmat csődjét az anyaország intézi el ugy, a mint az ő saját érdekei diktálják. Az állami létünk ellen dolgozó liga legelőször dobra ütné potom áron minden államvagyonunkat. S azt mondaná: föld e hazában többé nem hazátok! Azután előáll azon felséges állapot, melyet a honmentő *Tisza Kálmán már 1875 február 3-án* prófétai ihlettel következőleg jósolt meg nemzetének:

»Őszintén megmondom hazámfiainak, hogy ha az ország közgazdaságilag s pénzügyileg nem rendeztetik: akkor nem fogják megtarthatni a 67-ki alapot sem. El fog az alap enyészni, de nem

azért, hogy ugy változtassák meg, mint mi akarjuk, hanem ugy változzék meg, mint egyikünk sem óhajtja.«

Igen. Sorsunk intézői, élükön Tisza Kálmánnal, a 67-ki alapot már eddig is annyira aláásták, hogy háboru sem kell neki, az államcsőd is elég lesz arra, hogy ugy változzék meg ez az alap, amint egy becsületes magyar ember sem óhajtja.

Ezt a változást a 78-ki vámszövetség czélba vett fentartása s ezzel karöltve járó pénzügyi bukásunk idézné elő. Ha a Rothschild-konzorczium 3—4 év mulva megtagadja tőlünk a kölcsönt: ez lesz az első jeladás a bukásra. Ha nálunk az állampénzügyi krizis, egyidejüleg a kikerülhetetlen gazdasági válság egész nagyságában kitör: az államuradalmak és államvasutak egész tömegét rögtön el fogja nyelni, a nélkül, hogy ennyi áldozattal az összeomlást további folyamatában feltartóztatnók. A mi gazdasági közéletünk s országos pénzügyeink a *közös vámterületben* ma már oly kétségbeejtők, hogy itt a katasztrófa, ha egyszer megindult, fél utján többé meg nem állhat, mint mélybe indult sziklagörgeteg, melyet zuhanásában Herkulesek sem tarthatnak vissza, mig a mélység fenekére nem ért.

A dualizmust lényegéből már eddig is kiforgatták; a 67-ki alapot legsarkalatosabb pontjaiban már eddig is megdöntötték: most már csak egy lökés kell neki, hogy a 67-ki kiegyezés üres váza mint egy kiaszott hulla végkép összehulljon. E kegyelemlökést a föderalisták fognák neki megadni.

A pénzügyileg s gazdaságilag bukott magyar államot, miután előbb a közös vámterület lánczára füzték, ugyszólván minden ellenállás nélkül, a bennünket vétkes könnyelmüség vagy hamis bukás miatt szidalmazó Európa közhelyeslése közt tömnék be a föderalisztikus monarchiába. A nemzetiségek üvöltve tapsolnának Szent István birodalmában, hogy megbukott az állami kormányzatra képtelen magyar uralom. Az osztrák-németek vállat vonva, megvetőleg néznének reánk: Vous l'avez voulu George Dandin! Miért házasodtunk össze a föderalistákkal, kik csak a kedvező alkalmat lesik, hogy bennünket a hatalom kapuján kivül hagyjanak s megboszulhassák a szlavizmus ezredéves ziláltságát.

Pénzügyi bukásunk szigoru logikája végzetes erővel támadna ellenünk s letiporná a nemzetet. A magyar-ellenes hatalmak, kikkel ma a Tisza-kormány frigyben áll, tényekre hivatkozva mondanák ki ránk az itéletet, hogy nem vagyunk képesek a magyar államot fentartani; szerződéses kötelezettségeinknek se Ausztria, se Horvátország, se hitelezőink irányában nem birunk többé eleget tenni; tizenhárom miniszteriumot nem vagyunk képesek fentartani: tehát huzzuk össze magunkat, a meddig a takaró ér s legyünk valódi provinczia, nagyobb mint Galiczia, Csehország vagy a megnagyobbitandó Horvátország, de provinczia a szó teljes értelmében; *egyik tagja a föderelisztikus csoportozatnak.* Az összbirodalom majd gondoskodni fog Horvát-Bosnyákország deficitjéről.

És a pénzügyileg bukott, gazdaságilag összetört, az állami regeneráczió föltételeitől gyarmati helyzetében megfosztott Magyarország, arczán szégyenpirral, szivében az önvád tövisével, akaratlanul is kényszerülve lenne államiságáról bizonytalan időre lemondani, gyászos sorsában megnyugodni. Ducunt volentem fata, nolentem trahunt! Mert a bevégzett tények után el kellene ismernünk azon rideg igazságot, hogy a magyar államot *anyagilag* többé a 67-kí alapon sem tarthatjuk fenn. Ezen gazdasági igazság politikai következményei alól Magyarország nem menekülhetne. Minden magyar kormánynak, minden országgyülésnek alá kellene irnia a viszonyok kérlelhetetlen logikáját. Mert a hol az államhatalom működésére se pénz, se pénzforrások nincsenek: ott az állami feladatokat egy miniszterium se teljesitheti, azon régi, de találó közmondásnál fogva, hogy üres kamarának bolond a gazdasszonya. A magyar nemzetnek ily körülmények közt önmagának »alkotmányos uton« kellene segédkezet nyujtani a dualizmus végleges lerombolásához vagy ismét a passziv ellenállás hagyományos sánczai közé vonulnánk vissza. Más teendőnk nem maradna.

* * *

Nagy európai háboruban mi sors vár e monarchiára és nemzetünkre: ez még a csillagok titka. De hogy mai helyzetünkben, a mai kormányrendszerben pénzügyi és gazdasági bukásunk kike-

rülhetetlen, hogy bukásunk után a foederalizmusé a tér: ez mathematikai bizonyosság.

Helyzetünk sokkal veszélyesebb ma, mint 1848-ban volt. Mert akkor nyiltan karddal támadtak reánk a haza ellenségei; de mi a fegyvernemben sokkal erősebbek voltunk ő nálok, és levertük őket. Ellenfeleink tehát okultak a régi tapasztalaton és most alattomban az álarczos abszolutizmus *parlamenti* fegyvereivel hadakoznak ellenünk. Ehhez a magyar nemzet — ugy látszik — nem sokat ért; azért veszit csatát csata után s a döntő ütközet kimenetelétől nagyon tarthatunk. 48-ban egy dicső hazafias kormány vezette a nemzetet diadalról diadalra. Ma a felelős magyar miniszterium állami létünk ellenségeivel szövetkezett s ugy vezeti a nemzeti küzdelmet, — nem velünk, hanem ellenünk, kudarczról kudarczra, kapituláczióról kapituláczióra. Nagy különbség e két helyzet között. Akkor csak az orosz volt képes leverni a magyart. Ma megbukhatunk, mielőtt az oroszszal ütköznénk.

De bármily nagyok a veszélyek, bármily közeli a katasztrófa: még mindig van a menekülésnek egy biztos ösvénye a nemzet számára.

Ha maga a nemzet bukni nem akar: mindenek előtt alólrul kell megbuktatnia a Tisza-kormányt, mely a nemzeti önállásunk ellen intézett törekvések központja. Ezután az osztrák-magyar bankkal semmiféle előzetes szerződésbe nem bocsátkozunk, hanem 1886 végén fel kell mondanunk a vámszövetségi szerződést s a 78-diki szerződéseket a lejárati idők szerint egymásután meg kell döntenünk, hogy felállitsuk az önálló vámterületet és magyar nemzeti bankot. Ezzel meg kell alapitanunk a magyar állam gazdasági függetlenségét, melyre a 67-ki alkotmányunk is jogosit. Mindenekelőtt ki kell ragadnunk hazánkat a gazdasági szolgaságból, mely politikai rabigába vezet.

A megbukott közösügyi alkotmány.

Az osztrák jog mint magyar közjogi alap.

Az 1867: XII. törvényczikk ünnepélyesen kimondta, hogy »Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlensége sértetlenül fentartassék.« E közjogi alapelv biztositása végett a törvény azon imperativ intézkedést tette, hogy a közös miniszterium a közös ügyek mellett se Ausztria, se Magyarország külön kormányzati ügyeibe befolyást nem gyakorolhat; de ugyanakkor a közös ügyek a magyar miniszterium befolyásával és egyetértésével kell, hogy vezettessenek.

A törvény e kettős parancsának két czélja volt: egyrészről hazánk törvényhozási és kormányzati önállását minden jogtalan beavatkozások ellen biztositani; más részről megakadályozni azt, hogy a közös ügyek egyoldalu osztrák vagy udvari szempontból a mi nemzeti érdekeink sérelmével intéztessenek. A kormányzati összhangot nemzeti politikánk s a közös politika közt meg akartuk óvni, de nem ugy, hogy a közös miniszterium adjon irányt a mi politikánknak, hanem mi adjunk irányt a közös politikának.

A magyar delegácziót, szemben Bécscsel s a közös miniszterekkel, nem tartottuk elég erősnek arra, hogy egymagában sikeresen gyakorolhassa a kül- és hadügyek ellenőrzését: hanem kitünő jogává és kötelességévé tettük a magyar miniszteriumnak is, hogy e téren a magyar delegácziót támogassa s ugy a külügyek intézésébe, mint a közös költségvetés készitésébe egész tekintélyével befolylyon.

Hogy Ausztria e jogokat miért nem iktatta be a maga közösügyi törvényébe: ezzel nekünk egyátalán semmi közünk; mert mi az osztrák törvényhozással a közös ügyekre nézve nem szerződtünk. Valószinü, hogy az osztrák törvényhozók a Bécsben szé-

kelő közös miniszterekről föltették, hogy ők nem fognak üzni magyar politikát, hanem egységes osztrák szellemben kormányozandnak, mert hiszen a mi közös: az nem magyar, hanem telivér osztrák. Az osztrák miniszteriumnak tehát a közös miniszterium teendőire való befolyását nem szükség törvény által szabályozni. E logikát tizenhét évi közösügyi kormányzat fényesen igazolta.

Bármint gondolkoznak a mi drága osztrák szövetségeseink, annyi bizonyos, hogy a magyar alkotmány-törvények szerint a 67-ki kiegyezésnek, a monarchia dualisztikus államrendjének egyik alapföltétele volt, hogy a közös miniszterium Magyarország külön kormányzatára semmi befolyást ne gyakoroljon: mig a közös miniszterium teendői csak a magyar miniszterium befolyásával, beleegyezésével és egyetértésével voltak intézhetők.

Felséges uralkodónk e törvényt nemcsak szentesitette, hanem a dinasztia azon fontos családi tanácsában, hol a kiegyezés elfogadtatott, ő maga is elismerte annak szükségét, hogy a magyar nemzet politikája alkotmányos uton valahára érvényesüljön a monarchia vezetésében. Az uralkodó tanács több tagjai aggodalmukat fejezték ki a magyar befolyás ellen, mert az szerintök veszélyezteti a monarchia egységét és szolidaritását. Ő Felsége annyi vész után belátta, hogy a monarchia roszul felfogott egysége s a magyar befolyás mellőzése mennyi szerencsétlenséget hozott a dinasztiára. A bécsi körök mennyire nem értenek sem a kül-, sem a hadi politikához; az egységesen osztrák politika mennyi országveszteségbe került már a Habsburgoknak!

És ő Felsége a családi tanácsban ünnepélyesen kijelenté, hogy az abszolut uralom tovább nem folytatható; mert az a dinasztia és a monarchia folytonos kárával járt. A magyar befolyásnak tért kell nyitni. A monarchia jövője csak ezen az alapon biztositható.

És mégis mi történt? Daczára a törvény világos parancsának, daczára a király 1867-ki bölcs intencziójának, a közös és magyar miniszterek egyetértve felforgatták az egész közösügyi alkotmányt: a közös miniszterium a helyett, hogy a magyar miniszterium befolyásával és beleegyezésével intézte volna a külpolitikát, megalkotta volna a magyar hadsereget, e helyett Magyarország külön kormányzati ügyeibe egymásután beavatkozik; és

nem a közös kormány intézi a közös ügyeket a magyar miniszterium befolyásával, hanem ez intézi a külön magyar ügyeket a közös miniszterek utmutatása és pressziója szerint. Épen igy néz ki a piramis, midőn hegyére állitják, vagy a bunda, ha kiforditják. Ámde a *kiforditott közösügyi bunda* hatása épen ellentéte annak, a mit a juhász érez, ha forgatja a maga bundáját: az nyárban meleg, télen hüvös. A béke nyarában sorvasztja a magyar nemzetet, a háboru zord telében megvehet tőle bennünket a *muszka* fagy.

A magyar miniszterium alkotmányos befolyása a közös ügyek intézésére, a külpolitikára s a közösügyi törvények pontos végrehajtására teljesen megsemmisült. Ugyanezen oknál fogva a magyar delegáczió is végleg elejté ellenőrzési jogainak gyakorlatát. Mert a delegáczió az országos miniszterium föltétlen hiveiből áll s a miniszterium által föltétlenül vezettetik. A delegáczió az alkotmányjogok érvényesitésében nem mehet tovább, mint az a magyar miniszterelnök, a ki őt vezeti. — A közös miniszterium tehát minden ellenőrzés nélkül kormányoz: intézi a bécsi külpolitikát, szervezi az osztrák hadsereget. Tisza miniszterelnök folyton ott ül és perorál szünetlenül a magyar delegáczióban, de nem azért, hogy törvényes befolyását a közös miniszterium teendőire gyakorolná, hanem azért, hogy a delegáczió tagjaira felügyeljen, nehogy ezek ügyetlenségből vagy hazafias felhevülésből a közös miniszterium czirkuluszait zavarják. Tisza miniszterelnök nem a közös kormányt ellenőrzi, hanem a magyar delegátusokat, hogy ezek valamikép a közös minisztereket komolyan ne ellenőrizzék! és felelősségre ne vonják azon sulyos alkotmánysértésekért, melyek a bécsi klikk és a magyar felelős miniszterium teljes egyetértésével elkövettetnek. Tisza nem egyenrangu tényező a közös miniszterekkel, hanem a közös miniszterium hű »fogd meg«-je s a monarchia osztrák értelemben vett egységének magyar csirize.

Ki merem mondani, hogy a magyar delegáczió sem áll a törvényes alapon, nem áll a 67-ki közjog alapján, midőn a külügyi budgetet oly külügyminisztereknek szavazza meg, kik politikájokat a magyar kormány alkotmányos egyetértése és beleegyezése nélkül intézik; midőn a hadügyi költségvetést oly hadügyminiszternek szavazza meg, ki a magyar hadsereget nem szervezi.

A magyar delegáczió létalapja többé nem az 1867 : XII. törvényünk, hanem az 1867. deczember 21-ki osztrák törvény, mely a mi jogunkat sem a külpolitikai befolyásra, sem a magyar hadseregre el nem ismeri.

Egész közjogi rendszerünk nem a magyar törvényen, hanem az osztrák jogon alapszik. **A mi közjogi alapunk tényleg az osztrák delegáczionális törvény.**

A bécsi Kronrath.

A közös alkotmány ezen osztrák fejlődésével párhuzamban haladt a közös miniszterium beavatkozása külön országos ügyeinkbe. Arról nem szólok, *Beust* közös külügyér mint alakitotta egyik osztrák kormányt a másik után a maga gusztusa és a poroszellenes revanche-politika követelményei szerint; mint volt az apja öt osztrák miniszteriumnak; ha Ausztriának ugy tetszik, hogy ott a közös kormány uralkodjék az egész vonalon, erről mi nem tehetünk.

De a magunk részéről határozott alkotmánysértésnek kell bélyegeznünk azon bécsi szokást, hogy a közös miniszterek a magyar miniszterium alakitására is döntő befolyást gyakoroltak!

A magyar miniszterelnökök 1871 óta mindig a közös külügyminiszter egyenes beavatkozásával s határozott tanácsára neveztettek ki. — Tisza Kálmán is, főleg Andrássy gróf, közös miniszter alkotmányellenes befolyásának köszöni tárczáját. Nem csoda, ha Tisza hálásan viselte magát Andrássy iránt.

Így lettek és lesznek a kormányrudtól örökös számüzetésre kárhoztatva azon magyar államférfiak, kiknek személye vagy politikája a *közös kormánynak* nem tetszik. Igy nyomják el a magyar parlamenti ellenzéket. Igy csinálják a fuziókat és az ellenzéki kapitulácziókat.

Igy lehet, mint *Andrássy* gróf maga mondá: **»a külügyminiszteri zöldasztaltól kormányozni Magyarországot és Ausztriát,«** s nem engedni, hogy a magyar ellenzék felülkerekedjék.

Igy lesz a magyar miniszterium a közös kormány s a bécsi politika keritőjévé. Ezután rögtön következik a második lépés,

mely szerint a közös miniszterium egész hivatalos befolyását latba veti, hogy Magyarország gazdasági önállását ki ne vivhassa s a közös vámterület minden áron fenmaradjon, ha azért Magyarországnak mindjárt bukásával kell is lakolnia. A közös miniszterek egyenesen beavatkoznak Magyarország és Ausztria gazdasági harczába, ez utóbbinak világos előnyére. S a magyar kormány nem hogy elháritaná e törvénytelen befolyást, sőt a maga ingó állásának szilárditására segélyül hivja a közös külügyminisztert a gazdasági alkuban, de nem Ausztria, hanem a magyar nemzet ellen! Az alkotmány itt is elveszett, a nélkül, hogy a nemzeti becsület megmaradt volna. A közös külügyér pedig az európai helyzettel indokolja Magyarország gyarmati helyzetének szükségességét.

Vagy a magyar kormány ép oly ügyetlen, mint gonosz politikája horvát kérdést idéz elő; Horvátországban utczai kravallokat kell megfékezni s rendet csinálni karhatalommal: a közös kormány beavatkozása itt sem maradhat el; mert a horvát ügyek Bosznia meghóditása óta közös ügyekké fejlődtek s Bosznia hatása Horvátországra, a horvátok hatása a bosnyákokra kikerülhetetlen. Horvátországot a közös kül-, had- és bosnyák miniszterek döntő szavazata nélkül kormányozni többé nem lehet.

Vagy egy közös tábornok civil lokaja büntettet követ el nálunk: a magyar törvényszék sujtoló itéletét a közös hadügyér beavatkozása nélkül ki se lehet hirdetnünk, még kevésbé végrehajtanunk.

Ha majd 1886-ban jön a vámszövetségi szerződés felmondásának félelmes ideje: hazánk legyen elkészülve ismét azon államcsinyre, hogy a közös miniszterek egész erővel rávetik magokat a magyar törvényhozásra, az európai helyzettel fogják a budapesti köröket terrorizálni. *Ugy hallom, hogy e czélra, ha kell, ismét egy magyar külügyminisztert hajlandók kinevezni, kinek feladata lenne nem annyira az oroszt, mint az Ausztria ellen gazdasági harczra készülő Magyarországot leverni s kapituláczióra kényszeriteni a Tisza-kormány segélyével.* Egy magyar udvaroncz, mint közös külügyér, legalkalmasabb eszköz arra, hogy a 78-diki vámszövetség fel nem mondását kierőszakolja tőlünk.

A bécsiek ily bölcsek és előrelátók! Vajha a magyar nem-

zet is fölébredne hosszu dermedéséből, mielőtt a bukás mélységébe taszitanák.

A közös miniszterium igy teszi magát tul minden törvényen, minden alkotmányon a Tisza-kormány buzgó támogatása mellett. Ha van közügy, mely a magyar állam önálló törvényhozási s kormányzati ügyét képezi: a magyar miniszterek kinevezése, gazdasági tárgyalásaink Ausztriával, Horvátország kormányzata s igazságszolgáltatásunk minden esetre ezek közé tartozik s a közös minisztereknek az alkotmány szigoru parancsa szerint, mindezen ügyekre semmi legkisebb befolyást nem szabad gyakorolniok. S ha mégis gyakorolnak: megdöntötték a 67-ki alapot.

Alig van fontosabb ága a magyar kormányzatnak, melybe a közös miniszteri hatalom önkényesen már be ne tört volna. A beavatkozás módja különböző: ma hivatalos, holnap félhivatalos alakban, vagy egészen a szinfalak mögött, mint alkotmányos titok történik; de szünetlenül jelen van és szünetlenül jogtalan, törvénytelen és alkotmányellenes.

A közös birodalmi tanács a szó teljes értelmében exisztál, nem képviseleti, de abszolutisztikus alapon s a magyar állam külön kormányzati ügyei felett is a bécsi Reichs- vagy Kronrathban döntenek a közös birodalmi miniszterek szavazatával.

Melyik közös, melyik magyar ügy: ma nem tudatik többé. Hol kezdődik Magyarország, hol végződik az összbirodalom: határozatlan fogalommá lett politikai geografiánkban. Az egész magyar alkotmány tótágast áll; a közjogi alapot felforgatták, nem a függetlenségi párt, hanem a közösügyi kormányzók!

Deák és Tisza alkotmányossága.

48 előtt Széchenyi István azon panaszkodott, hogy »a törvények mindig a király előnyére s a nemzet hátrányára magyaráztatnak.« Ez még felséges állapot volt a maihoz képest. Mert kormányaink ma egészen fölöslegesnek tartják a törvényt magyarázni, hanem magyarázatlanul megszegik azt Bécs előnyére; hazánk romlására. Ma feldöntik az alkotmányt minden alkot-

mányviszály nélkül. Ma igen kedves és jámbor ez a magyar nép, mint a Börne juhai; nem protestál, nem tiltakozik, még kevésbé küzd a sérelmek ellen.

A felelős magyar miniszterium egész müködésében azon módon jár el, a mint Bécs Deák Ferenczczel az 1865-ki országgyülésen meg akarta csináltatni a kiegyezést. Az udvarnál azt mondták Deáknak, hogy legokosabb lenne, ha nehány, circa 25 befolyásos magyar ember feljönne Bécsbe; itt szépen elkészitik az egyességet, aztán otthonn Budapesten majd megcsinálják annak a többséget.

Deák erre azt mondta: »*Igy nem érhetünk czélt; mert az ily kiegyezést az országgyülés és a nemzet nem fogadnák el! Hanem oda lenn kell megcsinálnunk a törvényt. Ide fent Bécsben pedig tessék megcsinálni neki a többséget.*«

Deák Ferencz alkotmányos férfiu volt. A kik az általa teremtett alapon kormányoznak: azok nem Deák becsületes nyomdokain haladnak, hanem a Metternichek és Kolonicsok sötét utjain barangolnak s hurczolják magokkal a nemzetet.

A magyar felelős kormány, a közös miniszteriummal egyetértve a legéletbevágóbb államügyekben ignorálja nemzetünk akaratát; teendőit Bécsben osztrák sugalomra, osztrák parancsra határozza el; aztán lejön Budapestre, hogy bécsi politikájának, habár az a magyar nemzet politikájával s legszentebb érdekeivel ellenkezik is, itthonn megcsinálja a többséget, akármibe kerül, ha szükség, megvesztegesse a parlamentet s megvásárolja a választó-kerületeket *Ausztriának.*

A jelenlegi felelős magyar miniszterium roszabb és veszedelmesebb a 48 előtti dikaszteriumoknál. Mert a nemzeti gravamenek 48 előtt sem voltak sulyosabbak, mint ma; a Tisza-kormány magyar nemzeti befolyása Bécsben ma egy vonallal sem nagyobb, mint a dikaszteriumoké volt. Magyarország ma *tényleg* nem dicsekedhetik nagyobb állami jogkörrel, mint a 47-es kormányszékek alatt. De a magyar felelős miniszterium anyagilag s erkölcsileg romboló hatása az országra, korrumpáló befolyása nemzetünkre sokkal erősebb, mint a dikaszteriumoké volt.

A Tisza-kormány kárhozatosabb a 67 előtti osztrák abszolutizmusnál. Mert ez nyilt sisakkal támadott meg bennünket; a

nemzet rögtön felismerte ellenfelét s megtalálta sikeres védelmét a passziv ellenállásban. De a mai parlamenti magyar kormány az alkotmányosság, a szabadelvüség fényes álarcza mögé buvik; nemzeti köntössel takaródzik, pedig szivében osztrák, lényegében zsarnoki és abszolutista. A nemzet nem ismeri ellenségeit; csak azt látja, hogy jogainak várát minden oldalról ostromolják és rombolják; de nem tudja, hogyan védekezzék az álarczos ellenség ellen. Mire fölismeri valódi elleneit s a küzdelemre elkészül: az alatt a magyar állam védtelenül összedől. Dum Roma deliberat, Saguntum perit!

A korrupczió titka.

Felülről lefelé.

Hazánkban a közkorrupczió 67 óta folyton ijesztőbb mérvben terjed.

Egy német világlap a Tisza-regiemet igy jellemezte: »A magyarok eddig megóvták némileg az alkotmányosság formáját: de mélyen belemerültek a korrupczióba, melyet az emberek jogtalanul szoktak meg a képviseleti rendszernek tulajdonitani. A volt közjogi ellenzék, a közös ügyek egykori ellensége, hivatott arra, hogy nemzetét az Augias istállójába bevezesse.«

A történelmi hűség végett meg kell jegyeznem, hogy a korrupczió 67 után rögtön meglátogatta hazánkat s e rémes vendég, mint valami titkos tárcza nélküli miniszter, részt vett az államkormányzatban. De a korrupcziót a Tisza-kormány koronázta meg Magyarországon. Addig csak lappangott: Tisza miniszterrel már nyiltan ünnepli diadalát az államban, a közigazgatás minden ágában s a társadalomban. Tisza miniszterelnök a politikai korrupczió fölkent vezére. Az Eynattanek, Richterek és Bruckok korszakát éljük alkotmányos világitás mellett s azon lényeges különbséggel, hogy az 59-ki csatavész előtt a korrupczió hősei nem szerepeltek oly csoportosan, oly leplezetlenül, mint ma; az abszolutizmus felelősségre vonta s bebörtönözte őket; az elitélt osztrák fegyenczek tudtak pirulni; maró szégyenökben felakasztották magokat. De az osztrák-magyar államtolvajok szabadon és büszkén járnak közöttünk, sőt több ponton adminisztrálják a nemzetet. Az alkotmányos gazemberek közt vannak, a kik önérzettől dagadó mellökre érdemjeleket akasztanak; mert »*ordo* est anima rerum.« S e politikai üzérek mint a becsület és köz-

érdem dekorált bajnokai akarnak nyilvánosan tiszteltetni. Bruck miniszternek is »tiszta volt a keze«; de mivel az ő kormánya alatt raboltak: övé volt a felelősség és szégyenében öngyilkos leve. Az alkotmányos »tiszta kezü« miniszterek, ha az ő kormányzatuk alatt lopják a hazát, pirulás nélkül mondják, hogy másutt is van korrupczió és felelősségök érzetében nem áldozzák fel életöket, nem még tárczájokat sem, még a tolvajokat sem. Mert hiszen mi szegény magyarok oly kevesen vagyunk, hogy nálunk még az apagyilkosnak is meg kell bocsátani. Mennyivel nagyobb kiméletet érdemelnek tehát az államrablók, kivált ha köztük a »tiszta kezü« miniszteriumnak hivei és támaszai is akadnak.

Az erkölcsi romlás, a depravaczió ijesztő arányban terjed az országban felülről lefelé. Nem szabad titkolnunk; mert itt a titkolódzás rendszere, a brit költő szerint, annyi, mint »hámmal bevonni a fekélyt, mig a hám alatt láthatatlanul terjed a fene és mindent aláás.

*
* *

Sokan vannak, kik a 67 óta rohamosan terjedő erkölcsi sülyedést a 67-diki alapnak tulajdonitják s a »post hoc«-ot a »propter hoc«-kal összetévesztik. Holott a korrupczió csak a 67-ki kiegyezés *után,* de nem a kiegyezés *miatt* foglalt nálunk tért. A 67-ki kiegyezés nem *oka* a korrupcziónak, noha e kiegyezés után *alkalom* nyilt a korrupczióra. Nem a kiegyezés rontotta meg a politikusokat, hanem a politikusok rontották meg a kiegyezést.

A 67-ki alap s a közkorrupczió közt az időbeli összefüggésen kivül bizonyos logikai kapcsolat is létezik. *Tagadhatatlan, hogy a 67-ki alapon kormányzó minisztereknek szükségök volt a korrupczióra, de korántsem azért, hogy az alapot fentarthassák, hanem egyenesen azért, hogy a 67-ki alapot megronthassák.*

A magyar kormánynak nem azért kellett az erkölcstelenséggel frigyre lépni, a becsületes magyar nép és törvényhozók közt a vesztegetést rendszerré avatni, hogy a 67-diki törvényt végrehajtsa, hanem azért, hogy a 67-ki törvényt minden irányban megszeghesse.

Kossuth Lajos igazságot mondott, midőn azt jóslá, hogy a közjogi alap korrumpálni fogja az országot, de nem az az alap, mely az 1867 : XII. t.-czikkben van letéve, hanem az a minden lényeges pontjában elárult, szavaiban és szellemében meghamisitott alap, melyet sorsunk vezetői (17 év alatt) a törvény és alkotmány szétdult romjain magoknak és Bécsnek alkottak.

Hogy a 67-ki alapot becsületesen felépitsük, ugy, a mint azt a törvény világosan parancsolta és a nemzet követelte: e czélra nem lett volna szükség egyetlen magyar embert sem megvesztegetni.

Mert hiszen minden józan és tisztességes magyar törvényhozó szíve sugallatából, esze parancsából, honszerelemből szavazott volna oly külpolitikára, mely a 67-ki kiegyezés egyik deklarált alapeszméje volt, azon külpolitikára, mely a támadó Oroszország elleni erélyes védelemből állott. Azon magyar és közös minisztereknek, kik az oroszt a párisi béke felforgatásában és Törökország felkonczolásában megakadályozzák, minden magyar ember lángoló lelkesedésből és nem pénzért szavazandott bizalmat. S oly magyar kormányt, mely törvényes befolyását nemzetünk e határozott külpolitikájának diadalára használja fel a fejedelmi tanácsban, egyhangu hozsannával üdvözöl ország és országgyülés.

De oly kormány, mely a 67-ki kiegyezés alapczélját elárulva, titokban a muszkával Törökország felosztására szövetkezett; oly magyar miniszterelnök, ki törvényes hatalmát nem a nemzeti akarat érvényesitésére, hanem annak ravasz elnyomására használta fel; oly magyar miniszterium, mely alkotmányos jogát a közös külpolitika szigoru ellenőrzésére udvari kegyekért eladta; efajta kormányok ingyen nem kaphattak a nemzettől bizalmat; ily minisztereknek vásárolniok kell a parlamenti többséget.

Hogy kormányaink a magyar hadsereget az 1867: XII. törvény alapján megalkossák: e czélra egy votumot sem lett volna szükség venniök Magyarországon. Az országgyülés és delegáczió minden lekenyerezés nélkül pártolt volna oly miniszteriumot, mely magyar hadsereget teremt. Még a szélső baloldal sem tiltakozott volna e nemzeti politika ellen.

De a nemzet háta mögött feladni törvényes jogunkat a magyar hadsereghez, beleegyezni abba, hogy a magyar haderőből egységes osztrák hadsereget szervezzenek, honvéd-csapatokkal kiszurni a nemzet szemét s kijátszani a törvényt és a parlament többségét tizenhét éven át elnémitani, hogy a törvény végrehajtását ne követelje: a 67-ki alap ily felforgatása korrupczió nélkül csakugyan nem történhetett meg. Ily alkotmányellenes politika támogatására venni kellett a választó-kerületeket s a parlamenti voksot vasuti konczessziókkal, pénzzel, hivatalokkal s a lélekvásárlás egyéb modern eszközeivel.

A Tisza-kormány nemzetünk jólétét, a magyar állam jövedelmeit is biztosithatta volna a nélkül, hogy vesztegessen. Gazdasági függetlenségünket, a külön vámterületet kivivni a 67-ki törvény alapján: e czélra nem kellett volna se az országot, se az országgyülést a politikai depravaczió aljas fegyvereivel kapaczitálni, mert a parlament a nemzet zajos helyeslése közt szavazza meg 1878-ban a magyar vámterületet. S e szavazatért egy képviselő sem veszti el mandátumát.

De a miniszteri hatalomért dobra ütni a magyar állam anyagi létföltételeit, megszavaztatni az ország gazdasági kapituláczióját s gyarmati helyzetét; koldustarisznyával elégiteni ki egy büszke nemzetet: ily politika végrehajtására többséget keriteni a korrupczió hóhérkötele nélkül képtelenség volt.

*
* *

Egyik jó a másikat szüli. Minden gonosznak átka, hogy gonoszt szül. A mily bizonyos, hogy a hazai közlelkesedéssel megteremtett önálló vámterület jólétünket alapitja meg s ez által a nemzeti erényeket ápolja, a hazafiak erkölcsi függetlenségét erősiti vala: époly kétségtelen, hogy a korrupczió segélyével létrehozott gyarmati helyzetünk a köznyomornak szülőanyja s ez által a bünöket megszaporitja, a szegényedő hazafiak erkölcsi, az ország politikai függetlenségét mindinkább aláássa. Igy vezet bünre a bün. Anyagilag sülyedő nemzetnél igy talál a hatalom folyton több-több prostituczióra hajlandó lelket, hogy a maga önző czéljaira megvegye. A korrumpáló kormánynak évről évre igy nyilik

nagyobb piacza a vesztegetésekre. E borzasztó vásárban a kereslet és kinálat aránya folyton a hatalom előnyére javul, mert az eladók nagyon szaporodnak, a vevő pedig mindig csak kettő marad: Ausztria és a Tisza-miniszterium. E kormánynak, daczára hogy igen sötét a multja, még sötétebb a jövője, évről évre könynyebbé válik azon erkölcstelen eszközökkel fentartani magát, melyekkel hatalmát megszerezte. A becsület évről évről olcsóbb áruczikké válik az országban.

A magyar államot a 67-ki alapon dicsőségesen felépiteni: e végett nem volt szükséges nálunk a korrupczió. Hanem a 67-ki alapot aláásni s Magyarországot az igy készitett veremben provincziává sülyeszteni le; e végett kell nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg is megfojtani a magyar nemzetet. A kadaveren a föderalizmusnak pompás lakomája lehet, — — de csak ugy, ha az orosz meg nem előzi.

* * *

De ne tapsoljanak még a magyar állam ellenségei. A mi nemzetünk, daczára a politikai korrupczió hosszu uralmának, még ma nem kadaver, és azzá soha nem tehetik, ha a nemzet az utolsó pillanatban összeszedi magát. Habár közeledik, de még nem érkezett el »a nagyszerü halál.« Van még időnk, hogy talpra álljon a magyar. Az életösztön, mely erősebb a kormányhatalomnál, csak elnémult, de nem veszett ki a nemzet szivéből. A gonosz kormányzat egy évtized alatt meggyöngithet oly népet, mely a hatalomnak bizalommal átengedi magát: de nem semmisitheti meg egy ezredéves nemzet életerőit, nem irthatja ki nemesebb érzelmeit.

Van a magyar nemzetnek egy jobbik fele, mely ha eddig nem volt is előrelátó és eszélyes, de még romlatlan és becsületes. A nemzet nagy többsége még »integer vitae scelerisque purus«. Ha az ország e jobbik része tétlenségéből felocsudik, egyesül és nagy tettekre határozza magát: kezében a törvény erős kardjával a korrupczió összes fegyvertára ellen diadalmaskodhatik s megmentheti a magyar állam jövőjét.

De a nemzetnek határoznia kell azonnal. S a határozatot

nyomban kövesse a tett. Ha nemzetünknek ezer év alatt volt drága ideje: e mai pillanatnál nagyobb és drágább egy se volt soha. Itt habozni vétek, ingadozni gyávaság; mert az életünket fenyegető veszélyek gyors léptekkel közelednek felénk.

Azt a sürgető perczet, melyet az 1884-ki képviselő választások előtt a magyar nemzetnek fel kell használnia, ha bünösen elmulasztanók, e század többé nem adja vissza. S e század vége valószinüleg dönteni fog a jövő század sorsa felett.

A föderalizmus komoly veszélye.

Honvesztési millenium.

»Ébredj nagy álmaidból, ébredj Árpád fia!« Mert roppant válságok előtt állsz. Most nem is szólok a közeledő orosz háboruról. Csak azon belválságra hivom fel a nemzet figyelmét, melylyel a pénzügyi bukás s a *föderalizmus* fenyegetnek bennünket.

Ezer éve lesz, hogy őseink a *honfoglaláshoz* kezdtek s megtörték a szlavizmust. Ha ma a föderalizmus lassan, de annál biztosabban diadalt ülhetne rajtunk: ez azt jelentené Árpád nemzetére nézve, hogy jövő évezrede a *honvesztéssel* kezdődik s a szlavizmus megtöri a magyar uralmat.

A honalapitás nem egy nap műve volt, egy századig tartott. A honvesztés sem fejeztetnék be néhány év alatt. Sokáig küzdhetnők még a kinos haláltusát; kisebb-nagyobb hőstettekkel felkölthetnők még talán a világ bámulatát is, mint a lengyelek: de azzal legyen tisztában minden magyar, hogy a föderalizmus Szent-István birodalmában a vég kezdetét, az utolsó stádiumot jelenti nemzetünk létösvényén. Nem azt a föderalizmust értem, melyet osztrák abszolutizmus oktroyál reánk, hanem azt, melylyel az anyagilag s erkölcsileg bukott magyar nemzet lassankint maga megbarátkozik s végre sajátkezüleg ir alá; mert drága minisztereink szólás módja szerint: kényszerhelyzetbe jutottunk!

A mely pillanatban nekünk a föderalizmussal egyezkednünk kell: megkondult a lélekharang a politikai magyar nemzet fölött. Hogy e végzetes kényszerüség rögtön megrohan bennünket, a mint a közös vámterületben a magyar állam pénzügyi bukása tényé vált: azt a csehek Bécsben, a horvátok Zágrábban nagyon jól tudják. A Taafe-kormány, Rieger ur és társai nem hiába tá-

mogatják a Tisza-kormányt a horvát nemzeti párt, daczára minden zágrábi kravallnak, nem hiába ölelkezik Tisza Kálmánnal; mert ez a magyar miniszterelnök a föderalizmus biztos uttörője Szent-István birodalmában.

Van Bécsben egy tulhatalmas udvari párt, mely az egységes összbirodalom föderaliztikus alakulását minden áron keresztül akarja vinni. E politika nem mai keletü; nem is a bosnyák okkupáczióban gyökerezik. Bécs a föderalizmussal a 67-ki dualiztikus kiegyezés után nemsokára komoly kisérletet tett. A fondorlatok ez irányban már 1868-ban megkezdődtek. A 67-ki kiegyezéssel bukott pártok: a reakczionáriusok és szláv föderalisták azonnal megkezdték a harczot Ausztriában a dualizmus ellen. *Akkor is a Taafe-kormánynyal kezdték,* s a cseh fundamentális törvényczikkel, a horvát nemzeti párt diadalával s a Horvátországban kiütött rakoviczai lázadással végezték. A föderalista politika azon czélból határoztatott el, hogy Poroszországon a szlávok segélyével bosszut állhassanak. A terv kivitelével kissé elkéstek. De végrehajtásához mégis egész erővel hozzáláttak azon pillanatban, mikor a németek Francziaországot leverték s Bécs az osztrák-német tartományok jövője felett aggódni kezdett. A Hohenwart-kabinet története nem volt egyéb, mint azon téves gondolat tűzpróbája, hogy Ausztriát Németország ellen a szláv uralommal s a mi ezzel egyjelentőségü, a föderalizmussal biztositsák.

A mint megszületett a dualizmus: rögtön meg akarták azt dönteni. Ebből láthatjuk, mily komolyan értették a bécsi hatalmak a 67-ki kiegyezést! Csak átmenetnek tekintették a föderalizmusra.

De Bismarck 1871. nyarán *Gasteinban* megmagyarázta közös külügyminiszterünknek: Beust grófnak, hogy *mi szüksége van a bécsi kormánynak a szlávokat dédelgetni épen akkor, mikor Oroszországgal baráti viszonyt köt! Ha Oroszországgal hadakozni készülne Ausztria,* — mondá Bismarck — *akkor lenne némi értelme a szláv irányu kormánynak, de Oroszországgal ölelkezni künn s ugyanakkor benn a szlávizmust czirógatni és elkeseriteni a németeket: ez sok egyszerre a jóból. Nem helyes taktika!*

A Hohenwart-kormány Bismarck e furfangos megjegyzésének

esett áldozatul. Ezután *lépett fel Beust* a föderalizmus ellen. 1871. október 10-kén egy emlékiratot terjesztett az Ischlben időző Felség elé, melyben előadta, hogy ő, a külügyminiszter, a delegácziók által helyeselt külpolitikáját a cseh fundamentális törvényczikkel, azaz a föderalizmussal összhangba hozni nem képes. *Ezután* lépett fel *Andrássy gr.* magyar miniszterelnök is a dualizmus védelmére s közös erővel *egyelőre* megbuktatták a föderalizmust, *melynek* — daczára, hogy a Hohenwart-kormány Ausztriában megbukott, — *annyi sikere mégis volt, hogy Horvátországban segitett megbuktatni az uniópártot s a magyar állam egységét meglazitotta!* Elég intő jel a jövőre!

A föderalista leányzó nem halt meg, csak aludt mindaddig, mig Boszniát nem okkupálták s *Ausztria szláv missziójának* alapkövét le nem tették. Az okkupáczió után Bécs kettős szenvedélylyel kapott a föderalizmus eszméje után. A bécsi hatalmaknak, a muszkaszövetségi politika következtében, sikerült magokkal azon szerencsétlen gondolatot elhitetni, hogy miután a német uralmat vissza nem szerezhették: az egységes osztrák birodalomnak uj világtörténeti hivatása van és ez az, hogy *Ausztria a szlávok élére állva, uralkodjék keleten.*

Mily felséges eszme! Bécsben azt hiszik, hogy ezzel egyszerre három czélt lehet biztositani: először világhatalomra tesznek szert, másodszor az osztrák-német tartományokat Németország ellen örök időkre biztositják, harmadszor Oroszország ellen a szlávokra támaszkodhatnak. S mint kodiczillus ott áll e politikai *végrendelet* utolsó pontjában, hogy a *föderalizmus leghathatósabb ellensulya a magyar nemzet önállósági törekvéseinek.*

E politikával, bármily tetszősnek tünik is az fel Bécs ködös szemei előtt, csak egy czélt érhetnek el, azt, hogy tönkretehetik a magyar államot, de azt is csak ugy, ha nemzetünk gyáván megadja magát s el van határozva aláirni: a Szent István birodalma első felosztását.

A bécsi föderalizmus kitüzött czéljai közül többet semmi esetre sem érhetne el, a Tisza-kormány segélyével sem. Mert a föderalizmusnak már az alapeszméje a legnagyobb világtörténeti baklövés. Szláv missziót tulajdonitani monarchiánknak annyi, mintha Francziaországnak mexikói, Oroszországnak chinai, a

német birodalomnak pedig jeruzsálemi misszió képezné létalapját s mindegyik hatalom a szerint szervezné a maga birodalmát. Valószinüleg tönkre mennének néhány év alatt, mint a boldog Ausztria az ő szláv hivatásával s keleti hóditásaival.

Ha Ausztria hivatása századokon át, a magyar nemzeté ezredéven át nem volt szláv jellegü: miért lenne az épen ma, mikor oly ponton állunk, hogy az Oroszország által vezetett panszlavizmus ellen döntő csatát vívjunk?

Oroszország ellen szláv lobogó alatt, szláv misszióért harczolni annyi, mint Königgrätznél német misszióért harczolni a porosz ellen és megveretni általa. Ausztria annyi ijesztő példa után megtanulhatta volna, hogy az ellenség zászlója alatt soha nem jó harczolni. Ezzel nem az ellenséget, hanem önmagát szedi rá.

A föderalizmus nem egyéb, mint betetőzése azon végzetes hibának bent, melyet Bécs a muszkaszövetséggel s Törökország felosztásával künn elkövetett. Mindkét hiba a monarchia természetes rendeltetése ellen elkövetett bün. Mert ha Ausztriának s Magyarországnak van politikai missziója Európában: ez csak abból állhat, hogy Oroszország és a panszlavizmus ellen biztositsuk a magunk és Európa szabadságát. Tehát nem szláv uralom, nem délszláv hegemónia, nem is föderalizmus; mert ez azt jelenti, hogy monarchiánk egyenesen az orosz czár javára dolgozik. Hanem Ausztriában osztrák, Magyarországon magyar nemzeti uralom; Ausztriában osztrák, Magyarországon magyar nemzeti lobogó: a tiszta, sértetlen dualizmus. Csak ez biztosithatja a Habsburgok uralmát minden vész ellen. Csak ez védheti meg az északi kolosszus ellen a monarchia valamennyi népének szabadságát.

De a bécsi kormány, mint a multban annyiszor, ma is félreismeri e monarchia politikai feladatát s történeti jellegét. E tévedésének köszönheti, hogy a multban európai uralmának nagy részét elveszité. E tévedésének fogja tulajdonithatni, ha a jövőben a Habsburgok megmaradt országait egymás után elveszitendi.

Hiába bizonyitotta be a magyar nemzet, hogy e monarchiában ő az aránylag legerősebb katonai és politikai tényező. A mult

megdöbbentő katasztrófái hiába intik Bécset, hogy e monarchia főtámaszát a magyar nemzeti államban keresse.

Bécs szerencsétlen bourbon természet. Bécs hatalma talpkövét ismét gyöngeségében és nem erejében keresi. Bécs a magyar nemzeti erő felvirágoztatása helyett, a szláv uralom lidércze után futkos; az egységes magyar állam kiépitése helyett, annak lebontásában, a föderalizmusban kutatja üdvét s nem riad vissza azon téves politikától sem, hogy a szlávok politikai hatalmát a magyar nemzet rovására erősitse! A monarchia sulypontját még 1849 és 1866 után sem a magyar nemzetben, hanem szláv uralomban keresi. Oh! abderiták véges birodalma.

A föderalisták eldugott programmja.

(Délszláv királyság és magyar provinczia.)

A föderalisták játéka ma sokkal könnyebb s ránk nézve sokkal veszélyesebb, mint 1871-ben volt. Nem azért, mivel Bismarck hg. ma, mint irott szövetségesünk, nem avatkozik többé Bécs *belügyeibe:* hanem azért, mert az osztrák föderalisták ma sokkal eszélyesebbek, mint hajdanában s nem rohanják meg homlokon a dualizmus várát, hanem körülkeritik azt és ki akarják éheztetni a magyar őrséget, hogy önként megadja magát. És azért veszélyes ma ránk nézve a föderalizmus, mert nemzetünk se anyagilag, se erkölcsileg, se politikailag nincs oly erős ma, mint 1871-ben. Akkor még élt Deák; s az Andrássy-kormány, daczára sok hibáinak, erkölcsi függetlenségét minden ponton nem adta fel Bécsnek, s kissé későn, de erélyesen fellépett a föderalizmus ellen. De a *Tisza-kormány,* melyet Bécs 1875 óta üstökénél fogva tart, multjánál s helyzeténél fogva képtelen ily nemzeti akczióra; *jövő missziója pedig, mely abban áll, hogy a horvát, szász és más nemzetiségi képviselők segélyével fentartsa a 78-diki gazdasági szerződéseket, határozottan tiltja neki, hogy a föderalistákkal szakitson.*

Ezért egyezkedett a Tisza-kormány a törvényes czimer árán a horvátokkal; ezért egyezkedik a szászokkal, azért egyezke-

dik a többi nemzetiségekkel és nemzetiségi választó-kerületekkel; azért kénytelen Tisza miniszterelnök, az erélyes szájhős, konczesszіókkal lekenyerezni az ország nemzetiségeit, hogy: *Ausztria ezek segélyével a magyar államot tönkre tehesse az 1884/87-ki országgyülésen* és a föderalizmus teljes diadalát ülhesse az egységes osztrák-szláv monarchiában.

A mostani horvát lázadás, mely az osztrák föderalizmusnak egyenes visszahatása hazánkra, nem hozta ki sodrából Tisza Kálmánt, hogy föllépne Bécs föderalisztikus politikája ellen; holott *Andrássy* Gyula magyar miniszterelnök 1871-ben a rakoviczai lázadás, után Bécsbe ment, hogy megbuktassa a föderalizmust.

Hogy Ausztriában mily politikai rendszer uralkodik: egységes állami-e vagy föderalisztikus? ma azért nem közönyös Magyarországra nézve, mert a közösügyi rendszer természeténél fogva az Ausztriában megerősödött szláv irány Magyarországon is előbb-utóbb maga után vonja a föderalizmust s a dualizmus végleges bukását.

A föderalizmus e romboló hatása Magyarországra kétoldalu. Egyik oldalon állambontó czentrifugális, másik oldalon államolvasztó, azaz osztrák czentralisztikus hatás.

A föderalisták legközelebbi titkos czélja Magyarországon a horvát kérdést Bosznia s Herczegovina annexiójával kapcsolatban ugy oldani meg, hogy az okkupált tartományok a Háromegykirálysággal, tehát Horvátország, Szlavonia és Dalmácziával együtt egyik főcsoportját képezzék a föderalisztikus monarchiának.

E délszláv királyság az összes magyar tengerpartot Fiumével együtt magában foglalná.

A fiumei autonómia kérdése azért nem oldatott meg eddig; mert azt a föderalizmus a délszláv királyság javára akarja megoldani. Igy akarják Szent István birodalmát a speciális osztrák szláv uralom javára felkonczolni azok, a kik Törökország feldarabolásába már előbb a panszlavizmus javára beleegyeztek.

Igen, de minél inkább lazitják a föderalizmussal egy részről az osztrák tartományok egymás közti viszonyát, más részről a magyar korona-országok állami kapcsolatát: az összbirodalomnak annyival nagyobb jogkört kell adni, hogy Bécs hatalmas központi kezével a föderalisztikus csoportokat összetarthassa. Ez az, a miért a föderalistáknak nagyobb centralistáknak kell lenniök az osztrák

németeknél is. A mennyit egyoldalon elvesznek az államtól a provincziák javára, ugyanannyit másoldalon visszavesznek a felosztott magyar koronától a Gesammtstaat javára.

A mennyivel a szláv tartományok autonomiáját bővitik: a közös bécsi kormány hatalmi körét megfelelő mérvben kell mulhatatlanul gyarapitani; mert különben széthull a monarchia.

Megbocsáthatatlan magyar naivitás lenne azt hinnünk, hogy hazánk az osztrák föderalistáktól többet várhat, mint a mennyit az alkotmánypárttól kapott. A Taaffe-kormány az osztrák államvasut némi alaki deczentralizácziójába beleegyezett, a hadügyben a territoriális osztályrendszert nem ellenezte; a magyar nyelvet is kezdik már tanitani az osztrák katonai tanintézetekben. De valahogy ne essünk oly illuzióba, mintha ezen reformok a magyar államnak tett engedmények lennének; *mert azok a föderalizmusnak tett konczessziók!* Mert a Taaffe-kormány egyidejüleg az osztrák vasutak közigazgatását is deczentralizálja. *Prága* és *Lemberg* épugy kap vasuti igazgatóságokat, mint *Budapest.* A katonai tanintézetekben a cseh, román, horvát és lengyel nyelvet egyenrangulag tanitják a magyar nyelvvel, mint nem hivatalos ezrednyelvet. Cseh-, Horvátországnak és Galicziának épugy megvan a maga territoriális hadosztály rendszere, mint Magyarországnak. A zágrábi, nagyszebeni és prágai hadtestparancsnokság tényleg époly hatáskörrel bir, mint a budapesti Generalcommando.

S a mit a föderalizmus egyik kezével ad: azt a másik kezével busásan visszaveszi tőlünk. A föderalizmus a közös külügygyel, közös hadügygyel, az egységes osztrák diplomacziával és osztrák hadsereggel meg nem elégedhetik: ő a közös bécsi minisztérium hatáskörét a horvátügyekre is kiterjeszti; a monarchia egységes gazdaságát és pénzügyét is minden áron meg akarja szilárditani. A föderalizmusnak jut feladatul, hogy a Tisza-kormánynyal együtt a 78-diki vámszövetséget állandósitsa.

Sőt alaposan állithatom, hogy Bécsben nem csak a 78-diki vámszövetségi szerződés fel nem mondását tervezik, hanem ezzel kapcsolatban az *indirekt adók jövedelmét is közössé akarják tenni, hogy ez által az alakitandó délszláv királyság deficitjét fedezhessék!*

E danausi ajándékkal szándékozik a föderalizmus kárpótolni Magyarországot az elveszett alkotmányért, a megsemmisült dua-

lizmusért, a bukott magyar nemzeti uralomért, szent István szétdarabolt birodalmáért s a föderativ tartománynyá depossedált magyar államért.

Tisza a föderalista hálóban.

Ez a föderalizmus politikai terve. E terv végrehajtására Ausztriában a Taaffe-kabinet, Magyarországon a Tisza-kormány van kiszemelve. Tisza Kálmánnak alkalma nyilt hosszu minisztersége alatt végrehajtani azt, a mivel 1875. február 3-án fenyegeté hazáját, hogy t. i. »ha az ország pénzügyileg és gazdaságilag nem rendeztetik: el fog enyészni a 67-ki alap s megváltozik ugy, a mint azt egyikünk sem óhajtja«. És ez a Tisza miniszterelnök a bécsi reakczió, a bécsi föderalizmus rég kiszemelt eszköze, ujabb időben azzal bolonditja az országot, hogy a reakczionariusok és föderalisták az ő drága élete ellen törnek! Pedig »les loups ne se mangent pas entre eux«, — a farkasok nem eszik meg egymást.

E bécsi terv kivitele biztos, ha a jövő képviselő-választásokon nem sikerül nemzetünknek megbuktatni a Tisza-kormányt. A föderalizmus sokkal gyorsabban közeledik czéljához, mint az osztrák németekre méltán haragvó magyar politikusok gondolhatnák. *A föderalisták programmja nagy részben már eddig valósult; a többi a mai politikai rendszerben önmagától következik.*

Ne higyjék a jámbor osztrák-magyarok, hogy én ördögöt festek a falra, és rémes csodákról beszélek, melyekkel mint gyermeket a sötéttel, ijesztgetem az országot. A föderalizmus époly biztosan jön, mint az orosz háboru. Egyik se mumus: mind a kettő biztos vész nemzetünkre s egész erejével ránk tör, ha ma nem, hát holnap. Mind a kettőt évek óta csinálják; semmi uj dolog, semmi meglepetés azokra nézve, a kik előre látják a közeledő veszélyt s figyelmeztetik rá a magyar nemzetet.

A föderalizmuson 1868. óta dolgoznak nyiltan és titokban, alkotmányos szinpadon és a szinfalak mögött.

A föderalizmus legnagyobb akadálya a 67-ki közjog csaknem minden pontján meg van döntve s Deák alkotmányának ma már csak egy pár düledező oszlopa s rozzant teteje van meg a

közös miniszteriumban és a delegatióban. A külügyek korlátlan kezelése Bécsben, a magyar miniszterium befolyása nélkül, az egységes osztrák diplomatia és hadsereg már ma készek. A közös miniszterium a külön magyar ügyekre már rég kiterjesztette hatalmi körét; beavatkozik a horvát ügyek intézésébe is. Ugyanakkor Horvátország rendkivüli politikai súlya az összbirodalomban egyre veszélyesen nő. A csehek uralma Bécsben, a horvátoké Budapesten egy regime szülötte. A Tisza-kormány, hogy az előtte álló missiót teljesithesse, a nemzetiségekkel paktálni kénytelen. A nemzetiségek bizton remélik Magyarország közeli anyagi és erkölcsi bukását. A délszláv tisztek tömegesen szerepelnek az osztrák tiszti karban.

Mi van még hátra?

Az 1878-diki vámszövetségi szerződés fel nem mondása, Bosznia, Herczegovina annektálása s az indirect adók összbirodalmi jövedelemmé tétele.

Ennyi elég a magyarnak. És meg is fog történni sorban, ha a Tisza-kormány, mint Bécsben hiszik, döntő győzelmet arathat nemzetünkön a jövő képviselő választásokon.

És akkor a magyar állammal készen van a föderalizmus, mely nem egyéb, mint szláv missióra épitett osztrák abszolutizmus. De kész lesz a föderalizmus az egész egységes birodalommal is. Mert ily összbirodalmi szervezet nemcsak Magyarország állami létét teszi tönkre, hanem az egész monarchiát azon veszélynek teszi ki, hogy az első európai viharban szenvedett lökések után darabokra hullhat s Ausztria épugy mint Magyarország, az ellenségeknek eshetik zsákmányul. Rég megmondá Deák Ferencz, hogy az ivezet, melynek két alaposzlopát egymás mellé az ív *közepére* s nem egymástól távol az ív *végére* helyezik, biztosan összeomlik.

És akkor nem lesz, nem alakulhat többé oly magyar ellenzék, mely Magyarországot a bukástól megmenthetné. Akkor semmi eszély, semmi bátorság, semmi nemzeti óvások, demonstrácziók és jajveszékelések nem segitenek többé rajtunk, az angol bölcscsel szólva, még azon szomoru vigasztalás sem, hogy szamarak voltunk!

Hogy buktassuk a Tisza-kormányt?

Fuzió az ország árán.

Az út, melyen a nemzetnek tizenhét évi sulyos tapasztalatok s a jövő közeli veszélyeivel szemben haladnia kell, egyenes, mint a józan ész; a politika, melyet követnünk kell, világos, mint a napsugár.

A magyar nemzetnek, hogy állami létét megmenthesse, a Tisza-kormányt összes politikai rendszerével együtt meg kell buktatni a jövő képviselő-választásokon.

A jövő választásokon vagy a Tisza-kormány vagy Magyarország bukik el.

A kormánybuktatás tiszte azért vár *magára a nemzetre,* mert e nagy kötelességet csak a magyar nemzet teljesitheti; rajta kivül nincs e monarchiában hatalom, mely a Tisza-miniszteriumot és a mi fő, az általa képviselt kormányrendszert megdöntse.

Sokan kényelmes természetöknél, vagy a bécsi alkotmányos praxisnál fogva, még mindig epedve várják, hogy majd *felülről* fogják eleiteni a Tisza-kormányt. E hiu várakozás csak a politikai helyzet nem ismeréséből eredhet. *Mert Ausztriának az 1878-ki események óta soha nem volt oly nagy szüksége Tisza miniszterelnökre, mint most, a Magyarország sorsa felett határozó választásokon s jövő országgyülésünkön!* A ki tudja, hogy miféle bécsi küldetése lesz a magyar kormánynak a jövő parlamentben: az nem várhatja józanul a Tisza-kormány bukását felülről.

A bécsi hatalmak Tisza Kálmánt körömszakadtig fogják tartani. Először azért, mert ehhez hasonló *mediumot* nem találnak Magyarországon az össz-állami osztrák politika végrehajtására; Tisza multja kezeskedik arról, hogy jövő misszióját is

hün és ügyesen teljesitendi; kell is, hogy teljesitse, ha miniszter akar maradni, miután árulással szerzett hatalmat csak árulással lehet fentartani. Másodszor Tisza Kálmán a magyar államjog romjain épült egységes birodalmi kormányrendszerrel oly bensőleg össze van forrva, mint Centaurusnál az ember a lóval. Bécsben attól tartanak, hogy Tisza bukásával az egész rendszer alapjaiban megrendülhet s politikai zavarok támadhatnak, melyek a hatalom jövő terveit koczkáztatják.

Ily megbizható, *osztrák értelemben* megbizható és kormányképes államférfi, mint Tisza Kálmán, nincs több Magyarországon. Felülről tehát nem bukhatik, — *csak egy esetben,* ha valami nagy külveszedelem fenyegetné a monarchiát, például, ha nyakunkon lesz az orosz háboru. Ilyen alkalmakkor régi, osztrák tradiczió szerint, rendesen elbocsátják az addig müködő kormányt és ujat alakitanak, mert félős, hogy a népszerütlen rosz kormány elveszti, vagy már el is veszté a csatát.

De nekünk ma nem szabad, nem is szükség külveszélyektől várnunk a jelenlegi kormányrendszer összeomlását. Nem szabad; mert addig a belveszélyek megbuktathatják a magyar államot s a háboru bennünket is összetiporhat. *Az a nemzet, mely a Tisza-kormányt sem képes leverni, nem fogja megverni az ellenséget!*

Az 1848-tól 1868-ig lefolyt események a nemzetet annyira urává tették önsorsának, hogy nekünk *a jelen pillanatban* még nem szükség háborutól várnunk sorsunk jobbra fordulását. — A nemzet e fordulatot saját komoly akaratával s megfeszitett erejével is előidézheti.

Annak a magyar nemzetnek, mely már 35 évvel ezelőtt első hatalommá küzdötte fel magát e monarchiában, — azon Ausztriával szemben, mely időközben német uralmát is elveszité, indokolatlan kislelküség, politikai gyávaság lenne ismét katasztrófáktól várni állami mentségét. Mi nem várhatunk. Nekünk önerőnkből kell felemelkednünk s megmentenünk államiságunkat a fenyegető katasztrófáktól. Csak a tehetetlenség támaszkodik véletlenekre: az életrevalóság önmagában keresi biztositékát.

Deák Ferencz 1867-ben igy szólt az országhoz: »Bizonytalan eseményektől várni a kétes jövendőt és e közben a nemzet erejét, jólétét, bizalmát, reményét napról napra mindinkább

enyészni engedni: helytelen, sőt káros számitás, mert könnyen megtörténhetik, hogy a várt *véletlen* be sem következik, vagy majd akkor következik, *mikor elgyengült nemzetünkre már késő!*«

Mi is ezt mondjuk ma, mert akár a kül-, akár a belveszélyeket tekintsük, a jövő országgyülés müködése elhatározó lesz hazánk jövőjére. Most tehát nemzetünknek se várni, se késni, se kétkedni, se reménykedni nem szabad; hanem tenni kell, a mint isten tennünk engedi.

Miután ő Felsége jelenlegi osztrák és magyar tanácsosai közt nincs senki, a ki a roszul informált uralkodónak jobb tanácsot adjon: maga a választó nemzet legyen tanácsadója a királynak, mert ma csak ő lehet hű és igaz tanácsadó.

Miután a Tisza-kormányt felülről el nem ejtik, a parlamenti többség sem ejti el, mely egy, Tisza miniszterelnök által, tökéletesen kiképzett **udvari párt.** *A kormánypárt zöme* oly politikusokból áll, mint Tiberius szenátorai: »homines ad servitutem parati.« Ezek nem fognak felkelni soha a hazaellenes kormány-politika ellen, mert nekik a gonosz kormányrendszer az, a mi a halnak a viz: csak ebben élhetnek, csak ebben uszhatnak.

A mérsékelt ellenzék és a kormánypárt közti fuzió tehát erkölcsi lehetetlenség, mert csak ugy jöhetne létre, ha e középpárt a kormánypárti zömnek s a Tisza-miniszteriumnak kegyelemre aláveti magát s azt *egész kormányrendszerével együtt* elfogadja; azaz, ha a mérsékelt ellenzék feladja elveit és teljesen kapitulál. De a mérsékelt ellenzék, e diszes államférfiui kör, ily öngyilkosságot nem követhet el s a nemzet ügyét ily gonoszul el nem árulhatja soha. A mi egyesektől megbocsáthatatlan politikai könnyelmüség vagy erkölcsi tévedés: az egy párttól politikai árulás és nemzeti bűn.

* * *

De hogy a helyzetet teljesen megvilágitsuk, képzeljük azt, a *mi nem fog megtörténni.* Azok kedvéért, kik daczára lesujtó tapasztalatoknak, még mindig a kormánypárttal való fuziótól várják a haza üdvét, tegyük fel, hogy Tisza miniszterelnököt felülről mégis hajlandók elejteni; miután Bécs oly államférfiura talált, ki

Tisza Kálmán helyét pótolhatja s az erre váró feladatokat teljesiteni képes. A mérsékelt ellenzéknek pedig tudtul adják, hogy most már Tisza Kálmán menni fog: tessék fuzionálni a kormánypárttal egy uj miniszterelnök aegise alatt!

Mi fog ekkor történni? A mérsékelt ellenzék, *mint parlamenti kisebbség*, ekkor sem lehet a helyzet ura; az ő politikája győzelmet ekkor sem arathat se Bécsben, se a magyar parlamentben. Ha nem is gondolunk vissza azon rettentő nyomokra, melyeken Tisza 1875-diki fuziója haladt: a mai viszonyokból minden okos ember láthatja, hogy a mérsékelt ellenzék a kapituláczió veszélyének még akkor is ki lenne téve, ha Tisza menne. A különbség csak az, hogy többé nem a régi Tiszának, hanem egy uj Tiszának tenné le a fegyvert. Mert állna bár 100 tagból a képviselőház mérsékelt ellenzéke: *a fuzió föltételeit mégsem ő, hanem a bécsi hatalmak s az uj miniszterelnöki jelölt által vezényelt udvari párti többség fogják diktálni,* a kik fuzionális keringőre korántsem azért hivják fel a mérsékelt ellenzéket, mintha kedvök lenne ugy tánczolni, a mint ez fütyöl, hanem csak azért, hogy a mérsékelt ellenzék végre ugy tánczolhasson, a mint Bécsben huzzák.

Tisza Kálmán s a balközép helyzete 1875-ben hasonlithatatlanul kedvezőbb volt a hatalommal szemben, mint jelenleg a mérsékelt ellenzéké, mert hiszen a balközép a kormánypárton is erős támaszszal birt. Tiszával egy *Sennyey Pál* és *Lónyay Menyhért* fogtak kezet a kormány és a kormányrendszer buktatására. És Tisza Kálmán, *hogy fuzió által juthasson a hatalom birtokába,* mégis kénytelen volt magát Bécsnek s a kormánypárti zömnek megadni, elveit feladni, a fennálló kormányrendszert, *ugy, a mint volt,* pur et simple elfogadni.

Magyarországon minden ellenzéki kisebbségnek, mely nem választási harczon, nem a nemzet többségével, hanem parlamenti fuzióval s a kormánypárt segélyével akar hatalomra jutni, — az a végzete, hogy eladja magát s magával együtt az országot!

A politikai erőtan törvényei kérlelhetetlenek, melyek alól a mérsékelt ellenzék sem vonhatná ki magát; annyival kevésbbé, mert hiszen a jelenlegi kormánypártban nincs, nem is lesz soha egy Sennyey és Lónyay, nincs egy jelentékeny államférfiu sem,

kitől az ellenzék politikai támogatást remélhetne. A mérsékelt ellenzék ma sokkal erősebb kormányhatalommal áll szemben, mint a balközép 1875-ben. Igaz, hogy a mérsékelt ellenzék is nagyobb politikai erő ma, mint a balközép volt. De a fuzió esélyei rá nézve azért semmivel se kedvezőbbek, mint a balközépre nézve 1875-ben.

Vagy alávetni magát Bécs s a kormánypárti zöm politikájának, vagy lemondani a **kormánypárti házasság** eszméjéről. — Szökni vagy szokni!

Ha Tiszát Bécsben elejtenék s a mérsékelt ellenzék a dicső »zömmel« egygyéolvadva akarná kormányozni Magyarországot: ezt megtehetné, de csak egy föltétel alatt, csak egy eredménynyel. S ez az, hogy a mérsékelt ellenzék fogadja el a jelenlegi kormányrendszert ugy, a mint van, — annak minden következményeivel, a politikai korrupczióval, gyarmati helyzetünk fentartásával, az osztrák hadsereggel, bécsi külpolitikával, Bosznia annexiójával, a délszláv királysággal, a szétrombolt 67-ki alappal, a föderalizmus diadalával és az állambukással együtt.

Hiszen, hogy az ellenzék a fuzionális alkudozásoknál holmi apró engedményben részesülhetne: például konczedálnák neki, hogy *egy évig* adót ne emeljen; nehány milliót megtakaritson, ha tud, s ha elemi csapások és Bosznia vagy harczi készületek *a kiadások további emelését* nem teszik elkerülhetlenül szükségessé; vasutakat csoportosithasson; esetleg megyét kinevezzen; próbáljon egy kis agrárius reformot, de csak módjával, nehogy az adóalap szenvedjen; a politikai erkölcsiség elveit hangsulyozza, de azért a mai kárhozatos kormányrendszert minden áron tartsa fenn; s a jövőre tervezett bécsi politikát vigye keresztül, akármibe kerül! *Szóval a fuzionált mérsékelt ellenzék nagyban és egészben legyen egy uj Tisza-kormány; kicsiben, részletekben pedig kinlódjék, a hogy tud* — **a bankrótig,** *mely majd rendet csinál Magyarországon!*

Nem élczelek. Komoly valót beszéltek. A ki tudja a *75-diki fuzió* gyásztörténetet: minden szavamnak igazat fog adni. A mérsékelt ellenzéki *kisebbség* ennél több s efféléknél nagyobb konczessiókat nem nyerhetne se Bécsből, se a magyar kormánypárti zömtől.

Kérdem a mérsékelt ellenzéket: ily alkut becsülettel elfogadhatna-e? Van-e az országban egy politikus, ki hinni merné, hogy ily fuzióval s ily fuzionális politikával megmenthetjük hazánkat az állambukástól? Van-e egy ellenzéki képviselő, ki ne tudná biztosan, hogy bajainkon gyökeres rendszerváltoztatás nélkül lehetetlen segiteni s az országos katasztrófa kikerülhetetlen?

Minden józan magyar látja, hogy itt nem elég a Tisza-kormány buktatása, hanem a kormányrendszer buktatása szükséges. A rendszer megváltoztatása nélkül egészen mindegy az országnak, bárki kormányozza; minden miniszterelnök csak egy uj Tisza lesz és senki más. Politikai szerepe és hivatása ugyanaz, a mi Tisza Kálmáné, és semmi más. Mit nyer a szegény osztriga azzal, ha a kifacsart czitrom helyett uj czitromból facsarják rá a csipős savanyu levet? Mit nyer a magyar nemzet azzal, ha a lejárt, elgyengült, kidőlt Tisza helyett uj miniszterelnököt és friss kormányhatalmat kap, de olyat, mely a Tisza-kormány politikáját uj erővel folytatja s a nemzetölő rendszer igáját ujabb dühvel nyomja fáradt népünk roskadozó vállaira? Mert neki produkálnia kell, hogy ő a mai alapon is jobban tud kormányozni Tisza Kálmánnál! És ugyan mit nyerne a mérsékelt ellenzék? Rövid és dicstelen halált. Nem tudná megmenteni a hazát, csak sirni tudna fölötte. A magyar állam bukását a mai darabokra tört alapon nem lenne képes megakadályozni, hanem azon szomoru sorsra lenne kárhoztatva, mint az egykori *Olivier-kabinet* Francziaországban, hogy tizenhét év alatt elkövetett kormányzati bűnökért ő lakoljon s a rendszerrel együtt az enyészet ölébe hulljon.

A mérsékelt ellenzék ily gyászszerepre nem vállalkozik. E párt se Tisza Kálmán, se más miniszterelnök kedvéért nem pártolhat el zászlójától, mely a nemzeti jogok és nemzeti érdekek lobogója. A mérsékelt ellenzék jeles államférfiai nagyon jól ismerik a lefolyt tizenhét év történetét, ismerik a mai helyzetet s annak veszélyeit. Ép azért tudják, hogy a nemzeten csak ugy segithetnek, ha nemcsak a jelenlegi kormányt, hanem a jelenlegi *kormányrendszert* is megbuktatják.

* * *

S miután a mérsékelt ellenzék, mint parlamenti kisebbség, e nagy czélt se most a választások előtt, *se később a választások után* semmiféle kormánypárti fuzióval el nem érheti; tehát arra törekszik, hogy a jövő képviselőválasztásokon az ellenzéket diadalra juttassa s a gonosz kormányrendszert a nemzet segélyével törje meg. Különben is dicstelen, alkotmányelleni szokás azt lesni, hogy majd felülről buktatják meg a miniszteriumot, mert a felülről buktatott kormány utódja is csak felülről jön és nincs köszönet benne.

A kormányt tehát alulról kell megbuktatni magának a nemzetnek!

A törekvés komoly helyzetünknek megfelelő és magasztos, a czél nemes és hazafias. S e törekvésnek sikerülni kell; *e czélt az ellenzéknek a törvény és alkotmány minden fegyverével el kell érni,* ha állami létünket a nagyon közeli veszélyek ellen biztositani akarja.

Ez a lét és nemlét kérdése nemcsak az ellenzékre, hanem a hazára nézve is.

»Még egyszer tettre int a pillanat:
Bünös, ki tétlenül illanni hagy
Ily drága perczet, melytől léte függ!«

De miként oldjuk meg e nagy nemzeti feladatot?

Két ellenzék kormányt soha nem buktat.

Nincs alkotmányos ország Európában, hol az ellenzék 17 év alatt kormányokat ne buktatott volna — a *választásokon.* Csak Magyarország az a tündérhon, hol a nemzet egyetlen miniszteriumot sem vert le a választási harczban. Pedig egyik parlamenti államot se kormányozták roszabbul, mint Magyarországot. Mi ennek a feltünő kivételnek az oka?

Hazánkban egy évtized óta hatalmas ellenzéki áramlatok uralkodtak. A 75-dik fuzio egy pillanatra megtörte azokat. De a bécsi alku s a török háboru alatt nagyobb erővel támadt fel a *nemzeti* oppoziczió, mint a fuzió előtt. S azóta a nemzet nagy többsége és közvéleménye határozottan ellenzéki. E tény bizonyi-

tását szükségtelenné teszi azon döntő körülmény, hogy az *összes irányadó, fővárosi magyar sajtó 1. mondd egy szál félhivatalos lapon kivül ellenzéki.* Minden nemzetnek olyan a politikai sajtója, a milyen maga.

»*A hirlapirodalom* — mint hazánk egyik legnagyobb fia jellemzi — óramutató a nemzet életében, a jelen izzadó munkása, mely előkésziti a jövőt, őre a jogszerüségnek, reményhorgonya a szenvedőnek. A hirlap zászló, mely körül szellemi tábort ütnek, *kiket egyenlő elvek vezetnek, kiknek szivében egyenlő érzelem ég.*«

Nemzetünk az ellenzéki sajtó körül ütött tábort; mert a magyar ember szivében ugyanazok az érzelmek égnek, melyeket az ellenzéki sajtó képvisel. A kormány hibát hibára, bünt bünre halmozott s az országot folyton roszabb helyzetbe sodorta. A nemzeti harag viharként száguldott az országon keresztül már a 78-diki képviselő-választásokon. 1881-ben még inkább növekedett az országos oppoziczió. Mégis mind hiába. A nemzet nagy ellenzéki közvéleménye egy esetben se volt képes megtörni a lehető legrosszabb kormányt.

E roppant alkotmányos betegség forrását sokan fürkészték már; ezer mellékokot fedeztek fel; de a főokot nem *merték* sehogy eltalálni; mert ha eltalálták volna: akkor nemzeti kötelességgé válik annak eltávolitása. De ily reformhoz nem közönséges politikai elhatározás, rendkivüli erkölcsi bátorság és tetterő kivántatik.

Tisza Kálmán okos államférfi; ő nagyon jól tudja, miért nem bir vele az ellenzék. Persze nem mondja meg, hogy mivel lehet őt megbuktatni. Csak gúnynyal czélozgat olykor: »Az én kormányom titka nem a magam erejében, hanem az *ellenzék gyöngeségében* áll. Ha én oly végtelen rosz kormány vagyok; milyenek lehetnek önök, a kik engem oly hosszu időn át nem képesek elejteni!« — Ez a parlamenti ellenzéknek szól. Tisza miniszterelnök e szatirájában egy nagy hazugság és egy nagy igazság foglaltatik.

A hazugság benne az, mintha Tisza hosszu kormányának kulcsa csak a *parlamenti* ellenzék gyöngeségében rejlenék. Oh nem! Hiszen láttuk, hogy a Tisza-regime *egyik* titka magában a

kormányrendszerben s a miniszterelnöknek az árulásig ravasz politikai jellemében fekszik.

Tisza miniszterelnök a tönkre tett 67-ki alkotmány romjaiból emelt uralmának torlaszokat s ezeken belül szövetkezve *mindazon* hatalmakkal, kik a monarchiában állami önállásunk ellenségei, s a korrupczió éles fegyverével leverte a nemzeti ellenzéket.

Elismerem, hogy a Tisza-miniszterium magyar, osztrák és közös tábora nagyon erős *ellenség*, de soha nem volt elég erős arra, hogy *egy jól felszerelt ügyesen, szervezett egységes magyar nemzeti ellenzék támadásait visszaverhette volna.*

És a miniszterelnök, midőn gunyolódik, abban van igaza, hogy a Tisza-kormány kosszu életének *másik* titka az *ellenzék gyöngesége.*

Semmi más ez az ellenzéki gyöngeség, mint azon hagyományos szervezeti hiba, hogy a nemzeti ellenzék az egységes osztrák-magyar táborral szemben kettészakadva küzd. Hogy két ellenzék van ott, hol minden ellenzéki erőnek egygyé forrva kellene csatába menni. Hogy a két magyar ellenzék, a mérsékelt oppozuczió és a függetlenségi párt nem együtt, nem egymással szövetkezve harczol a nemzeti ügyért, hanem két ellentétes politika által szétválasztva, csaknem oly ellensége egymásnak, mint a kormáynak.

Ah! uraim! tisztelt vezérei a mérsékelt ellenzéknek és a függetlenségi pártnak, ez itt a főbaj; ez a mi parlamenti életünknek másik legnagyobb hibája. Ezért nem tudta az ellenzéki közvélemény mindeddig legyőzni a Tisza-kormányt; ezért nem fogja a két ellenzék, ha szétszakadva marad, soha megbuktatni a mai kormányrendszert. Ezért nem volt képes Magyarországon az oppozuczió az osztrák-magyar miniszterek egyetlen vészes tervét se megakadályozni a multban és nem lesz képes a jövőben.

A nemzet többsége ellenzéki, az országos közvélemény ellenzéki. De mit használ ez, mikor a mérsékelt oppozuczió az ellenzéki közvélemény egyik *felét* arra tanitja, hogy a közjogi alapot minden áron fenn kell tartani s a szélső baloldal politikája veszedelmes, mert ez az alapot felforgatja. A függetlenségi párt pedig a nemzeti ellenzék másik feléhez igy szól: 17 év törnete nekünk ad igazat, a 67-ki alapon meg kell bukni az ország-

nak; ezt az alapot tehát el kell törölnünk; a mérsékelt ellenzék, miután a kiegyezéshez ragaszkodik, semmivel se jobb, mint a Tisza-kormány.

A nemzetnek különben hatalmas ellenzéki erejét e két egymást kizáró politika kettéhasitja. E kétféle politika hatása az ellenzéki közvéleményre ép olyan, mint két egyenlő erő ellenkező irányu hatása ugyanazon testre: *mozdulatlanság.* Ha egy vasuti vonatot ugy akarnánk meginditani, hogy két mozdonyt fogunk belé, egyiket előre, másikat hátra s az egyik mozdonyt jobbra, a másikat balra vezetjük: nincs eset rá, hogy a vonat elinduljon. De ha mindkét mozdonyt elejébe fogjuk: akkor a vonat villámgyorsan fog előre haladni.

A mi nemzeti ellenzékünk azért nem bir győzelmesen előrehatolni s kormányt buktatni, mert a mérsékelt oppoziczió jobbra, a függetlenségi párt balra huzza és pedig egyenlő erővel. *Innen van az, hogy a magyar ellenzéki közvélemény évek óta stagnál s nem tudja, mit csináljon.* Bécs és a Tisza-kormány pedig igy dalolnak magokban:

»Oh be jó!
A két oppoziczió.«

Egyiket a másikkal leverni! És a *Metternich-féle kormányrendszer* parlamenti köpenyben örökké uralkodik Magyarországon.

Igen, a mi két oppozicziónk, az által, hogy szemben áll egymással a választásokon, mert homlokegyenest ellenkező politikája ily fatális helyzetbe kényszeriti — a Tisza-miniszteriumnak s az ő kormányrendszerének hajtja malmára a vizet önkénytelenül, akaratlanul. A Tisza-kormányt tehát nemcsak saját hatalma és szövetségesei, hanem a szerencsétlen ellenzéki viszonyok is erősitik.

Gondolják meg a két oppoziczió vezérférfiai, mily lesujtó hatással lehet a nemzetre, midőn ez évek óta nem hall egyebet, mint *a kormánypárttól s a függetlenségi párttól* azt, hogy a mérsékelt ellenzéknek ne higyjen az ország, mert az ő politikája semmivel se jobb a mai kormányrendszernél; a *mérsékelt ellenzék és a kormánypárt* pedig folyton ugy informálják a nemzetet, hogy a függetlenségi párt politikája nagy veszélyekbe döntené hazánkat.

Én Istenem! Kinek higyjen itt a nemzet? Az ellenzék melyik részére bizza sorsát? Van-e oly alkotmányos nép e vilá-

gon, még az érett angolt se véve ki, kit ily egymást paralizáló pártsugalmak a legkétségbeejtőbb politikai zavarba ne ejtenének és meg ne siketitenének? — Van-e ellenzék e földön, kit ily egymást megsemmisitő pártnézetek minden életrevaló akczióra képtelenné ne tennének. S van-e oly gonosz kormány, mely ily iszonyu párthelyzet mellett a teljes katasztrófáig ne biztosithatná a maga rendszerét?

Magyarország jövőjére, nemzetünk legszentebb érdekeire kérem a két parlamenti ellenzéket: legyen kegyes komolyan megfontolni, mi lesz e két ellenzéki politikának a vége?

Ugyanaz, a mi a mostani kormányrendszernek: *a magyar állam kikerülhetetlen bukása.*

Ha a kormányzat az előrelátásban áll; ha már Sokrates szerint »az előrelátás s a jóslás tudománya mindazok számára szükséges, kik államot eredménynyel akarnak kormányozni;« akkor előre látni a bennünket fenyegető veszélyeket, s a szerint cselekedni a magyar ellenzéknek sem fölösleges.

Gondolja meg a függetlenségi párt, melynek fényes lobogóján nemzeti önállásunk dicsőséges jelszava tündöklik; gondolja meg a mérsékelt ellenzék, mely az 1867-ki alapot összetiporva látja maga előtt; gondolják meg mindketten hazafias aggodalommal, hogy **az 1884-ki képviselőválasztásokon dől el az utolsó politikai harcz, hol a nemzet állami léteért még egyszer a siker reményével szállhat sikra. Ez lesz a 19-ik században a végső parlamenti küzdelem azon kérdés felett, szent István birodalma állam legyen-e vagy egy föderativ provinczia?**

E választási csatát nemzetünk nemcsak a Tisza-kormány, hanem annak valamennyi osztrák szövetségese ellen fogja vivni. Ha megbukik az ellenzék: megbukik az ország. A magyar állam léte most a nemzeti ellenzék háromszinü lobogójához van csatolva. S ha a Tisza által vezetett osztrák-magyar tábor győzne: egyéb nemzeti kincseinkkel együtt a *magyar parlamentarizmus is végbukásának néz elébe.* Mert nincs oly erős ellenzéki szellem, melyet az örökös vereségek, s a küzdelem teljes reménytelensége össze ne törnének. Nincs oly nemzet, mely balsorsának meg ne adja magát, ha látja, hogy minden erőfezsités hasztalan; az igaz ügynek ugyis veszni kell.

A parlamentarizmusnak nem lesz annyi becse nemzetünk előtt, mint a »lyukas mogyorónak.« Ha mindazon drága erkölcsi, társadalmi, gazdasági és politikai vagyonunkat, — a mi nemzeti dicsőségünket tevé, s mit az abszolutizmus nem tudott elragadni tőlünk, — a parlamenti életben kell elveszitenünk: akkor ez az élet nem gyöngy-élet, hanem a leggyülöltebb rendszer lesz a magyar nép előtt hosszu időre. És a leplezetlen abszolutizmusnak is szabad tere lesz nemzetünk szivéhez. Mert **Tisza Kálmán** már 1875. február 3-dikán megjósolta, hogy »**ha Magyarország egyszer oda fog jutni, hogy a parlamentarizmus sülyed, akkor Magyarországon lehet minden, de alkotmányosság nem!**«

Akkor aztán a mérsékelt ellenzék fényes szónoklatai sem képesek államiságunk elégett phönixét hamvaiból feltámasztani. Akkor nagyon félek tőle, hogy a *jövő országgyülési cziklus leteltével* az ellenzék leteheti az összetépett zászlót, ki tudja, mily hoszszu időre! És bátran megkérhetjük a sors ő felségét, hogy csukja be az ajtót, a magyar parlamenti termek ajtaját. Mert a fölött a *»lasciate ogni speransa«* döbbentő jelszava lesz kitörölhetetlen betükkel felirva.

A kormánybuktatás egyedüli kulcsa.

Az ellenzék utolsó harcza.

A főrendiházi oppoziczió föllépése fontos mozzanat közéletünkben, melytől az országos ellenzék gyarapodást várhat; mert főuraink eddig passziv részét tűzbe viszi a Tisza-kormány ellen. Bármi adott légyen alkalmat a főrendi ellenzék szervezkedésére: a vezéregyéniségek bölcs belátásáról tanuskodik, hogy épen akkor lépnek akczióba, mikor hazánk létkérdései felett perdül a koczka.

De midőn ezen örvendetes politikai tény hatását a jövő választásokra mérlegeljük, két szintén fontos körülményt nem szabad felejtenünk.

Egyik az, hogy a főrendi ellenzék mozgósitása előtt ugy a parlamenti, mint az országos oppoziczió soraiban feltünő lehangoltság és ziláltság kapott lábra. Nem akarom szinezni e deroute-ot: de annyi tény, hogy *Tisza miniszterelnök legbizalmasabb hiveinek ugy czélozgatott, hogy ő már eleget korteskedett: most már rábizza híveire a választásokat. Válaszszanak a mint jónak látják!* Anynyira bizott a miniszterelnök megalapitott hatalmában s az ellenzék gyöngeségében, hogy döntő választási diadalát bagatell-eljárásnak tekinté. Mennyi része volt ezen elbizakodásban a *szenvelgésnek,* mintha bizony ő excellencziája tulságos hatalmát már únni kezdené, — nem keresem. De ne tagadjuk, hogy az ellenzéknek szüksége volt valami váratlan eseményre, jelesül a főrendi oppoziczió szervezkedésére, hogy győzelmi reményekkel indulhasson csatába; annyival inkább, mert a mérsékelt ellenzék sorait a gyakori átpártolások kissé megritkitották.

Másik mellőzhetlen körülmény az, hogy a főrendi oppoziczió ellenzéki viszonyaink legfőbb baját, a két ellentétes politikai táborra szakadást nem szünteti meg; nem tölti be azon nagy ürt,

mely a függetlenségi párt s a középpárt közt létezik, s melybe a kormánypárti had most is kényelmesen betódulhat egész erejével, hogy egyenkint verje meg a két ellenzéket.

Tisza miniszterelnök és bécsi szövetségesei, a kik »con amore« akartak restaurálni Magyarországon; most már az osztrák-magyar hatalom minden eszközét, a korteskedés összes fegyvertárát fel fogják használni nemzeti ügyünk ellen a választásokon.

A főrendi oppoziczió hatása tehát kétoldalu: egy részről vakmerő küzdelemre serkenti a Tisza-kormányt, más részt emeli a mérsékelt ellenzék választási chance-ait s helyreüti e párt eddigi veszteségeit. De bármily nagyra becsüljük is a mérsékelt ellenzék gyarapodását s erélyes működését: e hazafias lendület magában még nem biztositja azon nemzeti czélt, hogy a jövő választásokon a Tisza-miniszteriumot kormányrendszerével együtt megbuktassuk s azután *erös és becsületes nemzeti rendszert* alkossunk, mely állami létünknek minden veszély ellen renditheteteln alapja lesz.

Ezen életczélt bizonytalan, kétes számitásokra biznunk nem szabad.

*
* *

E válságos perczben, midőn a magyar álladalom léte áll koczkán; e rendkivül veszélyes helyzetben, hol egy pár hónap alatt kell sorsunknak jobbra vagy balra fordulnia, rendkivüli *nemzeti* **tettre** van szükség, mely a rosz ellenzéki viszonyokat gyökeresen átalakitsa, a csüggedt nemzetet ellenállhatatlan erővel ragadja meg, döntő akczióra lelkesitse s a diadalt *minden esetre* biztositsa. Itt kevés a programm. Itt egy hatalmas *politikai tett kivántatik.*

El kell dobnunk a régi chablont, szakitanunk kell a régi pártformulákkal, melyeknek ma többé semmi hasznát nem vehetjük.

Miután bebizonyult, hogy Magyarországnak két ellenzék sok, a gonosz kormányrendszernek pedig kevés, mert ezt nem buktathatja meg: nem marad más mentség az ország számára, mint **a nemzeti ellenzék minden erejét egységes nemzeti politika zászlója alatt egyesiteni.** Ezzel mindent megnyerünk, e nélkül minden elveszett.

A kilenczesztendős, a *Tisza-kormánynyal egykoru* ellenzéki

pártkereteket, melyekben fogva van a két oppoziczió, melyek az országos ellenzéki többség hatalmas tetterejét még ma is nyügözik, haladék nélkül szét kell robbantanunk.

Kétféle ellenzék mellett menthetetlenül tönkre kell menni Magyarországnak. Tizenhét év lesujtó története mellettem bizonyit. A két ellenzék mellett pedig semmi nem bizonyit, csak parlamentarizmusunk és nemzetünk hanyatlása. Tanuljunk a külföld nagy parlamenti népeitől, kik sulyos helyzetekben többre becsülték a hazát politikai formuláknál s az idült pártbeli előitéleteknél. Üres formakérdések miatt ma nem szabad ellenzékünknek elejteni a nemzet ügyét.

A mérsékelt ellenzéknek s a függetlenségi pártnak egy és ugyanazon nemzeti politikában kell megegyezniök a haza legszentebb érdekeiért.

Akkor menthetetlenül bukott a Tisza-kormány, mely uralmát annak köszönheti, hogy Tisza Kálmán egy kormánypárti zömmel ugyanazon hazaellenes politikában egyezett meg a hatalom dicstelen érdekeiért.

A hatalmi szövetkezetet csak nemzeti szövetkezet döntheti meg.

Minden rosz kormányrendszert oly eszközökkel kell buktatni, a milyenekkel lehet. Csak az a fő, hogy az eszközök *becsületesek* és *törvényesek* legyenek.

A mérsékelt ellenzék s a függetlenségi párt egyesülése pedig becsületes és törvényes alapon mehet végbe.

Csak azon alaki pártszempontokat, melyek mai helyzetünkben jogosulatlanok, rendeljük alá a haza ügyének. Az ellenzék oly politikát kövessen, mely a mai változott viszonyoknak s a jövő előre látható esélyeinek megfelel. Ne a 17 évvel ezelőtti vagy az 1875-diki körülmények szerint irányozzuk politikánkat; ma ne oly szereket alkalmazzunk többé, melyek *akkor* segitettek volna országos bajainkon, hanem olyanokat, melyek most segitenek. És ne másod- vagy harmadrangu mellékkérdésekkel foglalkozzék az ellenzék, hanem *az egyesülés alapjául* fogadja el azon létkérdéseket, melyek nemcsak a jövő országgyülés működését, hanem egész állami jövőnket is dominálják. Ne hátra, hanem előre törjön az ellenzék. »Mert vissza nem foly az időknek árja: előre törtet feltarthatlanul«.

Akkor rögtön feltalálja az ellenzék azt a nemzeti politikát, melynek alapján egyesülhet, azt a politikát, melylyel ugyanakkor megbuktathatja a mai kormányrendszert, s az utolsó órában is megmentheti állami önállásunkat.

A mérsékelt ellenzék nem állithatja vissza a 67-ki alapot.

Az 1867-diki magyar törvényes közjogi alap nem létezik többé az életben. Tizenhétévi folytonos támadások ugy aláásták s darabokra törték, hogy romjain s a delegaczionális és közös kormányi üres kereten kivül nincs belőle semmi. Nem a közjogi ellenzék forgatta fel, s a *közjogi ellenzéknek azt többé nem is kell soha felforgatnia*; mert közjogi alapunkat, mint valamennyi rendszert, magának a rendszernek képviselői által elkövetett hibák tették tönkre.

Azon közjogi alap, melyen ma Magyarország alkotmánya s összes kormányrendszere tényleg nyugszik, többé nem az 1867: XII. törvény, hanem az osztrák jog s az osztrák-magyar önkény.

Régi tapasztalat, hogy egy hosszu időn át rontott, s végre teljesen megrontott s meghamisitott politikai rendszert a maga épségében helyreállitani époly képtelenség, mit halottat feltámasztani. A politikai organizmusok épugy elhalnak mint az emberek, nincs csodadoktor, ki még egyszer életre hivja azokat.

Hol az a hatalom, hol az a párt, mely a megdőlt 67-ki közjogi alapot visszaállitsa? A kik megdöntették — ugy-e bár — azok soha helyre nem állitják? Ausztria már 1867-ben megtagadta a magyar közjogot s tagadja ma is; nincs Ausztriában egy párt, mely elismerné azt. Magyarországon a Tisza-kormány s mindazok, a kik e kormány politikáját támogatják, élükön Tisza Kálmánnal vagy bármely más miniszterelnökkel görcsösen tartják az elosztrákosult, meghamisitott alapot; mert az ő hosszu uralmok talapzatát ez képezi. És senki maga alól nem rántja ki — a pokróczot. Ausztriától s a magyar udvari párttól józanul

senki nem remélheti, hogy a kiegyezést valaha ugy restaurálják, mint azt Deák Ferencz megteremté.

A *függetlenségi párt,* mely tizenhét éve küzd a 67-ki kiegyezés ellen, hogy fogadhatná el a közjogi alapot ma, mikor ez az alap már tönkretétetett? A függetlenségi párt, melyet az egykori tiz képviselő helyett, ma már száz férfiu képvisel az alsó házban; e párt, mely szervezetében pillanatra ingadozhatik, de ezentul soha meg nem törhető, fluctuat nec mergitur; e párt, melynek háta mögött a nemzetnek sokkal nagyobb tömbe áll, mint sem azt számokkal kifejezhetnők, — a magyar szélsőbaloldal, melynek régi törzskara már 1867-ben megjósolta, hogy a kiegyezés rosz véget ér, — nem fogadhatja el a közjogi alapot akkor, *mikor jóslata már teljesedett!*

A függetlenségi pártban az 1867 : XII. tczikk *multjára és történeti megitélésére* nézve lehetnek eltérő nézetek: de abban a párt minden tagja egyetért, hogy **1867 óta az európai viszonyok körülöttünk, hazánk viszonya Ausztriához s belhelyzetünk annyira megváltoztak, hogy a 67-ben alkotott közjogi intézmények állami létünk követelményeinek többé meg nem felelnek. S tekintve a hazánkat fenyegető kül- és belveszélyeket, mielött a tönkretett alap romjai alá temetne bennünket, szilárdabb alapra kell fektetnünk a magyar államot.**

Ezen nagy életkérdésben a függetlenségi párt minden tagja egyetért s ez képezi a párt politikai hatalmát.

Ki fogja tehát e monarchiában visszaállitani 67-ki közjogi alapunkat, mely habár egy tizenhét évvel ezelőtt alkotott magyar törvényben meg van irva, de egész Ausztriától megtagadva, a magyar kormánypárttól eldobva, a nemzeti ellenzék nagy része előtt hitelét vesztve, — az *életben* eltöröltetett?

* * *

S az osztrák-magyar birodalom átalakulása a 67-kitől eltérő alapon még ma sincs végleg befejezve. Az alapváltoztatás műfolyamata még egyre tart. Azon változott viszonyok, melyek keleten Törökország felosztása után támadtak, a keleti szláv és román nemzetiségeknél az **államalkotási vágyakat** annyira megerősitették, hogy e vágyak nemcsak tőszomszédságunkban ütnek zajt,

hanem már a monarchiánkban élő nemzetiségeket is forrongásban tartják és *tettekre* ösztönzik. S a muszkaszövetség emberei az önmagok által teremtett viszonyokkal kénytelenek paktálni; a saját politikájok által teremtett nemzetiségi aspiráczióknak kénytelenek engedményeket tenni. **A mai osztrák-magyar rendszer kormányait önhibáik következménye végzetes erővel hajtja a föderalizmus felé.**

A nemzetiségi törekvések napról-napra zúgóbb árja ellen, a folyton izmosodó föderalizmus ellen, a mai kormányzók vaksága ellen, — maga Deák Ferencz támadna fel bár sirjából s állana élére az ellenzéknek, — ő se lenne képes a megbukott 67-ki alappal boldogulni. Még Deák bölcseségének is azt kellene mondani, hogy a *nemzetiségi aspiracziókkal szemben, a magyar nemzet aspirákczióit kell valósitani. A föderalizmus ellen nincs más óvszer, mint Magyarország megroskadt, hatálytalan közjogi intézményeit uj alapokra fektetni. A szlávok és a románok államalkotási törekvései ellen nincs más védbástya, mint az önálló magyar állam megalkotása.*

*
* *

De azt mondják, hogy a *mérsékelt ellenzék* a 67-ki közjogi alapot visszaállitaná, ha kormányra jutna! Igen visszaállitaná, ha például a Dunát ugy lehetne szabályozni, hogy a Feketetengerből a Fekete hegyek közé visszafolyjék, vagy a napot ugy lehetne kormányozni, hogy nyugoton keljen s keleten nyugodjék. A mérsékelt ellenzék igen jeles politikusokból áll s nagy támasza van az ország népében. De azért a lehetetlent ő sem teheti lehetővé. A közjogi alapot, ugy amint azt a nemzet 1867-ben megalkotta, ő sem szülheti uj életre. S a mérsékelt ellenzék erre nem is lehet kötelezve azon egyszerü törvénynél fogva, hogy »ad impossibilia nemo obligatur«.

Hiszen, ha igaz lenne az, a mivel a mérsékelt ellenzéket kecsegtetik, hogy *ő nem közjogi oppoziczió,* vagy ha a mérsékelt ellenzék képes lenne oly uton jutni kormányra s magát a polczon oly *taktikával* fentartani, mint Tisza Kálmán: ah! akkor az egész közjogi kérdés gyermekjáték lenne a középpártra nézve.

De a mérsékelt ellenzék határozottan közjogi ellenzék.

Mert e párt határozottan opponál egy tényleg fennálló és uralgó közjogi rendszernek, opponál a megrontott 67-ki alapnak, opponál az egész monarchiában meghonosult osztrák közjognak, mely nem ismeri el, hogy a külügyek a magyar *miniszterium* egyetértésével és beleegyezésével intézendők, nem ismeri el a magyar hadsereget, nem ismeri el Magyarország jogát az önálló vámterülethez, nem ismeri el, hogy a közös kormány a magyar állam külön ügyeibe semmiféle befolyást nem gyakorolhat. A mérsékelt ellenzék opponált s még ma is opponál mindannak, a mi évek óta az 1867 : XII. törvény felforgatásával történt és történik.

Ha ez nem közjogi ellenzék, akkor hazánkban 1867-ig századokon át soha nem létezett közjogi oppoziczió.

S ha a mérsékelt ellenzék daczára tizenhét év eseményeinek, melyek hazánk kül- és belviszonyait egészen átalakitották, daczára az európai háborunak, mely kivülről s daczára az állambukásnak és a föderalizmusnak, mely belülről fenyeget, — még mindig a 67-ki alap feltámasztását tűzné ki politikai zászlónak: a mérsékelt ellenzék és a függetlenségi párt közjogi oppozicziója közt még akkor sem lenne más különbség, mint az, hogy a mérsékelt ellenzék a tényleg fennálló közjogi rendszer helyébe, egy a viszonyok által minden oldalról tulhaladott *törvényt* akar életbeléptetni; a függetlenségi párt pedig az eddiginél szilárdabb, uj közjogi alapot akar alkotni ugy a magyar állam, mint a monarchia számára. *De mind a két párt oly közjogi alapot akar, mely az életben sehol nem exisztál.*

E különbség nem elég arra, hogy a két ellenzék egyesülését s az egyesülés által kitüzött nagy nemzeti czélokat e miatt koczkáztatnunk szabad lenne. Mert e választó pont mellett a találkozási vonalak oly kitünők azon mérsékelt ellenzék közt, mely az 1867 : XII. törvényt a maga érintetlenségében akarja valósitani s azon függetlenségi párt közt, mely állami önállásunkat a pragmatika szankczió értelmében követeli, — hogy e két párt egyesülése époly erélyes mint bátor s megváltozott helyzetünk által követelt nemzeti politika alapján a legbecsületesebb uton megtörténhetik.

Mily alapon szövetkezhetik a két ellenzék?

A legelső találkozási pont a két ellenzék közt az, hogy mind a ketten oly közjogi alapot akarnak *valósitani,* mely ma nincs. S az uj alap *valósitását* mindkét pártnak még csak ezentul kell kivivnia. *A ma tényleg fennálló alkotmányellenes közjogi rendszernek megbuktatása tehát ugy az igazi mérsékelt ellenzéknek, mint a függetlenségi pártnak közös törekvését képezi.* Ez mindenesetre nagyon fontos találkozási pont.

A *függetlenségi párt* követeli hazánk gazdasági s pénzügyi önállását, követeli az önálló vámterületet s a mik ezzel elválhatlanul együtt járnak: önálló bankot, önálló nemzeti kereskedelmet s a magyar állam önálló kereskedelmi képviseletét a külföldön.

A *mérsékelt ellenzék* jól ismeri hazánk gazdasági, pénzügyi és társadalmi helyzetét. Ismeri jól azon mathematikai igazságot, hogy az 1875/78-diki programmok, melyekkel egy *Sennyei Pál,* egy *Lónyay Menyhért* országos bajainkon *annak idején* segithetni véltek, — ma már elégtelenek és sokkal sulyosabb bajainkon *többé* nem segitenek. A kik ma még folyton a nyolcz, kilencz évvel ezelőtti mérsékelt ellenzéki programm alapján állanának — nem tudom: vannak-e ily politikusok, — azon hazafiak kilencz éven át valószinüleg *aludtak* s azt hihetik, hogy a Tisza-kormány alatt semmi rosz nem történt; mintha kül- és belhelyzetünk semmivel se lenne rosszabb, mint 1875-ben.

A mérsékelt ellenzék nagyon jól fogja tudni, hogy ma már önálló vámterület és pénzügy nélkül a magyar *államnak* se pénzügyi, se gazdasági, se társadalmi, se politikai bajait nem orvosolhatjuk. A mérsékelt ellenzéknek tehát, épugy mint a függetlenségi pártnak, az *önálló vámterület* felállitására kell összes erejével

törekedni, annyival inkább, mert a 67-ki alapnak is ez az egyik követelménye.

Az önálló vámterület felállitása könnyen legyőzhető *közjogi* akadályokba ütközik. Az 1867. XII. törvény nem lévén kétoldalu szerződés: a magyar törvényhozás megváltoztatja annak a vámügyre s ezzel összefüggő kérdésekre vonatkozó pontjait s kimondja, hogy az ország felállitja a maga külön vámterületét. Itt nincs semmi közjogi akadály.

De az 1878. XII. törvény már nemcsak magyar törvény, hanem Ausztriával a vám- és kereskedelmi szövetség iránt kötött kétoldalu szerződés. S e szerződés XXII-ik czikke arra kötelez bennünket, hogy a szerződés felmondása után »*a szövetség megujitása iránti tárgyalások azonnal megkezdendők.*«

Ám legyen. A magyar országgyülésnek rendes alkotmányos uton kisérletet kell tennie az iránt, hogy Ausztriát a szerződés ezen pontjának elejtésére rábirja. Ha, mi bizonyos, Ausztria ebbe belé nem egyezik: akkor a magyar kormány azonnal megkezdi a szövetség megujitása iránt a tárgyalásokat s követeli mindazt, a mit már 1876-ban követelnünk kellett: követeli az indirekt adók önállósitását s a fogyasztási zárvonalat ezen adók kiegyenlitésére; követeli a vámtételeknek föltétlen és teljes leszállitását s ez alapon kötendő kereskedelmi szerződéseket a külfölddel; követeli az adórestituczió teljes független kezelését, vasuti kormányzatunk önállását s az önálló bankot, a valuta rendezése alapján s a vámjövedelem igazságosabb felosztását.

Végül kijelentjük, hogy a *vámszövetségi szerződést csak két vagy három évre kötjük s ezen idö leteltével nem teszünk többé lépést annak megujitása iránt, hanem az 1867. XII. törvénynek erre vonatkozó minden pontját megváltoztatjuk s felállitjuk az önálló vámterületet.*

Ha Ausztria ezen föltételeinket visszautasitja: akkor vége minden egyezkedésnek s hozzáfogunk külön vámvonal szervezéséhez. Ha Ausztria föltételeinket elfogadja: eh bien! Akkor két vagy három évvel később leszünk gazdaságilag és pénzügyileg független állam Ausztriától. Ezen époly egyszerü mint jogszerü megoldási mód alapján szövetkezhetik a két ellenzék az önálló vámterület megalkotására.

Nemzetünk gazdasági s pénzügyi önállását meg kell teremtenünk. A magyar állam megtámadott léte s pusztuló nemzetünk életérdekei követelik. Ezer ok szól mellette s az ezeregyedik az, hogy külön vámterület nélkül nem rendelkezhetünk azon pénzügyi forrásokkal, melyek egy hatalmas **magyar nemzeti hadsereg** szervezésére s hazánk és a trón harczkészségére elkerülhetlenül szükségesek. A mily előfeltétele gazdasági önállásunk a magyar hadseregnek: époly kétségtelen, hogy az önálló vámterületet követelő országos többség a magyar nemzeti hadsereget is meg fogja alkotni. Mert mind a kettőnek kivivásához csak egy és ugyanazon nemzeti erő kell. S egyik vivmány a másikat maga után vonja.

A *függetlenségi párt* azt követeli, hogy Magyarországnak s a magyar királynak saját nemzeti hadserege legyen. A *mérsékelt ellenzék* a 67-ki alapon azt követeli, hogy Magyarországnak s a magyar királynak magyar hadserege legyen, mely az egész hadsereg kiegészítő része. Tehát mind a két párt oly hadsereget követel, a mely *nem létezik!* A különbség a két párt nézete közt az, hogy a függetlenségi párt a magyar hadügyeket ugy törvényhozási mint kormányzati tekintetben el akarja különiteni az osztráktól s önálló magyar hadügyi kormányzattal akarja nemzeti hadseregünket megteremteni. A mérsékelt ellenzék pedig azt követeli, hogy a magyar hadsereget a közös hadügyminiszterium s az osztrák-magyar delegácziók hozzák létre.

E nézetkülönbség a két ellenzék közt rögtön elveszti feltünő jelentőségét, ha tekintetbe veszszük, hogy az 1867. XII. törvényczikk nem kétoldalu szerződés, hanem oly speczifikus magyar törvény, melyet a magyar törvényhozás a pragmatika szankczió épségben tartásával megváltoztathat. S az egész eltérés alkotmányjogi formakérdéssé válik, mely sokkal csekélyebb, mint azon nagyfontosságu *nézetegység*, mely a hadügyi kérdésben a mérsékelt ellenzék és a függetlenségi párt között létezik.

Mind a két párt találkozik először abban, hogy mindketten oly *magyar hadsereget* követelnek, mely nem exisztál a valóságban; másodszor abban, hogy ugy a középpárt, mint a szélsőbaloldal a pragmatika szankczió alapján áll és elismeri, hogy Magyarország és Ausztria feloszthatlanul és elválhatlanul egy közös

uralkodó alatt állanak s egymást minden ellenséggel szemben kölcsönösen, összes erejökkel védeni kötelesek.

A két nemzeti ellenzék, mely egymással ily hatalmas alapon találkozik, nem hozhatja áldozatul egyesülését s az ország jövőjét azon »homousion« és »homoiusion« feletti viszálynak, hogy *mily uton* létesitendő a magyar hadsereg!

Minden eszélyes és *elvhü* ellenzéki ember azt fogja e kérdésre válaszolni, hogy oly uton, a milyenen lehet, csak törvényes legyen az az ut. Mert még a 67-ki alaphoz való elvi hűség és Deák Ferencz kultusza sem abban rejlik ám, hogy mi a közös hadügyminiszterium s a delegáczió üres formáihoz ragaszkodjunk, hanem ragaszkodjunk nemzeti jogaink és érdekeink lényegéhez, a magyar hadsereghez. S ha bebizonyult, hogy Bécsben székelő közös miniszterium és delegácziók utján a magyar hadsereget nem létesithetjük: akkor ugy a trón, mint hazánk iránti kötelességünk parancsolja ugy létesitenünk azt, a mint törvényesen és alkotmányosan még mindig lehető. Változtassuk meg az 1867. XII. törvénynek erre vonatkozó pontjait s önálló magyar kormányzat utján teremtsünk nemzeti hadsereget a pragmatika szankczióban szövetkezett két önálló állam védelmére.

Tizenhét év története bizonyitja, hogy se Ausztriának, se a közös miniszteriumnak, se delegácziónak, se a magyar udvari pártnak nem kell a magyar hadsereg. 17 év alatt az osztrák jog alapján, mely csak egységes osztrák hadsereget ismer a *Császár* vezérlete alatt, a magyar közjog mellőztével, megalkották az egységes osztrák hadsereget. Ezt a *végleg befejezett rendszert* azon az uton megváltoztatni, a melyen csinálták, a legnagyobb politikai képtelenség. Könnyebb egy tevét átbujtatni a tű fokán, mint a *történtek után* magyar hadsereget teremteni a közös hadügyér és delegácziók utján. Ha 1868-ban a magyar országgyülés összes erejét latba veti a magyar közjog érdekében: akkor, daczára a titkos bécsi megállapodásoknak, nagy küzdelemmel létrejöhet vala magyar hadseregünk a 67-ki közjogi alapon. Ma már ez kivihetetlen. Az elvesztett pillanatot a mérsékelt ellenzék sem varázsolhatja vissza. S magát a magyar nemzetet is sokkal könnyebb meggyőzni azon igazságról, hogy a bevégzett tények után csak magyar hadügyi kormányzat által juthatunk nemzeti hadsereg-

hez, mint azon lehetetlenségre kapaczitálni, hogy a közös hadügyminiszteriumtól még mindig bizton remélhetjük a magyar hadsereg felállitását!

Ki az elvtagadó?

Nem az a politikus változtatja meg a maga elveit, a ki a nemzet legfontosabb jogait oly alkotmányos uton keresi, a hol biztosan megtalálja: elvtagadó az a politikus s az a párt, a ki inkább megnyugszik a nemzeti jogok elvesztésében, hogysem a chablont feladja s az egyedül helyes módot válaszsza a jogok védelmére és biztositására. Mert az elv a nemzeti érdekek és jogok biztos érvényesitése. *A magyar hadsereg kivivása: ez az elv. A közös miniszterium s a delegáczió csak formula.* S mióta államélet van a földön: elveiket soha sem azok adták fel, a kik a hibás eszközöket feláldozták a nemzeti czélnak, hanem a kik a nemzeti czélt áldozták fel a hibás eszközöknek.

Hiszen ha a mérsékelt ellenzéknek magyar hadsereg létesitésére katonai önkormányzatunk kivivásával törekedni annyit tenne, mint elveit feladni: akkor a világ legnagyobb elvfeladói mindazon törvényhozók, kik uj alkotmányt csináltak; mert a régit a viszonyok változtával czélszerütlennek találták. Akkor a dicső 48-diki magyar törvényhozók s a 67-ki Deák Ferencz és pártja, mindnyájan elárulták elveiket; mert hiszen az ország alkotmányát sokkal gyökeresebben átalakitották, mint a mérsékelt ellenzék teszi, ha katonai kormányzatunkat s nemzeti hadseregünket az osztráktól elkülöniti.

Fontolja meg a mérsékelt ellenzék, fontolja meg egész nemzetünk, sőt a bécsi udvar is komolyan fontolja meg, hogy mióta az 1867. XII. törvényt alkották: azóta Magyarország és Ausztria külhelyzete s védelmi állása egészen átalakult. Azóta egyik oldalon létrejött a német császárság, a másik oldalon megsemmisült az orosz világot lekötő párisi szerződés. A felosztott Törökország helyén uj nemzetiségi államok tamadtak velünk szemben. Ha az osztrák-magyar hadsereg közös szervezése talán kielégitő-

nek látszott is 1868-ban az *akkori* viszonyok közt: a mai sokkal fenyegetőbb nemzetközi helyzetben a nagy európai élethalál tusára a 68-ki katonai szervezkedés, a 68-ki hadsereg többé nem elegendő.

Ha 1868-ban csak szükséges volt a magyar hadsereg: ma ugy a trónra, dinasztiára, mint nemzetünkre nézve életkérdés egy hatalmas magyar nemzeti hadsereg, életkérdés a monarchiára, hogy necsak Ausztria érvényesüljön ő Felsége táborában, hanem a magyar nemzet összes katonai ereje és tehetsége talpra állittassék. Mert különben iszonyu katasztrófának nézünk elébe.

Nem Deák Ferencz szobrára, hanem a mérsékelt ellenzékre illenének Kossuth azon szavai, hogy »*a mozdulatlanság jelképe*«, ha nem venné tekintetbe a 17 év óta hasonlithatlanul átalakult kül- és belviszonyokat és nem cselekednék azok szerint.

A mit a közös miniszterium tizenhét éven át nem akart és nem akar létesiteni soha — a magyar nemzeti hadsereg felállitását, — a mit a közös miniszterium és delegácziók tizenhét éven át könnyelmüen elhanyagoltak, s el fognak hanyagolni örökre, — Magyarország gondos megeröditését az orosz ellen: ezt csak egy Ausztriától független magyar hadügyminiszterium viheti keresztül, mely a magyar királynak és országgyülésnek felelős.

Itt más megoldás nincs.

A *mérsékelt ellenzék* vagy belényugszik abba, hogy a magyar király és nemzetünk a legközelebbi európai háboruban ismét magyar hadsereg nélkül lépjenek sikra és ki legyünk téve egy ujabb katonai katasztrófának: vagy ha a mérsékelt ellenzék bölcs belátása ily veszélytől meg akarja menteni a trónt és hazát: akkor e párt férfiasan elhatározza magát, hogy a függetlenségi párttal szövetkezik a magyar nemzeti hadsereg létrehozatalára. A mérsékelt ellenzék elfogadja azon biztos álláspontot, hogy a magyar állam katonai ügyei saját törvényhozásunk és kormányunk által igazgattassanak, s az 1867. XII. törvénynek ezzel ellenkező pontjai eltöröltessenek. A hogy kötöttük: ugy oldjuk!

A *függetlenségi párt* pedig, mely a pragmatika szankczió alapján elismeri, hogy Magyarország és Ausztria, a magyar király és az osztrák császár egymást minden ellenség ellen védeni tartoznak, nem fogja kétségbevonni a magyar királynak leg-

főbb haduri jogait, miket az angol alkotmány is megad a koronának.

Ezen époly törvényes, mint helyzetünk által követelt politika alapján egyesülhet a két ellenzék a hadügyi kérdés megoldására.

*
* *

Az a nemzeti párt, mely Magyarország állami önállóságát ily politikával biztostaini kész, — kijátszott, de közjogi érvényét el nem veszitő törvényünk alapján biztositani fogja azt is, hogy nemzetünk irányadó befolyása a *külügyek vezetésére* minden körülményck közt érvényesüljön s nemzeti érdekeinknek megfelelő külpolitika követtessék.

Ennek a nemzeti ellenzéknek aztán nem fogják fülébe zugni az osztrák-magyarok, hogy nincs *programmja,* hogy ő se tud segiteni az országon! s fogadom, hogy ily életre való nemzeti tett után soha nem fog többé Tisza Kálmán programmot követelni az ellenzéktől!

Önálló Magyarország.

A mérsékelt ellenzék Rubicona.

Ez az alapja a két ellenzék szövetkezésének a mai kormány és kormányrendszer megbuktatására.

Miután jövő országgyülésünk egyrészről az Ausztriával fenforgó gazdasági küzdelmek, másrészről az európai háborura való készülődések országgyülése lesz: az önálló vámterületen s magyar hadseregen kivül minden más kérdés alárendelt jelentőséggel bir. Minden jelentékenyebb törvényhozási és kormányzati feladatunk vagy összefüggésben áll a sorsunkat domináló nagy kül-, katonai és gazdasági kérdésekkel: akkor ezek alapján s ezekkel összhangban oldhatók meg, vagy mellőzhetők mindaddig, mig életbevágó czéljainkat nem biztositottuk.

A horvátkérdés, nemzetiségi kérdés, fiumei kérdés, bosnyák-kérdés, zsidókérdés, valamennyi pénzügyi kérdés, agrárius kérdés, társadalmi kérdés, közigazgatási reform — még a korrupczió sötét kérdése is — mind oly *talány* itt, miket sikerrel csak a nemzeti politika hatalmas szelleme fejthet meg. E nélkül se egy uj Tisza, se a mérsékelt ellenzék nem fogják egyiket se megoldani. E nélkül szakadatlanul ujabb és ujabb kérdések törnek elő a politikai khaoszból, melyek valamennyien *függő* kérdések maradnak az ország szegény feje fölött mindaddig, mig agyon nem ütnek bennünket. Azon leirhatatlan bábeli zavarnak, mely a parlamentben s az országban a napi kérdések körül uralkodik, — azon kinos nézet-torzsalkodásnak, mely leplezve és leplezetlen a pártok kebelében dúl, csak a helyzet magaslatán álló nemzeti politika vethet véget.

Ebből az osztrák-magyar Byzanczból magyar hazát csak határozott és bátor nemzeti politika teremthet. S ha a mérsékelt

ellenzék nem birná magát e politikára elhatározni: akkor hazánk könnyen az idegenek martaléka lehet.

A mérsékelt ellenzéket, ha ő Deák Ferencz elveinek s a 67-ki magyar közjogi alapnak igaz hive, csak egy alaki kérdés választja el a függetlenségi párttól.

Nemzetünk nagy ellenzéki közvéleményét csak egy alkotmányjogi formalitás szakitja két — egymás nélkül tehetetlen — táborra.

S ez az, hogy a magyar hadsereget a Bécsben székelő közös hadügyminiszterium alkossa-e meg, vagy a magyar hadügyminiszter?

Ha a mérsékelt ellenzék az egyedül czélravezető módot elfogadja s kimondja, hogy nemzeti hadseregünket önálló magyar katonai kormányzattal kell biztositani: az ország kettészakadt ellenzéke rögtön egy politikai zászló alatt egyesült.

S ha lenne a középpártban egyetlen oly politikus, ki az osztrák közjogi alapot is elfogadja, és se az önálló vámterületet, se a magyar hadsereget nem követeli: az menjen be rögtön az udvari pártba; ugorjék a *Tiszába!* mert az ő helye ott van és nem az oppoziczióban. Hadd álljon végre nemzetünk a döntő pillanatban szemtül szemben a Tisza-kormány által vezetett osztrák-magyar táborral.

A mérsékelt ellenzék Rubicona csak a hadügyi formakérdés. A mely pillanatban ezt átlépi: a nagy nemzeti ellenzék diadala s a magyar állam jövője biztosittatott.

A lelánczolt magyar Prometheus széttörné fatalisztikus közönye lánczait; szunnyadó kebelében lángra lobbanna a hazafiui lelkesedés szent tüze; országszerte, mint a választási harcz dicső tárogatója, felhangzanék: a »*Rendületlenül!*« A nemzeti ellenzék végre mint egyetlen ember tudná, hogy miért kell neki csatába menni és győzedelmeskedni.

Ah! akkor a Tisza-kormánynak s a magyar állam valamennyi ellenségének nincs annyi pénzök, a sátáni korrupcziónak nincs oly fegyvere, mely leigázhatná a magyar oppoziczíót. S a nemzet fényes diadaláról nem lehetne kétsége senkinek az országban.

Ez *az az archimedesi pont,* melyből a nemzet sorsát jobbra fordíthatjuk.

Minden gonosznak legerősebb ellensége a jó.

Minden politikai korrupcziónak egyedüli biztos ellenszere a nemzeti lelkesedés.

E borzasztó választási harczban, melyet a Tisza-kormány által vezetett osztrák-magyar liga már megkezdett a nemzeti ügy ellen, a korrupczió, mint a kormányhad vezérkari főnöke, már nyilt sisakkal intézi a csatát. Ez ellen semmi más fegyvere nincs az ellenzéknek, mint fenkölt nemzeti politika s az általa ébresztett hazafiui lelkesedés. Ez az egyetlen kard, mely tönkreveri a politikai bünt. Ez az a hatalmas stratégia, mely összezúzza a Tisza-kormányt minden taktikájával együtt.

A haza sorsa ma még a két ellenzék kezében nyugszik. A két ellenzék ma mint hid áll az örvény felett. De a mentő hid a közepén kètté van szakadva. Azok a nemes férfiak, kik e veszélyes nyilást a csata előtt bátor kezekkel betöltik: egy nemzet áldására teszik méltókká magokat.

Ne felejtse a mérsékelt oppoziczió, hogy **Deák Ferencz** 1867-ben a kiegyezés után igy szólt az országhoz:

»*Ohajtásainkból sok teljesületlen maradt. Kivánataink mind kielégitve nincsenek. Sok van még hátra, a mit elérni ohajtunk. De azért az ország nem fogja önként ellökni magától az alkotmányos tért,* **melyen sokat kivivhat, a mi még nincs.**“

Deák tehát már 1867-ben arra figyelmeztette hazáját, hogy az ő müve még nincs befejezve; Magyarország állami léte a 67-ki alkotmánynyal még nincs betetőzve.

Kövessék a mérsékelt ellenzék jeles férfiai *Remusat* magasztos tanácsát, ki *Thiers* emlékét következő szavakkal ünnepelte:

»A legnagyobb hódolat, mit egy nagy embernek nyujthatunk, abban áll, hogy *befejezzük a müvet, melyet ő kezdett* és igazoljuk azon reményeket, melyeket ő a haza szabadságáról és dicsőségéről táplált.«

A mérsékelt ellenzéknek csak e pillanatban van még alkalma s nem igen lesz többé soha, politikai tettekkel igazolni azon reményeket, miket Deák nemzeti szabadságunkról 1867-ben hirdetett.

Ragadja meg a mérsékelt ellenzék ezt az *utolsó alkalmat,* a függetlenségi párttal vállvetve ragadja kezébe nemzeti dicsőségünk elrejtett lobogóját. S minden igaz magyar alája tér.

A király is megadja.

A bécsi körök alkotmányunk visszaállitása után rögtön visszaestek azon hagyományos hibájokba, hogy a megváltozott helyzet iránt nem birnak érzékkel. Azt hitték, hogy a 66-diki Ausztria, szemben Magyarországgal, csak oly erős hatalom, mint a régi Ausztria volt, mely németországi fölényére támaszkodva, elnyomott bennünket. Bécset e balhitében a magyar miniszterium és pártja szolgai magokviseletével megerősitették. És tizenhét hosszu éven át soha nem juthatott a parlamentbe egy hatalmas nemzeti oppoziczió, mely Bécset *az ellenkezöröl* meggyőzhette volna. Sőt a parlamenti ellenzék középső része, a balközép, Tisza Lajostól kezdve gróf Széchenyi Pálig, folyton minisztereket liferált — Bécsnek s az alkotmányellenes osztrák rendszernek. Hiszen néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát. Csoda-e, ha ily viszonyok közt tizenhét év alatt az osztrák közjog vert gyökeret a magyar kormányzatban?

A bécsi körök nézeteivel nagyon ismerős magyar politikusok állitják, hogy Bécs nem adja meg nekünk se a külön vámterületet, se nemzeti hadseregünket! Persze, hogy nem adja meg semmi áron — mindaddig, mig tőle függ megadni vagy megtagadni; mindaddig, mig Magyarországon csak egy ellenzéki *kisebbség* követeli. Hogy is adná? Miért is adná? Hiszen Bécsnek is maga felé hajlik a keze. Ha mi volnánk Bécs, Ausztria pedig Magyarország: egy kisebbség követelésére talán mi is összeütnők a sarkantyúnkat s azt mondanók az ellenzéknek, hogy nem adunk se vámterületet, se hadsereget. Alásszolgája! De volt-e tizenhét év alatt egy *többség* a magyar parlamentben, mely akár a magyar vámterületet, akár a nemzeti hadsereget ajkára merte volna venni? Volt-e többség, mely e két állami jogunk föltétlen életbe-

léptetéséhez kötötte volna a budget megszavazását? Nem volt semmikor. Akkor ne találgassuk Bécs gusztusát. Hanem vigye be az ellenzék magával a nemzet megvesztegethetlen többségét az ország házába. S a kérdés meg lesz oldva.

Bolond az a magyar politikus, a ki Ausztria belátásától s kegyelmétől várja Magyarország üdvét, a helyett, hogy maga keresné, maga szerezné meg.

Itt az utolsó órája, hogy végetvessünk ezen aljas nemzeti *vásárnak,* melynek egész állami jövőnk utána vesz.

Jelenjék meg Magyarország *valódi* nemzeti többségével az országgyülésen. Bizonyitsuk be valahára Bécsnek azon történeti igazságot; értessük meg Ausztriával azon politikai törvényt, mely szerint Magyarország a maga állami egyenjoguságát Ausztriával szemben vérének özönével szerezte meg: ugyanazért többé nem lehet és nem lesz se gyarmata, se ágyutölteléke, se alattvalója annak az osztrák hatalomnak, mely nála gazdagabb ugyan de — *gyöngébb.*

E bizonyitáshoz nem kell többé se kard, se ágyu. Csak a parlamentbe kell egy becsületes, határozott nemzeti többség, mely többre nézi hazáját a miniszteri tárczánál, s mely nem *adja,* hanem *szerzi* az országot. Hazánk jövő boldogságára fogadom, hogy ily parlamenti többség minden körülmények közt meg fogja alapitani nemzeti önállásunkat. Mert a nemzeti többség, ha egyszer beküzdi magát a törvényhozás termébe: onnan többé el nem tünik soha.

Ha feloszlatják az országgyülést: a nemzet jogainak és hatalmának emelő tudatában kettős erővel veri meg az osztrák-magyar tábort az uj választásokon.

Attól pedig ne féljen többé senki a hazában, hogy Ausztria még egyszer szétverje a magyar országgyülést! Ez már csak dajkák szájába való mese, hogy gyermekeket altassanak vele, vagy azon *politikai rokkantak* hamis elmélete, kik itt nem saját emberségökből, hanem csak osztrák kegyekből — hazai kenyerünk és jogaink árán képesek ranghoz és miniszteri álláshoz jutni.

Bécsben sokat felejtenek, de 1849 és 1866 után mindenki, maga *Albrecht* főherczeg is, mélyen meg van győződve *arról* az egyről, hogy a ki itt a magyar nemzet **valódi** többségét még egy-

szer szétveri: az nem a magyar alkotmányt, hanem a — monarchiát verte szét. Mert akkor ám nem lenne sehol az a magyar nemzeti erő, mely a legközelebbi európai viharban megvédelmezze a pragmatika szankcziót.

Ugyanazért a magyar nemzetnek csak határozottan akarnia kell azt, a mi őt jog és törvény szerint megilleti, a magyarnak csak határozottan követelnie kell, a mi alkotmány szerint az övé: férfias küzdelem után meg fogja nyerni, akármit mondjanak az osztrák-magyar filiszteusok.

És az a nemzeti többség, mely nem küleseménvek segélyével, nem az osztrák hadak bukása utján jut a magyar alkotmányhoz, hanem saját erkölcsi erejével, és csak a nemzet támogatásával küzdi ki jogainkat: az oly többség sokkal hatalmasabb lesz a Deákpártnál; mert az egyszer kivivott jogokat meg is fogja tartani azzal az erővel, a mivel szerezte.

*
* *

Régi tapasztalat, hogy e monarchiában a fejedelem nem tanácsosaitól, hanem a magyar nemzettől nyerte a legjobb tanácsokat. — És soha nem a tanácsosok, hanem a fejedelem látta be, hogy a nemzetnek igaza van. A miniszter urak nálunk ismét csak utjában állanak, hogy a király és a nemzet megérthessék egymást.

Elérkezett a döntő pillanat, hogy a két ellenzék egymást megértve, módot nyujtson arra, hogy a nemzet végre királyához fordulhasson s igy szóljon hozzá:

»Felséges urunk, királyunk! Magyarország hanyatlik és pusztul. Alkotmányos törvényeink, politikai jogaink mellőzve vannak; nemzeti érzelmeink meg vannak sértve. Az 1867-ki kiegyezés legsarkalatosabb pontjai megdőltek. Felséged kormányának politikája nem azok reményeit igazolta, kik a közjogi alapot alkották, hanem azokét, a kik azt ellenezték. A kormány a helyett, hogy a kiegyezési alapon nemzeti jogainkat tovább fejlesztette és kivivta volna azon kivánatainkat, melyeket 1867-ben elérnünk nem sikerült: azon politikai jogainkat is félretette, melyeket a kiegyezés számunkra biztositott. A jogaiban s jólétében megtámadott ország az állambukás veszélyének néz elébe; s

akkor lesz majd leggyöngébb, midőn a trónnak a nemzet összes erejére s egész lelkesedésére legtöbb szüksége lenne. Az európai kormányok efemer egyezményekkel egyidőre még tarthatják a közbéke ingadozó épületét, de a nemzetközi viszonyokban rejlő érdek-ellentétek előbb-utóbb nagy európai háboruval fognak végződni. S daczára e komoly kilátásnak, Magyarországnak nemzeti hadserege még ma sincs. Pedig nem régi tanuság, hogy az egységes osztrák hadsereg s általában a téves összbirodalmi politika csak vereséget szerez a népeknek: mig a dinasztia európai hatalmának fokozatos sülyedését idézi elő.

Felséges királyunk! ne kövessük mi az egykori bécsi kormányok ama végzetes szokását, hogy többnyire bevárták a katasztrófát, és csak *azután* változtatták a rosz kormányrendszert, mikor már késő volt. Mi cselekedjünk megforditva: a vész előtt változtassuk meg a hibás rendszert s igy törekedjünk elháritani a veszélyt.

Nemzeti sebeink hegesztésére, a *belveszélyek* elháritására nem tudunk más módot, mint Magyarország gazdasági és pénzügyi kormányzatának önálló alapra fektetését. — A *külveszélyek* ellen biztos védelmet az osztrák hadsereg mellett csak egy hatalmas magyar nemzeti hadsereg nyujthat. Minden veszély ellen legerősebb palládiuma Felségednek, legerősebb fegyverünk nekünk Magyarország állami önállása. A századok politikai viszálynak s a soha nem szünő anyagi érdekharcznak, mely e monarchia erejét még ma is folyton bénitja, s nagy tettekre épen akkor teszi képtelenné, mikor ezekre legégetőbb szükség lenne, — szintén csak Magyarország és Ausztria önálló szervezkedése vethet véget a pragmatika szankczió alapján.«

A két ellenzék az egyesülés dicső ténye által tegye lehetővé, hogy nemzetünk a jövő országgyülésen igy szólhasson a királyhoz. S az egységes nemzeti oppoziczió álljon meg e nézetei mellett rendületlenül, mint a Sion.

Ő Felsége a király az ő alkotmányos bölcseségében be fogja látni és fejedelmi tényeivel fogja szentesiteni azon politikai igazságot, hogy a haza és a trón jövője biztos alapokon csak ugy nyugodhatik, ha Magyarország önálló erős álladalom.